

SEIJA SUKULA

Matka äidiksi

Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
lääketieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi terveystieteen laitoksen
luentosalissa, Medisiinarinkatu 3, Tampere,
lauantaina 28. päivänä marraskuuta 2009 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos

Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatutkimuksen instituutti

Ohjaajat

Dosentti Lea Henriksson

Helsingin yliopisto

Professori Anneli Anttonen

Tampereen yliopisto

Esitarkastajat

Professori Vilma Hänninen

Kuopion yliopisto

Dosentti Marja Kaskisaari

Jyväskylän yliopisto

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

Puh. (03) 3551 6055

Fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi

www.uta.fi/taju

<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu

Juha Siro

Taitto

Aila Helin

Acta Universitatis Tamperensis 1469

ISBN 978-951-44-7887-1 (nid.)

ISSN-L 1455-1616

ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 904

ISBN 978-951-44-7888-8 (pdf)

ISSN 1456-954X

<http://acta.uta.fi>

Kiitokset

On tullut aika lausua kiitokset kaikille niille, joka ovat tutkimustani tukeneet tavalla tai toisella. Aivan ensimmäiset kiitokset haluan lausua ohjaajilleni Lea Henrikssonille ja Anneli Anttoselle. He ovat jaksaneet pitää minua tutkimuksen kaidalla polulla ja väsymättä kommentoineet käsikirjoituksiani. Ohjaus on onnistunut niin lähi- kuin etäohjauksena toiselta puolen maapalloa. Te olette jaksaneet kyseenalaistaa käsitteitä ja karsia pois tutkimuksen rönsyjä.

Haluan kiittää Varpu Löyttyniemeä, joka on väsymättä omien kiireidensä ohella innostanut ja tuonut uusia ajatuksia tutkimuksen jäsentämisestä. Hänen antaumuksensa on luonut uutta uskoa ja potkua tutkimukselleni. Varpulta sain myös vihjeen de Bottonin kirjasta, ja siitä syntyi kipinä käyttää sitä sisällysluettelon jäsentäjänä.

Haluan kiittää myös esitarkastajiani Vilma Hännistä ja Marja Kaskisaarta kannustavista ja eteenpäin vievistä kommenteista. He osasivat ilmaista sanansa kauniisti ja nostivat esille juuri seikat, jotka olivat keskeisiä tutkimuksen viimeistelyssä. Kiitän jo etukäteen vastaväittäjäni Eeva Jokista siitä, että hän suostui vastaväittäjäkseni. Tieteenalani professori, Juhani Lehto, on antanut käytännönläheisiä neuvoja rauhallisella olemuksellaan. Juhani on löytänyt tilanteessa kuin tilanteessa sopivan ratkaisun.

Kiitän myös opiskelujeni eri vaiheissa tutkimustyöhön innostaneita ja kommentoineita henkilöitä. Vappu Sunnarille kiitos peruskoulutuksen aikaisesta naistutkimuksen opiskeluun innostamisesta. Aili Nenola ja Päivi Korvajärvi innostivat katsomaan aineistoani naistutkimuksen näkökulmasta. Elina Vuola ja Merja Nikkonen olivat aikoinaan luomassa pohjaa tutkimustyön perusopinnoille ja tutkimuksen polulle. Ritva Nätkinin yksinvanhemmuutta käsittelevä tutkimus on ollut merkittävä tutkimukselleni. Hän on lukenut tekstejäni asiantuntijuuttaan säästelemättä. Marja-Liisa Seppänen on kommentoinut kirjoittamaani. Paula Nieminen on tehnyt osuvaa kielenhuoltoa. Aila Helin loi käsikirjoituksesta kirjan omalla taittotyön osaamisellaan. Kiitos kaikille!

Terveystieteen laitoksella toiminut sosiaalitieteilijöiden Sotepo-ryhmä (ent. ff-ryhmä) ja naistutkimuksen ryhmät Tampereella ja Helsingissä ovat olleet viiteryhmäni. Kiitos kaikille ryhmissä papereitani kommentoineille. Raija

Pyykön kanssa olemme monilla junamatkoilla Helsingistä Tampereelle pohtineet tieteen monimutkaisuuksia. Matkat ovat lopulta tuottaneet tulosta!

Tutkimustani ovat tukeneet Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Suomalainen Konkordia-liitto, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Tampereen yliopisto ja Suomen Akatemia (projekti nro 207402). Olette olleet luomassa edellytyksiä työlleni. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön hallitus Jouko Kalliomaan johdolla ja Kelan terveysosaston Elise Kivimäki, Tiina Huusko ja Auli Tormonen ansaitsevat myös kiitokset myötämielisestä suhtautumisesta opiskeluihini.

Kiitos myös Pelastakaa Lapset ry:lle, Interpedia ry:lle ja Helsingin kaupungin sosiaalivirastolle siitä, että toimititte aikoinaan haastattelukutsut adoptioäideille.

Kaikkein merkittävimpiä ovat tietenkin ne 19 naista, jotka osallistuivat tutkimukseeni. Kiitän Teitä luottamuksesta ja toivon, että olen tehnyt oikeutta tarinoillenne. Erityiskiitokset niille kertojille, jotka ovat lukeneet ja kommentoineet käsikirjoitusta.

Viimeisenä, muttei vähäisimpänä kiitän perhettäni ja läheisiäni. Olette uskoneet työni valmistuvan jonain päivänä. Elsa on pitänyt minut arjessa kiinni hakemalla pois tietokoneelta leikkeihinsä, ja näin tutkimus on saanut väistyä. Hyvä näin.

Omistan tämän kirjan kaikille adoptioäideille.

Sisällys

Kiitokset	3
Tiivistelmä	7
Abstract.....	9
1. JOHDANTO	11
2. ADOPTIO	17
2.1 Adoption taustaa.....	17
2.2 Adoptio ja lainsäädäntö	21
2.3 Kansainvälinen adoptioprosessi	22
2.4 Yksinvanhemmuuden ja adoption määrittely	27
3. AIKAISEMPI TUTKIMUS	31
3.1 Adoptio- ja yksinvanhemmuuden tutkimus.....	32
3.1.1 Vanhemmuus.....	34
3.1.2 Toimeentulo.....	38
3.1.3 Lasten kehitys.....	39
3.2 Kriittinen perhetutkimus adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta	41
4. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	47
4.1 Tarinallisuus.....	47
4.2 Tarinat tutkimusaineistona	49
4.3 Tarinoiden lukutavat	54
4.4 Tutkimussuhde ja tutkimuksen etiikka.....	57
4.5 Tutkimusraportin rakenne	60
4.6 Tutkimuskysymykset.....	63
5. MATKALLE LÄHDÖN SYITÄ.....	65
5.1 Elämäntilanteita	65
5.2 Valintoja	70
6. MATKAVALMISTELUITA.....	73
6.1 Passin anominen	74
6.2 Matkakohteen valinta.....	77
6.3 Toinen sukupuoli mukaan matkalle	78
6.4 Julkinen koti	81
6.5 Valmiiksi kerrottu matka	82
7. ODOTUS.....	85
7.1 Ruumiillinen odotus	85
7.2 Yksinäistä yksityisyyttä	87
7.3 Ajatuslapsi	89
7.4 Valokuva.....	91
8. VIIVÄSTYKSIÄ JA SAAPUMISIA	95
8.1 Viivytyksiä	95
8.2 Valmiina lähtöön.....	97
8.3 ”Mun tyttö oli odottamassa”	98
8.4 Tutustuminen	101

9. YHTEINEN TARINA	105
9.1 Menneisyyksien yhteensitojana	105
9.2 Kasvattajana ja asianajajana	111
9.3 Naisena.....	114
9.4 Toimeentulon turvaajana	116
9.5 Sopimuksia vanhemmuuksista ja muita toimijoita	118
10. MATKATARINAT	121
10.1 Vahvuuden tarinat	122
10.2 Väsymyksen tarinat	124
10.3 Kiintymisen tarinat.....	127
10.4 Tavallisuuden tarina	130
11. KERTOMISEN MONIÄÄNISYYS.....	133
11.1 Tarinoiden individualistisuus	134
11.2 Tarinoiden kollektiivisuus	135
11.3 Tarinoiden poliittisuus.....	136
12. MATKAN PÄÄTÖS.....	139
12.1 Yksinvanhemmuuden taide	140
12.2 Kilpailevat tarinat	143
12.3 Luotettavuus	147
12.4 Lopuksi.....	149

KIRJALLISUUSLUETTELO	153
----------------------------	-----

LIITTEET

Liite 1. Palvelunantajat, kohdemaat ja adoptiokriteerit.....	172
Liite 2. Haastattelun kysymyksiä.....	175
Liite 3. Kirje adoptioäideille	177

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1. Lapsiperheet tyypeittäin Suomessa vuosina 1950–2008.....	19
Kuvio 1. Maat, joihin palvelunantajilla on välityssopimus.....	24
Kuvio 2. Kooste eri kohdemaiden ja suomalaisen adoptiolainsäädännön ehdoista adoptiovanhemmaksi haluavalle	24
Kuvio 3. Kansainväliset adoptiot vuosina 1988–2007	26
Kuvio 4. Aikaisemman tutkimuksen teemoittelu	33
Kuvio 5. Tutkimusaineisto	50
Kuvio 6. Luentatapa	55
Kuvio 7. Tutkimuskysymys, väitöskirjan luku ja käytetty metafora.....	62
Kuvio 8. Adoption syyt.....	66
Kuvio 9. Valintaan vaikuttaneet tekijät	71
Kuvio 10. Neuvonnassa tuotettu yksinvanhemmuuden mallitarina.....	83

Tiivistelmä

Seija Sukula

Matka äidiksi – tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta

Tampereen yliopisto

Tämän tutkimuksen kohteena on kansainvälinen adoptioprosessi yksin adoptoineiden naisten kertomana. Kiinnostuksen kohteena on se, millaisia merkityksiä naiset antavat äitiyden kokemuksilleen. Tutkimuksen teoreettinen mielenkiinto kohdistuu kokemusten merkitykseen suhteessa ympäristöön ja vallitseviin äitiyden mallitarinoihin. Aineistoa lähestytään kriittisen perhetutkimuksen lähtökohdista, jolloin tarkoituksena on tuottaa uusia vanhemmuuden tarinoita, jotka voivat toimia joko vastatarinoina tai vanhemmuuden mallitarinoiden mukaisina tarinoina. Tutkimus on väljästi narratiivinen tutkimus, jolla narratiivisella tarkoitetaan ihmisten tapaa jäsentää kokemuksiaan tarinan muodossa. Narratiivisuus kuvaa myös tarinallista aineistoa adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta.

Tutkimus tuottaa käytännönläheistä tietoa päätöksestä perustaa perhe, adoptioprosessista ja äitiyden rakentumisesta adoptioneuvonnassa ja arjessa. Tutkimuksessa selvitetään myös millaisia äitiyden tarinoita kerrotaan ja mihin tarinoita tarvitaan. Tutkimusaineisto koostuu yhteensä 19 tarinasta, jotka on analysoitu sisällönanalyysillä ja tarinoiden teemoittelulla. Tulosten esittämisessä sovelletaan Alain de Bottonin kirjassaan *The Art of Travel* käyttämää matkametaforaa.

Tutkimuksen tulosten mukaan keskeinen syy adoptioon oli halu saada lapsia. Hakijan on osallistuttava adoptioneuvontaan, joka näyttäytyi neuvotteluprosessina yksityisen ja julkisen rajoista. Neuvonnassa luotiin mallitarinaa hyvästä adoptioyksinvanhemmuudesta. Merkittävää neuvonnassa oli mielikuvien muodostuminen vanhemmuudesta ja lapsesta. Kertojat käyttivät ruumiillisuuteen liittyviä käsitteitä, kuten raskaus, kuvaamaan lapsen odotusta tai keskenmeno, kun ehdotettua lasta ei saatu. Valokuva lapsesta oli ensimmäinen merkittävä tapahtuma mielikuvien syntymisen kannalta. Yhteisen arjen harjoittelu alkaa ensi tapaamisesta, ja kiintymisen kuvattiin syntyvän tutustumisen myötä.

Tarinoissa sekoittuivat erilaiset tunnetilat kuten ilo, väsymys ja kiintyminen. Tarinat kerrottiin selviytymisen ja tavallisuuden tarinoina, vaikka niissä uskallettiin puhua myös väsymyksestä. Tutkimukseen osallistuminen toimi mahdollisuutena kertoa paitsi henkilökohtaista tarinaa, myös vaikuttavaa, poliittista tarinaa. Näin uudenlainen äitiyden tarina saattaa toimia mallitarinana muille.

Avainsanat: tarina, yksinvanhemmuus, adoptio, äitiys

Abstract

Seija Sukula

Journey into being a mother – stories on adoption and single parenthood
University of Tampere

The scope of this paper is the international adoption process told by single adoptee women. The main interest focuses on which kind of meanings these women give to their experiences of motherhood. From a theoretical point of view, the study addresses the significance of these experiences in relation to the environment and to the model stories on motherhood. The research material is approached from the perspective of critical family studies, and the aim is to produce new narratives on parenthood that can work as counter narratives or supporting narratives to model stories. This is a loosely narrative research, which refers to the ways in which people structure their experiences in the form of a story. Furthermore, narrativity refers to the story-like material on adoption and single parenthood.

This paper will provide practical information on the decision to start a family, on the adoption process, and on the construction of motherhood in adoption counselling and in everyday life. Moreover, this paper will illustrate what kind of stories on motherhood are told and what the stories are used for. The research material consists of 19 different stories that are analyzed using content analysis and by thematising the stories. In presenting the results, the travel metaphor from Alain de Bottoms Art of Travel is used.

The results indicate that the main reason for adoption is the desire to have children. The prospective parent is required to participate in adoption counselling, which presented itself as a negotiation process on the boundaries of private and public spheres. In counselling, a model story of good single parent adopter was created. A significant point in counselling was the formation of images of parenthood and the child. Narrators used concepts that were linked to embodiment, such as pregnancy (to describe the waiting of a child) or miscarriage (when the proposed child did not arrive). The first significant object in forming the images was a photograph. Adaptation to shared everyday life begins from the first encounter, and attachment was portrayed as arising through the process of getting to know each other.

In the narratives, different emotional states, such as stories of joy, exhaustion and attachment, are mixed. The stories were told as tales of survival and normality, even if the tellers had the courage to talk about exhaustion, too. By participating in the study, they had a possibility to tell a personal story and an impressive political story. Thus the new kind of story of motherhood can present itself as a model story for others.

Keywords: narrative, single parenthood, adoption, motherhood

1.

JOHDANTO

Tällä tutkimuksella on oma tarinansa, sillä kiinnostukseni aiheeseen ei syntynyt sattumanvaraisesti. Alkusesäyksen tutkimukselle sain työskennellessäni projektipäällikkönä valtakunnallisessa perhetyön projektissa, jossa huomioni kiinnittyi yksinhuoltajuutta kategorisoivaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijapuheeseen. Myös useissa perhetyön interventioissa yksinvanhemmuus määrittyi erityisen tuen kohteeksi, vaikkei niissä tarkemmin määritelty mikä tuen tarpeen aiheutti. Tällainen riskisuuntautunut orientaatio oli luettavissa myös monissa yksinvanhemmuutta käsittelevissä kansainvälisissä tutkimuksissa, erityisesti lääketieteessä. Määrittelykäytännöt herättivät minussa kiinnostuksen tutkia yksinvanhemmuuden moni-ilmeisyyttä laajemmin.

Toisen sysäyksen tutkimukselleni sain vuosituhannen alkaessa, kun julkisuudessa ja tiedotusvälineissä käytiin kiivasta keskustelua hedelmöityshoitolaista. Erityisesti minua kiinnosti kysymys yksinvanhempien oikeudesta hedelmöityshoitoihin, sillä yksinvanhemmuus näyttäytyi jälleen uhkana lapselle. Vaikka kyseessä oli pieni yksinvanhempien ryhmä¹, asia herätti valtavan julkisuuden ja laajan poliittisen mielenkiinnon. Keskustelun taustalla ei voinut olla pelkästään huoli lapsista, vaan myös laajemmat kulttuuriset käsitykset yksinvanhemmuudesta. Tutkimusaiheeni kiinnittyy kolmanteenkin ajankohtaiseen keskusteluun: adoptiolainsäädännön muuttamiseen ja perheen sisäisen adoption laajentamiseen rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin².

Tutkimukseni fokusoitui yhteen yksinvanhemmuuden ryhmään, niihin naisiin, jotka ovat adoptoineet lapsen kansainvälisen adoption kautta ilman

1 Stakesin tilastojen mukaan Suomessa syntyy vuosittain hedelmöityshoidoilla noin 1200 lasta (2 % syntyvistä lapsista), joista yksinhuoltajille syntyy noin 100 lasta vuosittain. Tähän ryhmään on laskettu hoitojen aikana eronneet, naisparit ja ilman parisuhdetta elävät naiset. (Stakes 2002a.)

2 Laki rekisteröidystä parisuhteesta (9.11.2001/950) annetun lain muuttamisesta tuli voimaan 1.9.2009 (29.5.2009/391).

parisuhdetta. Adoption tutkiminen antaa mahdollisuuden tarkastella sitä, miten rakennetaan vanhempi-lapsisuhdetta ja vanhemmuutta. Pösön (2003) mukaan lapseksi ottamisessa järjestetään uudelleen psykologista, sosiaalista ja juridista vanhemmuutta. Adoptioprosessin tutkiminen antaa mahdollisuuden tarkastella myös sitä, miten yksinvanhemmuutta puretaan ja rakennetaan neuvonnan aikana. Näin pienen ryhmän kautta on ehkä mahdollista nähdä keskiöön, yksin- ja adoptiovanhemmuuteen kohdistuviin ns. hyvän vanhemmuuden odotuksiin, joita yhteiskunnassamme esiintyy (ks. Perälä-Littunen 2004, Berg 2008).

Adoptio on tarkkaan säädelty ottolapsitoimintaa koskevassa lainsäädännössä. Adoption myötä vanhemman oikeudet ja velvollisuudet siirtyvät adoptiovanhemmille, ja näin lapsi saa oikeudellisesti saman aseman kuin biologinen lapsi³. Vastaavasti oikeudellinen suhde lapsen aikaisempiin vanhempiin ja sukulaisiin katkeaa. Vahvistettua adoptiosuhdetta ei voi purkaa. Adoptiossa lapsen holhousoikeus, huolto ja vastuu siirtyvät ottovanhemmille/vanhemmalle. (Pösö 2003, Interpedia 2008, Pelastakaa Lapset 2009.)

Suomalaisissa adoptiokäytännöissä on mahdollista perheen sisäinen, kotimainen ja kansainvälinen adoptio. Perheen sisäisellä adoptiolla tarkoitetaan sukulaisen tai puolison lapsen adoptiota. Kotimaisella adoptiolla tarkoitetaan puolestaan Suomessa syntyneen lapsen adoptiota. Suomessa lapsen voi adoptoida avioliitossa oleva pariskunta tai yksin asuva henkilö (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2009, Pelastakaa Lapset ry 2009, Interpedia ry 2009⁴, Luostarinen ym. 2009). Tämä tutkimus käsittelee kansainvälistä adoptiota, jossa lapsi adoptoidaan toisesta valtiosta. Suurin osa kansainvälisistä adoptioista tapahtuu kolmen adoptiopalvelunantajan (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Interpedia ja Pelastakaa Lapset) kautta. Jonkin verran adoptioita tapahtuu myös siten, että adoptoija asuu ulkomailla ja luo itse yhteyden paikalliseen adoptiopalvelunantajaan (ns. itsenäinen adoptio). Vuosina 1985–2007 Suomeen on saapunut kansainvälisen adoption kautta n. 3500 lasta (STM 2005, 2006, 2007, 2008, 2009). Yksinhakijoiden määrä on ollut noin kymmenen prosenttia kaikista hakijoista. Lähes kaikki yksinhakijat ovat olleet naisia; kyseisinä vuosina on ollut vain yksi mieshakija.

Kaikkiaan kansainvälisiä adoptioita tapahtuu maailmassa vuosittain noin 45 000, ja eniten lapsia adoptoidaan Kiinasta ja Venäjältä (Selman 2006). Fonsecan (2006) mukaan luvuissa ei ole kuitenkaan mukana niitä lapsen hoidon ja huoltajuuden järjestelyjä, joita tehdään suvun ja perheen kesken ilman adoptioita. Maailman johtavia adoptiomaita ovat USA, Kanada ja myös Espanja, jossa kansainväliset adoptiot ovat lisääntyneet voimakkaasti EU:hun liittymisen jälkeen (Brancòs Coll 2004). Kansainvälisesti vertailtuna Suomessa

3 Ks. luku 2. Adoptio.

4 Myöhemmin käytän pelkästään Pelastakaa Lapset ja Interpedia, ilman rekisteröidyn yhdistyksen liitettä.

tehdään vähän adoptioita. Adoptioiden määrä oli tasaisessa kasvussa 2000-luvun alussa, mutta määrät ovat laskeneet takaisin 10 vuoden takaiselle tasolle adoptioon luovuttavien maiden (lähinnä Kiina) kiristettyä adoptoiville perheille asetettuja kriteereitä.

Useissa adoptiota käsittelevissä tutkimuksissa adoptioon liitetään vahvasti oman biologisen lapsen menetys, ja adoptio nähdään toissijaisena vaihtoehtona, kun biologista lasta ei saada (esim. Leon 2002, Fisher 2003). Uusimmat adoptiotilastot eivät kuitenkaan tue tätä väitettä, sillä adoptiolautakunnan tilastojen (STM 2007) mukaan hakijoina on entistä enemmän henkilöitä, joilla on jo biologinen lapsi. Esimerkiksi vielä 1990-luvulla noin 80 %:lla hakijoista ei ollut omia biologisia lapsia, kun lukumäärä 2000-luvulla on tasaisesti laskenut ollen vuonna 2006 vain 54 %. Merkittävää on myös se, että useilla adoptiota hakevilla on ennestään adoptio- tai sijaislapsia. Kansainvälisen adoption taustalla on monenlaisia elämäntilanteita liittyviä tekijöitä.

Suomessa adoptioita käsitteleviä tutkimuksia on tehty harvakseltaan 1980–1990-luvuilla. Kansainvälisten adoptioiden lisääntyessä myös mielenkiinto adoptiotutkimukseen on lisääntynyt 2000-luvulla etenkin sosiaalitieteissä ja psykologiassa, ja tämä on näkynyt opinnäytteiden lisääntymisenä myös Suomessa. Yksinvanhemmuutta käsittelevää tutkimusta löytyy runsaasti erityisesti kansainvälisistä terveystieteiden, sosiaalitieteiden, psykologian ja feministisen tutkimusalan julkaisuista. Suomessa yksinvanhemmuutta on tutkittu vähän, joten uuden tiedon saaminen on tärkeää.

Yksinvanhemmuudesta ja adoptiosta on kerrottu eri aikoina erilaisia mallitarinoita yksinvanhemman moraaliin, selviytymiseen ja erilaisiin riskeihin liittyen. Aikakauslehtien henkilöjutut ja elämäkerrat tarjoavat tilannekohtaisia mallitarinoita, jotka muokkaavat suhtautumista erilaisissa elämäntilanteissa oleviin ihmisiin. Mallitarinoita muodostuu myös tutkimuksista, joita siteerataan tiedotusvälineissä. Julkisuudessa esitetyillä tuloksilla on Hännisen (1991) mukaan suuri merkitys mallitarinoiden muokkaajina. Yksinvanhemmuutta käsittelevistä tutkimuksista voidaan nostaa esille niitä tuloksia tai tulosten osia, jotka vahvistavat lukijoiden stereotyyppisiä käsityksiä yksinvanhemmuuden riskeistä lasten hyvinvoinnille, vaikka tutkimustulokset eivät suoranaisesti väitettä tukisikaan. Tutkimukset ja tiedotusvälineet tuottavat näin ollen tietynlaisia mallitarinoita perheistä eivätkä voi olla vaikuttamatta siihen, miten ihmiset arvottavat paitsi omaa elämäänsä ja valintojaan, myös muiden elämää. Julkista tarinaa kerrotaan kaikkialla siellä, missä yksilö elää. Se ei koostu yhdestä ainosta tarinasta, vaan useasta kilpailevasta tarinasta.

Tutkimukseni kuuluu sosiaali- ja terveystieteiden alaan ja sijoittuu kriittisen perhetutkimuksen kenttään. Kysyn, millaisia merkityksiä naiset antavat äidiksi tuleminen kokemuksille ja miten äitiys rakentuu adoptiossa. Lähestymistapani on väljästi narratiivinen. Yhtäältä olen kiinnostunut siitä, miten ihmiset jäsentävät ja tuottavat kokemuksiaan tarinan muodossa

(Heikkinen 2001, 47–49) ja miten omaa tarinaa konstruoidaan suhteessa kulttuurisiin mallitarinoin (Hänninen 1991, 348–349). Viitataan narratiivisuudella myös tutkimusaineistoihini, jotka sisältävät tarinoita adoptiopäätöksestä, adoptioprosessista ja arjesta lapsen kanssa. Tutkimus tuottaa käytännönläheistä ja kuvailevaa tietoa äitiyden rakentumisesta adoptioprosessissa. Tätä tietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi adoptioeuvonnan kehittämisessä, ja toisaalta adoptiota harkitsevat saavat tietoa adoptiosta.

Lähestyn aihetta 19 yksinvanhemman adoptiotarinan kautta. Kutsun tutkimukseeni osallistuvia haastateltavia ja kirjoituksensa lähettäneitä kertojiksi. Käyn keskustelua siitä, millaisia äitiyden ja yksinvanhemmuuden tarinoita adoptioäidit kertovat ja millaisten tarinoiden kautta kertojista on tullut adoptioäitejä. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut adoptiosta äidiksi tulon näkökulmasta ja olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle lapsen näkökulman. Olen soveltanut haastatteluaineiston analyysissä sekä temaattista sisällönanalyysiä että tarinan juonteiden analyysiä.

Empiirinen osuus on jaettu kahteen eri osaan. Ensimmäiseksi kysyin sitä, millaisia tarinoita yksin adoptoineet naiset kertovat adoptioprosessista. Tutkin sitä, miten perhettä tehdään vanhemmuuden, yhteisen arjen ja sukulaisuuden kautta. Olen kiinnostunut lapsen odotusprosessista ja siitä, millaisia merkityksiä odotuksen eri vaiheet saavat. Adoptiota on Suomessa tutkittu vähän, ja uuden tiedon saaminen adoptioprosessista on tärkeää. Tein aluksi aineistolle alustavan analyysin ja haastatteluista tiivistelmät, joiden pohjalta rakensin deduktiivisesti adoptioprosessin kulun. Varsinaisessa analyysissä analysoin aineistoa induktiivisesti temaattisella sisällön analyysillä.

Seuraavaksi kysyin aineistolta millaisia äitiyden tarinoita kertomuksissa oli. Millaisia tarinoita kerrottiin ja miksi? Millaisia tarinoita yhdistäviä teemoja löytyy? Käytän tarinatyyppäjä kuvaamaan tarinoiden temaattisia kokonaisuuksia. Analyysini on edelleen sisällön temaattista analyysiä, mutta tarkastelen nyt analysoitujen teemojen perusteella sitä, millaisia äidiksi tuleminen tarinan juonteita aineistosta löytyy.

Tutkimusraportti alkaa teoreettisella osuudella. Ensimmäiseksi käyn lyhyesti läpi adoption taustahistorian, adoptiolainsäädännön ja kansainvälisen adoptioprosessin pääpiirteet. Luvussa kolme analysoin systemaattisesti aikaisempaa adoptiota ja yksinvanhemmuutta käsittelevää kirjallisuutta sekä jäsenen kriittistä perhetutkimuksen kirjallisuutta. Luvussa neljä perustelen tutkimuksen metodologiset lähtökohdat sekä esittelen aineiston ja analyysitavan.

Varsinaiset tulososiot ovat luvuissa 5–11. Rakennan empiirisen osion sisällysluettelon de Bottonin (2002) matkametaforaa hyväksi käyttäen. Metafora toimii enemmänkin tutkijan tapana rakentaa tutkimusraportin juoni de Bottonin jaottelua noudatellen. Käytän matkametaforaa tulososion jäsenyksenä; mielikuvamatkan kohteena on äidiksi tulo.

Ensimmäinen tulososio pitää sisällään luvut 5–8, joissa analysoin adoptioprosessia tutkimukseen osallistuneiden kokemusten ja tarinoiden kautta elettyinä. Matka alkaa luvusta viisi, jossa esittelen tutkimukseen osallistuneet ja adoption motiivit. Luvussa kuusi käsittelen adoptio neuvontaa ja luvussa seitsemän odotusta. Lukuun kahdeksan kiteytyy lapsen saaminen ja yhteisen tarinan alkua. Toisessa tulososiossa (luvut 9–11) haastan aineiston uudesta näkökulmasta ja kysyn millaisilla tarinoilla äitiyttä rakennetaan ja mihin tarinoita tarvittiin. Matka päättyy lukuun 12, johon olen koonnut tutkimuksen keskeiset tulokset sekä tarkastelen tutkimuksen luotettavuutta ja johtopäätöksiä.

2.

ADOPTIO

Tarkastelen tässä luvussa lyhyesti suomalaista adoption historiaa ja sen suhdetta yksinvanhemmuuteen. Esittelen adoptiota ohjaavan lainsäädännön ja kansainvälisen adoptioprosessin pääpiirteet. Adoptioprosessin kuvauksessa yhdistän kolmen eri adoptiopalvelunantajan käytänteet ja lainsäädännön asettamat reunaehdot kansainväliselle adoptiolle. Tutkimuksen empiirisessä osiossa (luvut 5–8) käsittelen tarkemmin adoption eri vaiheita. Luvun lopussa esittelen adoption ja yksinvanhemmuuden käsitteet.

2.1 Adoption taustaa

Adoptio on ilmiönä vanha, sillä Parviaisen (2003) mukaan jo antiikin Kreikassa oli viitteitä adoption käyttämisestä henkilökohtaisen omaisuuden tai aseman periytymiseen. Pösön (2003) mukaan adoptio on kulkenut yhdessä lastensuojelun ja seksuaalimoraalin historian kanssa. Adoptioneuvonta on osa sosiaalityötä, jossa Kivipellon (2004) mukaan hyödynnetään psykologisia ja käyttäytymistieteellisiä teorioita ja korostetaan erilaisia psykoterapeuttisia taitoja. Pösö (2003) puolestaan korostaa, että amerikkalaisen adoptioneuvonnan juuret ovat psykoanalyttisessä ja Bowlbylaisessa teoriaperinteessä, josta suomalaiset neuvontakäytännöt ovat saaneet vaikutteita.

Yksinvanhemmuuteen on liittynyt historian saatossa seksuaalimoraalinen keskustelu, joka näkyi Suomessa kansalaissodan jälkeen, jolloin ”punaleskiä” pidettiin sopimattomina äideiksi. Heidän katsottiin edustavan fyysistä laiminlyöntiä, huonoa kasvatusta ja huonoa moraalialia. Punaleskien ohella myös aviottomien äitien kasvatus- ja sukupuolimoraalia kontrolloitiin. Jos äidit eivät täyttäneet viranomaisien heille asettamia ehtoja, lapset saatettiin ottaa jopa huostaan äidiltä. (Satka 1995, Forsberg 1998.)

Lastensuojelun Keskusliiton Aviottomille äideille suunnatussa oppaassa vuodelta 1956 suositeltiin oman lapsen luovuttamista adoptioon ja hänen uudelleenadoptioimistaan. Tiedossani ei ole kuinka paljon tällaisia adoptioita tehtiin, mutta neuvo pitää sisällään ajatuksen, että adoptioäitiys olisi kunniallisempaa kuin yksinvanhemmuus.

Ottolapsella on sosiaalisessa suhteessa parempi asema kuin aviottomasti syntyneellä – äidin on helpompi pitää lapsi luonaan ympäristön puuttumatta hänen oloihinsa yhtä kärkkäästi arvostellen kuin siinä tapauksessa, että lapsi tiedetään aviottomaksi. (Lastensuojelun Keskusliitto 1956, 8.)

Samaisessa oppaassa annettiin neuvoja myös siitä, miten lapsi voitaisiin ”pelastaa” huonoilta elämän puitteilta antamalla hänet ottolapseksi. Lapsen tuli kuitenkin olla terve, jotta hänet voitaisiin luovuttaa ottolapseksi. Tämä tarkoitti siis sitä, että yksinvanhempi oli kelvoinen oman vammaisen lapsensa äidiksi.

Satka (1995) esittää, että avioliittoa pidettiin äitiyden edellytyksenä ja aviottoman äidin perhe koettiin epätäydelliseksi, koska siitä puuttui isä ja sisarukset. Satkan mukaan vaarana pidettiin sitä, että äiti hemmottelee lapsensa pilalle, koska perheestä puuttui isä, joka edusti kuria ja järjestystä. Ajateltiin, että äiti ei pystynyt yhtä aikaa rakastamaan ja rajoittamaan lastaan. Tarvaisen (1954) mukaan vanhempien tehtävät olivat hyvin erilaiset, sillä äiti edustaa hellyyttä, kodikkuutta ja naisellisuutta. Isä puolestaan edustaa voimaa, valtaa ja miehekkyyttä. Tarvaisen mukaan lasten normaaliin kehitykseen kuului näiden vastakohtaisuuksien vaikutuksen alaisena oleminen.

Lasten nähtiin kuuluvan oleellisesti vain avioliittoon, eikä avoliitto ollut 1950-luvulla virallisesti tunnustettu (taulukko 1). Pulman (1987) mukaan yksinvanhemmuuteen liitettiin vahvasti moraalittomuuden tunnuspiirteitä, ja aviottoman lapsen saaminen nähtiin normista poikkeamisena. Rautanen (1972) uskoi tämän johtuvan aviottomien äitien vähäisestä määrästä, joten aviottomuus oli epätavallisuutensa vuoksi poikkeus. Yksinvanhempien määrä oli sodanjälkeisinä vuosina korkea, mutta laski 1960–1980-luvuilla. Haatajan (2009) mukaan vielä 1970-luvulla 30 % yksinhuoltajista oli leskiä, kun 2000-luvulla leskiä on enää muutama prosentti.

Pulman (1987) mukaan adoptiot ja yksinvanhempien asema olivat sidoksissa toisiinsa, sillä monet adoptoitavista lapsista olivat aviottomia. Adoptio nähtiin sijaishoitoa helpompina ratkaisuna, koska yhteiskunnan vastuu lapsesta päättyi, kun adoptio oli vahvistettu. Ottovanhemmat olivat yleensä koulutettumpia ja taloudellisesti pärjäävämpiä kuin sijaisvanhemmat. Adoptioiden määrä lisääntyi siten, että 1960-luvulla kotimaisia adoptioita järjestettiin jo enemmän kuin sijaiskotisijoituksia. (Pelastakaa Lapset 2002.)

Kansainvälinen adoptiotoiminta vilkastui toisen maailmansodan jälkeen (Parviainen 2003). Sodassa orvoksi jääneitä lapsia haluttiin adoptoida turvallisempaan pidettyihin maihin hyväntekeväisyystarkoituksessa, mutta myös

lapsettomat pariskunnat olivat Parviaisen mukaan kiinnostuneita orpojen adoptoinnista. Parviainen pitää ongelmana sitä, että adoptiotoiminta ei ollut säänneltyä vastaanottaja- tai luovuttajamaissa. Tämä johti siihen, että lapsia välitettiin jopa maksua vastaan, tai käytiin itse hakemassa lapsi paikan päältä.

Myös suomalaislapsista oltiin kiinnostuneita 1960-luvulla, koska lapsia oli enemmän kuin adoptoivia suomalaisia perheitä. Suomeen tuli useita yhteydenottoja Kanadasta ja USA:sta, joissa tiedusteltiin mahdollisuutta adoptoida suomalainen lapsi. Pelastakaa Lapset ry:n kautta sijoitettiin 1950-luvulla lähinnä Eurooppaan alle 10 lasta (Kauppi ja Rautanen 1997). Nämä perheet olivat kotimaissaan adoptiovanhemmiksi hyväksytyjä. Suurinta kiinnostus suomalaisten lasten adoptioon oli 1960-luvulla, jolloin Pelastakaa Lapset ry:n kautta adoptoitiin lähes sata lasta lähinnä Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan (Kauppi ja Rautanen 1997). Myös yksityishenkilöt ilmoittelivat lehdissä ja etsivät lapsensa luovuttavia vanhempia. Myös äidit ilmoittivat lehdessä halutessaan luovuttaa lapsensa adoptioon. Tähän vaikutti osaltaan yksinvanhemmuutta ylenkatsova ja paheksuva suhtautuminen.

Monet aviottoman lapsen synnyttäneet yksinhuoltajaäidit antoivat lapsensa adoptioon ympäristön negatiivisen suhtautumisen pelossa (Rautanen 1972). Vielä 1970-luvulla Suomessa puhuttiin moraalisesti värittyneesti au-äideistä tai aviottomista äideistä. Seitsemänkymmentälukuun liitetään vahvasti ns. seksuaalinen vapautuminen, mutta avioparien osuus lapsiperheistä ei ole minään vuonna viimeisen 50 vuoden aikana ollut niin korkea kuin 1970-luvulla (taulukko 1).

Taulukko 1. Lapsiperheet tyypeittäin Suomessa vuosina 1950–2008

Vuosi	Yhteensä	Aviopari ja lapsia	Avopari ja lapsia	Äiti ja lapsia	Isä ja lapsia	Rekisteröity pari ja lapsia
1950	100	85,9	..	12,4	1,7	–
1960	100	88,7	..	9,9	1,3	–
1970	100	88,9	0,9	9,0	1,2	–
1980	100	83,1	4,7	10,9	1,4	–
1985	100	81,0	6,3	11,3	1,5	–
1990	100	76,6	9,4	12,3	1,7	–
1995	100	70,2	12,3	15,4	2,1	–
2000	100	65,1	15,5	17,0	2,4	–
2002	100	63,7	16,6	17,2	2,4	32*
2006	100	62,0	18,1	17,4	2,6	120*
2008	100	61,7	18,3	17,4	2,6	187*
		%	%	%	%	*n

(Tilastokeskus 2009a.)

Suomalaisten kiinnostus ulkomaisiin adoptioihin heräsi televisioiden yleistyessä, ja nälkää näkevien lasten näkeminen herätti ihmisissä halun auttaa kehityksensä lapsia. 1970-luvulla adoptoitavien lasten määrä väheni Suomessa, ja viimeinen lapsi adoptoitiin Suomesta ulkomaille vuonna 1976. (Pelastakaa Lapset 2002.) Tähän vaikuttivat adoption laillistaminen, perhesuunnittelu- ja menetelmien kehittyminen, ja myös yksinvanhemmuuteen alettiin suhtautua vähemmän kielteisesti (Pulma 1987, Triseliotis ym. 1997, 8–9). Ensimmäinen päivähoitolaki astui voimaan 1973 ja se mahdollisti yhden vanhemman tasavertaisemman työskentelyn kokopäiväisesti (Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36). Kotimaassa lasten luovuttaminen adoptioon johtui yhä useammin sosiaalisista syistä ja biologisten vanhempien rajallisista mahdollisuuksista vastata lastensa hyvinvoinnista.

Ensimmäiset ulkomailta adoptoidut lapset saapuivat Suomeen 1970-luvun alussa. Adoption institutionaalistuminen alkoi voimallisesti, ja samaan aikaan alkoi myös palvelunantajien legitimoiminen. Interpedia perustettiin 1974, ja Pelastakaa Lapset ry aloitti kehityksensä lasten adoptioiden suunnittelun. Varsinaisesti kansainvälinen adoptiotoiminta Suomeen alkoi Pelastakaa Lapset ry:n ja Interpedian toimesta, kun ottolapsilakiin lisättiin kansainvälistä adoptiota koskevat säännökset vuonna 1985. Viimeisimpänä adoptiopalvelun tarjoamisen aloitti Helsingin kaupungin sosiaalivirasto vuonna 1985.

Adoptioiden määrä nousi hiljalleen 1990-luvulla, mutta kehitys ei ollut räjähdysmäistä. Keskustelu siirtyi adoption sisällöllisiin tekijöihin kuten vanhempien vertaistukeen ja adoption jälkeisen tuen merkitykseen. Vuosituhannen vaihtuessa aktiiviset vanhemmat perustivat useita vanhempainryhmiä. Parisuhteen rekisteröintiä käsittelevän lakialoitteen yhteydessä käytiin keskustelua adoptio-oikeuden laajentamisesta rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin vanhempiin, joka mahdollistui syksyllä 2009.

Yksinvanhempien määrä on noussut 2000-luvulla korkeammaksi kuin koskaan 50 vuoden aikana. Yksinvanhempien määrä ei Hakovirran (2006) mukaan kuvaa niitä hoidon järjestelyjä, joita tehdään esimerkiksi yhteishuoltajuudessa. Myös kansainväliset adoptiot ovat lisääntyneet 20 vuoden aikana, kun vastaavasti kotimaiset vierasadoptiot ovat vähentyneet. Kotimainen adoptio eroaa kansainvälisestä adoptiosta siinä, että Suomessa syntyneistä adoptiolapsista suurin osa on yli 7-vuotiaita ja huomattava osa adoptioista tapahtuu aikuisiässä. Lisäksi kotimaisista adoptioista suuri osa on niin sanottuja perheen sisäisiä adoptioita. Pelastakaa Lapset ry:n (2009) mukaan vuosittain noin 30 lasta adoptoidaan ns. vierasadoptiona heidän kauttaan. Yksinhakijoiden adoptiot ovat pääsääntöisesti kansainvälisiä, ja niitä on vuosittain noin 10 % kaikista kansainvälisistä adoptioista.

Triseolitisin (1997) mukaan markkinahenkisyys ja aikuiskeskeisyys ovat lisääntyneet adoptioissa. Erityisesti tämä näkyy USA:ssa, jossa vanhemmat voivat valita itselleen sopivan lapsen tekemällä sopimuksen luovuttavien van-

hempien kanssa. Monilla adoptionpalvelun antajilla on lasten valokuvia nettisivuillaan, joista vanhemmat voivat valita mieleisensä lapsen. Suomessa adoptiolainsäädäntö ja käytänteet luovat kuitenkin tiukat ehdot adoptiolle, eikä samanlaista markkinahenkisyyden nousua ole Suomessa nähtävissä. Pitkät odotusajat adoptiossa voivat saada hakijat harkitsemaan uusia vaihtoehtoja adoptiolapsen saamiseen.

2.2 Adoptio ja lainsäädäntö

Adoptio määritellään lapseksi ottamiseksi, jonka *tarkoituksena on edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde lapseksi otettavan ja lapseksiottajan välille* (Laki lapseksiottamisesta 153/1985, 1§). Näin adoptio määrittyy prosessina, jossa lapsi annetaan hakijalle ja hakija ottaa lapsen vastaan.

Ensimmäinen laki ottolapsista tuli voimaan vuonna 1925 (208/1925), ja se perustui pitkälti oikeussuhteen ja huollon määrittelyyn ottolapsen ja ottovanhempien välillä. Ottolapsi ei kuulunut juridisesti uuteen sukuun, sillä lain mukaan sukulaisuus rakentui lapsen biologisten vanhempien kautta. Ottolapsi ei saanut samoja oikeuksia kuin biologiset lapset. Hän saattoi periä ottovanhempansa, mutta kuitenkin vain puolet muiden rintaperillisten perinnöstä. Ottolapsi saattoi kuitenkin periä entiset vanhempansa. Oman lapsensa pystyi ottamaan ottolapseksi, jos *lapsella ei ollut aviolapsen oikeuksia* (208/1925). Lapseksiottaminen vuoden 1925 lain mukaan ei ollut lopullinen. Se voitiin perua ottovanhempien tai ottolapsen rikottua *törkeästi* toistaan vastaan tai elämällä *pahatapaista tai rikollista elämää* (Laki ottolapsista 208/1925, 11§). Lastensuojelulaki astui voimaan noin 10 vuotta myöhemmin vuonna 1936 (203/1936). Vuoden 1925 laissa määriteltiin minimi-ikä ottovanhemmille, 25 vuotta, joka edelleen on voimassa.

Vanha adoptiolaki kumottiin 50 vuotta myöhemmin vuonna 1979 annetulla lailla (32/1979). Nyt voimaan tulleessa laissa puhe lapsen parhaasta voimistui ja adoptioneuvonnasta alkoi. Oman lapsen adoptio poistui laista ja siihen kirjattiin luovuttavien vanhempien suostumus antaa lapsi adoptioon. Lapsen äidille haluttiin antaa harkinta-aikaa adoptioon luovuttamiseen. Lakiin lisättiin pykälä, jonka mukaan lapsen ottamisesta ei saanut maksaa korvausta. Suomessa ennen vuotta 1980 tehdyt adoptiot olivat nk. heikkoja adoptioita, joilla tarkoitettiin sitä, että juridinen vanhemmuus säilyi biologisilla vanhemmilla, mutta kasvatuksellinen vastuu siirtyi lapsen lähimmälle hoitajalle (Parviainen 2003). Nykyisin adoptiot ovat ns. vahvoja adoptioita, millä tarkoitetaan lapsen kaikkien sukulaisuussuhteiden katkeamista biologisiin vanhempiin ja sukuun.

Kansainvälistä adoptiota koskeva lainsäädäntö kirjattiin vuonna 1985 annetun lakiin (153/1985). Merkittävää siinä oli myös adoption oikeusvaikutus lapsen ja ottovanhempien suhteeseen. Ottolapsesta tuli näin ottovanhempien lapsi, ja sukulaisuussuhteet luovuttaviin vanhempiin katkesivat. Laissa myös määriteltiin oikeus toimia adoptiopalvelunantajana.

Vuonna 1997 Suomi liittyi 1993 voimaan tulleeseen Haagin yleis-sopimukseen lastensuojelusta ja yhteistyöstä kansainvälisissä adoptioissa (SopS29/1997), ja sen myötä tarkennettiin adoptioneuvontaa koskevaa lainsäädäntöä. Lapsen etu korostui entisestään uudistetussa lainsäädännössä, joka astui voimaan vuonna 1997 annetulla asetuksella (508/1997). Eräs merkittävä uudistus Haagin sopimuksen mukaan oli se, että tulevat adoptiovanhemmat saavat olla yhteydessä lapsen vanhempiin vain kyseisen maan viranomaisten luvalla (SopS 29/1997).

Suomi on vuonna 1991 ratifioinut myös lastenoikeuksien yleissopimuksen (SopS59-60/1991), jonka tavoitteena on edistää lapsen parhaan toteutumista adoptioprosessissa. Kansalaisuuslain mukaan (401/1968) adoptiolapsi saa automaattisesti Suomen kansalaisuuden ja nimilain mukaan (694/1985) ottovanhempiensa sukunimen.

Merkittävä avaus adoptiota koskevan lainsäädännön uudistuksessa on syksyllä 2009 voimaan tullut perheen sisäisen adoption mahdollisuus rekisteröidyssä parisuhteessa (Laki rekisteröidystä parisuhteesta ja adoptio-oikeudesta 2009/391). Oikeusministeriön arviomuistion mukaan käsittelyyn on tarkoitus ottaa myös seuraavia lain sisältöön liittyviä asioita: kotimaisten adoptiokäytäntöjen kehittäminen, adoptiolupa-asioiden päätöksen siirtäminen esimerkiksi lääninhallitukseen, ns. itsenäisten adoptoiden tarkempi valvonta ja neuvonnan kehittäminen erityisesti jälkipalvelun osalta (Antila 2007). Lakia ollaan nyt muuttamassa ehkä perusteellisemmin kuin koskaan aikaisemmin. Myös vanhassa laissa ollutta käsitteistöä haluttaisiin modernisoida yleiskielen mukaisesti adoptioalkuisiksi ja poistaa käytöstä vanhahtavat käsitteet kuten lapseksiottaminen, ottovanhemmat ja ottolapsi (Antila 2007).

2.3 Kansainvälinen adoptioprosessi

Kansainvälisen adoptioprosessin voi aloittaa joko aviopari tai yksinhakija. Adoptioneuvontaa ohjaa opas ottolapsineuvonnan antajille (STM 1998). Oppaan taustalla ovat adoptiota ohjaavat lait ja asetukset (Laki lapseksiottamisesta 153/1985 ja Asetus lapseksiottamisesta 508/1997). Lain mukaan adoptioneuvonnan tarkoituksena on valvoa lapsen etua. Tavoitteena on etsiä lapselle sopivat vanhemmat, valmentaa adoptiovanhemmuuteen ja arvioida vanhempien soveltuvuutta adoptiovanhemmiksi (STM 1998). Lapsen edun käsitte-

seen liitetään vahvasti lapsen kuuleminen, minkä toteutuminen kuitenkin on kiistanalaista, koska kansainvälisessä adoptiossa lapsi ei voi itse päättää muu-
tosta toiseen maahan ja perheeseen (ks. Hurtig 2003). Näin asiantuntijoiden
ääni on hallitseva lapsen edun määrittelyssä.

Olen koonnut tähän lukuun kolmen palvelunantajan kuvauksia kan-
sainvälisestä adoptioprosessista (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2009,
Interpedia 2009, Pelastakaa Lapset 2009.)

Adoptioprosessi alkaa yhteydenotolla palvelunantajaan tai neuvontaa
antaviin sosiaalityöntekijöihin. Palvelunantaja lähettää pyydettyä tutustu-
mismateriaalia. Adoptioneuvonnan antaa joko oman kunnan tai Pelastakaa
Lapset ry:n sosiaalityöntekijä. Tämä vaihe kestää yleensä noin vuoden.
Tapaamiset järjestetään yksilö- ja/tai ryhmätapaamisina muiden adoptiota ha-
kevien kanssa. Yksilötapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa järjestetään myös
hakijan kotona. Mäkipää (2006) näkee neuvonnan psykososiaalisen ja pedago-
gisen ammattityön näyttämönä. Keskeistä neuvonnassa on psykososiaaliseen
osaamiseen perustuva ammatillinen orientaatio, joka perustuu puolestaan
psykoanalyttiseen teoriaperinteeseen (myös Steltzner 2003). Neuvonnan kes-
keisenä tekijänä on vanhempien ja lasten välisen kiintymyssuhteen muodostu-
minen (Barth ja Miller 2000, Bennet 2003, Juffer ym. 2005).

Neuvonnan lopputuloksena syntyy yksityiskohtainen kotiselvitys haki-
jan taustasta, perhesuhteista, terveydentilasta ja siihen vaikuttavista tekijöis-
tä. Selostuksessa on myös selvitys hakijan sosiaalisesta ympäristöstä, adoption
syistä ja hänen soveltuvuudestaan adoptiovanhemmaksi. Tarvittaessa selostuk-
sessa otetaan kantaa tulevan lapsen ikään ja muihin ominaisuuksiin. (Asetus
lapseksiottamisesta 30.5.1997/508.) Viimeistään neuvonnan päätyttyä valitaan
palveluntuottaja, joita ovat Interpedia, Pelastakaa Lapset ry ja Helsingin kau-
pungin sosiaalivirasto. Tämän jälkeen hakija hakee lupaa adoptioon Suomen
kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnalta (käytän myöhemmin
vain ilmausta adoptiolautakunta). Adoptiolautakunnan päätös voi olla myön-
teinen, kielteinen tai lautakunta pyytää lisäselvityksiä. Myönnettyyn lupaan on
voitu asettaa esim. lapsen ikää koskevia rajoituksia. Adoptiolupa on voimassa
kaksi vuotta kerrallaan, ja se voidaan joutua uusimaan pitkien odotusaikojen
vuoksi.

Kun adoptiolupa on saatu, hakija voi esittää toiveita kohdemaasta (ku-
vio 1) mutta ei lapsen etnisestä alkuperästä (Interpedia 2008). Kohdemaan
valintaan voivat vaikuttaa esimerkiksi jonotusaika tai hakijan mahdollisuudet
viipyä luovuttajamaassa prosessin aikana. Hakijan asiakirjat lähetetään kohde-
maahan ja ns. lapsiehdotuksen odotus alkaa.

Kuvio 1. Maat, joihin palvelunantajilla on välityssopimus⁵

Interpedia	Pelastakaa Lapset	Helsingin kaupungin sosiaalivirasto
Kiina, Thaimaa, Intia, Etiopia, Etelä-Afrikka, Kenia ja Kolumbia	Kiina, Venäjä, Thaimaa ja Filippiinit	Kolumbia, Thaimaa, Viro, Etelä-Afrikka

(Interpedia 2009, Pelastakaa Lapset 2009, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2009.)

Lapsen ikään liittyviä toivomuksia voi esittää, mutta siihen vaikuttaa myös hakijan oma ikä, sillä lapsen ja vanhemman välinen ikäero ei saisi ylittää 40–45 vuotta (Interpedia 2009, Pelastakaa Lapset 2009, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2009). Tällä haetaan tilastollista todennäköisyyttä, että vanhempi/vanhemmat ovat elossa siihen saakka kunnes lapsi on täysi-ikäinen. Ikäraja perustuu myös biologisen lapsen saannin mahdollisuuteen. Adoptiota säätelevän lainsäädännön mukaan maksimi-ikärajoja ei ole säädetty, mutta hakijan tulee olla 25 täyttänyt. Kohdemailla on erilaisia kriteereitä adoptiovanhemmille (liite 1), jotka liittyvät ikään, taloudelliseen vakauteen, parisuhteen kestoon ja ammattiin. Olen seuraavaan kuvioon (kuvio 2) koonnut eri kohtemaiden ja suomalaisen adoptioevonnan adoptiovanhemmuudelle tuottamat kriteerit. Adoptioevonnaksi käsitän tässä yhteydessä Suomen adoptiolainsäädännön luomien puitteiden ja kotimaisten palvelunantajien neuvontakäytänteiden kokonaisuuden, jossa rakennetaan adoptiovanhemmuutta. Tarkemmat kuvaukset kohtemaiden ja luovuttajatahojen (esim. paikallinen yhteistyökumppani) kriteereistä, odotusajoista ja kustannuksista löytyvät liitteestä 1.

Kuvio 2. Kooste eri kohtemaiden ja suomalaisen adoptiolainsäädännön ehdoista adoptiovanhemmaksi haluavalle

Kohdema	Adoptioevonta
ikä avioliitto, yksinvanhempi vanhempien koulutusohja ei rikosrekisteriä biologinen lapsettomuus etusijalla eri kiintiöt yksinhakijoille ja aviopareille avioliiton kesto hyvä fyysinen ja psyykinen terveys ei runsasta ylipainoa kotona olevien alaikäisten lasten määrä taloudellinen toimeentulo kristillisuus erityislapsille eri luovutuskriteerit	vähintään 25 vuoden ikä avioliitto, yksinvanhempi ikäero lapseen maksimissaan 45 vuotta* ihmissuhdeverkosto (toisen sukupuolen malli) varsinkin yksinhakijoilla parisuhteen toimivuus aviopareilla sosioekonomiset tekijät hyvä psyykinen ja fyysinen terveys motiivit kasvatuskyytyt

* ei säädetä laissa, vaan on yleinen käytäntö adoptiolupaa myönnettäessä

5 Tilanne syyskuussa 2009.

Miller (2005) jakaa vanhemmuuden ja lapsen saapumisen uuteen perheeseen neljään eri vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe alkaa, kun lapsi siirtyy adoptoivien vanhempien hoitoon. Seuraavaksi vanhemmat odottavat lapsen synnyinmaassa adoptiodokumenttien ja matkustuslupien valmistumista. Kolmannessa vaiheessa matkustetaan takaisin kotimaahan lapsen kanssa. Viimeisessä vaiheessa arki ja tutustuminen alkavat kotona.

Mäkipää (2006) pitää adoptiota ainutlaatuisena perheestä neuvottelemisen prosessina. Neuvonnassa rakennetaan eräänlainen ideaalinen perhemalli. Neuvontaa ohjaavassa oppaassa (STM 1998) määritellään millaisia ominaisuuksia hyvällä adoptiovanhemmalla tulisi olla. Mäkipää (2006) lisää, että toisaalta neuvonnassa tavoitellaan vuorovaikutusta asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välille, mutta vanhemmuuden ideaalit ovat kuitenkin hyvin muuttumattomia.

Tieto adoptiohakijoille nimetystä lapsesta, ns. lapsiesitys, tulee ensin palvelunantajalle, joka välittää tiedon lapsesta ja lapsen asiakirjat hakijalle. Päätöksen lapsen sijoittamisesta tiettyyn perheeseen tekevät lapsen syntymämaan viranomaiset. Lapsen asiakirjojen perusteella hakija tekee päätöksen siitä, hyväksyykö hän esitetyn lapsen. Tämän jälkeen hakija matkustaa noutamaan lapsen tämän syntymämaasta. Matka tehdään joko ryhmämatkana (esimerkiksi Kiina) tai yksilömatkana (esimerkiksi Filippiinit) oman perheen tai tukihenkilön kanssa. Matkan kesto on maasta riippuen muutamasta päivästä noin seitsemään viikkoon (ks. liite 1). Matkan aikana perheitä avustaa mahdollisesti paikallinen yhteyshenkilö, paikalliset viranomaiset tai palvelunantajan henkilökunta riippuen kohdemaan käytännöistä. Kaikissa maissa (kuten Filippiinit) ei ole paikallista opasta, vaan hakija joutuu omatoimisesti hoitamaan käytännön asiat kohdemaassa.

Eniten lapsia saapui kansainvälisen adoptioprosessin välityksellä Suomeen vuonna 2007 Kiinasta (46), Thaimaasta (27), Etelä-Afrikasta (25) ja Venäjältä (20) (STM 2008). Tyttöjä ja poikia adoptoitiin suhteessa lähes yhtä paljon. Adoptiot Kiinasta ovat vähentyneet selvästi, sillä vuonna 2005 Kiinasta adoptoitiin vielä 140 lasta. Eniten lapsia on Suomeen tullut vuoden 1985 jälkeen Venäjältä, Kiinasta, Thaimaasta, Kolumbiasta ja Etiopiasta. Maiden järjestys vaihtelee vuosittain riippuen kunkin maan adoptiokäytännöistä.

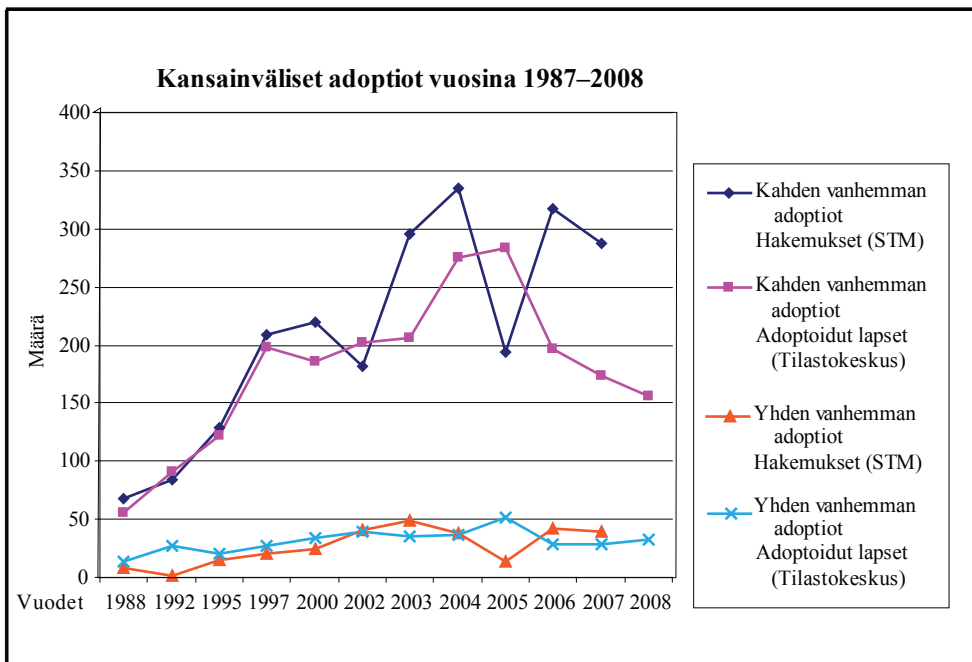
Adoptio vahvistetaan lapsen syntymämaassa tai Suomessa riippuen kunkin maan adoptiokäytänteistä (ks. liite 1). Sitä säätelee Laki lapseksiottamisesta 8.2.1985/153. Joissakin maissa, kuten Thaimaassa, lapsen adoptio vahvistetaan vasta raportoinnin päätyttyä aikaisintaan vuoden kuluttua hakumatkasta.

Neuvontaan kuuluu olennaisesti raportointi, joka kestää lapsen syntymämaan viranomaisten vaatiman ajan, muutamasta kuukaudesta jopa useampaan vuoteen. Tänä aikana lähetetään keskimäärin 2–6 seurantaraporttia, jotka tehdään sosiaalityöntekijän kotikäyntien perusteella. Myös adoptiovan-

hemmat itse saattavat kirjoittaa raportteja, ja niihin voidaan liittää valokuvia lapsesta. Raporttien tarkoituksena on välittää tietoa lapsen sopeutumisesta uuteen kotimaahan. Adoption vahvistamisen jälkeen on mahdollisuus hakeutua adoption jälkipalveluun, jolla tarkoitetaan adoptioon liittyvien tietojen selvittämistä tai ns. juurimatkojen tekemistä lapsen syntymämaahan.

Kansainvälisten adoptioiden määrä laski vuonna 2007 vuoden 2000 tasolle, mutta tämä ei tarkoita, että kiinnostus adoptioon olisi vähentynyt (kuvio 3). Tilastokeskuksen (2009b) mukaan Suomeen adoptoitiin vuoden 2006 aikana 224 (STM:n lähteen mukaan 218) ulkomailla syntynyttä lasta. Vuonna 2006 Pelastakaa Lapset ry ja Interpedia toimivat palvelunantajina molemmat hieman alle 45 %:ssa tapauksista, kun Helsingin kaupunki hoiti vain noin 10 % kaikista tapauksista (STM 2007). Adoptioiden määrä väheni huomattavasti vuodesta 2005, koska Kiina tiukensi adoptiomääräyksiään vuoden 2006 aikana. (STM 2006 ja 2007.) Vaikka adoptioiden määrä on laskenut, vuonna 2006 adoptiolautakunnalle osoitettiin uusia hakemuksia enemmän kuin koskaan (STM 2007). Yksinhakijoiden jonotusajat olivat pitkiä, eivätkä palveluntarjoajat vuonna 2008 toistaiseksi ottaneet vastaan uusia yksinhakijoiden hakemuksia. Norjaan adoptoitiin vuonna 2005 ulkomailta 707 alle 18-vuotiasta lasta, ja Ruotsiin on viime vuosina adoptoitu vuosittain yli tuhat lasta (STM 2005).

Kuvio 3. Kansainväliset adoptiot vuosina 1988–2007
(Lähteet: Tilastokeskus 2009b, STM 2005–2008.)

Kuviossa esitellään adoptiolautakunnassa käsitellyt adoptiohakemukset (STM) ja Tilastokeskuksen tiedot Suomeen adoptoiduista lapsista. STM:n tilastoihin ei ole laskettu mukaan uusintahakemusten määrää, koska niiden osuus kaikista hakijoista on kasvanut: uusintahakemusten määrä (n=76) ylittää jo tällä hetkellä (vuonna 2008) yksin hakevien määrän (n=40). Adoptiolupa on voimassa kaksi vuotta kerrallaan, joten uusintahakemusten suuri määrä kuvastanee pidentyneitä odotusaikoja.

Sosiaali- ja terveysministeriön alainen adoptiolautakunta ja Tilastokeskus käyttävät hieman toisistaan poikkeavia tilastollisia määritelmiä (ks. myös Parviainen 2003, 29–35). Adoptiolautakunta tilastoi kaikki suomalaisten palvelunantajien kautta tulleet adoptiohakemukset ja niiden kautta maahan saapuneet lapset. Tilastokeskus puolestaan tilastoi kaikki Suomeen adoptoidut lapset väestörekisteritietojen mukaan. Tilastokeskuksen tilastoissa ovat mukana myös ns. itsenäiset adoptiot ja mahdolliset perheen sisäiset adoptiot, joissa adoptoija on Suomen kansalainen ja adoptoitava henkilö asuu ulkomailla. Tilastokeskuksen tilastoissa on myös huomioitu eräiden maiden kuten Thaimaan käytäntö, jossa adoptio vahvistetaan vasta vuoden päästä lapsen saapumisesta Suomeen.

Tarkkaa lukua vuosittain yksinvanhemmille saapuneista lapsista ei siis ole käytettävissä, sillä adoptiolautakunnan toimintakertomuksissa (esimerkiksi STM 2008) on mainittu vain adoptiolupaa hakeneet (n. 10 % kaikista hakijoista), mutta ei sitä, kuinka moni hakija on saanut lapsen. Esimerkiksi vuonna 2006 adoptiolautakunnan toimintakertomuksen (STM 2006) mukaan yksinhakijoita oli 42 (kaikki hakijat 359), kun tilastokeskuksen mukaan yhden vanhemman adoption kautta tilastoitiin väestörekisteriin 28 lasta (kaikki 311). Kyseisenä vuonna hakijaksi ilmoitettu ei saa todennäköisesti lasta samana vuonna, koska jonot ovat pitkiä ja odotusaika saattaa olla jopa useamman vuoden. Lapsi on voinut myös saapua eri vuonna Suomeen, koska adoptio on voitu vahvistaa Suomessa jälkikäteen. Hakija voi saada myös useamman lapsen (sisarukset) yhtä aikaa.

2.4 Yksinvanhemmuuden ja adoption määrittely

Adoption ja yksinvanhemmuuden käsitteitä on kirjallisuudessa määritelty useilla eri tavoilla. Problematisoin adoption ja yksinvanhemmuuden käsitteitä oman tutkimukseni lähtökohdista ja esittelen lopuksi valitsemani käsitteet.

Käsite **yksinhuoltaja** liittyy suomen kielessä vahvasti huoltajuuteen. Mayn (2001) mukaan USA:ssa ja Englannissa käytetään termiä "Single Mother" kuvaamaan aviotonta äitiä. Termi yhdistetään äidin siviilisäätyyn, mikä ei Suomessa kuitenkaan ole yksinhuoltajuutta määrittelevä tekijä. "Lone Mother" puolestaan liitetään juridiseen vanhemmuuteen, jolloin vanhem-

malla on huollettavana yksi tai useampi lapsi. Käsitteenä tämä on lähimpänä Suomessa käytettävää yksinhuoltajuuden käsitettä. Englannin kielen ”solo” kuvaa termien ”single” tai ”lone” sijaan äidin voimakkaana ja riippumattomana.

Kansainvälisesti on yhä enemmän alettu käyttää myös termejä Women Headed Household tai Female Headed Household, jolla tarkoitetaan naisjohdosta taloutta eli yleensä yksinhuoltajan perhettä. Tämä ilmaisu pitää epäsuorasti sisällään sen, että ”normaalisti” perheenpäänä on mies, koska vastaavasti muissa perhemalleissa ei erotella sitä, kuka perheestä vastaa. Määrittely liitetään sosiaalisten ongelmien esiintymiseen. (ILO 2009.)

Kansainvälisesti yksinhuoltajuuden määrittäjänä voidaan pitää lapsen ikää sekä vanhemman siviilisäätynyttä, asumismuotoa ja huoltajuutta (Hakovirta 2006). Suomalaisissa perhetilastoissa yksinhuoltajaperheeksi määritellään aikuinen, jolla on samassa taloudessa huollettavana alle 18-vuotias lapsi (Hakovirta 2006, Tilastokeskus 2009c). Yksinvanhemmuuden syyt ovat kuitenkin erilaisia. Yksinhuoltajaksi voidaan tulla avo- tai avioeron, puolison kuoleman tai oman valinnan seurauksena. Suurin osa yksinvanhempien perheistä syntyy kuitenkin eron myötä. Haatajan (2009) mukaan avo- tai avioliiton ulkopuolella syntyy noin 8 % lapsista. Avioliitossa syntynyt lapsi on automaattisesti pariskunnan lapsi, mutta jos lapsi syntyy avoliitossa, isä voi tunnustaa isyytensä.

Mikäli yksinhuoltajuuden määrittelynä olisi pelkästään samassa taloudessa asuvat aikuiset ja lapset, määrittely sulki ulkopuolelle sosiaalisen vanhemmuuden, yhteishuoltajuuden ja uusperheet (ks. Jaakkola & Sääntti 2000). Haataja (2009) näkee ristiriitoja yksinhuoltajuuden määrittelyssä, koska yhden vanhemman perheen lapsilla voi olla kaksi huoltajaa ja elättäjää, vaikka he eivät asu samassa taloudessa. Jaakkolan ja Sääntin mukaan yksinhuoltajuus voi jatkua uuden avio- tai avioliiton solmimisen jälkeen, jos uusi puoliso ei osallistu lapsen kasvatukseen ja elatukseen. Chandlerin (1991) mukaan leskiä kutsutaan harvemmin yksinhuoltajiksi. Pelkkä ryhmittely erilaisiin yksinhuoltajiin ei kerro elämisen muotojen erilaisuuksista eikä sitä, miten perheet itse määrittelevät ja tekevät perheensä.

Adoptiolla tarkoitetaan englannin kielessä ottolapseksi ottamista (Parviainen 2003). Termi ”ottolapsi” oli yleinen vielä 1980-luvulla, mutta adoptio-käsitteen käyttö yleistyi puhekielessä 1990-luvulla. Juridisessa kielessä ottolapsi on pysynyt käytössä tähän päivään saakka, sillä lapsi nimetään lapsiksiotettavaksi ja henkilö tai henkilöt, jotka adoptoivat, ovat lapsiksiottajia (laki 508/1997).

Kansainvälisessä adoptiokielessä löytyy useita adoptiota tarkoittavia käsitteitä, ja niitä käytetään tekemään eroa erilaisten adoption muotojen välille. Adoptiota kuvaavia käsitteitä ovat: transracial adoption eli eri etnistä alkuperää olevan lapsen adoptio (voi olla kansainvälinen tai kotimainen adoptio), international adoption eli kansainvälinen adoptio, domestic adoption eli koti-

mainen adoptio, relative adoption eli perheen sisäinen adoptio ja open adoption eli avoin adoptio. (Shireman ja Johnson 1985, Parviainen 2003, Ambert 2005.)

Kansainvälinen adoptio tarkoittaa sitä, että lapsi adoptoidaan toisesta valtiosta. Perheen sisäisessä adoptiossa on kyse yleensä puolison lapsen tai muun sukulaislapsen adoptiosta. Avoimessa adoptiossa adoptiota haluavat vanhemmat etsivät adoptioon luovuttavia äitejä. (Shireman ja Johnson 1985, Ambert 2005.) Yhteys saadaan usein lukuisten adoptiojärjestöjen ja niiden internetsivustojen kautta⁶. Eräissä tapauksissa tulevat vanhemmat ovat hankineet suoran kontaktin odottavaan äitiin. Yhteydenpito luovuttavien ja vastaanottavien vanhempien välillä voi jatkua myös adoption jälkeen.

Suomessa itsenäiseksi adoptioksi kutsutaan adoptiota, jossa henkilö työskentelee ja asuu maassa, jossa hän hakeutuu kyseisen maan adoptioprosessin kautta adoptionhakijaksi. Näissä tapauksissa adoptio vahvistetaan lapsen kotimaassa, ja Helsingin hovioikeus vahvistaa adoption Suomessa (LOL 41 § ja 41a §). Itsenäisten adoptioiden määrä näyttäisi olevan kasvussa (Antila 2007).

Vanhemmasta, joka adoptoi lapsen ilman parisuhdetta, käytetään englannin kielessä termiä Single Parent Adopter (esim. Shireman 1996) tai puhuttaessa perheenä Single Parent Adoptive Family (esim. Groze ja Rosenthal 1991). Suomen kielessä ei löydy vakiintunutta käytäntöä, ja nimitykset ovat vielä kokeilevia. Suomalaiset palvelunantajat nimeävät internetsivuillaan itsenäisesti adoptiota hakevia henkilöitä yksinhakijoiksi, yksinäisiksi henkilöiksi tai yksin eläjiksi/asuviksi. Avioparit nimetään aviopuolisiksi tai pariskunniksi. Käytössä on myös sukupuolineutraali adoptiovanhemman käsite. (Helsingin kaupunki 2009, Pelastakaa Lapset 2009, Interpedia 2009.) Talvikoski (2004) ja Kallioinen (2006) käyttävät opinnäytetöissään yksinadoptoivan käsitettä. Erilaisten määritelmien lähtökohdat tulevat adoptiohakuprosessiin asettumisesta, asumismuodosta tai perhemuodosta adoptiotapahtuman aikana. Yksin tai yksinäinen pitää sisällään lähtökohtaisesti ajatuksen yksinhuoltajasta, joka on adoptoinut. Näillä käsitteillä voi kuitenkin olla negatiivinen konnotaatio, sillä määrittely pitää sisällään ajatuksen yksinäisyydestä ja yksin olemisesta.

Itse **käytän** yhden vanhemman perheestä **yksinvanhemmuuden** käsitettä (lone parent). Se kuvaa vanhemmuuden sukupuolineutraalina, jolloin korostuu tasa-arvoinen vanhemmuus ja yksilön oikeus valita parisuhteen tai naimattomuuden välillä. Yksinvanhemmuus on käsitteenä laajempi, koska se ei sulje pois äidin/isän, sosiaalisen vanhemman tai perheelle tärkeiden muiden ihmisten osallisuutta perheen elämään. (May 2001.) Yksinvanhemmuus

⁶ Esimerkiksi Yhdysvalloissa on useita palvelunantajia internetissä kuten www.openadoption.com, www.open.adoption.com, tai www.adoptionopen.com, joissa potentiaaliset adoptiovanhemmat etsivät lapsia. Nähtävillä on myös kuvia ja tietoja adoptoitavista lapsista.

voidaan ajatella kokemuksellisenä, jolloin myös parisuhteessa elävä voi kokea vastaavansa yksin vanhemmuudesta ja olevansa yksinvanhempi. Toisaalta sukupuolineutraalius mahdollistaa sukupuolen häivyttämisen silloin, kun ei haluta eritellä vanhemmuuden sukupuolisuutta. Näin yksinvanhempi voi olla sekä isä että äiti. Omassa tutkimuksessani yksinvanhemmuuden perustana on juridinen vanhemmuus ja samassa taloudessa asuminen, mutta annan tilaa myös kertojien omille tulkinnoille perheestä ja yksinvanhemmuudesta. Käytän tutkimuksessani **adoptioyksinvanhemman** käsitettä, sillä käsite korostaa vanhemmuuden rakentumista adoption kautta. Toisaalta käytän myös usein **äitiä**, koska en näe merkityksellisenä erotella äitiyden alkulähdettä, oli se sitten yksinvanhemmuus tai adoptio.

3. AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tässä luvussa kokoan yhteen adoptiota ja yksinvanhemmuutta käsittelevää kirjallisuutta. Luonnehdin aluksi tiivistetysti millaista tutkimusta terveys-, sosiaali- ja käyttäytymistieteissä on näistä aihepiireistä tehty. Tämän jälkeen jäsenmän alan kirjallisuutta ja siinä esiintyviä sisällöllisiä teemoja systemaattisemmin esitellen eri tieteenaloilla tehdyn tutkimuksen aiheita, menetelmiä ja keskeisiä tuloksia.

Merkittävä osa tässä luvussa käytetystä kirjallisuudesta löytyi systemaattisella haulla erilaisista kansainvälisistä yhteiskunta- ja terveystieteellisistä artikkelitietokannoista (CINAHL, CSA, ERIC, EBSCO, JSTOR, MEDLINE, SAGE). Vaikka tutkimukseni kohteena on vanhemmuus, aihepiiri pitää sisällään myös sosiaalityön yhden merkittävän alueen, adoptioneuvonnan. Adoptioneuvonta on osa sosiaali- ja lastensuojelutyötä (Pösö 2003), jossa hyödynnetään myös psykologisia ja käyttäytymistieteellisiä teorioita (Kivipelto 2004). Tämän vuoksi laajensin hakuni koskemaan myös käyttäytymistieteellistä tutkimusta, vaikkei tutkimukseni sijoitukaan suoranaisesti käyttäytymistieteiden alaan.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa olen kiinnostunut etenkin uusimmasta, 1990–2000-luvuilla tehdystä adoptiota ja yksinvanhemmuutta käsittelevästä tutkimuksesta. Adoptiotutkimusta löytyi runsaasti yhdysvaltalaisista perhealan tieteellisistä lehdistä, kuten *Family Relations*, jossa adoptiota käsitellään lähes joka numerossa. Espanjassa⁷ on ollut laajenevaa mielenkiintoa adoptiotutkimukseen adoptioiden määrän kasvaessa nopeasti. Suurin osa käyttämästäni adoptiokirjallisuudesta käsittelee kahden vanhemman kansainvälisiä adoptioita. Yhden vanhemman adoptiota käsitteleviä tutkimuksia löytyi vain muutamia (Shireman ja Johnson 1985, Groze ja Rosenthal 1991, Shireman 1996, Siegel 1998). Yhden vanhemman adoptiota on tutkittu myös niissä tut-

⁷ Esimerkiksi Marren ja Bestardin (2004) toimittama kirja adoptiotutkimuksesta: *La adopción y el acogimiento*.

kimuksissa, jotka käsittelevät yksinvanhemmuutta valintana (Mannis 1999, Bock 2000, Mazor 2004, Pröpper 2007).

3.1 Adoptio- ja yksinvanhemmuuden tutkimus

Terveystieteissä yksinvanhemmuutta käsittelevät tutkimukset sijoittuvat lääke- ja hoitotieteeseen. Suurin osa lääketieteen alaan kuuluvista tutkimuksista on kvantitatiivisia ja kohdistuu laajoihin ikäkohortteihin (esim. Sauvola 2001, Ringbäck Weitoft ym. 2003, Osler ym. 2005, Sørensen ym. 2005). Näissä tutkimuksissa yksinvanhempia verrataan kahta eri sukupuolta olevan vanhemman perheeseen (esim. Florsheim ym. 1998, Rosenkrantz & Huston 2004). Adoptiotutkimuksessa vertailun kohde on vastaavasti biologinen perhe (esim. Zabriskie ja Freeman 2004). Monia lääketieteen tutkimuksia kritisoidaan riskilähtöisyydestä, mutta tutkimuksista löytyy myös pyrkimyksiä ymmärtää erilaisia elämäntilanteita. Esimerkiksi Sauvolan (2001) tutkimusryhmineen tekemässä lääketieteen alaan kuuluvassa tutkimuksessa haluttiin tutkia myös muita selittäviä tekijöitä eri perhemuotojen ja riskien välillä, vaikka ne eivät varsinaiseen tutkimusasetelmaan sisältyneetkään. Tutkimusryhmä halusi kuitenkin selittää tuloksia myös vanhempien mielenterveyshäiriöiden, perheen sisäisten tekijöiden, perheen sosioekonomisen tilanteen, huonon sosiaalisen tukiverkoston tai geneettisten tekijöiden vaikutuksilla.

Adoptiotutkimukseen liittyy vahvasti menetyksen metafora. Menetyks voidaan liittää biologisen lapsen menetykseen, jolloin adoptio nähdään toissijaisena vaihtoehtona saada lapsi. Kirkin (1964) näkemyksen mukaan adoptoivat vanhemmat ovat menettäneet mahdollisuuden saada biologinen lapsi, ja näin ollen myös lapsi on menettänyt biologiset vanhempansa. Miallin (1987) perustaa sosiologian alaan kuuluvassa tutkimuksessa ajatuksensa Kirkin väitteille menetyksestä ja hänen mukaan biologiset verisiteet olivat merkittäviä kiintymyksen synnyssä. Raskauden aikana luotu suhde nähtiin merkittävämpanä kuin yhdessä eletty elämä lapsen kanssa. Adoptiovanhemmuus esiintyi ikään kuin jo valmiiksi menetettynä. Kirkin (1964) esittämää ajatusta biologian ensisijaisuudesta on kritisoitu siitä, ettei se näe vanhemmuuden sosiaalista luonnetta ja että se myös kategorioi vanhemmuuksia.

Yhteistä kaikille käyttämilleni aineistoille ja tieteenaloille oli se, että niistä löytyi lasten kehityksen, vanhemmuuden riskien ja suojaavien tekijöiden tutkimusta. Merkittävä osa tästä tutkimuksesta löytyi lääketieteen ja psykologian alaan kuuluvista tutkimuksista. Ainoa poikkeus olivat feministisen tutkimuksen alaan kuuluvat tutkimukset, joista riskien arviointiin liittyvä tutkimus puuttui. Sosiaalitieteissä vanhemmuutta tarkasteltiin sen rakentumisen kautta ja suhteessa ympäristöön. Terveystieteissä vastaavasti oltiin kiinnostuneita vanhemmuuden mielikuvista ja adoption terveydellisistä riskeistä adoptiolap-

silla. Käyttäytymistieteissä vanhemmuutta tarkasteltiin identiteetin, vuorovaikutuksen ja psykososiaalisen hyvinvoinnin kautta. Adoptioon liittyvissä tutkimuksissa lasten kehitystä tarkasteltiin uuteen kotimaahan sopeutumisen, kielien kehityksen, identiteetin ja roolien kautta. Feministisissä tutkimuksissa oli kiinnostuksen kohteena enemmänkin vanhemmuus ja erityisesti äitiys. Isyyttä tarkasteltiin lähinnä yksinvanhemmuuteen ja yhden vanhemman adoptioon liittyen. Toimeentulon tutkimus liittyi lähes pelkästään yksinvanhemmuuteen. Adoptioon liittyen sitä ei ollut juuri tarkasteltu.

Tässä luvussa teen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen alan tutkimukseen ja luokittelen tutkimukset temaattisesti. Esittelen adoptiota ja yksinvanhemmuutta käsittelevää tutkimusta, jonka olen yhdistänyt yhdeksi kokonaisuudeksi löytäkseni tutkimusalueita yhdistäviä tutkimusteemoja. Mikäli olisin tarkastellut näitä kahta tutkimusaihetta erillään, esimerkiksi vain adoption osalta, olisi teemojen sisältö keskittynyt adoptioprosessiin, lapsen sopeutumiseen tai etnisyyteen. Koska tavoitteenani oli kuitenkin löytää molempia tutkimusalueita yhdistäviä sisällöllisiä kysymyksiä, päädyin kolmeen tutkimuskirjallisuutta jäsentävään teemaan: vanhemmuus, toimeentulo ja lapsen kehitys sekä niiden alateemoihin (kuvio 4).

Kuvio 4. Aikaisemman tutkimuksen teemoittelu

Teema	Alateemat
Vanhemmuus	odotus vuorovaikutus riskit ja suojaavat tekijät moninaisuus
Toimeentulo	työllisyys talous riskit ja suojaavat tekijät
Lasten kehitys	fyysinen ja psyykinen kehitys identiteetti riskit ja suojaavat tekijät

Muut⁸ tutkijat ovat jaotelleet yksinvanhemmuuden tutkimusta mm. tutkimusten teoreettisten lähtökohtien, kohderyhmän, arjen selviytymisen tai adoptiolasten sopeutumiseen vaikuttavien tekijöiden mukaan.

8 May (1999) jaottelee yksinvanhemmuutta käsittelevän tutkimuksen tutkimuskohteen perusteella seuraavasti: sosiaaliturvan käyttö, stigmatisaatio, lasten kasvaminen yhden vanhemman perheessä ja yksinvanhemmuuden erilaiset muodot. Hakovirta (2006) jakaa yksinvanhemmuutta käsittelevän tutkimuksen vanhemman oman ja lasten hyvinvoinnin sekä toimeentulon tutkimuksiksi. Lebnér (2000) puolestaan jakaa adoptiota käsittelevän tutkimuksen vanhemmuuden ja lapsuuden tutkimukseen. Brooks ym. (2005) jakavat adoptioon sopeutumista koskevan tutkimuksen menetyksen näkökulmaan, vanhempien roolien, lasten kognitiivisen kehityksen, kiintymys-ero-menetyksen paradigman ja biologisen prosessin tutkimiseen. Brodzinsky ym. (1998) lähestyvät adoptiota sopeutumisen kautta.

3.1.1 Vanhemmuus

Tutkimuskirjallisuudessa vanhemmuuden teemaa käsitellään ennen kaikkea lapsen odotuksen, perheiden moninaisuuden, vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen sekä erilaisten riskien kautta.

Adoptiotutkimuksessa lapsen odotusta on tarkasteltu pääasiallisesti vanhemmuuden näkökulmasta (Levy-Shiff ym. 1991, Sandelowski ym. 1993, Cartwright 2003). Sandelowski, yhdysvaltalainen hoitotieteilijä, on julkaissut monia laadullisia tutkimuksia. Hän on tutkinut adoptio-odotusprosessia, jonka erityisluonnetta ei tutkimuksellisesti ole paljon käsitelty. Merkittävää tässä tutkimuksessa oli mielikuvien ja lapsen valokuvan merkitys odotuksen todellistajana. Jatkona Sandelowskin tutkimuksille on Hoffmann-Riemin (1986) yli 20 vuotta vanha narratiivinen tutkimus, joka käsittelee vanhemmuuden syntymistä adoptiossa. Yhdysvaltalainen sosiologi Shireman (1996) on tehnyt useita yhden vanhemman adoptioita käsitteleviä tutkimuksia ja julkaissut useita artikkeleita ja teoksia aiheesta. Tutkimuksissa verrataan yhden ja kahden vanhemman perheitä ja lasten selviytymistä.

Keskeistä adoptiolapsen odotuksessa on adoptioneuvonta. Adoptio-tutkijat kuten Farber ym. (2003), Wilson (2004) ja Chambers (2005) pitävät neuvontaprosessia tärkeänä vanhemmuuden mielikuvien muodostumiselle. Neuvontaa ohjaa psykososiaaliseen osaamiseen perustuva ammatillinen orientaatio (Steltzner 2003), jonka Mäkipää (2006) näkee perustuvan ennen kaikkea psykoanalyttiseen teoriaperinteeseen. Kiintyminen ja sen häiriöt ovat olleet merkittäviä tutkimuskohteita sekä adoptiota että yksinvanhemmuutta käsittelevässä tutkimuksessa (esim. Hughes 1997, Juffer ja Rosenboom 1997, Barth ja Miller 2000, Bennet 2003, Rosenkrantz ja Huston 2004, Juffer ym. 2005). Kiintymyssuhdeteorialla on siis ollut keskeinen merkitys lapsen ja vanhemman välisen suhteen ymmärtämisessä.

Kiintymyssuhdeteoria on saanut vaikutteita niin kehityspsykologiasta kuin pedagogiikastakin. Alan keskeinen teoreetikko on ollut brittiläinen psykoanalyttikko Bowlby (1969), jonka tutkimusten mukaan vauvan ja ensisijaisen hoitajan (yleensä äiti) välille muodostuu kiintymys ensimmäisen ikävuoden aikana. Kiintymyssuhdeteorian kehittäjä Ainsworth (1989) lisää kiintymyksen syntymisen edellytyksiksi vanhempien kyvyn vastata lapsen viesteihin oikeaan aikaan ja oikealla tavalla. Myöhemmin Bowlbyn ajattelua on arvosteltu esimerkiksi liiallisesta äitikeskeisyydestä ja kiintymyksen muuttomattomuudesta (esim. Field 1996). Donley (1993) korostaa lapsen mahdollisuuksia muodostaa monia yhtäaikaista kiintymyssuhteita. Kriittinen isätutkija Huttunen (2001) esittääkin, että myös isän ja lapsen suhde voi olla ensisijainen ja äidillinen. Main (2000) puolestaan korostaa kiintymyssuhteen jatkuvasti kehittävää ja muuttuvaa luonnetta. Kiintymyssuhteeseen liitetään usein myös molemminpuolinen aktiivisuus, jolloin vuorovaikutuksen aloitteentekijänä voi olla aikuinen tai lapsi (Emde 1989, Mäntymaa ja Tamminen 1999).

Kiintymyssuhde on otettu tutkimuskohteeksi etenkin 1990-luvun sosi-
aali-, terveys- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa. Isätutkija ja psyko-
analyttikko Sinkkosen (2004) mukaan kiintymyssuhdeteoreettinen ajattelu
on omaksuttu myös lastensuojelun käytänteisiin, joihin adoptioneuvontakin
osaltaan kuuluu. Vaikka kiintymyssuhdeajattelu liitetään vahvimmin biologi-
sen lapsen syntymään, myös adoptiolapsen kiintymyssuhteen kehittymistä on
tutkittu (esim. Juffer ym. 2005). Juffer ja Rosenboom (1997) tuntevat erityistä
huolta lapsen varhaisvaiheen kokemuksista ennen adoptiota ja uuden kiinty-
myssuhteen syntymisestä uudessa perheessä. Juffer tutkijaryhmineen (2005)
esittää, että adoptiolapsilla on takanaan mahdollisesti useita erokokemuksia
ennen adoptiota, ja näin kiintyminen uusiin vanhempiin voi olla vaikeaa.
Vuori (2003, 49) tuo esille kiintymyssuhdeteorianaan kohdistuneen kritiikin sii-
tä, ettei se huomioi riittävästi kulttuurin ja yhteiskunnan merkitystä lapsen
kiintymiseen.

Vanhemmuuteen liittyvät tunteet ovat olleet myös merkittävä tutki-
muksen kohde. Äidin väsymystä tai fyysistä ja psyykkistä terveyttä (mm.
Wade ja Cairney 2002, Wang 2004) on tarkasteltu useissa tutkimuksissa.
Yksinvanhemmuus liitetään monissa varsinkin lääketieteen alan tutkimuksis-
sa masennukseen ja psyykkisiin sairauksiin. Useat yhdysvaltalaiset yksinvan-
hemmuutta käsittelevät tutkimukset ovat kohdistuneet afroamerikkalaisiin tai
muihin maahanmuuttajataustaisiin köyhiin perheisiin. Hoffmann-Riem (1986)
tuo sosiologian alaan kuuluvassa tutkimuksessa esille myös sen, kuinka adop-
tiovanhemmat etsivät yhtäläisyyksiä biologiseen vanhemmuuteen varsinkin
heti lapsen saavuttua. Levy-Shiff ym. (1991) näkevät, että adoptiovanhemmilla
voi olla myönteisempiä mielikuvia odotusaikana kuin biologisilla vanhemmil-
la. Heillä on myös enemmän positiivisia kokemuksia lapsen saavuttua. Tutkijat
selittävät tutkimustuloksia sillä, että adoptiovanhemmat ovat valmistautu-
neempia lapsen tuloon kuin biologiset vanhemmat.

Vanhemmuuteen liittyviä negatiivisia tunteita tutkinut äitiystutkija
Jokinen (1996) on halunnut purkaa äitiyden sankariroolia ja tehdä näkyväk-
si äitien väsymystä. Väsymyksen ilmaisemisen hyväksyttävyyttä liittyy keskei-
senä elementtinä kulttuuriseen äitiyden tarinaan ja pärjäämiseen (Chodorov
ja Contratto 1980, Letherby 1999, Piensoho 2001, Perälä-Littunen 2004,
Martiskainen de Koenigswarter 2006, Krok 2009). Adoptioon liittyvää vä-
symystä ja masennusta on kuitenkin tutkittu hyvin vähän⁹. Esimerkiksi
Yhdysvalloissa ja Espanjassa on järjestöjä¹⁰, jotka ovat erikoistuneet adoption-
jälkeiseen tukeen ja tiedotukseen. Adoptionjälkeiseen tukeen erikoistuneen
järjestön (Postadoption Information) internetsivuilla McCarthy (2005) pitää
adoption jälkeisen masennuksen syynä esimerkiksi pitkää odotusta ja valmis-

9 Suomessa Mäkipää (2007) tekee väitöskirjaa adoption jälkeisestä masennuksesta.

10 Esimerkiksi USA:ssa Post Adoption Information, www.postadoptioninfo.org ja
Espanjassa Postadopcion, www.postadopcion.org

tautumisaikaa adoptioon. On myös mahdollista, etteivät mielikuvat ja todellisuus kohtaa adoptiossa. Uudet vanhemmat saattavat tuntea syyllisyyttä risti-riitaisista tunteistaan. Lapsen tutustuminen vaatii aikaa, sillä rakkaus lapseen ei McCarthyn mukaan synny välttämättä ensi silmäyksellä, vaan hiljalleen yhteisten kokemusten myötä.

Erityisiä haasteita vanhemmuudelle asettaa myös lapsen mahdollinen kehitysvammaisuus, vaikka Glidden (2000) ei näe vammaisen lapsen adoptoinnin vaikuttavan kielteisesti tai masennuksen esiintymiseen vanhemmilla. Groze ja Rosenthal (1991) tutkivat erityislapsia, jotka oli adoptoitu yhden tai kahden vanhemman perheisiin. Heidän tutkimustulostensa mukaansa yksinvanhemmat ovat useimmiten korkeakoulututkinnon suorittaneita ja hieman vanhempia naisia, jotka ovat adoptoineet kehitysvammaisen ja eri etnistä alkuperää olevan tytön. Tulosten mukaan yhden vanhemman perheeseen adoptoiduilla lapsilla on vähemmän emotionaalisia ja käyttäytymisen ongelmia kuin kahden vanhemman perheessä, vaikka lapsilla ilmenikin näitä ongelmia sekä yhden että kahden vanhemman perheessä. Tutkijat selittävät tuloksiaan sillä, että lapsen on mahdollisesti helpompi luoda suhde yhteen kuin kahteen uuteen vanhempaan. Shiremanin (1996) tutkimus tukee Grozen ja Rosenthalin tuloksia: hän toteaa, että yksinvanhemmilla on vähemmän ongelmia erityislasten kanssa kuin pariskunnilla. Tämä voi johtua siitä, että yksinvanhemmilla on vähemmän adoptiomahdollisuuksia ja he ovat motivoituneempia hoitamaan sairasta tai vammaista lasta.

Yhden vanhemman perheen hyvinvointiin liitetään vahvasti ero parisuhteesta ja eron aiheuttamat vaikutukset lapseen (Houseknecht ja Hango 2006). Äidin mielenterveyden ongelmat liitetään eroa edeltävään tilanteeseen (Wade ja Cairney 2002), eron jälkeiseen elämäntilanteeseen (Houseknecht ja Hango 2006, Afifi ym. 2006) tai uuteen parisuhteeseen (Wade ja Cairney 2002). Toisaalta Afifi ym. (2006) esittävät, että niillä yksinvanhemmilla, jotka eivät ole koskaan olleet naimisissa, on samanlainen mielenterveys kuin naimisissa olevilla.

Yksinvanhemmuutta käsittelevissä tutkimuksissa tarkastellaan sitä, miten läsnä- tai poissaoleva isyys (father absence) vaikuttaa lapsen kehitykseen. Poissaoleva isyys liitetään avioerokeskusteluun (Florsheim ym.1998, Leite ja McKenry 2002, Sørensen 2005) ja siihen, miten isyyden perustehtävät toteutuvat eron jälkeen. Isyyden perustehtäviksi Freyn (2003) nimeää taloudellisen turvallisuuden luomisen, ns. isimisen (friend, dad) ja miehen mallina olemisen. Isyyden tehtävät liittyvät myös samaa sukupuolta olevien vanhempien lasten hyvinvointiin (Donovan 2000, Dalton ja Bielby 2000, MacCallum ja Golombok 2004, Clarke ja Kitzinger 2005). Näissä tutkimuksissa vertailun kohteena on useimmiten yksinvanhempi (äiti), heteroseksuaalisessa parisuhteessa oleva pariskunta tai lesboäiti/-pariskunta.

Pike (2003) kritisoi yksinvanhemmuutta käsitteleviä tutkimuksia yksinvanhemmuuden määrittelyn puutteellisuuksista. Monissa psykologisissa tutkimuksissa yksinvanhemmuuden heterogeenisyyttä ei nähdä riittävän spesifisti. Tyypillisesti yksinvanhemmat nähdään homogeenisena ryhmänä, jossa äiti asuu eron jälkeen lasten kanssa. Tutkimuksissa ei ole eritelty esimerkiksi lapsen sukupuolta, ikää tai äidin koulutusta. Myöskään ei ole eritelty erikseen mies- ja naisyksinvanhemmuutta. Yksi merkittävä teoreettinen ongelma on ollut myös käsitys puolisoiden erosta yhtenä tapahtumana, kun se Piken mukaan on pikemminkin sarja muutoksia. Hänen mukaansa psykologiset tutkimusmenetelmät eivät ole olleet adekvaatteja, ja yksinvanhempien lasten vertailuryhmänä on pidetty ”normaalina” kahden heteroseksuaalisen vanhemman perhettä.

Vanhemmuuden monimuotoisuus liitetään tutkimuskirjallisuudessa usein etnisiin vähemmistöihin ja erilaisiin perhemuotoihin. Yhdysvaltalaisessa yksinvanhemmuuden tutkimuksessa erilaisia etnisiä maahanmuuttajaryhmiä (Asian American, Black, Hispanic) verrataan toisiinsa ja usein myös ”valkoiisiin” amerikkalaisiin (Whites) (Pan ja Farrell 2006). Barnesin (2001) 50 vuotta kattava tutkimuskatsaus johtavasta amerikkalaisesta perhetutkimuksen lehdestä (Journal of Marriage and the Family) osoitti, että Yhdysvaltojen afrikkalaista alkuperää olevaa väestöä käsiteltiin 12 vuosikerrassa, ja kolmannes niistä liittyi sosiopatologiaan. Suomalaisessa yksinvanhemmuustutkimuksessa etninen tausta ei ole ollut tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena samassa mittakaavassa kuin Yhdysvalloissa.

Yksinvanhemmuutta valintana käsittelevä kansainvälinen tutkimus on useimmiten feministisesti suuntautunutta ja tarkastelee äidiksi tulemistä naisemansipaation näkökulmasta. Useat näistä tutkimuksista ovat kohdistuneet naisten päätökseen hankkia lapsi ilman parisuhdetta. Keskeiseksi käsitteeksi nousee silloin valinnan käsite (mm. Renvoize 1985, Davies ja Rains 1995, Hertz ja Ferguson 1997, Mannis 1999, Bock 2000, Jones 2003, Mazor 2004 ja Murray ja Golombok 2005). Valinta näyttäytyy näissä tutkimuksissa enemmänkin senhetkisen elämäntilanteen mukanaan tuomana vaihtoehtona. Valintaa lähestytään yksinvanhemmaksi aikovien tai yksinvanhempien kokemusten ja kertomusten kautta. Tutkimuksissa on tarkasteltu adoptioäitien, biologisen lapsen saaneiden ja hedelmöityshoidoissa olleiden naisten äitiyttä (Mazor 2004, Murray ja Golombok 2005, Pröpper 2007). Suomessa yksinvanhemmuutta valintana on tutkittu muutamissa opinnäytetöissä (esim. Kahiluoto 1992, Ylikerälä 1994).

3.1.2 Toimeentulo

Toimeentuloon liittyvää tutkimusta on tehty erityisesti yksinvanhemmuudesta, koska sen ajatellaan lisäävän taloudellisia ongelmia (Catlett ja McKenry 1996, Wade ja Cairney 2002, Welsh ja Kneipp 2005, Breivik ja Olweus 2006). Suomalaiset yksinvanhempien toimeentuloa käsittävät tutkimukset liittyvät myös työllisyyteen (Forssén 1998, Haataja 2005/2006, Hakovirta 2006, Hakovirta ja Salin 2006,) sekä työn ja perheen yhteensovittamiseen (Anttonen ja Sointu 2006).

Suomessa naisyksinvanhempien työllisyysaste oli 1990-luvun alussa kansainvälisestikin mitattuna korkea, mutta lamavuosina työllisyys heikkeni. Forssénin (1998) mukaan tämä johtui siitä, että lama-aikana työvoimaa oli tarjolla runsaasti, jolloin työttömiksi jäivät nuoret, vähän koulutetut yksinvanhemmat, koska heillä ajateltiin olevan suuri poissaoloriski lapsen sairastuttua. Myös Hakovirta (2006) toteaa, että yksinvanhempien työllisyysaste on matala kattavista päivähoitomahdollisuuksista huolimatta. Yhteiskunnan tuki lapsiperheille on pienentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana. Sosiaali- ja terveysministeriön (STM 2002) selvityksen mukaan yksinvanhempien perheiden taloudellinen asema on huonontunut 1990-luvulla kahden vanhemman perheisiin verrattuna.

Kesnerin ja McKenryn (2001) mielestä pitäisi kiinnittää enemmän huomiota tärkeisiin taustamuuttujiin kuten siihen, kuinka perheen taloudellisen tilanne on yhteydessä riskien lisääntymiseen. Heidän mukaansa on merkittävää, että usein tutkimuksen kohteena on yksinvanhempia heikommin toimeentulevista etnisistä ryhmistä. Yksinvanhemmuuden syitä ei tutkimuksessa ole myöskään riittävästi huomioitu.

Haataja (2006) esittää, että suomalaisen perhepolitiikan familistiset piirteet ovat lisääntyneet 1990-luvulla, koska lastenhoitovastuuta on siirretty enenevästi koteihin ja naisille. Suomessa hoidetaan suurempi osuus alle 3-vuotiaista ja 3–6-vuotiaista lapsista kotona kuin muissa Pohjoismaissa. Anttonen ja Soinnun (2006) mukaan Suomesta on viimeisten 15 vuoden aikana tullut kotiäitiyhteiskunta, sillä pienten lasten äitien työssäolo on vähentynyt huomattavasti kotihoidon tuen myötä. Hakovirran ja Salinin (2006) mukaan on mahdollista, että pienten lasten äidit haluavat hoitaa lapsensa kotona ja että kouluikäisten lasten äidit haluavat tehdä osa-aikatyötä. Osa äideistä teki enemmän ansiotyötä kuin halusi. Anttonen ja Sointu (2006) pitävät perhevapaita, turvallista päivähoitoa, joustavaa työtä ja mahdollisuutta tehdä lyhennettyä työaikaa tärkeimpinä elementteinä työn ja perheen yhteensovittamisessa.

3.1.3 Lasten kehitys

Lasten kehitystä käsittelevät tutkimukset liittyvät fyysiseen ja psyykkiseen kehitykseen, identiteettiin ja kehityksen riskeihin. Lasten fyysistä ja psyykkistä terveyttä käsittelevää tutkimusta on tehty runsaasti sekä adoptioon että yksinvanhemmuuteen liittyen. Useissa tutkimuksissa on tarkasteltu erilaisia mielenterveyteen tai käyttäytymiseen liittyviä riskejä. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen epäsosiaalinen käytös ja kouluongelmat (Osler ym. 2005), itsetuhoinen käyttäytyminen (Sauvola 2001, Ringbäck Weitofin ym. 2000 ja 2003), huumeiden ja alkoholin käyttö (Osler ym. 2005, Hayatbakhsh ym. 2006), vuorovaikutusongelmat (Rosenkrantz ja Huston 2004), heikko menestyminen koulussa (Osler ym. 2005) tai lapsen fyysisen ja psyykkisen terveyden ongelmat (Groza ja Scott 2002, Lee ym. 2002, Bledsoe ja Johnston 2004, Juffer ja van IJendoorn 2005). Adoptiolapsia on käytetty verrokkiryhminä tutkittaessa perinnöllisten ja ympäristötekijöiden merkitystä lasten mielenterveyden tai käytösongelmien esiintymiselle (esim. Langinvainio ym. 1981, Tienari 1991, Koistinen 1994, Tienari ym. 2004). Kesnerin ja Mc Kenryn (2001) tutkimuksen mukaan lasten sosiaalisilla ongelmilla tai ongelmien ratkaisutaidoilla ei ollut eroa yhden ja kahden vanhemman perheen välillä, kun perheen taloudellinen tilanne on tutkimuksen muuttujana kontrolloitu. Afifi kumppaneineen (2006) kritisoi sitä, että yksinvanhemmat nähdään yhtenä ryhmänä ja että eron aiheuttama stressi ja mielenterveyden häiriöt jäävät näin huomiotta.

Hughesin (1997) mukaan adoptiolapsilla voi olla suurentunut riski kiintymyssuhdehäiriöihin, jos heillä on hylkäämisen kokemuksia tai useita hoitajia varhaislapsuudessa (Judgen 2004). Groza ja Scott (2001) ovat tutkineet lasten aikaisempien elämäkokemusten merkitystä uudessa perheessä ja heidän mukaansa merkittäviksi sopeutumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi osoittautuivat adoptiota edeltävän laitoshoidon pituus, adoptiota edeltävät negatiiviset kokemukset ja hoivan laatu uudessa perheessä. Grotevant työtovereineen (2000) lisäsivät sosiaalityön alaan kuuluvassa tutkimuksessaan sopeutumiseen vaikuttavaksi tekijäksi vielä sen, kuinka ympäristö suhtautuu adoptoituun lapseen. Psykologian tutkija Hughes (1997) suosittelee adoptioperheille riittävästi valmennusta, jotta he pystyvät tukemaan lastaan. Adoptiotutkijoiden Jufferin ja IJzendoornin (2005) mukaan suurin osa adoptoiduista lapsista pärjää vastoin yleistä käsitystä kuitenkin enimmäkseen hyvin. Heidän mukaansa kansainvälisillä adoptiolapsilla on kotimaisiin adoptioihin verrattuna vähemmän käyttäytymisongelmia ja psyykkisiä oireita.

Yhden vanhemman perheitä tutkittaessa lapsen seksuaalinen identiteetti on merkittävä kiinnostuksen kohde, kun vastaavasti adoptiossa on enemmänkin kiinnostuttu kulttuurisesta identiteetistä. Millerin (2005) mukaan kansainvälisessä adoptiossa muutos on lapselle paljon traumaattisempi kuin aikuiselle, varsinkin jos lapsi on vielä liian pieni ymmärtääkseen muutoksen

suuruutta. Kysymyksiä adoptioon liittyen on herättänyt se, identifioituvatko adoptiolapset omaan etniseen kulttuuriryhmäänsä vai valtakulttuuriin. Judge (2004) nostaa esille kasvatustieteellisessä tutkimuksessaan adoptiovanhempien positiivisen vaikutuksen lapsen kehitykseen ja pärjäämiseen. Vanhemmilla adoptoiduilla merkittävä tekijä sopeutumisessa uuteen kotimaahan on puheen tutkija Glennenin (2005) mukaan uuden kielen oppiminen. Hänen mukaansa lähes kolme neljäsosaa Itä-Euroopasta adoptoiduista lapsista oppii uuden kielen nopeasti, ja loput tarvitsivat seurantaa tai tukea kielen opetteluun.

Yksinvanhemmuutta käsittelevässä tutkimuksessa isyyden tutkimuksella on merkittävä rooli. Isyyttä tarkastellaan lapsen kannalta sosiaalisena, käyttäytymiseen liittyvänä tai psyykkisenä ongelmana. Kiinnostuksen kohteina ovat olleet isän merkitys lapsen hyvinvoinnille avioeron jälkeen (King 1994), poissaoleva isä (father absence) tai muualla asuva isä (nonresident) (Stewart 2003). Poissaoleva isyys näyttäytyy tällöin kiinnostuksena isän perheelle antamaan taloudelliseen tukeen, isän tapaamiseen (King 1994) tai tyttöjen seksuaaliseen kehitykseen (Ellis ym. 2003). Sukupuolisuus liittyy lasten ja erityisesti tyttöjen seksuaaliseen kehitykseen ja huoleen kasvattajan sukupuolen vaikutuksesta lasten kehitykseen. Black ja Stevenson (1988) tutkivat isän merkitystä lapsen seksuaaliselle kehitykselle meta-analysissään, joka käsitti 67 pääasiassa psykologian ja sosiologian tietokannoista löytynyttä tutkimusta. Tulosten mukaan perheissä, joissa isä ei ollut läsnä, tytöt olivat vähemmän feminiinisiä. Tuloksia selittäviksi tekijäksi he esittävät sen, että näiden perheiden äidit ovat vähemmän stereotyyppisen feminiinisiä (myös MacCallum ja Golombok 2004). Blackin ja Stevensonin (1988) tutkimuksesta ilmeni myös se, että pojat, joiden perheessä isä ei ole läsnä, olivat vähemmän stereotyyppisiä ja leikkivät sukupuolineutraaleilla leluilla. Tutkijat pitivät tärkeänä, ettei vähäisemmälle feminiinisyydelle anneta negatiivista merkitystä. Perheissä, joissa isä ei ollut läsnä, pojat olivat aggressiivisempia. Tätä tulosta selitettiin sillä, että pojat ovat saattaneet omaksua piirteitä vanhempien välisestä vuorovaikutuksesta erotilanteessa. Tutkittaessa opettajien mielikuvia yksinvanhemmista, opettajat odottivat yksinvanhempien lapsilla olevan enemmän psykososiaalisia ongelmia.

Yhden vanhemman perhe nähdään lastensuojelupuheessa moniongelmaisena, koska siitä puuttuu toinen vanhempi, ja näin perhesuhteet voivat häiriytyä (Yesilova 2006). Acock ja Demo (1994) kuitenkin näkevät, ettei perhemuoto kerro paljoakaan perhedynamiikasta, ajankäytöstä, muista suhteista ja perheen tavoista. MacCallumin ja Golombokin (2004) mukaan isättömissä perheissä lasten tunnesiteet äitiin ovat vahvemmat kuin kahden vanhemman perheessä. Isättömyydellä ei ollut negatiivisia vaikutuksia lasten sosiaaliseen tai emotionaaliseen kehitykseen. Black ja Stevenson (1988) esittävät, että merkittävä tekijä on isän hoivan laatu. He kritisoivat sitä, että useissa tutkimuksissa syytä isän poissaoloon ei ole eritelty ja että perheitä on käsitelty yhtenä

suurena homogeenisena joukkona. Perrinin (2002) mukaan eri perhemuotojen välillä vallitsee enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavuuksia, ja keskeistä on perheen selviytyminen arkipäivästä.

Adoptiolasten taustoihin voidaan liittää myyttisiä piirteitä ja tuntemattoman pelkoa. Malinin (2006) mukaan hänen tutkimukseensa osallistuneet lääkärit perustelivat adoptiolasten ongelmia sillä, että adoptiolapset tulevat köyhistä maista. Lasten erilaisen ihonvärin ajateltiin aiheuttavan ongelmia paitsi lapselle itselleen, myös uusille vanhemmille. Lasten elämään liitettiin monia mahdollisia uhkia, vaikka lapset sinällään nähtiinkin viattomina. Lapset voivat uhata perheen sosiaalista järjestystä tuntemattomilla taustoillaan ja salaisuuksilla, erilaisen ulkonäön herättämällä kielteisillä reaktioilla ja mahdollisella huonommalla terveydellä. Rastas (2007) ehdottaa rodullisuuden sijaan käsitettä 'transnationaaliset juuret' puhuttaessa esimerkiksi adoptiolapsista. Näin yksilö voi olla sijoittunut tai juurtunut useampaan paikkaan yhtä aikaa. Sosiaalinen ja kulttuurinen juuristo saa enemmän painoarvoa kuin perinteisessä etniseen alkuperään perustuvassa rodullisuuden määrittelyssä. Rastaskaan ei kiistä perimän merkitystä, mutta antaa tilaa myös yhteisöön kuulumisen tunteelle.

3.2 Kriittinen perhetutkimus adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta

Tässä luvussa kokoaan yhteen ne kriittisen perhetutkimuksen tutkimusnäkökulmat, joille tämän tutkimuksen lähtökohdat rakentuvat. Kriittinen perhetutkimus ei ole mielestäni vain yksi suuntaus tai sidottu tiettyyn menetelmään, vaan enemmänkin tutkimuksellinen näkökulma, jossa yhdistyvät erilaiset esikuvat ja teorit. Kriittisyyteen voidaan liittää negatiivinen leima, mutta se voi antaa välineitä avata uusia keskusteluja. Erilaiset tutkimukselliset lähestymistavat tarvitsevat toisiaan, ja näin ns. riskisuuntautunut tutkimus on haastanut löytämään uusia katsomiskulmia ja ollut innoituksen lähde kriittiselle perhekeskustelulle. Kuten Nätkin (2003, 16) toteaa, erilaiset ideologiat elävät rinnakkain mutta ottavat kuitenkin välillä mittaa toisistaan.

Kriittinen perhetutkimus on saanut vaikutteita postmoderneista perhekäsityksistä. Nätkin (2003, 16) näkee, että *moderni ja postmoderni ovat ajattelutapoja tai asenteita, joilla perhettä voidaan kuvata*. Olennaista on hänen mukaansa jatkuva neuvottelu modernin ja postmodernin välillä. Doherty (1999) esittää, että postmodernismi on vaikuttanut perhekäsitteen avaamiseen. Emery ja Lloyd (2001) lisäävät, että feministisellä tutkimuksella on ollut merkittävä rooli perhekriittisessä keskustelussa. Feministinen tutkimus näkee äitiyden toisaalta kahlitsevana (ks. Anttonen 2003), ja toisaalta halutaan korostaa monimuotoisten äitiyksien mahdollisuuksia (mm. Kuosmanen 2000). Ristiriita ja erilaisten näkemysten vuoropuhelu ovat hedelmällisiä lähtökohtia

tutkimukselle, koska ne haastavat tarkastelemaan sekä kirjallisuutta että aineistoa useasta näkökulmasta.

Tutkimukselliset esikuvani tulevat useammasta adoptiota ja yksinvanhemmuutta käsittelevästä tutkimuksesta, joista suurin osa sijoittuu sosiologiaan, feministiseen tutkimukseen ja kriittisen perhetutkimukseen. Näissä tutkimuksissa paneudutaan yhtäältä adoptiota koskevaan päätöksentekoon, adoptioprosessiin ja perhe-elämän arkeen ja toisaalta sukulaisuuteen sekä biologian ja sosiaalisen välisiin suhteisiin. Aineistot ovat joko elämäkertoja tai haastatteluaineistoja. Merkittäviä adoptiota sivuavia kotimaisia tutkimuksia ovat olleet Rastaa (2007) rasismia, Malinin (2006) hedelmöityshoitoja ja Mäkipään (2006, 2007) kansainvälistä adoptiota käsittelevät tutkimukset. Kotimaisen adoptiotutkimuksen vähyys on aiheuttanut kuitenkin sen, että olen tukeutunut lähinnä yhdysvaltalaisiin adoptiotutkimuksiin. Merkittäviksi muodostuivat yhdysvaltalaiset adoptiota käsittelevät kriittisesti ja elämänkerrallisesti orientoituneet tutkimukset kuten Sandelowski ym. (1993), Shireman (1996), Hertz ja Ferguson (1997), Mannis (1999) ja Wegar (2000). Merkittävien tämän tutkimuksen kannalta on Wegar (2000), joka on tehnyt useita tutkimuksia adoptiosta ja nimenomaan feministisestä ja sosiologisesta näkökulmasta käsin. Hänen kiinnostuksensa kohteina ovat olleet vanhemmuuden sosiaalinen muodostuminen (Wegar 1997) ja adoption stigmatisointi (Wegar 2000) ja uusimpana hänen toimittamansa kirja (Wegar 2006), joka käsittelee identiteettiä, adoptiovanhemmuutta ja adoptiokäytänteitä. Terveystieteissä perhekriittinen näkökulma on harvinaisempi (mm. Sandelowski ym. 1993) ja erityisesti lääketieteessä lähes olematon. Kriittinen perhetutkimus on saanut jalansijaa myös miestutkimuksessa, jolloin on lähdetty rakentamaan uudenlaista isyyttä (esim. Jokinen 1999, Huttunen 2001).

Kriittistä tutkimusta yksinvanhemmuudesta on tehty useilla eri tieteenaloilla, mutta useimmiten se paikantuu sosiaalitieteisiin (mm. Hoffmann-Riem 1986, Mannis 1999, May 2001, Mazor 2004,) ja feministiseen tutkimukseen (mm. Hertz ja Ferguson 1997, Brakman ja Scholz 2006, Wegar 1997, 2000, 2006). May (2001) tutki sosiologian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan suomalaisten naisyksinvanhempien elämäkertoja. Väitöskirja nosti esiin ensimmäiset hienovaraiset vihjeet yksinvanhemmuuden moninaisuudesta ja herätti kiinnostukseni siihen, miten yksinvanhemmuuden moninaisuutta voisi tutkia. May tarkasteli toimijuutta, identiteettiä ja niitä tapoja, joilla äitiys kontekstoituu yksinvanhempien elämänkertoissa. Mayn arvion mukaan suomalainen yksinvanhemmuutta käsittelevä sosiaalitieteellinen tutkimus on ollut empiiristä ja kuvailevaa. Tutkimuskysymykset ovat yleensä liittyneet yksinvanhemman köyhyyteen, stressiin, yksinäisyyteen tai ongelmiin lasten kanssa.

Kriittinen perhetutkimus tuo esiin kaksi tärkeää tutkimusnäkökulmaa adoptio- ja yksinvanhemmuustutkimukseen. **Ensimmäinen** näistä näkökulmista keskusteluttaa **biologian ylivaltaa** vanhemmuuden määrittelyssä ja

vanhemmuuden sosiaalisen luonteen merkityksen ymmärtämisessä. Malinin (2006) tutkimuksessa hedelmöityshoitoja antavat lääkärit suosittelivat lapsettomille pareille ensisijaiseksi vaihtoehdoksi omaa biologista lasta, toisena vaihtoehtona oli suomalaisilla luovutetuilla soluilla hedelmöitetty lapsi ja vasta viimeisenä oli adoptiolapsi. Tutkimukseen osallistuneiden lääkärien mielestä on sosiaalisesti hyväksyttävämpää saada geneettisesti suomalainen, ihonväriltaan vaalea ja vastasyntynyt lapsi. Malinin mukaan adoptiolapsi on näin ollen vähemmän hyväksyttävä, koska hän tulee eri kulttuurista ja eri perheestä. Lapsi ei ole ehkä vaalea ihonväriltaan, on kenties vanhempi ja hänellä saattaa olla psyykkisen ja fyysisen terveyden ongelmia. Adoptiolapset määrittyivät näin toisiksi sekä kulttuuritaustansa että geneettisten lähtökohtiensa vuoksi.

Tutkimuksissa adoptiolapsia verrataan usein biologisiin lapsiin (Levy-Shiff ym. 1991). Kiistanalaista Pesosen ym. (2008) mielestä on esimerkiksi se, keneen tai keihin adoptiolapsia tulisi vertailla: lähtö- vai adoptiomaan ikätovereihin, adoptiomaan maahanmuuttajiin vai adoptioperheen biologisiin lapsiin. Heidän mukaansa on tutkimuksellisesti merkittävää huomioida myös lapsen adoptiota edeltävä elämä, uusi asuinympäristö, uudet vanhemmat sekä muuttuvat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät. Jos laajennetaan Pesosen ym. kysymyksenasettelua koskemaan myös yksinvanhemmuutta käsittelevää tutkimusta, voidaan tutkimuskysymysten suhteen löytää yhtäläisyyksiä, koska yhden vanhemman perhettä verrataan yleisemmin kahden heteroseksuaalisessa parisuhteessa olevan vanhemman perheeseen (esim. Florsheim ym. 1998, Rosenkrantz ja Huston 2004).

Forsberg (2003) puolestaan toteaa, että perhettä rakennetaan ennen kaikkea suhteessa yksilön omaan perheeseen, mutta myös sosiaalisena kategoriana. Tällöin keskeiseksi aiheeksi nousevat kysymykset siitä, miten yksilö itse, aika, paikka ja toimijuus määrittävät perhettä. Forsbergin mukaan merkittäviä perheen kannalta ovat myös hoivaan, läheisyyteen ja resurssien jakamiseen liittyvät sopimukset. Kuronen (2003) lisää, että kriittinen perhetutkimus ei näe perhe-elämän muutoksia uhkana, vaan pyrkii tarkastelemaan sitä, miten ihmiset ”elävät perhettä” uudenlaisissa tilanteissa.

Ruumiillisuus liittyy vahvasti sosiaaliseen vanhemmuuteen ja siihen, miten ruumis synnyttää äitiyttä (Brakman ja Scholz 2006 ja Park 2006). Äitiyden ruumiillisuus liitetään vahvasti biologisen lapsen syntymään ja äidin kokemuksiin kohdussa kasvavasta lapsesta. Feministinen näkökulma tuo esille mahdollisuuden äitiyden ruumiillisiin kokemuksiin myös adoptio-odotuksessa ja vanhemmuudessa. Brakman ja Scholz (2006) korostavat, että äitiyden ruumiillisuus on fyysinen tapahtuma eikä tarvitse syntyäkseen biologista sidettä. Näin ruumiillinen side voi syntyä monenlaisissa vanhemmuuksissa. Ruumiillisuutta voi kritisoida siitä, että sitä voidaan käyttää vahvistamaan lisääntymisbiologiaan perustuvaa käsitystä äitiydestä ja vanhemmuudesta. Toisaalta ruumiillisuuden käsite on väline, jolla voidaan käsitteellistää äitiyden

rakentumista mielikuvissa ja vuorovaikutuksessa sekä lapsen että ympäristön kanssa. Hoffmann-Riem (1986) olettaa, että adoptiovanhemmat haluavat normaalistaa alkuvaiheen vanhemmuuttaan käyttämällä biologisen vanhemmuuden käsitteitä ja tehdä oman vanhemmuutensa näin helpommin kerrottavaksi. Honkasalo (2004) esittää huolensa siitä, kuinka kulttuuri konstruktionistisen ajattelun mukaan muokkaa ruumiin ulkopuolta, mutta jättää ruumiin sisäisen olemuksen tarkastelun ulkopuolelle. Honkasalo pitää äänen antamista yhtenä mahdollisuutena nähdä olemassaolon sukupuolittuneisuus. Sukupuolen teorian olisi hänen mukaansa otettava vahvemmin haltuun myös ruumiin sisäpuoli ja keskusteltava enemmän kulttuurisen ja biologisen ruumiin välisestä suhteesta. Riessmann (1993) näkee äänen antamisen problemaattisena, koska tutkijan oman tulkinnan merkitys korostuu siinä miten ääniä tulkitaan ja kenen ääni tutkimuksessa lopulta puhuu.

Toinen merkittävä kriittisen perhetutkimuksen näkökulma avaa yksinvanhemmuuteen ja adoptioon liittyvää toiseuden problematiikkaa asettumalla ns. riskitutkimusta vastaan tuottamalla **vastatarinoita** ja kertomalla ns. eletyn perheen tarinoita. Yksinvanhemmuus ja adoptio liitetään toiseuden problematiikkaan erilaisten osoitettujen riskien kautta. Perheestä ja äitiydestä on rakennettu mallitarinoita, joiden avulla identiteettiä rakennetaan ja joissa omia tarinoita sijoitetaan tiettyihin kategorioihin. Alasuutari (1994, 89) pitää mallitarinoiden vaarana sitä, että ryhmittely ja kategorisointi voivat määrittää yksilön persoonaa ja luoda hänestä mielikuvia. Hall (1996) puolestaan esittää, miten feministisessä tutkimuksessa toiseuden määrittely tuotetaan vallankäytön avulla ja miten toiseutta tuotetaan erilaisten kategorioinnin ja sosiaalisten käytänteiden kautta. Omalla tutkimuksellani on näin ollen myös emansipatorinen tehtävä: tuoda yksin adoptoineiden äitien tarinoilla heidän elämäänsä esille ja etsiä Kurosen (2003) ehdottamia ns. eletyn perheen tarinoita. Tarinat voivat olla yleisen mallitarinan mukaisia tai myös julkisen tarinan vastaisia. Adoptio tutkimuskohteena antaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella sitä, miten äitiyttä rakennetaan vuorovaikutuksessa, mielessä ja ruumiissa ilman, että lapsi on fyysisesti kasvanut äidin kohdussa. Yhden vanhemman adoptio tutkimuskohteena avaa vielä yhden mielenkiintoisen ikkunan sukupuolisuuden tarkasteluun ja isyyden tuottamiseen ilman, että isä on paikalla. Tämä keskustelu antaa mahdollisuuden uudenlaisten äitiyden tarinoiden kertomiseen. Rajaankin kuitenkin tutkimukseni ulkopuolelle erilaisten vanhemmuuksien arvottamisen.

Merkittävä uusi tutkimuksellinen avaus on yhdysvaltalaisen sosiaalityön tutkijan Brooks'n ym. (2005) idea korostaa positiivista sopeutumista vastoinkäymisten sijaan (myös Wegar 2000). Brooks tutkijakollegoineen (2005) korostaa sitä, että aikaisemmat elämäkokemukset pitäisi nähdä kontekstisidonnaisina, jolloin ne voivat toimia riskinä tai suojaavina tekijöinä. Brodzinsky ym. (1998), Wegar (2000) ja Brooks (2005) jakavat Kurosen esittämän perheen

eletyn elämän idean ja haastavat adoptiotutkimuksen etsimään yksilöllisiä elämäkokemuksia ja näkemään perheen sosiaalisena systeeminä ja elämäntilanteet kontekstisidonnaisina. Tutkijoiden mielestä on tärkeintä ymmärtää adoptoitujen henkilöiden identiteetin kehitys vuorovaikutuksena yksilön haavoittuvuuden ja ympäristötekijöiden välillä.

Monet käyttämäni perhekriittiset tutkimukset tarkastelevat yksinvanhemmuutta valintana. Yhdysvaltalainen oikeustieteilijä ja perhetutkija Mannis (1999) tutki naisia, jotka ovat saaneet lapsen yksin. Hänen menetelmänsä pohjautuivat grounded-teoriaan. Mannis käytti tekstianalyysiä ja löysi neljä erilaista kategoriaa: teemat, sisältö, tapahtumat ja vaiheet. Vaikka Mannisin työ eroaa menetelmällisesti omasta tutkimuksestani, löydän hänen työstään myös samoja teemoja. Yhdysvaltalaiset Hertz ja Ferguson (1997) tarkastelivat sosiologian ja feministisen tutkimuksen alaan kuuluvassa elämäkertatutkimuksessaan lapsen hankkimiseen liittyvää päätöksentekoa sekä työn, lastenhoidon ja perhe-elämän yhdistämistä. Israelilainen sosiologi Mazor (2004) tarkasteli tapaustutkimuksessaan yhtä naista, tämän terapiaprosessia ja päätöstä saada lapsi hedelmöityshoitojen avulla. Mazor problematisoi ajatusta 'miehen mallista' ja myös omia terapeuttisia lähtökohtiaan. Bock (2000) puolestaan tutki sosiologian ja feministisen tutkimuksen alaan kuuluvassa tutkimuksessaan Single Mother in Choice -ryhmään kuuluvien naisten päätöksentekoprosessia saada lapsi ilman parisuhdetta. Suurin osa tutkimukseen osallistuvista naisista adoptoi lapsen, osa tuli raskaaksi hedelmöityshoidoilla tai sovitun kumppanin kanssa. Hänen aineistonsa koostui naisista, jotka olivat harkitsemassa perheen perustamista ilman parisuhdetta. Bock oli kiinnostunut päätöksentekoprosessista, tukiverkostoista, julkisista mielipiteistä ja siitä, kuinka haastateltavat kokivat kahden vanhemman perheen normin ja perustelivat tämän ns. parisuhdenormin vastaisen perheen vapaaehtoista perustamista.

4. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Esittelen seuraavassa oman tapani käsitellä ja analysoida tarinoita aineistona. Tässä luvussa esittelen tutkimuksen metodologiset lähtökohdat, aineiston keruun ja lukutavan sekä tutkimuskysymykset.

4.1 Tarinallisuus

Nimeän lähestymistapani tarinalliseksi, narratiiviseksi, jolla viitataan ihmisten tapaan jäsentää kokemuksiaan tarinan muodossa ja myös aineistooni, tarinoihin adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta. Narratiivisuus kuvaa myös tutkimuksen kertomuksellista luonnetta ja analyttistä lähestymistapaa (ks. Heikkinen 2001, 119). Narratiiviselle tutkimukselle on tyypillistä tarinallisuus ja kertomukset. Määrittelen Hännisen (2000, 16) tavoin narratiivisuuteni (tarinallisen) laadullisen tutkimuksen lähestymistavaksi, joka ei ole yhtenäinen teoreettis-metodinen rakennelma, vaan avoin lähestymistapa, jota yhdistää tarinan käsite. Tämä antaa mahdollisuuden erilaisille keskustelun paikoille, sisällöille ja kokemuksille.

Narratiivisuutta voidaan jakaa erilaisiin lähtökohtiin, joita ovat Polkinghornen (1995, 6–8) mukaan narratiivien analyysi (analysis of narrative) ja narratiivinen analyysi (narrative analysis). Narratiivien analyysissä, jota myös oma tutkimukseni on, kertomukset luokitellaan erilaisiin luokkiin esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden avulla. Omassa tutkimuksessani luokittelen tarinoiden tapahtumia ja sidon ne adoptioprosessin kulkuun. Toinen tapa lähestyä aineistoa on narratiivinen analyysi, jolloin tavoitteena on tuottaa uusi kertomus.

Eri tutkijat ovat haastaneet tarinan ja kertomuksen käsitteet. Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 189–190) tekevät eron tarinan ja kertomuksen välille. Tarinan he näkevät jotakin tiettyä tapahtumaa kuvaavana esityksenä ja kerto-

muksen puolestaan esittämisen tapana. Ikonen (2001) korostaa tarinan ajallista etenemistä: tarinaa analysoitaessa vastataan kysymykseen, mitä tapahtuu tai on tapahtunut. Tarinalle on ominaista jatkuvuus, ja tarinat muodostavat kokonaisuuden. Ikonen esittää edelleen, että tarina on tapahtunut tietyille ihmiselle, ja sitä voidaan täydentää yksityiskohtaisemmalla tiedolla esimerkiksi siitä, keitä olivat tapahtuman toimijat. Omassa tutkimuksessani en erota tarinan ja kertomuksen käsitettä toisistaan, vaan käytän niitä synonyymeinä.

Liitän narratiivisuuteni konstruktiiviseen tiedonkäsitelyyn, joka Bergerin ja Luckmannin (2003, 74) mukaan korostaa sitä, että ihmiset konstruoivat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä. Yhtä, kaikille yhteistä todellisuutta ei ole, vaan pikemminkin eri tavoin ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa konstruotuvia todellisuuksia. Näin haastattelutilanne tai lähettämäni kirjoituskutsu voi antaa tilaisuuden punoa yhteen tarinaksi omia, adoptioon liittyviä merkityksellisiä elämäntapahtumia. Tutkijana tehtävänäni on tulkita haastateltavien jo tulkittuja kokemuksia. Tässä tutkimuksessa tarinallisuus näkyy tavassani ymmärtää ihmisen kokemusmaailman rakentumista koko elämän kestävässä prosessina.

Hänninen (1991) esittää kaksi erilaista lähestymistapaa tarinoiniin. Ensimmäisessä tavassa tarina hahmottuu ihmisen jälkikäteen esittämien elämäntapahtumien sanallisesta esittämisestä. Tarina toimii silloin elämäkokemusten jäsentäjänä. Hänninen näkee haasteena sen, etteivät ihmisen kuvaukset ole suoraan todellisuuden kuvauksia, vaan niihin ovat vaikuttaneet kerronnan säännöt. Toiseksi Hänninen määrittelee tarinan kulttuuristen tapahtumien jäsenystavaksi. Tällöin ihminen ammentaa kulttuuristen mallitarinoiden tarinavarannosta itselleen oman sopivan tarinan. Tarinat rakentuvat muutostapahtumien ympärille, ennen ja jälkeen tilanteisiin.

Hyvärinen (2004, 305) korostaa, ettei kertomus elämästä ole valmiina, vaan se pitää työstää. Tätä työstämistä tapahtuu kirjoittamisprosessissa tai haastattelutilanteessa, mutta myös ennen tutkimukseen osallistumista, ja tutkimuksen teemoja pohditaan mahdollisesti myös haastatteluhetken jälkeen. Aiemmat kokemukset tai aiemmin kerrotut tarinat vaikuttavat siihen, miten uusia kokemuksia tulkitaan ja ymmärretään. Monet tekijät kuten kertomisen konteksti, kertojan persoona tai ulkoiset puitteet vaikuttavat siihen, millainen tarina syntyy. Kokemuksella voi olla eri merkitys eri elämänvaiheissa.

Tarinat ovat kuvauksia eletystä elämästä, ja kokemuksille annetaan ruumiillisia merkityksiä. Konstruktionistinen näkemys ruumiillisuudesta korostaa Julkusen (2004, 20) mukaan kokemukseen liitettyjä sosiaalisia merkityksiä. Tarinoissa tuotetaan määrittelyjä eletystä ja kulttuurisesta ruumiillisuudesta. Esimerkiksi tarinat raskaudesta, lapsen odotuksesta ja päivittäisestä hoidosta antavat kokemuksille ruumiillisia merkityksiä. Eletty ruumiillisuus korostaa kokemuksen merkitystä, ja kulttuurinen ruumiillisuus korostaa esimerkiksi äitiyden mallitarinoita raskauteen liittyvistä ruumiin muutoksista. Adoptio

haastaa kulttuurisen äitiyden ja vanhemmuuden, koska lapsi ei ole kasvanut äidin kohdussa, ja näin ruumiillisuus saa erilaisia merkityksiä eletyn ja kokemuksellisen ruumiillisuuden tarinoiden kautta.

Äitiyden mallitarinoita kuitenkin tarvitaan, sillä ne auttavat kertomaan omia tarinoita, kerrotaan ne sitten valttarinana tai jonkinlaisena vastatarinana. Andrews (2004) näkee, että äidiksi tulemisen ”oikeat reitit” on määritelty äitiyden mallitarinoissa. Löyttyniemen (2004, 53) mukaan kulttuuriset ja jaetut mallitarinat ovat oman kerronnan ”kude ja loimi”. Ne helpottavat kiinnittymistä tiettyyn kulttuuriin, omaan aikaan ja paikkaan. Mallitarinat kutsuvat kertomaan myös vastatarinoita. Jokinen tutkijakollegoineen (2004) määrittelee vastapuheen puhetavoiksi, joilla ihmiset pyrkivät kyseenalaistamaan heihin kohdistuvia määritelmiä joko kieltämällä ne tai muuttamalla ne toiseltaisiksi. Raitakari (2004) toteaa, että samalla kun määritellään yleisesti mikä on marginaalia tai keskiötä, määritellään kulttuurista mallitarinaa siitä, mitä pidetään tavoiteltavana ja arvokkaana. Tämä näkyy siinä, että yksilöt joutuvat perustelemaan omia valintojaan esimerkiksi silloin, kun ne eivät täytä kulttuurisia odotuksia. Näitä valintoja ovat esimerkiksi syyt, miksi henkilö on päättänyt adoptoimaan lapsen. Mallitarinoilla ymmärretään myös erilaisia arjen tarinoita, ja niitä kriittisesti arvioimalla voidaan kyseenalaistaa keskuksen ja marginaalin välinen raja. Uusien tarinoiden myötä naisille muodostuu mahdollisuus rakentaa uudenlaisia äitiyden mallitarinoita. Juhilan (2004, 30) mukaan juuri silloin, kun muut näkevät ihmisen leimattuna tiettyyn kategoriaan, on tärkeää tuottaa itsestä tavallisuuden tarinoita ja siten irrottautua leimasta (tavallisuusretoriikka).

4.2 Tarinat tutkimusaineistona

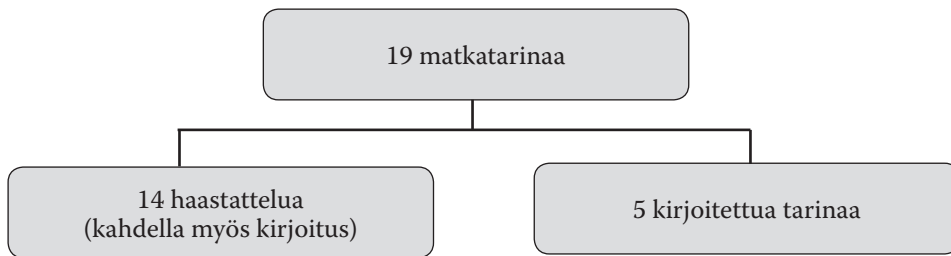
Tutkimus käynnistyi yhteydenotollani adoptiolasten vanhempien ryhmään. Kävin kolme kertaa yksin adoptoineiden ryhmässä ja koin tapaamisen ajatuksia herättävänä. Keskustelin vanhempien kanssa adoptioprosessista ja sen herättämistä tunteista. Kun katsoin tapaamisen aikana ryhmässä temmeltäviä lapsia, koin adoption tutkimisen kiehtovana ajatuksena. Olin ajatellut lähestyä aihetta etnografisesti lapsen etnisen identiteetin kautta, mutta huomasinkin kiinnostuvani enemmän äitiyden tarinoista. Ryhmätapaamisten myötä muotoutui tutkimukseni tarkoitus ja pääosin myös haastattelun runko (liite 2).

Otin yhteyttä adoptiopalvelunantajiin (Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto) ja pyysin niitä lähettämään kirjeet (liite 3) kaikille niille äideille, jotka olivat adoptoineet lapsen yksin kansainvälisen adoption kautta vuoden 2001 loppuun mennessä. Kirjeet lähtivät noin 200 äidille joulukuussa 2001. Kirjeessä pyysin äitejä kertomaan kokemuksistaan adoptioprosessista: Mikä sai vastaajan lähtemään adoptioprosessiin? Millaista

oli adoptioneuvonta? Millaista on olla adoptiolapsen äiti? Miten vastaaja on kokenut toiminnan viranomaisten kanssa? Äidit saivat kirjoittaa kokemuksistaan nimettöminä, mutta kaikki ilmoittivat yhteystietonsa. Jos he eivät halunneet kirjoittaa kokemuksistaan, heillä oli mahdollisuus ilmoittautua haastatteluun. Halusin tavoittaa haastateltavia eri puolilta Suomea.

Kutsun tutkimukseen osallistuvia naisia **kertojiksi**. Tarinaansa tässä tutkimuksessa kertoo 19 naista: jokaisella oli kerrottavanaan omanlaisensa tarina äitiydestä, adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta. Haastattelin heistä 14:ta, seitsemän lähetti kirjoitetun tarinan, joista kahta myös haastattelin (kuvio 5). Tutkimusaineiston muodostavat 19 tarinaa, yhteensä 396 sivua tekstiä.

Kuvio 5. Tutkimusaineisto

Kertojat asuivat eri puolilta Suomea¹¹. Puolella heistä oli ylempi korkeakoulututkinto, ja muilla oli eriasteisia ammattitutkintoja mm. sosiaali- ja terveydenhuoltoalalta. Kertojat työskentelivät asiakastyössä, yrittäjinä, esimiehinä, asiantuntijoina tai toimihenkilöinä. Lähes puolet heistä työskenteli eriasteisissa terveydenhuoltoalan tehtävissä. Kaikki kertojat olivat työelämässä, mutta pienten lasten äidit saattoivat olla kotona vanhempainlomalla tai hoitovapaalla. Haastatteluhetkellä (kesällä 2002) kertojat olivat iältään 35–55-vuotiaita, keskimäärin 46-vuotiaita. Lapsen adoptoidessaan he olivat olleet 30–50-vuotiaita. Keskimääräinen ikä ensimmäistä lasta adoptoidessa oli 39 vuotta ja toista lasta adoptoidessa 40 vuotta¹². Joillakin adoptiosta oli kulunut yli 10 vuotta, toiset olivat saaneet lapsen aivan äskettäin. Kertojista muutama oli eronnut ennen adoptioprosessin alkua ja heillä oli biologinen lapsi entisestä liitosta. Osa mainitsi seurustelusuhteistaan, jotka olivat päättyneet ennen adoptiota tai adoptioprosessin aikana. He kertoivat asuvansa lapsensa tai lastensa kanssa ilman, että perheeseen olisi kuulunut samassa taloudessa asuvaa toista vanhempaa. Kaikki olivat kuitenkin aloittaneet adoptioprosessin yksinhakijana.

11 Suurin osa adoptionhakijoista asuu Etelä- tai Länsi-Suomen lääneissä, harvimmin Oulun tai Lapin lääneissä (STM 2007).

12 Suomessa naisten yleisin adoptioikä vaihtelee 35–39 vuoden välillä (STM 2005). Ruotsissa keskimääräinen adoptioikä vuonna 2005 oli naisilla 37 ja miehillä 40 vuotta. Yksinhakijoiden ikä oli 43 vuotta. (MIA 2005.)

Suurimmalla osalla kertojista oli yksi adoptiolapsi¹³, viidellä oli kaksi tai useampi adoptiolasta. Yleensä pojat oli adoptoitu perheeseen ainoana tai toisena lapsena yhdessä sisaren kanssa¹⁴. Lasten iät adoptiohetkellä vaihtelivat vastasyntyneestä koulunsa aloittaneisiin. Useamman lapsen adoptoineilla kertojilla oli adoptoiden väli keskimäärin kahdesta neljään vuotta. Aika on suunnilleen sama kuin biologisen ensimmäisen ja toisen lapsen väli Suomessa (3,5 v.) (Kartovaara 2000). Mikäli biologisia lapsia hankitaan enemmän, ensimmäisten lasten väli on lyhempi.

Tapasin kertojat eri puolilla Suomea, useimmiten heidän kotonaan, sillä vain muutama haastattelu tehtiin työpaikalla tai toimistossa. Kotona tehdyissä haastatteluissa pienemmät lapset olivat mukana leikkien, syöden, osallistuen tai muuten taustalla seuraten. Jos isommat lapset olivat kotona haastatteluhetkellä, he katsoivat TV:tä tai leikkivät toisessa huoneessa. Kertojat halusivat puhua niin, etteivät lapset kuulleet, koska haastatteluissa saatettiin puhua lasten menneisyydestä tai muuten lasta koskettavista asioista. Jos isommat lapset tulivat tilaan, jossa haastattelua suoritettiin, haastattelu keskeytettiin siksi aikaa. Haastattelut kestivät tunnista kolmeen ja puoleen tuntiin (keskimäärin kaksi tuntia).

Tutkimushaastattelu rakentui haastattelurungon (liite 3) ympärille. Riessmann (2002, 697–698, myös Hyvärinen ja Löyttyniemi 2004, 192–194) jakaa kertomuksen tuottamisen kolmeen eri mahdollisuuteen. Ensimmäisessä tavassa useilla syvillä haastatteluilla luodaan kokonainen elämäkerta. Toisessa tavassa tuotetaan lyhyitä kertomuksia tietyistä tapahtumista. Merkityksellistä on silloin tilanne, henkilöt ja juoni. Kolmannessa tavassa merkityksellistä on myös tutkijan ja haastateltavan vuorovaikutus sekä kerrontatyötylien analyysi. Sijoitan oman tutkimukseni lähelle Riessmannin (2002) käyttämää toista kertomisen tapaa. Kertominen rakentuu siinä tiettyjen **teemojen tai episodien** ympärille, eikä tarkoitukseni ole tutkia kokonaisia elämäkertoja. Episodin haastattelu yhdistää narratiivisen haastattelun ja teemahaastattelun, ja sen lähtökohtana on ihmisen ruumiillinen kokemus esimerkiksi arkipäivästä lapsiperheessä, eivätkä arkipäiväisyydet valikoidu pois haastateltavan kertomuksesta (ks. Saastamoinen 1999, 186–187). Olen pyytänyt haastateltaviltani tarinoita elämäntapahtumista, jotka liittyvät adoptioon ja äitiyteen. Vilkon (1997)

13 Tarkasteltaessa suomalaisten lapsilukuihanteita, vuoden 2002 perhebarometrin mukaan ihanteellinen lasten määrä perheissä oli 2,4 lasta. Todellisuudessa vuonna 2004 lapsia oli keskimäärin 1,7 lasta perhettä kohden. Yhden lapsen perhettä pitivät ihanteena useimmin lapsettomat, korkeakoulututkinnon suorittaneet ja pääkaupunkiseudulla asuvat joukossa, joille uskonnolla ei ollut suurta merkitystä elämässä. (Paajanen 2002.) Keskimääräinen lapsiluku on EU-maissa keskimäärin 1,45 lasta naista kohden. Vähiten lapsia on Espanjassa (1,19) ja eniten Irlannissa (1,89) lasta naista kohden. (European Commission 2002.)

14 Suomeen adoptoiduissa lapsissa on keskimäärin yhtä paljon tyttöjä ja poikia (STM 2005).

tavoin ajattelen, että kertojat kertovat olennaisen siitä, miten oma elämä kertojan näkökulmasta on kertomushetkellä hahmottunut, mitkä asiat ovat siinä päällimmäisinä ja mitkä toissijaisina. Tarina on aina otos tai näyte menneestä ajasta.

Kertojat olivat kiinnostuneita yhteyksistäni palvelunantajiin, koska kirjeet oli lähetetty adoption palvelunantajien kautta. Kerroin, että en tehnyt tutkimusta palvelunantajille vaan väitöskirjantekijänä yliopistolle. Kaiken kaikkiaan tutkimukseen osallistujat kertoivat kuitenkin varsin avoimesti kokemuksistaan. Tähän on voinut vaikuttaa se, että kertojat ovat tottuneet keskustelemaan motiiveistaan viranomaisten kanssa kotiselvityksen aikana. Ennen varsinaista haastattelua teimme vaitioloa ja tutkimuksen **ettäisiä kysymyksiä** käsittelevän sopimuksen (ks. luku 4.4 Tutkimussuhde ja tutkimuksen etiikka). Tein muistiinpanoja jokaisesta haastattelusta päiväkirjaani ja käytän niitä täydentämään haastatteluja.

Varsinainen haastattelu alkoi kysymyksillä, mistä maasta haastateltavat olivat adoptoineet ja milloin adoptio oli tapahtunut. Nämä tiedot toimivat alkuorientaationa, kertomuksen päähenkilöiden esittelynä ja paikantamisena (ks. Saarenheimo 1997). Seuraavaksi pyysin haastateltavia kertomaan tavallisesta arkipäivästään ja sen tapahtumista. Sen jälkeen pyysin kertojia piirtämään ns. elämänviivan ja sijoittamaan siihen elämänsä tärkeitä tapahtumia adoptio mukaan lukien. Jokiranta (2003) käytti elämänviivaa tutkiessaan maaseudun miesten tarinoita. Hän pyysi haastateltavia piirtämään viivan, jossa elämän myönteiset vaiheet sijoittuivat viivan yläpuolelle ja negatiiviset tapahtumat alapuolelle. En itse halunnut määritellä millainen viiva haastateltavien tulisi piirtää vaan käytin viivaa Alasuutarin (1986) tavoin keskustelun jäsentäjänä. Tärkeintä oli kuitenkin ajallisesti etenevä jatkumo, jonka avulla he kuvasivat elämäänsä syntymästä tähän päivään. He sijoittivat janalle elämänsä tärkeitä tapahtumia ja tietenkin myös äitiyden. Eräs kertoja kieltäytyi viivan piirtämisestä ja selitti haastattelun kuluessa turhautuneensa viivojen piirtämiseen kotiselvityksen aikana ja piirtävänsä viivan mieluummin vain mielessään.

Alkuorientaation jälkeen haastattelu jatkui ns. kertovilla lauseilla eli kertomuksen varsinaisilla tapahtumilla (ks. Saarenheimo 1997). Kävimme yksityiskohtaisemmin läpi kertojien kokemuksia siitä, miten he päätyivät adoptioon, adoptioeuvonnasta, odotuksesta, kuinka lapsi tuli perheeseen ja arjesta lapsen kanssa. Käytin haastattelurunkoa (liite 3) ja piirrettyä viivaa haastattelun tukena ja jänteyttäjänä, mutta useimmiten kerronta eteni omalla painollaan. Ammattiin valmistumiset kirjattiin positiivisina tapahtumina, ja työpäikan saaminen oli ollut merkittävä tapahtuma. Eteneminen uralla ja mahdollinen jatkokoulutus mainittiin usein, mutta myös oman lapsuudenperheen tapahtumat kuten iäkkäiden lähiomaisten kuolemat koettiin merkittävinä. Haastateltavat kertoivat lyhyesti lapsuudestaan, työstä ja opiskeluista, mutta kerronta tiheni ennen adoptiota ja sen jälkeen.

H. *Hirveästi työn kautta hahmottaa elämäänsä näköjään. Huomaa tämän tässä nyt (...) kun äkikseltään tämmöisessä tilanteessa..*

SS. *Kun rauhassa saisi piirtää sen oman viivan, voisi korostaa eri asioita?*

H. *Niin varmaan, joo, jotkut tunne-elämän asiat ja tämmöiset enemmän, mutta nyt kun tässä tilanteessa...työn kautta on niin helppo jäsentää virkanaisen elämäänsä (naurua)..*

Kerronta saattoi pysähtyä tärkeänä pidetyn tapahtuman kohdalle. Mikäli adoptiosta oli kulunut vuosia, kerronta jaksottui lapsen kehityksen ja erityisten tapahtumien kuten syntymäpäivien, päivähoidon ja koulun aloittamisen kautta. Kertomisen myötä kertojat elivät tapahtumia uudelleen (ks. Kaskisaari 1995). He valitsivat kuitenkin sen, mitä halusivat kertoa, joten kerronta on tilanteisesti rajautunutta. Kerrontaan liittyi paljon muistelua varsinkin niiden kertojien kohdalla, joilla adoptiosta on jo vuosia. Aukee (1994, 64) kuvaa kuinka muisteleminen voi palauttaa mieleen pieniä yksityiskohtia kuten tunteita, sanoja, tuoksuja ja värejä. Omissa haastatteluissani tämä saattoi näkyä kerronnallisina pysähdyksinä itselle tärkeiden asioiden kohdalla. Honkasalo (2004, 311–313) haastaa kuuntelemaan hiljaisuuksia, jotka ovat hänen mielestään pieniä tekoja, joilla on oma merkityksellinen viestinsä. Aineistossani hiljaisuudet sijoittuvat tärkeistä asioista kertomisen ja muistelun kohdalle. Myös lasten taustoihin liittyi hiljaisuuksia. Tämä näkyi tarinoissa arvailuna ja tiedon murusten kertomisena. Varsinkin niillä kertojilla, joilla adoptiosta oli kulunut vuosia, muistelu teki tapahtumista taas eläviä. Kerronnassa näkyi värikylläisiä ja tarkkoja muistoja esimerkiksi lapsen valokuvan saamisesta tai ensimmäisestä tapaamisesta lapsen kanssa.

SS. *Ja sitten tuota, pystytkö muistelemaan sitä aikaa kun sait tiedon lapsesta ja lähdit hakemaan, minkälaisia tuntemuksia se sinussa herätti?*

Orvokki. *No sehän on tärkein mitä elämässä on sattunut, sitä ei unohda -----(hiljaisuus).*

Saarenheimon mukaan (1997) kertomus päättyy yleensä ilmoitukseen kertomuksen loppumisesta. Haastatteluissa tämä ilmoitus saattoi olla hiljaisuus tai kertojan toteamus haastattelun lopulla voidaan lopettaa tai eiköhän tämä tässä ole. Kun siirryimme tapahtumasta toiseen, tuntui luonnolliselta siirtyä haastattelun seuraavaan vaiheeseen silloin, kun aihe tuntui loppuun käsitellyltä tai oli pitkään hiljaista. Jos olisin johdattanut keskustelun uudelleen puhuttuun aiheeseen, tämä olisi tuntunut keskusteluun pakottamiselta. **Haastattelun loputtua** kertojat toivat esille, kuinka hyvältä tuntui puhua adoptiosta ja lapsen syntymästä. He saivat muistella tapahtumia ja niihin liittyviä tunteita. On myös mahdollista, että haastattelu herätti kipeitä muistoja. Kertojilla oli mahdollisuus ottaa yhteyttä haastattelun jälkeen. Pari haastateltavaa lähetti myö-

hemmin haastattelussa sivuttuja papereita, ja muutaman osoitteenmuutoksen olen saanut. Itse olen ollut kahteen haastateltavaan yhteydessä ja halunnut pyytää heidän tarkennuksiaan tarinoihin.

Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne itse mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen. Kertojien kirjalliset tarinat kirjoitin Word -tekstiedostoiksi ja käytin niitä samanarvoisena aineistona haastattelujen kanssa. Litteroin haastattelut sanatarkasti, merkitsin haastatteluiden hiljaiset hetket, naurahdukset ja täytesanat. En merkinnyt sanojen painotuksia tai ilmeitä, koska olin kiinnostunut tarinoista teksteinä (vrt. Löyttyniemi 2004, 23). Haastattelut alkoivat **tutustumisella**. Kerroin tekeväni väitöskirjaa. Kertojat esittelivät itsensä ja perheensä. Alkuun kertojat saattoivat olla varautuneita ja halusivat varmistua luottamuksellisuudestani. Kertojat tekevät kanssani sopimuksen, josta Vilkkonen (1997) käyttää elämäkerrallisen sopimuksen käsitettä. Vilkkon mukaan sopijatahoja voivat olla esimerkiksi elämäkertakilpailuja järjestävät tahot tai tutkijat. Minä asetuin kuuntelijan paikalle, ja tutkittavat kertoivat minulle adoptiotarinaansa mutta myös elämäntarinaansa (Vilkkonen 1997, 73–75).

4.3 Tarinoiden lukutavat

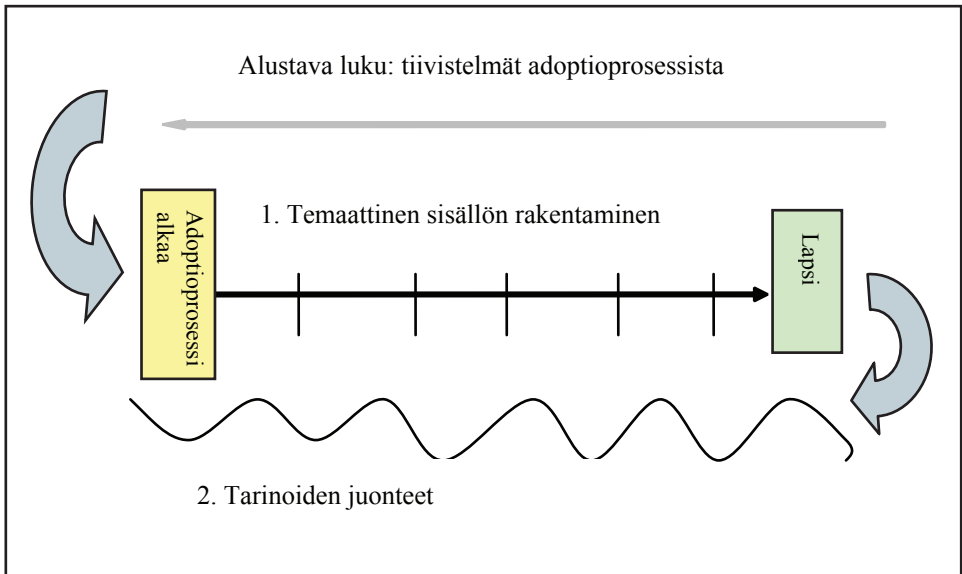
Käytän tutkimuksessani kahta Hyvärisen (2006) esittämää mahdollisuutta analysoida kertomuksia: **sisällönanalyysi ja tarinoiden teemoittelu**. Olen kiinnostunut myös tarinoiden vuorovaikutuksellisuudesta yleisellä tasolla. Käytän kirjoitettuja tarinoita ja haastatteluaineistoja samanarvoisina tutkimusaineistoina, koska kirjoitukset olivat ikään kuin tiivistelmiä haastatteluista. Tämä havainto todentui myös niissä kahdessa haastattelussa, jossa tutkimukseen osallistuneet olivat myös kirjoittaneet tarinansa. Vilkkonen (1997, 74–75) ymmärtää omaelämänkielen lähempänä kirjoitettua puhetta kuin kirjallisuutta. Se on arkipuhetta, jonka taustalta voi kuulla suullisesti kerrotun elämäntarinan ainekset. Näin kerronta kiinnittyy enemmänkin ihmisen elämäntapahtumiin kuin siihen, miten se on kerrottu.

Riessmanin (1993) mukaan ei ole olemassa yhtä narratiivista analyysiä. Analyysini painottuu tarinoiden tapahtumiin ja toimijoihin sekä tarinoiden erilaisuuksiin ja yhtäläisyyksiin. Erityinen kiinnostukseni kohdistuu kertomuksiin äidiksi tulosta. Aineiston lähiluku on ollut edestakaista liikettä, etäännyttymistä tekstistä, uudelleen lähestymistä ja läpilukua useasta näkökulmasta. Jaan analyysini kolmeen eri vaiheeseen (kuviokuva 6).

Alustavassa lukuvaiheessa luin litteroitua aineistoa useaan kertaan. Tämän luennan myötä tein kaikista haastatteluista ja kirjoituksista tiivistelmät. Näin kirjoitukset ja haastattelut olivat myös vertailukelpoisempia toisiinsa nähden. Tiivistelmissä kuvasin kaikki kertomusten keskeiset tapahtumat ja toimijat. Tiivistelmät helpottivat aineiston haltuunottoa (Riessman 1993).

Näiden ensimmäisten lukukertojen avulla sain alustavan kuvan adoptioprosessin vaiheista. Tältä pohjalta syntyivät adoptioprosessin pääteemat. Luin tiivistelmiä, mutta varsinaisessa analyysissä käytin haastatteluja ja kertomuksia. Vilkon (1997) mukaan elämäntarinoiden vertailtavuus edellyttää, että ne pidetään kokonaisina samaan aikaan kun niitä ositetaan, jolloin tarvittaessa voidaan palata alkuperäisen tekstiin.

Kuvio 6. Luentatapa

Ensimmäisessä lukuvaiheessa alkoi varsinainen aineiston analyysi: tein temaattista sisällönanalyysiä ja analysoin pääteemojen sisältöjä. Esitin aineistolle kysymyksen: millaisia alateemoja löytyy pääteemojen sisältä? Etsin aineistosta toistuvia teemoja, ilmaisuja ja tapahtumia, jotka voisi yhdistää samaan kategoriaan (ks. Eskola ja Suoranta 1998) eli teemaan. Lukutapani oli deduktiivinen siinä mielessä, että ensimmäistä lukukierrosta taustoitti haastattelun teema-runko. Kun lähdin analysoimaan pääteemojen sisältöjä tarkemmin, analyyttinen kehikkoni oli induktiivinen.

Säntti (2007) piti ongelmallisena omassa opettajien elämäkertoja käsit-tävässä tutkimuksessaan sitä, että teemalähtöisessä analyysissä teemat saattoi-vat jäädä ilmaan ilman omaelämäkerrallista kehikkoa. Hyvärinen (2006) esit-tää ratkaisuksi teemojen liittämistä tarinan kulkuun, koska pelkkien teemojen analysointi voi hävittää vuorovaikutuksellisuuden ja kertomuksellisuuden. Omassa tutkimuksessani tämän idean soveltaminen auttoi teemojen istutta-misessa adoptioprosessiin ja eheytti analyysiprosessia. Lieblich kumppanei-neen (1998) käyttää mikrotarinan käsitettä kuvaamaan yksittäistä kokemusta

tai tapahtumaa elämässä, joka voidaan erottaa kronologisesti tai temaattisesti elämäkertomuksesta (ks. myös Vilkkonen 1997, 100–108).

Jaksotin kertomukset adoptioprosessin mukaan ja annoin tapahtumille nimen. Samaa tapahtumaan liittyvää kerrontaa saattoi esiintyä useassa haastattelun tai kirjoituksen kohdassa. Tarinoiden kerroksellisuus ja ajassa liikkuminen näkyivät esimerkiksi keskusteluissa adoptioneuvonnasta (koti-selvitys). Kertajat olivat neuvonnan aikana käyneet läpi omaa historiaansa ja samalla luoneet tulevaa ennakoimalla lapsen kehitykseen liittyviä kysymyksiä. Toisaalta haastattelutilanteessa kertajat referoivat mennyttä, mutta senhetkisen tilanteen ja paikan mukaan.

Keskeinen elementti analyysissä on elämäntapahtumien muutos sekä tilanne ennen muutosta ja sen jälkeen. Tarinan käänne voi olla odotettu (esimerkiksi adoptiolupa saadaan) tai yllätyksellinen (ehdotettua lasta ei saada). Lukiessani tarinoita pohdin myös sitä, kuinka paljon kertojien tarinoihin vaikuttivat äitiyden kulttuuriset tarinat ja kotiselvityksen aikana käytetty ns. adoptiopuhe.

Toisessa vaiheessa kysyin aineistolta millaisia äitiyden tarinoita kertomuksissa oli? Millaisia tarinoita kerrottiin ja miksi kerrottiin? Millaisia tarinoita yhdistäviä teemoja aineistosta löytyy? Tämä vaihe tuo tarinat jälleen lähemmäksi toisiaan ja antaa mahdollisuuden katsoa niitä uudesta näkökulmasta. Tässä vaiheessa puhun **tarinatyypeistä** (ks. Hyvärinen 2006 kirjoittaa juonen lajityypeistä), jotka ovat eräänlaisia metatarinoita. Analyysitapani on edelleen sisällön temaattinen analyysi, mutta tarkastelen nyt analysoitujen teemojen perusteella millaisia äidiksi tuleminen tarinan juonteita aineistosta löytyy.

Nätkin (1997) löysi omassa äitiyttä käsittelevässä tutkimuksessaan kolme erilaista äitiyden juonta: familistisen, maternalistisen ja individualistisen. Juonirakenteen hän rakensi sen mukaan, missä löysi kertojan aktiivisena tekijänä. May (2001) puolestaan jakoi ensin yksinhuoltajuutta käsittelevät tarinansa yleisen tunnelman mukaan negatiivisiin ja positiivisiin narratiiveihin. Näistä hän löysi neljänlaisia narratiiveja: kärsimyksen, maailma minua vastaan, optimistisen ja itsenäisyyden narratiivin. Hänninen (1991) käyttää työttömyyttä käsittelevässä tutkimuksessaan Murrayn (1989) tapaa jaotella tarinan kulkua sen juonityyppien mukaan. Juonityypit ovat eräänlaisia mallitarinoita, joihin yksittäisten kertojien tarinat voivat sijoittua. Hännisen tutkimuksessa työttömyyden tarinan juonia olivat sankaritarina, komedia, tragedia, romanssi ja ironia.

Omassa tutkimuksessani olisin voinut käyttää esimerkiksi Murrayn (1989) jaottelua juonityypeistä ja löytää hänen käyttämänsä tarinan juonet. Hyvärinen (2004) esittää, että elämä ei sinällään ole tragedia, komedia tai romanssi, vaan se, miten suuntautuu elämään. Analyysi on hänen mukaansa parhaimmillaan silloin, kun aineistoa ei luokitella yleisten lajityyppien mukaan, vaan analyysi perustuu aineiston jäsenyyksiin. Pysähdyin miettimään

Hyvärisen (2006) antamaa vihjettä siitä, miten tarinoiden yhdistävistä teemoista voisi saada otteen. Sanoudun irti varsinaisesta kerronnan juonen analyysistä, sillä kokoaan temaattisesti yhteen tarinaa yhdistäviä teemoja, juonteita. Viittaan Löyttyniemen (2004, 31) käyttämään ns. ihmettelyn menetelmään kuvaamaan adoptioprosessissa syntyneiden kokemusten sävyjä ja tuntemuksia.

Analyysille asettaa haasteita se, että osalla kertojista adoptiosta ja kotiselvityksestä oli jo kulunut useita vuosia. Kertojan nykyinen elämäntilanne vaikuttaa menneiden tapahtumien kuvaukseen. Kertomus tapahtuu muistissa, menneen kokemuksen toistamisena. Analyysin ulkopuolelle jäivät esimerkiksi ne yksittäiset lapsiin liittyvät asiat, joita haastateltavat eivät halunneet mukaan tutkimukseen. Myös yksittäiset ja irralliset sukuun tai uraan liittyvät asiat jätin analysoimatta. Yksi haastattelukysymykseni liittyi adoptioon saatuun yhteiskunnan taloudelliseen tukeen, mutta adoptiotuki tuli voimaan ennen tutkimukseni valmistumista, joten kysymyksellä ei ollut enää samanlaista painoarvoa kuin tutkimuksen alussa.

4.4 Tutkimussuhde ja tutkimuksen etiikka

Tutkijana olen väistämättä kirjoittanut itseni sisään tähän tutkimukseen: aikaisemmat työ- ja elämäkokemukseni ovat olleet vaikuttamassa aineiston tulkintakehykseen. Myös feministinen tutkimuslähtökohtani tuo mukaan sukupuolisuuden ja poliittisuuden näkökulmia. Tutkimukseen osallistuville olin väitöskirjaa tekevä tutkija, jolla oli omat intressinsä opinnäytetyötä varten. Tutkimani aihe oli kiinnostava, ja tunsin kiinnittyväni aiheeseen aina vain tiukemmin tutkimuksen edistyessä. Vaikka en itse ole adoptioäiti, jaoimme kertojien kanssa yhteisiä kokemuksia vanhemmuuteen ja lasten hoitoon liittyvissä asioissa. Paikannan itseni siten ilmiön reunalle, koska minulta puuttuu henkilökohtainen kokemus adoptiosta. Haastatteluissa tämä näkyi siinä, että kertojat joutuivat selittämään minulle monia adoptioon liittyviä asioita. Etäisyys on ehkä antanut objektiivisemmän näkökulman tarkastella aihetta. Litterointeja lukiessani mieleeni nousi kysymys, olisivatko kertomukset olleet erilaisia, jos olisin ollut adoptioäiti tai heidän ystävänsä. En ole kuitenkaan pohtinut tätä kysymystä aineistoa analysoidessani, ja aineiston sisältö on minulle ollut merkityksellisempi kuin kerrontatapa (ks. Saarenheimo 1997 ja tässä työssä 4.3 Tarinoiden lukutavat).

Tutkijapaikkani adoption ulkoreunalla on myös hyödyllinen, koska en tee tutkimusta toimeksiantona esim. palvelunantajille. Kirjeet haastateltaville olivat menneet palvelunantajien kautta, ja jouduinkin usein selvittämään omaa paikkaani suhteessa palvelunantajiin. Tämä oli myös merkittävää haastateltavien luodessa kuvaa luottamuksellisuudestani.

Paikkani monitieteisen tutkimuksen tekijänä on kompleksinen. Vaikka eri tieteenalojen lähestymistapoihin ja menetelmiin tutustuminen vie aikaa, tutkimuksen kohde avautuu ehkä monipuolisempaan ja laajempaan. Myös Saarisen (2003) haastattelemat jatko-opiskelijat toivat esille monitieteisen tutkimuksen tekemisen ongelmia. Eri tieteenalojen menetelmien ja lähestymistapojen lainaaminen on haastavaa, koska se vaatii lainattujen lähestymistapojen tarkkaa perustelua ja harkintaa niiden soveltuvuudesta omaan aineistoon ja lähestymistapaan.

Pitkä työkokemukseni lasten ja nuorten perheiden parista on helpottanut näkemään ja ymmärtämään tutkimuskohdetta ja siihen liittyviä kokemuksellisia elementtejä selvemmin. Työkokemukseni terveydenhuollon asiakastyöstä on auttanut kuuntelemaan haastateltavien kertomuksia mutta on voinut myös haitata korostuneena tulkintana ja ammattilaispuheena haastattelussa (ks. Henriksson 1994).

Maisa. ...ne (itkukohtaukset, SS) menivät silloin ensimmäisen kuukauden aikana ohi. En tiedä mitkä kaikki, onko se suru vai onko se hylkääminen, onko se ne muutokset tai se, että symbioosi alkoi sitten myöhemmin vai mitä kaikkea...Tai onko se raskauden aika, mitä kaikkea...

SS. ... on se lohdullista itsellekin, että tällaista pystyy korvaamaan ja korjaamaan myöhemmin että...

Kertomukset herättivät monenlaisia tunteita. Kuunnellekseni ja lukiessani tarinoita tunsin jakavani odotukseen liittyviä tunteita ja iloa lapsen synnyttyä. Toisaalta joidenkin lasten tarinat olivat mieleenpainuvia: kokemusta voisi kuvata ruumiilliseksi (ks. Kauppinen – Perttula 2004). Kaskisaari (1995) kirjoittaa siitä, kuinka haastattelija voi samaistua haastateltavan kokemuksiin. Vaikka pitkä työkokemukseni perheiden parista auttoi minua ymmärtämään äitien tarinoita lapsista, empaattinen kuunteleminen ei ollut pelkästään ruumiillinen kokemus, vaan ymmärrän sen myös koko tutkimusprosessin yleisemmäksi lähestymistavaksi (ks. Granfelt 1998).

Tarinoiden syntymiseen ovat väistämättä vaikuttaneet tutkijan ja haastateltavan intressit, aikaisemmat kokemukset, kulttuuriset mallitarinat ja haastatteluympäristö. Tutkijana minua ohjaa tutkimuksen tarkoitus, aikaisemmat tutkimukset ja mielenkiinnon kohteeni. Kertojat eivät vain raportoi oman elämänsä kokemuksia, vaan he asettuvat puhumaan mielessään ja edessään olevalle kuulijalle (Vilkko 1997). He puhuvat minulle, mutta välillisesti myös suuremmalle yleisölle. Vaikka tarinaa adoptiosta on kerrottu etukäteen mielessä, ystäville, toisille adoptioäideille tai sosiaalityöntekijöille, en voi ajatella, että se olisi valmis. Tarina rikastuu ja muuttuu, kun sitä kerrotaan eri ihmisille ja eri paikoissa.

Tutkimukseen osallistuvien tunnistettavuuden häivyttäminen oli erityisen tärkeää, koska Suomessa on vielä varsin vähän yhden vanhemman adoptioita. Haastattelun alussa kerroin kaikille haastateltaville, että heidän henkilötietonsa ja muutkin tiedot ovat vain minun hallussani. (Ks. Kuula 2006, 89.) Kerroin myös kuinka tulen häivyttämään heidän henkilöllisyytensä niin, ettei heitä tunnisteta. Kirjoituspyynnössä en pyytänyt tunnistetietoja kuten nimeä tai osoitetta, mutta kaikki lähettivät kuitenkin yhteystietonsa. Häivyitin myös hyvin tarkkaan kertojien henkilötiedot tai niihin viittaavat seikat kuten asuinpaikkojen, maiden ja henkilöiden nimet. (Ks. Alasuutari 2005, Kuula 2006.) Käytän kutsumaniminä pseudonyymejä, jotka olen keksinyt sattumanvaraisesti omien ystäväni ja sukulaisteni nimiä käyttäen. Tutkimuksen loppuvaiheessa sekoitin henkilöllisyyksiä tunnistettavuuden vaikeuttamiseksi. Jos olen epäillyt tarinan sisältävän helposti tunnistettavia tietoja, olen antanut nämä kohdat kertojille luettavaksi. En anna tarkkoja henkilökuvauksia tutkimukseen osallistuvista enkä käytä kenenkään kertomusta kokonaisena. Sitaatit olen muuttanut yleiselle puhekielelle, koska murteiden perusteella olisi voinut jäljittää kertojan asuinpaikan. Erityisesti olen muuttanut murremuodossa olleet verbit ja substantiivit. Tutkimuksen lopuksi muutin sitaatteja myös poistamalla täytesanoja ja tiivistämällä.

Aineiston analyysissä valitsin temaattisuuden osittain myös eettistä syistä, koska silloin yksittäisen ihmisen kertomus sulautuu teeman sisälle. Temaattisuus antaa myös hyvän välineen käsitellä arkaluontoisia asioita. Eräät kertojat toivat esille sen, että minun olisi todennäköisesti vaikea saada tutkimukseeni neuvontavaiheessa olevaa haastateltavaa. Perusteluna oli se, että neuvontavaiheeseen liittyy erityisiä pelkoja adoptioluvan epäämisestä. Tätä vastausta voisi lukea niinkin, että saatoin olla tutkijana heille myös pelottava ja uhkaava. Tähän saattoi olla syynä se, että olin saanut yhteyden heihin palvelunantajan kautta ja lähtökohtaisesti saatoin tuntua viranomaisten edustajalta. Kerroin kuitenkin aina haastattelun alussa, että teen työtä opinnäytetyön tekijänä, en palvelunantajien toimeksiannosta.

Tutkimusetiikka näkyy myös hienotunteisuutena haastattelutilanteessa ja tutkimusaineiston käsittelyssä. Ennen haastattelua keskustelimme mahdollisuudesta jättää vastaamatta niihin kysymyksiin, joihin kertojat eivät halunneet vastata. Olimme sopineet, että voin sulkea nauhurin, jos keskusteluissa nousee esiin asioita, joita kertojat eivät halua nauhoitettavan. Muutamassa tilanteessa kertojat pyysivät sammuttamaan nauhurin, joten nämä kertomuksen osat jäivät pois tutkimuksesta. Vilkkö (1997) käyttää 'hansikaskädellä kättelemistä' metaforana lähestyä naisten elämäkertoja. Tämä voisi toimia myös metaforana kunnioituksesta aineistoa kohtaan. Kuula (2006) esittää, ettei tutkimus saa huonontaa tutkimukseen osallistuvien asemaa tai leimata heitä millään tavoin. Tutkijan rehellisyys aineistolle ja aineiston kunnioittaminen olivat merkittäviä periaatteita läpi analyysin.

Haastattelutilanteissa syntyy läheisyyttä ja luottamusta (Ruusu vuori ja Tiittula 2005, 17). Haastateltavat saattoivat kertoa hyvinkin henkilökohtaisia asioita. Kerronta saattoi herättää myös vaikeita tunteita kuten pettymystä, surua tai pelkoa (ks. Jähi 2004, 83–84). Kuten Vilkkonen (1997) toteaa, samalla kun kertojat tarinoivat, he elivät tarinaansa uudelleen. Useat haastateltavat kertoivat miten hyvältä tuntui puhua adoptiosta. Luotin Jähin (2004) tavoin siihen, että mikäli haastattelu herätti kertojissa halun puhua kokemuksistaan laajemmin, kertojat olisivat aktiivisia ja pystyisivät itse hankkimaan keskustelukumppanin. Kirjoitusten kohdalla luotin siihen, että kirjoittajat ovat itse kontrolloineet sen, mitä haluavat minulle sanoa. Heillä oli myös mahdollisuus muuttaa tai täydentää kertomustaan, koska heillä oli yhteystietoni.

4.5 Tutkimusraportin rakenne

Tutkimuksen empiirisen osuuden sisällysluettelo rakentuu Alain de Bottonin (2002) käyttämän matkametaforan ympärille. Matkavalmistelut aloitetaan yleensä selailemalla matkaesitteitä. Myös matkalle äitiyteen, adoptioon ja yksinvanhemmuuteen lähdetään tutustumalla ns. esitteisiin tai mallitarinoihin, joissa kerrotaan yksinvanhemman perheestä ja adoptiosta. Mallitarinat eivät ole instituutioiden sisäisiä tarinoita vaan yhtä laajalti tunnistettuja ja jaettuja kulttuurisen tietovarantomme osia kuin mitkä tahansa käyttämämme kategoriat (Juhila 2004). Mallitarinat perustuvat yleiseen tietoon aiheesta. Näin ollen myös tutkimukset ovat luomassa mallitarinavarantoa, josta yksilö voi etsiä itselleen sopivaa tarinaa. Mallitarinat voivat olla myös rasiitteina, koska ne voivat luoda valmiita tarinoita, joihin omalla tarinalla halutaan samaistua.

Metaforia on käytetty tutkimuksissa esim. etsimällä tutkimuksesta metaforisia ilmauksia tai lyhemmin vain tutkimusraportin jäsentämiseen, kuten itse teen. Nousiainen (2004) käytti maisemametaforaa tutkimuksessaan narratiivisen analyysin osana ja myös tutkimusraportin jäsentäjänä. Saarinen (2003) käytti metaforaa kuvaamaan naistutkijan muotokuvaan analysoimalla haastateltavan käyttämiä metaforia. Vilkkonen (1997) kutoi elämäkerrallista tilkkutäkkiä ja käytti matkaa oman elämän kielikuvana. Vikman (2002) käytti homo- ja lesbosuhteiden parisuhdeväkivaltaa käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan matkametaforaa tutkimusraportin jäsenyyksensä. Arkimies (2001) käytti matkametaforaa adoptiota käsittelevässä opinnäytteisessään.

Tässä työssä ensimmäinen innoittajani on Lakoffin ja Johnsonin (1980) luoma metafora ”Elämä on matka”. Heidän mukaansa ihmisen käsitejärjestelmässä yksi käsite ymmärretään toisen käsitteen avulla. Metafora tarjoaa mahdollisuuden tarkastella yhtä käsitteellistä aluetta jonkin toisen käsitteellisen alueen ehdoilla (Turner 1987, 17). Keskeisenä välineenä tässä ymmärtämisprosessissa toimii metafora. Nikanteen (1992) mukaan ihmisen käsitejärjestel-

mä on metaforinen. Koko järjestelmä voidaan palauttaa ihmisen ruumiillisiin kokemuksiin, ja ihminen käsittää maailman oman kokemuksen kautta.

Toisena ja tärkeämpänä innoittajana minulla on ollut filosofiaa elämäntaitona popularisoiva Alain de Bottonin (2002) kirja ”The Art of Travel”. Kirjassa hän yhdistää taitavasti metaforan ja matkakertomuksia kirjailijan omista matkoista. Hän toteaa kirjassaan (2002, 9) seuraavasti:

Jos meidän elämäämme hallitsee onnen etsintä, niin harvat asiat paljastavat sen dynamiikasta niin paljon kuin matkamme – kipupisteineen ja paradokseineen. Ne ilmaisevat, epäsuorastikin, ymmärryksen siitä mitä elämä voisi olla työn ja olemassaolon taistelun rasitteiden lisäksi. Silti niiden ajatellaan vain harvoin edustavan filosofia ongelmia – eli kysymyksiä jotka vaativat enemmänkin kuin vain käytännöllisiä ratkaisuja. Saamme runsaasti neuvoja siitä, mihin matkustaa, mutta vain vähän neuvoja siitä, miksi ja miten mennä. Matkustamisen taide näyttää luonnollisesti sisältävän paljon kysymyksiä, joihin on kaikkea muuta kuin yksinkertaista vastata. Näiden kysymysten pohdinta kuitenkin voisi vaatimattomalla tavalla auttaa ymmärtämään sitä mitä kaikkea kreikkalaiset filosofit kauniisti kutsuivat ihmisyyden kukoistukseksi. (vapaa käännös englannin kielestä SS.)

De Botton (emt.) käsittelee matkojaan lähdön, motiivien, laskeutumisen, taiteen ja paluun teemojen kautta. Matkalle lähtöön liittyy odotus ja matkakohteen valinta. Matkojen motiiveina on ollut matkakohteen eksoottisuus tai vain kiinnostus kohteeseen. Saavuttuaan kohteeseen hän kertoo maasta, sen kaupungeista ja nähtävyyksistä (on the sublime). Perillä matkan kohokohtana on taide, joka näyttäytyy kauniina tai silmiä avaavana. Lopuksi seuraa paluu tavalliseen elämään.

De Bottonin (emt.) kirja antoi rakenteen idealleni käyttää matkaa empirisen osuuden sisällön jäsentäjänä. Käytän de Bottonin (emt.) kirjan ideaa tutkimuksessani väljästi sisällysluettelon jäsentäjänä aineisto-osuudessa. Matkan kohteena on äidiksi tulo. Ehkäpä tämä tutkimus antaa joillekin adoptiosta tai perheiden monimuotoisuudesta kiinnostuneille de Bottonin peräämiä vastauksia miksi ja miten -kysymyksiin. Vastaukset eivät ole aina yksiselitteisiä tai tyhjentyviä, mutta ne piirtävät jonkinlaista mielikuvaa matkasta, jonka haasteltavani ovat tehneet. Alain de Botton (2002) puhuu taiteesta, jota matkalla voi nähdä (The Art of Travel). Tämän pohjalta on haastavaa esittää aineistolle kysymys: mitä on ”yksinvanhemmuuden taide” (Art of Single Motherhood)?

Kiteyttäen voi sanoa, että kriittinen perhetutkimus antaa näkökulman lukea aineistoa toisin ja yhdistää se matkametaforan avulla yksinvanhemmuutta koskevaksi taiteeksi. Kuten Liljeström (2004, 11) korostaa, feministinen tutkimus kyseenalaistaa ennen kaikkea valtaa, joka sisältyy hallitseviin olettamuksiin tiedon tuottamisesta, vastaanotosta ja arvioinnista. Omassa

tutkimuksessani toisin lukeminen tarkoittaa muun muassa sitä, että etsin tutkimusaineistostani uusia äitiyden mallitarinoita. Merkittävää on myös se, miten vanhemmuutta rakennetaan pala palalta adoptioneuvonnan aikana ja miten perhettä eletään. Keskeisellä sijalla tässä lähtökohdassa on vallan rakentuminen puheessa, esimerkiksi adoptioprosessin eri toimijoiden välillä. Näen myös tärkeäksi lukea sitä, miten perhettä eletään ja tehdään suhteessa äitiyden mallitarinoiniin. Luen sukupuolta suhteessa tarinoiden toimijoihin, kuten sukuun, lapseen, työtovereihin, ystäviin, miehen malliin ja neuvonnan tai palvelun tuottajiin. Feministisyys näkyy tutkimuksessa sen poliittisuutena ja haluna käydä kriittistä julkista keskustelua yksinvanhemmuutta ja ydinperheajattelua koskevista stereotyyppisistä käsityksistä ja osallistua keskusteluihin ns. 'hyvästä äidistä' ja 'normaalista äidistä'. Alain de Botton (2002) houkuttelee yhdistämään tämän taiteeseen, joka liittyy matkalla olemiseen (The Art of Travel). Näiden ajatusten pohjalta esitän aineistolleni kokoavan kysymyksen siitä, mitä yhden vanhemman adoption voisi tarkoittaa tämän tutkimuksen valossa (vrt. Art of Single Motherhood).

Seuraavassa kuviossa (kuvio 7) esittelen tutkimuksen rakenteen ja sisällöllisen etenemisen. Kuviossa esitän missä luvussa vastaan kuhunkin tutkimuskysymykseen ja miten olen käyttänyt de Bottonilta (2002) lainattua matkametaforaa. Matkan kohteena on äidiksi tuleminen. Matka alkaa päätöksestä saada lapsi. Matkan suunnittelu etenee passin saamisen, odotuksen ja äitiyteen valmistautumisen kautta kohti todellista määränpäättä, joka on yksinvanhemmuus ja adoptioäitiys. Taiteeksi käsittelen eletyn äitiyden kuvaukset, sen millaisia tarinoita kerrotaan vanhemmuudesta ja arjesta lapsen kanssa.

Kuvio 7. Tutkimuskysymys, väitöskirjan luku ja käytetty metafora

Sisältö	Empiiriset kysymykset	Luku	Metafora
Adoptio-prosessi	Miten kertojat ovat päätyneet adoptoimaan lapsen kansainvälinen adoption kautta?	5	Matkalle lähtö
	Millaisia tarinoita äidit kertovat adoptioneuvonnasta, lapsen odotuksesta ja lapsen saamisesta?	6–7	Passimuodollisuudet
	Millaisia tarinoita äidit kertovat arjesta lapsen kanssa?	8	Määränpää
Äitiyden tarinat	Millaisia äitiyksiä tarinoissa rakentuu?	9	Yhteiset tarinat
	Millaisia tarinoita kertojat rakentavat kertoessaan?	10	Matkatarinat
	Miksi kertojat kertovat tarinoitaan?	11	Kertomisen moniäänisyys

4.6 Tutkimuskysymykset

Tutkimus kohdistuu yksin adoptoineisiin naisiin (kertojat) ja heidän kokemuksiinsa kansainvälisestä adoptioprosessista. Heidän tarinoidensa kautta tutkin yhtä yksinvanhemmuuden ryhmää. Ryhmänä he ovat pieni osa sekä yksinvanhemmista että adoptiovanhemmista. Tarkastelen tässä tutkimuksessa adoptioprosessia yksin adoptoineiden naisten tarinoiden kautta ja sitä, millaisia merkityksiä he antavat äitiyden kokemuksilleen. Tutkimuksen teoreettinen mielenkiinto kohdistuu kokemusten merkitykseen suhteessa ympäristöön ja vallitseviin äitiyden mallitarinoihin. Tutkimuskysymykseni rakentuvat tarinan, äitiyden, adoption ja yksinvanhemmuuden käsitteille.

Ensimmäiseksi kysyn sitä, millaisia tarinoita yksin adoptoineet naiset kertovat kokemuksistaan ja miten äitiys rakentuu adoptioprosessissa? Olen rajannut näkökulmani koskemaan äitiyttä. Näkökulmani fokusoituu adoption prosessina, joka tuottaa äitiyttä ja yksinvanhemmuutta. Adoptiota on Suomessa tutkittu vähän ja varsinkin adoptioprosessin näkökulmasta ainoastaan opinnäytteiden muodossa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on näin ollen tuottaa myös tietoa itse adoptioprosessista. Tutkin sitä, miten perhettä tehdään vanhemmuuden, yhteisen arjen ja sukulaisuuden kautta (myös Wegar 2000). Kysyn, miten suhteet perheessä muodostuvat ja miten rajankäyntiä tehdään ympäröivän yhteisön kautta. Adoptionissa perheen ”tekeminen” alkaa jo adoptioneuvonnan aikana, ja on mielenkiintoista tarkastella kuinka adoptioneuvonta toisintaa ja rakentaa perhettä. Neuvonnassa luodaan mielikuvia lapsesta, ja perhettä tehdään myös vuorovaikutuksessa adoptioneuvonnan ja palvelunantajien kanssa. Myös yksityisen ja julkisen rajapinnat tulevat näkyviksi adoptioneuvonnan aikana. Merkittävää on myös se, miten muut näkevät perheen ja äitiyden ja se, miten perhettä eletään suhteessa muihin. Aineisto haastaa myös äitiyden ruumiillisuuden tarkasteluun tilanteessa, jossa lapsi syntyy mielessä. Kysyn, miten ruumiillinen kontakti lapseen syntyy ja millaisia merkityksiä se saa adoptioäitiydessä.

Tutkimukseni aluksi kuvaan adoptioprosessiin liittyviä vaiheita ja teemoja. Tarkastelun kohteita ovat päätös lähteä adoptioprosessiin ja se, millaisia tarinoita adoptioneuvonnasta kerrotaan. Tavoitteena on kuvata myös neuvontaa ilmiönä ja prosessina, jota ei tunneta kovin hyvin. Kiinnostukseni kohdistuu ensimmäisiin tietoihin lapsesta ja siihen, millaisia tunteita se herättää kertojissa. Kuvaan ensimmäistä tapaamista ja paluuta Suomeen lapsen kanssa.

Olen esittänyt aineistolle seuraavat empiiriset kysymykset, joilla etsin tietoa adoptioprosessin vaiheista:

1. Miten kertojat ovat päätyneet adoptoimaan lapsen kansainvälisen adoption kautta?
2. Millaisia tarinoita äidit kertovat adoptioneuvonnasta, lapsen odotuksesta ja lapsen saamisesta?
3. Millaisia tarinoita äidit kertovat arjesta lapsen kanssa?

Analysoituani aineistoa adoptioprosessin näkökulmasta kiinnostuin toisen-tyyppisistä kysymyksistä eli siitä, millaisia äitiyksiä tarinoissa rakentuu ja mihin tarinoita tarvittiin. Toinen tutkimuksen pääkysymyksistä on: miten äitiys rakentuu kertojien tarinoissa? Yhtäältä halusin suhteuttaa tarinoita niihin julkisiin mallitarinoihin, joita tiedostusvälineissä ja alan tutkimuksessa usein toistetaan. Toisaalta tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat suostuneet osallistumaan tutkimukseeni, mutta aineistoa lukiessani kiinnostuin yhä enemmän siitä, millainen merkitys tarinoilla saattoi olla kertojille itselleen ja millaisille yleisöille niitä kerrottiin. Tämä kysymys nousi erityisesti tutkimuspäiväkirjastani ja haastattelutilanteiden pohdintoista. Tämän vuoksi päädyin esittämään aineistolle myös seuraavanlaisia kysymyksiä:

4. Millaisia äitiyksiä tarinoissa rakentuu?
5. Millaisia tarinoita kertojat rakentavat tarinoissaan?
6. Miksi kertojat kertovat tarinoitaan?

5. MATKALLE LÄHDÖN SYITÄ

Tästä alkaa tutkimuksen varsinainen empiirinen osuus, joka etenee adoptio-prosessin mukaisesti. Tässä luvussa käsittelen niitä elämäntilanteita, jotka ovat vaikuttaneet päätökseen hakeutua kansainvälisen adoption hakijaksi.

5.1 Elämäntilanteita

Helenalla ajatus adoptiosta pyöri kymmenen vuotta mielessä. Aluksi ajatus lähti liikkeelle lehtileikkeestä, joka käsitteli yhden vanhemman adoptiota. Ajatus pulpahti aina välillä mieleen ja välillä taas hautautui. Hän oli tilannut jossakin vaiheessa adoptiopalvelunantajilta lehtiä ja esitteitä, joita lueskeli. Hän odotti sitä oikeaa hetkeä elämässä, koska oli juuri perustanut ensimmäisen yrityksensä ja halusi päästä aloitusvaiheen yli. Kun Helena oli työskennellyt jonkin aikaa, adoptioasia tuli tiiviimmin mieleen. Aikaisemmin Helena oli joutunut muuttamaan työn perässä useita kertoja, ja hän ajatteli lapsen kannalta olevan parempi, jos he asuisivat samalla paikkakunnalla pitempään. Kun työpaikka oli pysyvästi yhdellä paikkakunnalla, ja hän oli päässyt aloitusvaiheen ohi, ajatus omasta lapsesta nousi tiiviimmin esiin.

Adoptioprosessiin ryhtyminen oli vaativa ratkaisu, jota mietittiin pitkään. Kertojat miettivät omaa elämäntilannettaan; työtä, terveyttä, ikää, taloudellista tilannetta ja omia toiveita. Useat kertojat olivat pitkään ajatelleet, että jossain vaiheessa he haluavat perheen ja lapsia, mutta olivat odottaneet sopivaa elämäntilannetta. Hobcraftin ja Kiernanin (1995) mukaan vanhemaksi tuloon liittyy monia suuria päätöksiä. Vanhemmat arvioivat nykyistä elämäänsä, mutta myös tulevaisuutta kuten työtä, toimeentuloa, parisuhdetta, asumista ja ajankäyttöä. Heidän mukaansa on olemassa idealistinen malli, jonka mukaan henkilö voi itse päättää koko hedelmällisen ajan milloin saa lapsen.

Näin ollen lapsettomaksi jääminen on harvoin tietoinen ratkaisu, ja voi olla seurausta siitä, että lapsen saamista on lykätty myöhemmäksi.

Adoption ja yksinvanhemmuuden tarinoita on kerrottu sukupolvelta toiselle. Lähes jokainen tuntee menneiltä ajoilta adoptiovanhempia tai naisia, jotka ovat yksin kasvattaneet lapset. Myös tämän tutkimuksen kertojat olivat lapsuudessa kuulleet ja nähneet muiden yksinvanhempien tai aikalaisten tarinoita. Nämä tarinat saattoivat toimia ns. vahvan naisen mallitarinana.

Tuo ajatus (adoptio) ei pälkähtänyt päähäni yhtäkkiä, vaan eräs sukulaiseni, (...) on adoptoinut yksin Suomesta 1970-luvulla. Tuo sukulaisnaiseni on ollut minulle esimerkki rohkeasta naisesta. Jo lukioaikoina päiväkirjassani pohdin, että ellei minulla kolmikymppisenä olisi lasta, voisın adoptoida tytön tai pojan. (Eeva)

Lähes kaikilla kertojilla suurimpana syynä adoptioon oli yksinkertaisesti halu saada lapsi ja perhe (ks. kuvio 8), vaikka muut ulkopuoliset toimijat (muut kuin adoptioeuvontaan osallistuneet sosiaalityöntekijät ja palvelunantajat) liittyivät päätökseen sankaruutta, jaloutta ja auttamisen halua. Bock (2000)¹⁵ tunnisti merkittäviksi lasten saamiseen liittyviksi tekijöiksi iän, vastuun, emotionaalisen kypsyyden ja taloudellisen vakauden (capability).

Kuvio 8. Adoption syyt

Adoption syyt
<ul style="list-style-type: none">● Halu saada perhe ja lapsia● Sopivaa puolisoa ei löytynyt● Adoptio osa kansainvälistä elämäntyyliä● Sopiva ajankohta perheelle● Ikä● Moraaliset tai uskonnolliset tekijät● Ei halua puolisoa

Myös Mannisin (1999) sekä Hertzin ja Fergusonin¹⁶ (1997) tutkimuksissa suurimpana toiveena haastateltavilla ”oli olla joskus äiti”. Hertzin ja Fergusonin

15 Bock (2000) haastatteli Single Mother by Choice -yhdistyksen vertaistukiryhmien naisia, jotka harkitsivat yksinhuoltajuutta tai yrittävät saada lasta. Hänen tutkimuksensa painottuu päätökseen hankkia lapsi ilman parisuhdetta ja siihen miten äidit määrittelevät perheensä.

16 Hertzin ja Fergusonin (1997) tutkimukseen osallistui sekä yksin adoptoineita että hedelmöityshoitojen avulla lapsen saaneita yksinhuoltajia erilaisista yhteiskuntaluokista. Tutkimuksessa käsiteltiin myös vanhemmuuteen ryhtymistä ja siihen liittyvää päätöksentekoa. Lisäksi siinä selvitettiin, miten äidit integroivat jokapäiväisessä elämässään työn, lastenhoidon ja perhe-elämän. He tutkivat myös sitä, miten lapset ymmärtävät heidän perhejärjestyksensä ja miten äidit rakentavat lasten emotionaalista, sosiaalista ja taloudellista hyvinvointia.

(1997) tutkimuksessa Cara-niminen nainen kertoo, kuinka hän aina oli halunnut olla äiti. Caran haaveena oli mennä naimisiin ja saada paljon lapsia. Hän seurusteli miehen kanssa, joka ei kuitenkaan halunnut sitoutua. Caralla oli ikää 39 vuotta, kun hän luki lehdestä haastattelun kiinalaisista adoptiolap-
sista ja siitä kuinka myös yksinvanhemmat voivat adoptoida. Se näytti hänen kohdallaan hyvältä ratkaisulta, ja hän otti seuraavalla viikolla yhteyttä sosiaali-
työntekijään. Omassa tutkimuksessani Helenan ja monen muun kertojan tari-
noissa on yhtymäkohtia Caran kertomuksen kanssa. Tutkimukseni tarinoissa
oli kuvauksia päättyneistä seurustelusuhhteista, joissa kuitenkaan lapsi ei ollut
mahdollinen miehen tai kertojan omista lähtökohdista.

*Halusin sen perheen, olisin halunnut paljon lapsia, elämä ei minua millään tavalla lykkinyt sinne suuntaan. Ei vaikka miten yritti kat-
sastaa miesehdokasta. En halunnut sellaista vaihtoehtoa, olisin teh-
nyt...tehnyt lapsen vaan jollekin. Että se ei...siinä ei ollut mielestäni mitään järkeä. En nähnyt mitään jujua, koska en koskaan ole halun-
nut kloonata itseäni. Koskaan minulle ei ole ollut tärkeää, että piir-
teeni tai vanhempieni piirteet periytyvät. Oikeastaan minulle adoptio
on tavallaan, oli se, oli aivan luonnollisena ratkaisuna, jopa minun arvoihin ja minun moraaliin. Halusin lapsia, että se elämä kuiten-
kin on sitä perhettä ja lasten kanssa pyörimistä ja elämistä ja ...minä
koin, että minulta puuttuu todella jotain. (Kaija)*

Kaijan tarinassa oli aistittavissa surumielisyyttä siitä, *ettei sopivaa puolisoa ol-
lut löytynyt*. Biologisen lapsen saaminen oli ollut useammalla kertojalla mie-
lessä, mutta sopivaa tilaisuutta ei tullut. Jotkut kertojat olisivat olleet valmiita
saamaan lapsen miehen/miesystävänsä kanssa ilman isän velvoitteita. He oli-
vat kysyneet tällaista mahdollisuutta miesystäviltään, mutta suunnitelmaa ei
ollut toteutettu. Toisaalta biologista lasta ei haluttu ilman parisuhdetta, kos-
ka avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli ollut joillekin kertojille mahdotto-
muus uskonnollista tai moraalisista syistä. Adoptio näyttäytyi myös juridisesti
selvemmältä ja helpommalta ratkaisulta kuin biologisen lapsen saaminen.
Omat kokemukset ristiriitaisesta parisuhhteesta tai tuttavien huoltajuuskiistat
saivat Saaran harkitsemaan adoptiota. Hän näki adoption lapsen kannalta sel-
keämpänä ratkaisuna.

Caran tavoin useille kertojille jokin tietty ikävuosi oli merkkipaalu, jol-
loin käänne tapahtui ja päätös adoptioon ryhtymisestä syntyi. Biologisen lap-
sen saaminen jäi syrjään, kun oma ikä alkoi lähestyä 40 vuotta. Lapsen saa-
minen näyttäytyi lopulta tärkeämpänä kuin puolison löytäminen. Myös Bock
(2000) kuvaa, kuinka hänen aineistossaan naiset odottivat ”sitä oikeaa”, jonka
kanssa perustaa perhe (ks. Renvoize 1985). Biologinen kello tikitti, ja usein
kääntein tekevänä ikänä oli 35, 40 tai 45 vuotta, jolloin biologisen lapsen
saaminen kävi iän puolesta hankalaksi. Myös adoptiossa oma ikääntyminen
merkitsee vaikeuksia pienen adoptiolapsen saamiseen. Hertzin ja Fergusonin

(1997) tutkimuksessa tuli esille, kuinka äitiys näyttäytyi yhtenä perustavana osana naiseutta. Heidän tutkimukseensa osallistuneet naiset eivät olleet löytäneet itselleen sopivaa puolisoa ja olivat pitäneet parempana ratkaisuna perustaa perhe ilman puolisoa kuin unohtaa ajatus perheestä kokonaan. Lapsen saaminen, vaikka yksinvanhempana, oli heille tärkeintä.

Mannis (1999) pitää tärkeänä oman elämänhistorian merkitystä päätöksessä saada lapsi yksin. Tutkimukseni kertojien omat kuvaukset lapsuuden ”kuumista kesistä maalla” luovat positiivisia mielikuvia omasta lapsuudesta. Näillä mielikuvilla maalattiin lapsuuden kuvaa myös omalle tulevalle lapselle. Adoptio kytkeytyy omaan persoonaan ja elämäntapaan. Adoptio näyttäytyi paitsi persoonallisena ratkaisuna, myös osana omaa kansainvälistä elämäntyylinä. Niille kertojille, jotka olivat työskennelleet ulkomailla, adoptio näyttäytyi luonnollisena jatkeena omalle ”kansainvälisyydelle”. Saaralle työskentely ulkomailla oli ollut tärkeä osa omaa kasvuprosessia.

En ole koskaan oikeastaan, kuljen omia latuja. En ole koskaan ollut massasielu, olen tehnyt niitä päätöksiä sillä lailla kun minulle on sopinut. (Saara)

Työn vastuullisuus näkyi merkittävänä tekijänä, joka määritteli mikä on oikea hetki lapsen saamiselle. Työhön liittyi oleellisesti oma taloudellinen tilanne ja mahdollisuus adoptiokustannusten kattamiseen. Osa hakijoista teki useampaa työtä ennen adoptiota ja säästi rahaa pystyäkseen maksamaan kustannukset¹⁷.

Minulla oli pieni yksiö ja yritin rakentaa elämäni, että minulla alkoi taloudellinen tilanne olla jo kunnossa. Oli opiskelijataloutta se minun talous. Olin työssä siellä ulkomailla, sen verran pystyin pistämään sivuun, että sain, sain alkupesän, alkupääomaa siihen omaan pesään. Tavallaan se ulkomaan keikka mahdollisti minulle sen oman pesän, aloituksen, muuten minulla ei olisi ollut siihen mahdollisuutta, samalla lailla ainakaan, kuka tietää... (Saara)

Oman asunnon hankkiminen näyttäytyi tärkeänä ennen adoptioprosessiin ryhtymistä. Lapselle haluttiin pysyvyyttä, ja kertojat miettivät lapsen tulevaa asuinympäristöä, kouluja, päivähoitoa, vaikkei lapsen iästä eikä adoption ajankohdasta ollut vielä tietoa. Myös oman elämän muuttumista punnittiin.

Sinikka adoptoi 1990-luvun lopulla. Hän hautoi adoptioasiaa pari vuotta ja pohti miten adoptio tulee vaikuttamaan hänen elämäänsä. Hän kokee kuitenkin adoption hienona asiana, koska se on laajentanut hänen elämäänsä. Sinikka mietti, olisiko hedelmöityshoidolla saatu lapsi näin paljon laajentanutkaan. Adoptiossa tapaa muita adoptioperheitä ja saa myös tutustua toi-

¹⁷ Tutkimukseen osallistuvat eivät saaneet adoptioavustusta, koska avustus tuli voimaan vasta haastattelujen jälkeen vuonna 2005.

seen maahan ja kulttuuriin. Adoptio näyttäytyy ”upealta tavalta” saada lapsi. Hedelmöityshoito puolestaan tuntui kovin vieraalta.

Yksin adoptoiminen näyttäytyi myös päättäväisyytenä ja itsenäisyytenä päätöksenteossa. Kertojat korostivat itsenäisyyden mahdollisuutta päätöksenteossa. Esimerkiksi lapsen koulutukseen, kasvatukseen ja harrastuksiin liittyvissä asioissa vastuu päätöksistä olisi vain kertojalla.

Jotkut kertojista olivat olleet hedelmöityshoidoissa ja yrittäneet lasta parisuhteessa. Parisuhde oli kuitenkin kariutunut ajan myötä. Kertojat olivat yrittäneet päästä hedelmöityshoitoihin myös yksin, mutta ne oli evätty, koska yksinvanhempien hoidot eivät olleet yleisiä 1990-luvulla. Leena puolestaan oli yrittänyt saada lapsen koti-inseminaatiolla ja hedelmöityshoidoilla, mutta raskaudet olivat päättyneet keskenmenoon. Hän oli tehnyt sopimuksen hyvän ystävänsä, homoseksuaalisen miehen kanssa siitä, että mies toimisi luovuttajana. Tarkoitus oli, että mies olisi toiminut lapsen isänä. Hedelmöityshoitojen epäonnistuttua hän aloitti adoptioprosessin yksinhakijana ja he sopivat miehen kanssa, että hän olisi isänä lapselle.

Muille ihmisille adoptio saattoi näyttäytyä altruistisena tekona, haluna auttaa kehitysmaiden lapsia. Helena kertoo hieman huvittuneenakin, kuinka jotkut ihmiset olivat sanoneet lapsen päässeen taivaaseen, kun hän oli päässyt Suomeen. Helena toteaa kuitenkin, ettei elämä erivärisenä ole Suomessa helppoa. Hän kokee kuitenkin itselleen rikkautena sen, että on saanut lapsen kautta tutustua toiseen kulttuuriin. Suojanen (1996) esittää, että kulttuuriset omakuvat, vastaukset siihen millaisia ”me” olemme omasta mielestämme ja vieraskuvat eli millaisina ”muut” meidät näkevät suodattuvat monen siivilän kautta toiseuden tarkastelussa itse- ja vierasstereotyyppiöiksi. Omassa aineistossani muut saattoivat kyseenalaistaa päätöstä adoptioon ja tiedustella, miksi kertoja ei halua ”omia lapsia”. Omalla lapsella tarkoitettiin näin biologista lasta, ja adoptio nähtiin toissijaisena vaihtoehtona. Myös kertojien entiset miesystävät saattoivat tiedustella, ehkä hieman loukkaantuneenakin, eivätkö he tai eikö yleensäkin suomalainen mies kelpaa lapsen isäksi. Ympäristö saattoi myös ihmetellä hakijan ratkaisua ja varoitella yksinvanhemmuuden raskaudesta. Tarinoissa näkyi naisten varmuus pysyä päätöksessään, ja varmuus lisääntyi matkan varrella.

Useimmille tärkeänä viimeisenä sysäyksenä ja liikkeellepanevana voimana adoptioprosessiin lähtemiselle olivat olleet adoptioaiheiset tv-ohjelmat ja artikkelit. Myös tuttavien ja ystävien adoptiot olivat kannustaneet omaan adoptiopäätökseen. Sirkka oli katsonut televisiosta ohjelman, joka käsittelee kiinalaisia lastenkoteja. Ohjelmasta jäi Sirkalle kytemään idea adoptiosta. Pian tämän jälkeen hän katsoi ohjelman, jossa haastateltiin yksin adoptoinutta äitiä. Siinä yhteydessä Sirkka ajatteli, että tämä olisi hyvä idea myös hänen kohdallaan. Nämä muiden adoptiovanhempien tarinat toimivat mallitarinoina ja kannustimena adoptiolle.

Viisi kertojaa oli adoptoinut useamman lapsen, joko sisarukset yhtä aikaa tai sitten yhden lapsen kerrallaan. Sirkka oli heti ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen ajatellut toista lasta. Alkuun hän halusi biologisen lapsen, mutta koki yksinvanhemmuuden *menevän mainiosti* ja päätti aloittaa toisen adoptioprosessin. Liisalla puolestaan oli lapsuusmuistoja maalaiskesistä, jolloin hän vietti kesää suuren lapsilauman kanssa. Siksi tuntui, että hän *haluaisi enemmän kuin yhden lapsen, kun lasten aika tulee*.

5.2 Valintoja

Sanna esitti minulle kaksi kysymystä, jotka haastavat tutkimukseni lähtökoh-
tia. Hän kysyi minulta ensinnäkin, oletanko yksinvanhemmuuden valinnaksi?
Ja oletanko hänen epäsuorasti olevan homoseksuaali ja siksi vailla kumppa-
nia?

Tutkimusprosessin alussa ajattelin, että adoptioon lähteminen oli selkeä
valinta, vastaus senhetkisen elämäntilanteen haasteeseen. Ajattelen näin edel-
leen, mutta näen myös valinnan monimerkityksisyyden. Ajattelen, että elä-
mäkulkuun voi vaikuttaa omilla valinnoillaan. Se, miten kertojat ovat tulleet
tilanteeseen, jossa päättävät adoptoida, on yksilöllinen. Valinta se on kuitenkin
siinä merkityksessä, että kertoja on päättänyt adoptoida, ja valinnasta seuraa
myös yksinvanhemmuus. Valinta on monitasoinen: samalla kun teemme va-
lintoja, elämässä tapahtuu asioita, joille emme voi mitään.

Kiinnostavaksi kysymyksen vallinnasta tekee se, millaisen yhteyden se
muodostaa itsenäisyyden ja riippuvuuden välillä (Hertz ja Ferguson 1997).
Yksinvanhemmuus valintana liittyy ajatusmalliin emansipatorisesta naisesta,
joka haluaa lapsen ilman puolisoa. Feministisessä tutkimuksessa lähtökohtaa
käytetään kategorisoimaan erilaisia yksinvanhemmuuksia. Yksinvanhemmuus
valintana yhdistyy myös amerikkalaiseen Single Mother by Choice -liikkee-
seen¹⁸. Jonesin (2003) mukaan liberaalifeministinen teoria antaa välineitä
ymmärtää valintaa, koska se määrittänyt näin aikuisen lisääntymisoikeutena,
vapautena ja itsenäisyytenä sekä aikuisen naisen kykynä päättää omasta elä-
mästään ilman viranomaisten väliintuloa. Bockin (2000) mukaan valinnan kä-
sitteen avulla erotetaan muista äideistä keski-ikäiset keskiluokkaiset naiset,
jotka tulevat omasta tahdostaan yksinvanhemmiksi. Näin valinnan kautta van-

18 Liike sai alkunsa 1980-luvun alussa Jane Mattes-nimisen naisen päätettyä kasvattaa
lapsensa ilman miestä. Hän alkoi kuitenkin vaihtaa kokemuksia muiden vastaavas-
sa tilanteessa olevien kanssa ja perusti tukiryhmän. Myöhemmin vuonna 1994 hän
julkaisi opaskirjan niille, jotka haluavat saada lapsen ilman puolisoa. Tällä hetkel-
lä järjestö toimii kansainvälisenä tukijärjestönä yksin lasta haluaville. Jäseniä on
ympäri maailmaa. Järjestöön kuuluu naisia, jotka harkitsevat tai odottavat lasta yk-
sin. Mukana on sekä adoptioäitejä että biologista lasta odottavia ja lapsen saamista
suunnittelevia naisia. (Jones 2003.)

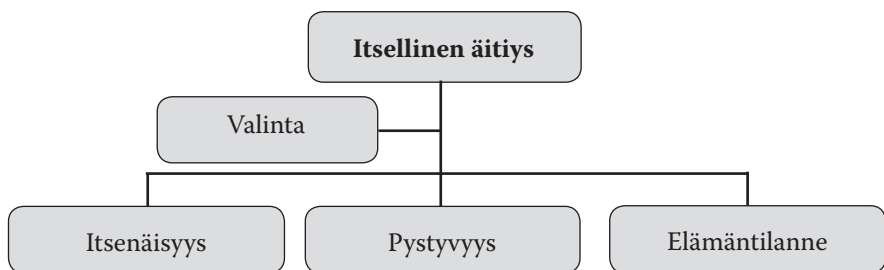
hemmiksi tulleet sijoittuvat yksinvanhemmuuden kategorian huipulle ja tekevät eroa muihin yksinvanhempiin, jotka ovat se ns. todellinen ongelma. Hertz ja Ferguson (1997) kritisoivat yksinvanhemmuuden kategorisointia kahteen luokkaan. Toisessa olisivat köyhään vähemmistön kuuluvat äidit ja toisessa hyvin toimentulevat ”valkoiset” naiset. Heidän tutkimukseensa osallistui naisia eri yhteiskuntaluokista ja eri etnisistä ryhmistä. Osa heistä oli adoptoinut lapsen, osa saanut biologisen lapsen luovutetuilla soluilla ja osa oli tullut ras-kaaksi vahingossa. Yhteistä heille kaikille oli kuitenkin halu perustaa perhe.

Päätös tulla äidiksi vaihtelee ajan ja tilanteiden mukaan. Suurimmalla osalla Hertzin ja Fergusonin (1997) tutkimukseen osallistuneista oli mielessä toive tulla joskus äidiksi. He näkivät äitiyden yhtenä naiseuden osana. Päätös siitä, milloin saada lapsi tai pysyäkö yksin, riippui sosiaaliluokasta, työtilanteesta, abortin prioriteetista yllättävissä raskauksissa ja laajenevan perheen tuesta. Kahiluodon (1992) mukaan yksinvanhemmuus ei ole aina ideaalinen ratkaisu, mutta tarjolla olevista vaihtoehdoista kuitenkin paras.

Myös omassa tutkimuksessani tehtiin eroa erilaisiin yksinvanhemmuuksiin. Maisan tarinassa näkyy lähtökohtainen oletus siitä, että hän on *lähtenyt yksinhuoltajaksi*. Hän haluaa kuitenkin erottaa itsensä niistä, joista oli tullut yksinhuoltajia avio- tai avoeron kautta. Hän ymmärtää eronneita, koska he ovat tulleet hylätyksi tai ovat itse jättäneet kumppanin. Hänellä tällaista tilannetta ei ole. Hän kokee olevansa enemmänkin vanhempi, joka on *isä ja äiti, kuri ja rakkaus*.

Valinta kiertyy itsenäisyyteen ja pystyvyyteen tehdä päätöksiä (Kuvio 9). Tämä näkyi kertomuksissa pitkäjänteisenä suunnitteluna. Itselliseen äitiyteen liitetään usein päättäväisyys ja pystyvyys. Valintakaaviota tulisikin tarkastella ylösalaisin. Henkilöt, jotka ovat pystyviä ja itsenäisiä, joiden elämäntilanne sallii muutoksen ja joilla on henkistä ja taloudellista kapasiteettia, ovat valinnan kautta päätyneet itselliseen äitiyteen. Tiettyjen tekijöiden ilmeneminen on yhteydessä myös siihen, että kyseessä on varsin valikoitunut joukko naisia, jotka ovat läpäisseet eräänlaisen seulan (adoptioneuvonta ja lupa adoptioon).

Kuvio 9. Valintaan vaikuttaneet tekijät

Myös Bock (2000) toteaa, että päätös saada lapsi ei ollut mitenkään yksinkertainen, koska naiset miettivät omaa kyvykkyyttään olla vanhempi, taloudellista tilannettaan ja sitä, miten heidän oma uskontonsa määrittelee lapsen saamisen ilman parisuhdetta. Kun Bockin tutkimukseen osallistuneet naiset kohtasivat stereotyyppioita yksinvanhemmuutta kohtaan, he luottivat omaan kypsyyteensä, taloudelliseen turvallisuuteensa sekä suvun ja lähipiirin tukeen.

Sanna esittää minulle myös toisen kysymyksen (aikaisemmin tässä aluvussa); oletanko epäsuorasti hänen olevan homoseksuaali? Tätä epäilyä halettiin poistaa useammassa muussakin kertomuksessa. Vastaan, ettei tällaista oletusta ollut, enkä sitä halunnut keneltäkään kysyä. Mäkisen (2008) tutkimuksessa yksin elävistä naisista nämä joutuivat kokemaan epäilyjä homoseksuaalisuudesta, varsinkin jos heillä ei ollut tiedossa heteroseksuaalisia suhteita, jos he liikkuvat paljon naisten kanssa, olivat naisille epätyypillisissä ammateissa tai vaikka vain harrastivat urheilua.

Toisaalta olisi mielenkiintoista jatkaa keskustelua ja kysyä, muuttaisiko seksuaalinen suuntautuneisuus tarinassa jotakin? Ainakin neuvonnassa esille tullut seksuaalinen suuntautuneisuus olisi voinut olla esteenä matkan jatkamiseen, ja näiden kertojien tarinat saattaisivat jäädä puuttumaan adoptiotarinoista.

Tästä alkaa **kertojien** matka kohti yksinvanhemmuutta ja adoptioäitiyttä. Matkakumppaneikseen he ovat kutsuneet ystäviä, sukulaisia ja naapureita sekä sosiaalisen isän. Tämän tutkimuksen kautta myös lukijat kutsutaan jakamaan kertojien tarinoita äitiydestä, adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta.

6. MATKAVALMISTELUITA

Tässä luvussa käsittelen lapsen odotuksen ja adoptioneuvonnan tarinoita. Neuvontaa voisi kuvata passin anomisen metaforalla. Neuvonnasta laadittu kotiselvitys on ikään kuin passi, joka esitetään adoptiolautakunnalle. Lautakunta joko hyväksyy (päästää matkalle), hyväksyy tietyin edellytyksin tai hylkää luvan matkaan, adoptioäitiyteen.

Olen jaksottanut adoptioprosessin neljään eri vaiheeseen, joihin liittyy erilaisia odotukseen liittyviä tunnetiloja ja merkityksiä. Ensimmäinen vaihe odotuksessa alkaa siitä, kun hakija ottaa yhteyttä neuvonnan antajaan ja päättyy siihen, kun kotiselvitys päättyy. Toinen vaihe alkaa neuvonnan jälkeen siitä, kun aletaan odottaa lupaa adoptioon, jonka myöntää Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta (käytän jatkossa nimitystä adoptiolautakunta). Kolmas vaihe odotuksessa alkaa, kun lupa on saatu ja odotetaan ilmoitusta lapsesta (lapsiehdotus). Tämä vaihe on kaikkein pisin: odottamisen pituus eri vuosina on vaihdellut adoptiokäytännöistä johtuen. Kun yksinvanhemmat myöhemmin olivat samassa maakohtaisessa jonossa pariskuntien kanssa, prosessin nopeus riippui luovuttavan maan tilanteesta eli siitä millaisia lapsia oli tarjolla adoptioon. Neljäs vaihe alkaa lapsiehdotuksesta ja päättyy siihen hetkeen kun hakija saa lapsen. Kohdemaassa kertojat joutuivat vielä odottamaan asiakirjojen valmistumista ja lähtöä Suomeen. Jokaiseen vaiheeseen voi liittyä viivytyksiä ja odottamattomia käännteitä, tai voi käydä jopa niinkin, ettei ehdotettua lasta saakaan ja matka peruuntuu.

6.1 Passin anominen

Kaija aloitti adoptioprosessinsa ottamalla yhteyttä palvelunantajaan¹⁹, josta voisi kutsua eräänlaisiksi matkanjärjestäjiksi, jotka mahdollistavat matkan adoptioäitiyteen. Kaijalle ensimmäinen yhteydenotto jäi mieleen lähtemättömästi.

Se oli perjantai-ilta kello 16.00, olin silloin työpaikalla. Soitin sinne ja sieltä vastasi semmoinen kuin Mirja Miettinen, esittelin itseni ja kerroin, että minulla on tällainen juttu. Se ihminen sanoi minulle, että sinähän olisit ihan sopiva tähän hommaan. Tule ensimmäiseen esittelytilaisuuteen.

Vaikka kertojilla oli kulunut useita vuosia yhteydenotosta palvelunantajiin, lähes kaikilla oli mielikuvia ja muistoja yhteydenotosta. Palvelunantajan valintaan vaikuttivat maavaihtoehdot, arvioitu odotusaika, lapsen mahdollinen ikä ja myös palvelualttius.

SS. Miten sinulla tuli tämä...oliko se ilman muuta selvä, että se on zzz, jonka kautta adoptoit?

Taina. Zzz tuli siitä, tilasin zzz:sta materiaalia, ja xxx:sta ja sitten hän minä olisin vielä sieltä yyy:sta voinut tilata, mutta sitä minä en tiennyt vielä siinä vaiheessa. Mutta tein näitten palvelunantajien lähettämän materiaalin perusteella ja sen perusteella miten he esimerkiksi palvelualttiutta puhelinkeskusteluissa osoittivat, tämän päätöksen, oli hirvittävän helppo zzz valita. Zzz ensinnäkin, minä ajattelin, että yksinhuoltajana todennäköisesti...

Yhteydenoton pohjalta hakijalle lähetettiin kansainvälistä adoptiota koskeva tietopaketti. Monet kertojista ottivat ensimmäistä kertaa yhteyttä puhelimitse ja punnitsivat pitkään ensimmäistä soittoa palvelunantajalle. Ensimmäisen puhelun aikana saattoi joutua vastaamaan yllättäviltä tuntuviin kysymyksiin. Helenan ottaessa yhteyttä palvelunantajaan häneltä oli kysytty, miksei hän hanki omaa lasta, koska hän olisi liian vanha adoptoimaan. Helena ihmetteli kuinka hän voi olla yhtä aikaa liian vanha adoptoimaan ja sopivan ikäinen saamaan oman biologisen lapsen. Adoptionhakijoille ei ole määritelty kiinteää yläikärajaa, mutta alikäraja on 25 vuotta (Laki lapseksiottamisesta 153/1985). Yleisperiaatteena pidetään, ettei ikäero vanhempien ja lapsen välillä saa ylittää

¹⁹ Kertojat käyttivät kaikkia kolmea adoption palvelunantajaa (Interpedia, Pelastakaa Lapset sekä Helsingin kaupungin sosiaalivirasto) hakiessaan adoptiota. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole vertailla kokemuksia eri palvelunantajista. Käsittelen niitä kaikkia tässä työssä yhtenä joukkona ja kutsun niitä palvelunantajiksi. Palvelunantaja valitaan joko ennen tai jälkeen sosiaalityöntekijän antaman adoptio-neuvonnan.

40–45 vuotta. Tämä ei Helenan kohdalla olisi ylittynytäkään. Palvelunantajan kysymys omasta lapsesta tekee adoptiosta toissijaisen vaihtoehdon saada lapsi.

Seuraavaksi rekisteröidytään adoption hakijaksi ja aloitetaan adoptio-neuvonta, jonka antaa joko Pelastakaa Lapset -järjestön tai kotikunnan sosiaalityöntekijä. Hakijan on osallistuttava adoptio-neuvontaan pystyäkseen jatkamaan prosessia. Kertajat käyttivät tarinoissaan osittain synonyymeina kotiselvitystä ja adoptio-neuvontaa. En erottele työssäni myöskään eri kuntien tai Pelastakaa Lapset -järjestön sosiaalityöntekijöitä. Käytän heistä yhteistä nimitystä **sosiaalityöntekijä**.

Adoptio-neuvontaa voisi kutsua matkametaforan viitekehyksessä passin anomiseksi. Läpäistyään neuvonnan hakija saa passin, eli luvan adoptioon. Tämä ei kuitenkaan takaa muuta kuin matkustusoikeuden, se ei vielä varmista pääsyä mihin tahansa maahan. Neuvonnan antajia voisi kuvata matkaoppaiksi, joiden kanssa tehdään suunnitelmia matkareiteistä ja -kohteista sekä arvioidaan matkustusmahdollisuuksia. Millaisia ovat matkalle haluavan motiivit? Miten hakija selviää matkan haasteista ja taloudellisista rasitteista? Onko hakijalla riittävän hyvä terveys ja turvattu elämäntilanne?

Adoptio-neuvonta alkoi sosiaalityöntekijän tapaamisella, jonka tavoitteena on tehdä neuvonnan päätyttyä kirjallinen kotiselvitys. Varsinkin pääkaupunkiseudun ulkopuolella kertajat saattoivat olla ensimmäisiä neuvottavia sosiaalityöntekijän uralla. Neuvonta koettiin merkittäväksi ajanjaksoksi, ja neuvonnan antajaan muodostui merkityksellinen suhde. Adoptio-neuvonnassa suurin osa kertojista koki hyväksi sen, että joutui pohtimaan tulevaisuutta, äitiyttä ja arkea lapsen kanssa. Neuvonta oli paikka oman menneisyyden ja tulevaisuuden referoimiselle. Neuvonta merkityksellistyi kertomuksissa tunteita herättäväksi ja ristiriitaiseksikin, oman henkilökohtaisen elämän avaamiseksi vieraalle ihmiselle. Suhde sosiaalityöntekijään näyttäytyi vertaisuushteena, tukea antavana, kontrolloivana tai autoritäärisenä.

Aira kertoi, kuinka neuvonnassa esitetyt kysymykset loivat pohjaa omalle myöhemmälle ajattelulle. Hänen ja sosiaalityöntekijän suhde esiintyi *sellaisena kuin viranomaisen ja asiakkaan suhde parhaimmillaan voi olla. Voi puhua tavallisista arjen asioista*. Orvokille kotiselvitys oli hyödyllinen evästys adoptioon.

Ja tämä ihminen (sosiaalityöntekijä, SS) oli siis todella hyvä ammattilainen, sen lisäksi semmoinen ihminen vielä, että hänen kanssa oli tosi helppo tulla toimeen. Hän oli hyvin kannustava ja rohkaiseva.

Orvokille sosiaalityöntekijän tuki oli tärkeää erityisesti silloin, kun hän ajatteli selviytymistään yksinvanhempana. Hän adoptoi 1990-luvun alussa, ja koska yksinvanhempien adoptiot olivat vielä harvinaisia, hän ei tuntenut muita yksin adoptoineita äitejä. Hän koki, että työntekijä tuki ja kannusti adoptioon. Hänestä tapaamiset olivat antoisia, koska niissä keskusteltiin paljon adoptioon

liittyvistä asioista, ja sosiaalityöntekijä oli hyvin perillä myös adoptiosta tehdyistä tutkimuksista.

Aineistossani suurin osa neuvonnasta tapahtui yksilöneuvontana, mutta suurimpien kaupunkien uusimmissa adoptioissa neuvontaan osallistuttiin myös muiden hakijoiden (yksinhakijoiden ja pariskuntien) kanssa. Kertojat toivat esille kuinka erilaisten ongelmien eteen pariskunnat olivat joutuneet. Monet pariskunnat olivat käyneet läpi raskaat hedelmöityshoidot, ja tapaamisissa käsiteltiin paljon hedelmättömyyttä.

Saara osallistui adoptioneuvontaan, joka toteutettiin osittain ryhmäneuvontana. Ryhmään kuului 7–8 henkilöä ja tapaamisiin he toivat esseen, jossa olivat pohtineet omaa lapsuuden kasvatustaan ja miten haluaisivat itse lapsiansa kasvattaa. Keskusteluissa käsiteltiin myös yleisesti lapsuutta ja äitiyttä. Sosiaalityöntekijä kannusti miettimään tarkkaan myös mahdollisuutta keinohedelmöitykseen. Saaran mielestä olisi hyvä, jos jokainen vanhempi joutuisi käymään vastaavia asioita läpi ennen lapsen saamista.

Adoptioneuvonta kesti keskimäärin reilut puolitoista vuotta. Kokonaisuudessaan neuvonta ja odotus vaihtelivat puolesta vuodesta neljään vuoteen. Adoptioprosessia Neuvonnan antamista olivat hidastaneet sosiaalityöntekijän vaihtuminen kesken neuvonnan, uuden asunnon hankkiminen, työpaikan vaihtaminen tai ulkomaan työkomennus.

Monet kertojat toivat esille että, neuvonnan aikana oli palattu samoihin asioihin, mikä koettiin turhauttavana toistona. Kertojilta oli tiedusteltu toistuvasti heidän haluaan jatkaa prosessia. Tämä lienee ollut sosiaalityöntekijän työmenetelmällinen ratkaisu varmistaa hakijan motivaatio ja halukkuus adoption.

Adoptioneuvonnan antajista suurin osa oli naisia ja äitejä, joten on mahdollista, että tilanteessa kohtaa myös kaksi äitiä. Taina toi esille sen, kuinka äitiys lähensi häntä ja sosiaalityöntekijää ja toi keskusteluun uuden ulottuvuuden. Äitiyden kautta he kokivat uudenlaista ymmärrystä, ja keskustelu tapahtui myös vertaisena, äitien välisenä.

Rajapintoja neuvonnassa olivat seksuaalisuuteen, uskontoon ja politiikkaan liittyvät kysymykset. Helmin kerronnassa ne näyttäytyivät myös tungetelevilta ja utelailta. Kotiselvityksen dialogin säännöistä kertojat saivat tietoa muilta äideiltä. Kysymykset suhteesta uskontoon ja politiikkaan ihmetyttivät, ja kertojat miettivät niiden yhteyttä adoption. Myöhemmin lapsen varttuessa kotiselvitys sai uusia merkityksiä ja Helena uskoi, että kotiselvityksessä haluttiin vakuuttua adoption motiiveista.

Helena: ...Minulla ei persoonana mitään häntä (neuvontaa antavaa sosiaalityöntekijää SS) kohtaan, ehkä tietynlainen ammatillinen orientaatio olisi voinut olla hieman erilainen. Mutta se on tavallaan koko järjestelmä, se kulttuuri, millä tavalla se toimii. En tiedä onko se nyt muuttunut, mutta, kyllä se aikamoinen sellainen, monet koke-

vat sen, ehkä vielä yksinhuoltajat, jolloin olet yksin siinä prosessissa, aika stressaavana sen, koska siinähan on, kysytään hyvin intiimejä asioita.

SS. Voitko sanoa esimerkkejä minkälaisia?

Helena: Esimerkiksi saatetaan kysyä, tietysti kaikki nämä abortit kysytään heti, onko abortteja ollut, saat hirveän pitkät miinukset jos sattuisi olemaan ja en tiedä, saattaisi jopa olla esteenäkin. Mutta sen lisäksi sukupuolielämästä ihan ja... ihan minun mielestä aika intiimejä, jotka minun mielestä kauhean relevantteja siihen miten esimerkiksi yksinhuoltaja on sitten kapasiteetiltaan hoitamaan, ja ottamaan sitä vastuuta tulevaisuudesta...

Sannan kerronnassa adoptioprosessi näyttäytyi ristiriitaisena. Kotiselvitystä tekeviä viranomaisia hän piti miellyttävinä ja asiallisina, mutta hänestä oli alentavaa joutua selittämään vieraille ihmisille elämäänsä ja erityisesti seksuaalisuuttaan. Hän koki palvelunantajan *ylhäältä katsovana ja valtaa käyttävänä*. Sanna kertoi, että häntä lapsineen yritetään sitoa palvelunantajaan ja *ongelmasuuntautuneeseen adoptioperheidenteettiin*. Hän ei halua osallistua lapsen maakohtaiseen kulttuuriryhmään, koska hänelle lapsi on ensisijaisesti yksilö ja perheen jäsen.

Helmi valmistautui kotiselvityksen aloittamiseen huolellisesti. Hän keräsi kaikki aihetta käsittelevät lakitekstit ja ohjekirjaset varmistaakseen, ettei mitään lakipykälä estäisi adoptiota. Helmin valmistelujen taustalla oli pelko siitä, että adoptio saatettaisiin kieltää häneltä yksinvanhempana.

6.2 Matkakohteen valinta

Matkakohteeksi haluttuun maahan tai maanosaan liittyi usein henkilökohtaisia muistoja, kuten työskentelyä kyseisessä maassa. Joillekin kertojista adoptiomaa ilmentyi kaukaisena sukulaiskansana, ja he olivat ylpeitä juuristaan.

Helenalle Afrikan alue oli lapsuudesta lähtien näyttäytynyt sadunhohotoisena maanosana. Yksi hänen tuttavistaan oli työskennellyt siellä vuosia ja kertonut siitä paljon. Ottaessaan yhteyttä adoptiopalvelunantajaan hän toivoi lasta Afrikasta. Hän joutui kuitenkin vaihtamaan maanosaa, koska hänen ehdottamastaan maasta annettiin yksinvanhemmille vain kouluikäisiä lapsia. Hänestä ikä tuntui liian korkealta, koska kouluunmeno olisi ollut väistämätön heti lapsen saavuttua. Näin Helenalle jäi kaksi muuta maavaihtoehtoa. Toisesta olisi todennäköisesti saanut vammaisen lapsen, joten ainoaksi vaihtoehtoksi jäi siten maa, josta hänellä oli aika hatarat tiedot. Hänellä ei lopulta kuitenkaan ollut mitään maavalintaa vastaan.

Yksi kriteeri matkakohteen valinnalle oli usein se, mistä nopeimmin saa lapsen. Oman jännityksensä odotukseen tuotti äidin ikä, joka kohosi odotus-

ajan myötä. Varsinkin kertojilla, jotka olivat hakuhetkellä jo yli 40-vuotiaita, toiveet vauvaikäisestä lapsesta pienenevät.

Mielikuvat maasta, josta lapsi adoptoitiin, saattoivat syntyä myös vasta neuvonnan aikana. Sinikalle maavalinta selkeni adoptiovalmennuskurssilla. Aloittaessaan kurssia hänellä ei ollut mitään tiettyä maata, josta adoptoida. Kurssin toisella tapaamiskerralla hänelle tuli selkeä tunne, mikä maa se olisi: *Se vaan nousi täältä sisältä.* Maavalinta tuli hyvin voimakkaana, ja hän olisi odottanut vaikka kuinka kauan saadakseen lapsen sieltä. Myöhemmin hän adoptoi toisen lapsen samasta maasta.

Ja nyt tämä toinen oli, olisi ollut ihan älytön surutyö, jos ei olisi jostain syystä samasta maasta saanut. Että kyllä se maa on ollut meidän maa, kotimaa myös minulle, hyvä ollut se vaihtoehto.

Loppujen lopuksi sattuma ratkaisi sen, millaisia lapsia oli tarjolla adoptioon sillä hetkellä kun oma vuoro saada lapsi tuli.

Siinä vaiheessa kun otin sinne yhteyttä, niin itse asiassa silloin aluksi ei ollut mitään maavaihtoehtoa. Siihen aikaan siellä oli kummallinen käytäntö, että yksinhuoltajilla on oma jono. Kun pariskunnilla oli maakohtainen jono, ja yksinhuoltajista tavallaan oli koko ajan ylitarjontaa. Niitten jono liikkui hitaammin ja sitten sattuma ratkaisi sen että mikä maa on silloin mahdollinen kun tulee vuoro. (Orvokki)

Kun maavalinta oli tehty, lähetettiin hakemus kohdemaan adoptiota hoitavalle organisaatiolle, ja tällöin suurin osa prosessista tapahtui ulkomailla. Myöhemmässä vaiheessa saatava valokuva ja informaatio lapsen iästä, terveydestä ja kotimaasta ovat ensimmäiset konkreettiset askeleet mielikuvalapsen muuttumisessa todelliseksi.

6.3 Toinen sukupuoli mukaan matkalle

Oppaassa neuvonnanantajille neuvotaan kysymään yksinhakijoiden tukiverkostoa: *Miten yksinasuvien hakijoiden kohdalla lapsen kasvatuksessa on mukana toisen sukupuolen malli?* (STM 1998.) Koska kaikki adoptionhakijat yhtä miestä lukuun ottamatta ovat olleet naisia, niin käytännössä asialla on tarkoitettu miehen mallia. Tarinoissa näkyi odotus siitä, että miehen malli olisi aktiivinen. Malli käsitteenä viittaa puolestaan enemmänkin roolimalleihin. Ohjeen neuvo jää hieman avoimeksi ja antaa monia tulkinnan mahdollisuuksia neuvontaa tekeväille sosiaalityöntekijälle.

Aineistossani miehen malli määrittyi konkreettisesti olemassa olevaksi, nimetyksi henkilöksi. Hänellä ei ole isän statusta eikä myöskään jaetun van-

hemmuuden vaatimuksia. Henkilö on ottanut vastaan tehtävän, joka vastaa pitkälti perinteisen kummin tehtäviä. Sukupuolella kuitenkin on merkitystä.

Miehen mallista puhuttiin kolmella tavalla: myötäilevästi, neutraalisti ja vastaan. Sinikan tarinassa näkyy myötämielinen suhtautuminen miehen mallin olemassaoloon. Hän itsekin kokee mallin tarpeellisena. Hänen perheessään miehen mallina toimiva henkilö on aktiivinen osa arkea.

Hän on myös ottanut eräällä tavalla aika vastuullisena, että olen sanonutkin, ei nyt mitään sellaista sido. Hän muutenkin pitää lasten kanssa olemisesta... Keijo on hirveän tärkeä lapsille. Sitten on nämä muut miehen mallit, mitä ei ole kirjattu, mikä on kuitenkin olemassa myöskin. Minusta se on ihan hyvä asiakin, on hyvä aina muistaa kuitenkin, että se mies on tärkeä.

Miehen malli näyttäytyi mieshahmona, jonka kanssa voi tehdä asioita, joita äidin kanssa ei tehdä. Marjatta toi esille, kuinka tärkeää on, että lapsella on mies, joka häntä ihailee. Anna piti hyvänä, että lapsella tulee olla miehen malli, ja tätä adoption luovuttajamaa oli vaatinutkin. Hän oli kysynyt tuttavaperheen isää miehenmalliksi, mutta lapset ovat tavanneet viime aikoina kuitenkin enemmän naapurin miestä kuin varsinaista nimettyä henkilöä. Annan mielestä isän malli ei saisi kuitenkaan olla esteenä adoptioprosessissa, jos jollakin sellaista mallia ei luonnostaan ole.

Saara oli ajatellut jo ennen kotiselvitystä, että lapsella olisi hyvä olla miehen malli. Hänellä on kaksi perhettä nimettynä ns. malliperheiksi. Perheiden lapset toimivat isonsiskon ja isonveljen malleina. Kummisuus ja miehen malli yhdistyivät monessa kertomuksessa. Usein kummeiksi oli valittu miehiä tai pariskuntia, joilla oli omia lapsia. Marjatta pyysi kummeiksi ystäväperhettään. Kummisedän poika on lapselle hyvin läheinen, samoin heidän vanhempansa. Marjatta kertoi, että hänen omat vanhempansa ovat kuolleet ja kummiperheen isovanhemmat olivat ilmoittaneet, että he haluavat olla mummo ja pappa Marjatan lapselle.

Neutraali suhtautuminen näkyi puolestaan huvittuneisuutena miehenmallin vaatimuksesta. Nämä kertojat eivät olleet vahvasti malliajatusta vastaan, mutta eivät suoraan sanoneet kannattavansaakaan sitä. He eivät olleet jääneet asiaa enempää pohtimaan ja olivat ajatelleet ajatuksen miehen mallista olevan vain yksi paperi muiden joukossa.

SS. Pitikö sinun täyttää paperi, jossa oli merkitty miehenmalli, joku allekirjoitus.

Sirkka. Juu kyllä joo. Minun piti pyytää semmoinen ... minä sitten valitsin minun veljen, joka nyt myöskin asuu täällä, että hän semmoinen henkilö joka voisi tuoda miehenmallia. Nyt jälkeinpäin kun ajattelin, niin se ehkä olisi pitänyt olla minun oma isä kuitenkin.

SS. Mikä sen paperin merkitys käytännössä on?

Sirkka. Sehän oli sosiaalivirkailijoille yks paperi.

Miehenmalliajattelua vastaan haluttiin myös puhua. Tarjan tarina oli vahva vastatarina miehen mallin vaatimusta vastaan. Hän toteaa, ettei heiltä ei puutu miehen mallia tai isää, koska hän on tietoisesti adoptoinut yksin. Tarjan kerroksessa tulee esiin se, että hänen ystäväpiirissään on paljon erilaisia perheitä ja ystäviä, jotka eivät ole naimisissa. Nimen lisääminen asiakirjoihin herätti ihmetystä ja närkästystä.

Olin vaatimuksesta hirvittävän vihainen ja loukkaantunut. Mikä valheellinen paperi! Mitä sellainen takaisi? Ja miksi oletetaan, ettei yksinhuoltajalla ole normaaleja sukulaisuus- ja ystävyys-suhteita, joihin kuuluu niin miehiä kuin naitakin?

Jaetun vanhemmuuden mallitarinassa molemmat vanhemmat jakavat vastuita kasvattajana ja lapsen huoltajana. Miehen malli -ajattelussa tällaista odotusta ei ole, koska mies ei asetu lapsen isäksi, eikä hänellä siten ole isän velvollisuuksia tai oikeuksia. Monet kertojat toivat esille sen, ettei pelkkä miehen nimi paperissa takaa lapsen turvallisuutta, koska lapsen turvallisuusjärjestelyt, esimerkiksi sairauden tai kuoleman varalle, sovittiin sukulaisten ja tuttavaperheiden kanssa. Tarja kertoi ymmärtävänsä, että lasten turvallisuus tulee olla taattu hänen kuolemansa varalta ja hän olikin tehnyt järjestelyt tällaisen varalle. Neuvonnassa tällaista järjestelyä ei kuitenkaan vaadittu.

Joissakin tarinoissa kertojat olivat ymmärtäneet, että olisi toivottavaa jos miehen malliksi valittaisiin heteroseksuaalisessa parisuhteessa oleva perheen isä. Vaatimus herätti myös suuttumusta siitä, että miehen mallia tarvittiin täydentämään kertojien ominaisuuksiaan yksinvanhempana. Tarja on vihainen siitä, ettei hän riitä eikä kelpaa ilman miehen lupaa. *Eli siis yksinhuoltajana en kuitenkaan riitä enkä kelpaa – jossain takanani pitää olla miehen lupa, mies, joka tulee lauantaisin meille miehenmalliksi.*

Miehen malli näyttäytyi myös yleisempänä tutustumisena toiseen sukupuoleen. Tässä keskustelussa miehen malli etäänny hieman isäkeskustelusta ja esiintyy enemmänkin tasa-arvokeskustelun kautta. Airan tarinassa näyttäytyi tärkeänä tutustuminen myös toiseen sukupuoleen ja löytää siten *normaali* suhtautuminen. Lasten on hyvä nähdä naisen ja miehen välistä ystävyyttä, sillä kaikki suhteet eivät ole seurustelusuhteita. Airalla on useita miestuttuja, jotka auttavat erilaisissa kodin töissä.

Meilläkin käy paljon miespuolisia ihmisiä, jotka jonkin asian suhteen käyvät ja meillä on yksi mies, joka on tehnyt näitä kalusteita ja tekee meille kotiin, hän on oikeastaan meistä yksi. ...

Miehen malli -ajattelua halutaan laajentaa myös tutustumiseen erilaisiin ihmisiin, ei pelkästään miehiin. Leena piti tärkeänä, että lapsella on erilaisia ihmisten malleja. Hän lähtisi kysymään onko tarjolla esimerkiksi vanhusten tai vammaisten malleja.

Adoptioneuvontaa ohjaavissa teksteissä (STM 1998) miehen malli näyttäytyy osana kasvatusta. Miehen mallille ei löydy selkeää muotokuvaa, ja se hahmottuu erilaisten annettujen merkitysten kautta. Useissa tarinoissa miehen malli näyttäytyy passiivisena eikä miehellä ole velvollisuuksia. Miehellä ei ole juridista asemaa perheessä, vaan mies on vapaaehtoisesti asettunut tai kutsuttu ”malliksi”. Naiselle ja hänen kyvyilleen toimia äitinä asetetaan tiettyjä vaatimuksia. Miehen mallille ei ole tarinoista luettavissa muita vaateita, ja vain muutamissa tarinoissa esiintyi toive heteroseksuaalisesta parisuhteesta (perheestä). Olemassaolon vaatimus oli merkittävin.

6.4 Julkinen koti

Neuvonnassa käytiin neuvotteluja yksityisen ja julkisen rajoista. Neuvontaa tehtiin toimistossa, mutta myös asiakkaan kotona. Koti on yksityinen ja henkilökohtainen tila. Se on osa siellä asuvan identiteettiä, sillä koti kertoo asukkaistaan (Granfelt 1998, Kainlauri 1998). Aineistossani yksityisyydestä käytiin neuvotteluja koko kotiselvityksen ajan. Sosiaalityöntekijän kotikäyntiin valmistauduttiin järjestämällä kotia ja tekemällä kodista näin julkisempi. Taina kertoi sanoneensa leikillään sosiaalityöntekijöille ennen heidän kotikäyntiään siivoavansa ja leipovansa. Implisiittisesti keskustelussa luodaan mielikuvaa pullantuoksuisesta kodista.

Tedre (1999) pitää kodin määrittelyä hyvin kulttuuri- ja tilannesidonnaisena. Koti merkillistyy siellä asuvien ihmisten liikkeistä, kodin tavaroista ja huonekaluista. Kodin järjestyksestä päättävät siellä asuvat henkilöt (Young 1997). Aineistossani ei yleensä kotiselvitystä tehtäessä puututtu kodin sisäisiin tilajärjestelyihin. Sanna toi kuitenkin esille, kuinka neuvonnassa oli keskusteltu liinavaatteiden ja astioiden riittävydestä laajenevalle perheelle. Sannan tarina ilmentää huvittuneisuutta siitä, kuinka sosiaalityöntekijät²⁰ kotikäynnillä antoivat muutosehdotuksia kalusteiden järjestyksestä.

Sitten minun mielestä ihan huvittaviakin piirteitä, sen jälkeen kun käytiin, kotitarkastus tuli, käytiin ...viranomaiset ehdottaa missä ... missä lapsen sänky pitäisi olla... jossain toisessa kohtaa, koska siitä saattaa vetää ikkunasta. Mikä oli minusta suoraan sanottuna naurettavaa. Elikkä siinä on ...miten minä nyt sanoisin, siihen asti olin ollut aika hiljaa, mutta silloin minä taisin aika suorasti sanoa: ” Jos meidän perhe päättää tämän asian ihan sisäisesti”

20 Neuvonnan antoi yleensä yksi tai kaksi sosiaalityöntekijää. Usein kotikäynnillä työntekijät olivat kahdestaan. Tämä saattoi liittyä lastensuojelun käytänteisiin, koska ne tehdään yleensä parityöskentelynä.

Tarja, kuten monet muutkin pyrkivät välttämään henkilökohtaisia konflikteja, koska niiden pelättiin vaikuttavan kotiselvityksen tekoon ja siitä tehtävään lausuntoon. Tedre (1999) tuo esille, kuinka asiakas voi joutua konfliktiin työntekijän edustaman instituution kanssa, jos hänellä on erimielisyyksiä sen edustajan kanssa.

Adoptiota harkitsevan kodin täytyy täyttää tietyt kriteerit. Asunnon piti olla riittävän suuri laajentuvalla perheelle. Tuijan tarinassa tuli esille, että hän oli vaihtamassa asuntoa, eikä selvitystä voitu tehdä loppuun ennen kuin hän oli muuttanut uuteen asuntoon. Pelkkien kauppakirjojen ja pohjapiirustusten mukaan selvitystä ei voitu tehdä loppuun. Varsinkin Kiinasta adoptoitaessa palvelunantajat suosittelivat, ettei asuin-, työ- tai perheolosuhteissa tapahtuisi mitään muutoksia ennen lapsen luovutusta. Muutokset saattaisivat hidastaa adoptioprosessia. Myös Pröpper (2007) kuvaa omassa yksinvanhempien adoptiota kuvaavassa tutkimuksessaan sitä, kuinka espanjalaiset yksinhakijat joutuivat miettimään asumismuotoaan hakiessaan adoptiota. Hänen mukaansa osa joutui jopa vaihtamaan asuntoa pystyäkseen adoptoimaan.

Sinikan kertomuksessa näkyi epäily siitä, että yksinhakijan kotiselvitys olisi tarkempi kuin muilla hakijoilla. Hän epäili, että sosiaalityöntekijä kävi hänen luonaan useammin kotikäynnillä kuin avioparien luona. Hän oli ollut kuitenkin tyytyväinen sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoon. Vaikka keskusteluhetket olivat olleet jännittäviä, ne olivat kuitenkin olleet asiallisia. Välillä työntekijät olivat olleet provosoivia, mutta hän kertoi ymmärtävänsä, koska oli tärkeästä asiasta kysymys. Keskusteluissa käsiteltiin hänen tukiverkostaan, vaikka kaikkea ei voi etukäteen varmistaa. Hänen mielestään vastaavia asioita tulisi käydä läpi biologisen lapsen odotuksessa, koska keskustelut selkeyttävät omaa ajattelua. Erityisen tärkeänä keskusteluissa oli noussut esille lapsen kaksoiskulttuuri ja juuret kotimaassa.

6.5 Valmiiksi kerrottu matka

Adoptioprosessiin lähteminen merkitsi kertojille oman tarinan kertomista julkisesti, sillä tarinaa muokattiin neuvotteluissa sosiaalityöntekijöiden, palvelunantajien ja neuvontaryhmissä muiden hakijoiden kanssa. Tarinassa oli tuotettu kuvaa hyvästä vanhemmuudesta (Mäkipää 2006), äitiydestä ja yksinvanhemmuudesta (kuvio 9) ja tarina sai kirjallisen muodon. Sitä esitettiin palvelunantajalle, adoptiolautakunnalle ja kohdemaan viranomaisille adoptiolupa-asioita käsiteltäessä.

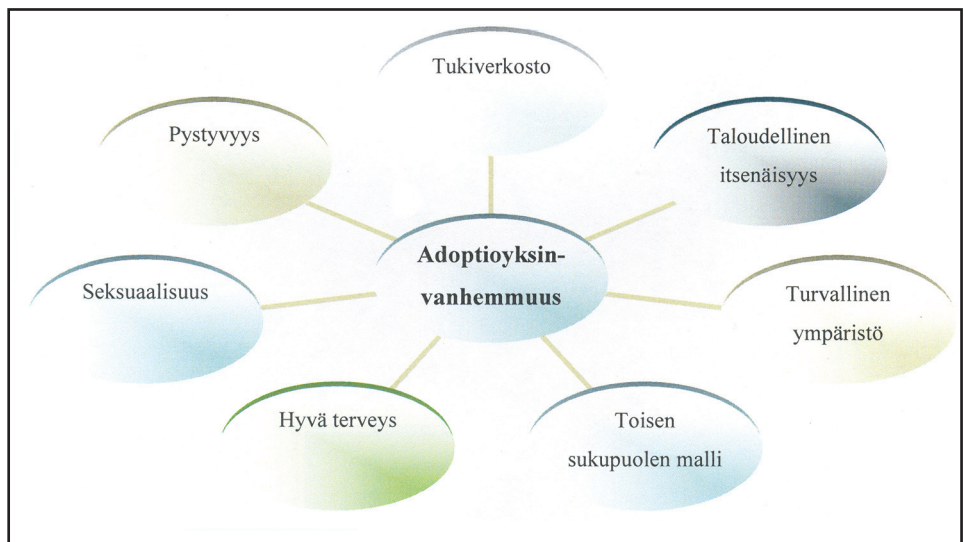
Neuvonnan ideaalit ja käytänteet luovat rajapintoja, joista käydään neuvotteluja koko adoptioprosessin ajan. Neuvonta esiintyi kannustavana tukena, mutta loi myös jännitteitä. Eniten neuvotteluja ja rajankäyntiä tehtiin yksityisyyden ja julkisen rajan vetämisen välillä. Viranomaisilla on legitimoitu valta

päättää kuka saa lapsen, ja tämä loi pelon ilmapiiriä. Kertojat arvioivat taustalla vaikuttavan huolen lapsen hyvästä.

Neuvontaan valmistautumista voisi kuvata näytelmänä, jossa käydään läpi mennyttä ja luodaan tulevaa. Tavoitteena on ideaalivanhemmuuden tila, jossa kaikki on kirjoitettu auki ja kerrottu valmiiksi, stabiiliksi. Lapsen saapumisen hetki on luotu muuttumattomaksi, jota ennen ei voi vaihtaa työpaikkaa, asuntoa tai paikkakuntaa. On oltava valmiina niin taloudellisesti, henkisesti kuin toiminnallisestikin.

Yksinvanhemman ideaalimuotokuva piirtyi henkilöksi, jolla oli turvattu toimeentulo sekä hyvä fyysinen ja psyykinen terveys. Terveysteen liittyi myös pystyvyys ottaa kasvatus- ja hoitovastuu lapsesta. Pystyvyys liittyi selviytymiseen ja arjen kasvatuskysymysten ratkaisemiseen. Asuinympäristön ja kodin tuli täyttää edellytykset lapsen turvalliselle kasvulle, ja henkilön piti pystyä takaamaan riittävä turvaverkosto ystävistä ja suvusta.

Kuvio 10. Neuvonnassa tuotettu yksinvanhemmuuden mallitarina

Seksuaalisuuteen liittyvien kysymysten avulla haluttiin varmistaa seurustelusuhteet, mutta kertojien mielestä niiden avulla haluttiin myös varmistua siitä, ettei hakija ole homoseksuaali. Yhtäältä oli hyvä osoittaa, että heteroseksuaalisia suhteita on ollut, mutta toisaalta avoliitto ei ollut mahdollinen (ks. myös Mäkinen 2008, 167–173). Adoptioneuvonnassa tuotettu miehen malli jäi irralliseksi muista tukiverkostoista tai toimijoista.

Adoptioeuvonnassa hakijan on annettava uskottava kuva itsestään ja kyvyistään toimia äitinä. Maisa naurahti: *Onpas ihanteellinen ihminen* lukiesaan omaa vanhaa kotiselvitystään. Tuleviin kysymyksiin oli varauduttu hyvin, ja toiset adoptioäidit näyttäytyivät teksteissä tukena ja tiedon lähteenä.

Adoptioeuvonnassa tuotettu yksinvanhemmuuden mallitarina on muovautunut osana ammattilaisten huolta siitä, miten yksinvanhempi selviytyy arjessa. Huolen aiheet liittyivät enemmän äidin ja yksinvanhemman kuin lapsen ominaisuuksiin. Berg (2008) löysi omassa lastensuojelun perhetyötä käsittelevässä tutkimuksessaan huolen aiheita, jotka liittyivät äitiin tai äidin vuorovaikutussuhteisiin. Yhtäläisiä teemoja omaan tutkimukseeni olivat huoli äidin ja lapsen vuorovaikutuksesta, pojan kasvaminen yhden vanhemman perheessä, terveys, elämän struktuuri ja itsenäinen arjessa selviytyminen. Vaikka Bergin tutkimus kohdistui lastensuojelun perhetyöhön, tilanteeseen, jossa taustalla voi olla esimerkiksi lapsen hoidon laiminlyöntejä, yhtäläisyyksiä vanhemmuuksien ihanteissa löytyy. Adoptio lastensuojelutyön osana ammentaa osaamistaan ja vaikutteita lastensuojelun käytänteistä ja kulttuurisista hyvän vanhemmuuden mallitarinoista.

7.

ODOTUS

Odotusaikaan liittyy erilaisia oman äitiyden tunnusteluja ja tuntemuksia sekä mielen tasolla että ruumiillisina ilmiöinä ja mielikuvina. Odottamiseen liittyy epävarmuutta siitä, miten prosessi etenee. Siihen liittyy myös toiveikkuutta ja oman itsensä kanssa työskentelyä. Seuraavassa luvussa esittelen, millaisia odotusaikaan liittyviä tunnusteluja ja tuntemuksia lapsen odotukseen liittyy, ja miten tässä kerronnassa näkyy mielen ja ruumiin yhteen kietoutuminen, erilaisten kertomisen paikkojen ja näkökulmien vaihtuminen.

7.1 Ruumiillinen odotus

Biologiseen odotukseen ja syntymään liittyy paljon kulttuurisia kertomuksia ja mallitarinoita, joihin voi samaistua. Sandelowski kumppaneineen (1993) esittää, kuinka biologiseen raskauteen liitetään ruumiillisuus ja fyysiset raskauden ilmiöt ja tuntemukset, kuten alkuraskauden pahoinvoinnit, painon nousu, vauvan liikkeet, onnen ja väsymyksen tunteet. Lapsi hahmottuu äidin mielikuvissa saaden kenties suvun piirteitä. Lapsen sukupuoli on nykyään useimmiten tiedossa ennen synnytystä. Raskauden aikana pyöristynyt vatsa ei jää sivullisilta huomaamatta. Raskauteen liittyy kulttuurisia rituaaleja, seremonioita ja käytäntöjä, joiden kautta siirrytään äitiyteen.

Biologinen lapsi saa hahmon raskauden seulontojen avulla. Ensimmäiset sydänäänet ja ultraäänen avulla saatu kuva muovaavat mielikuvia sikiöstä syntyväksi ”meidän/minun” lapseksi. Lapsen sikiöaikaisesta kehityksestä on saatavana paljon kuvitettua tietoa, ja se auttaa mielikuvien luomisessa. Lapsen arvioitu syntymähetki tiedetään tarkalleen ja samoin tiedetään se, että lapsi on syntyessään vastasyntynyt. Raskauteen voi liittyä myös yllätyksiä, sillä lapsi voi syntyä ennen aikojaan, olla vammaisen tai sairas. Mielikuvat eivät vastaakaan

sitä, mitä oli odotettu. Lapsi voi olla itkuinen, syödä huonosti, valvottaa tai olla vaikka temperamentiltaan erilainen kuin oli odotettu.

Vanhempien ja erityisesti äidin mielikuvia syntyvästä lapsesta ovat tutkineet esimerkiksi Zeanah työtovereineen (1997). Tutkimus liittyy pitkälti kiintymyssuhdeteoreettiseen ajatteluun ja siihen, kuinka äidin mielikuvat syntyvästä lapsesta ovat yhteydessä myöhempään kiintymiseen. Stern (1982) kuvaa kuinka vauvan liikkeet vatsassa auttavat mieltämään lapsen elollisuuden, ja varsinkin äiti luo lapsen liikkeiden myötä mielikuvaa syntyvästä lapsesta. Äidin omat mielikuvat itsestä äitinä alkavat muodostua raskauden myötä.

Adoptio-odotuksen voidaan ajatella olevan fyysisesti kevyemmän kuin raskauden, koska siihen eivät kuulu painon muutokset, mahdolliset alkuraskauden pahoinvoinnit tai muut raskauden terveydelliset komplikaatiot. Adoptiolasta odotetaan ilman että lapsi on läsnä, eikä odottavalla äidillä ole fyysisen raskauden piirteitä, jotka muut voivat tunnistaa. Hoffmann-Reim (1986) esittää, että lapsi on olemassa *jossain siellä*, hän ei ole *ruumiissa sisällä*. Adoptiomielikuvii vaikuttavat mielikuvat lapsen syntymämaasta, lapsesta ja hänen taustoistaan. Sandelowskin ja kumppaneiden (1993) mukaan omat toiveet adoptiolapsesta auttavat mielikuvien muodostumisessa. Adoptioiden lisääntyessä myös adoptiotarinaravanto lisääntyy ja sen myötä adoptiota tehdään tietoisemmaksi tavaksi saada lapsi.

Tässä tutkimuksessa kertojat käyttivät lapsen odotuksesta raskauteen liittyviä metaforia, kuten raskausoireet, raskaus, syntymä ja keskenmeno. Metaforat toimivat osana adoptiokieltä, joka syntyy keskusteluissa äitien ja palvelun- ja neuvonnanantajien välillä. Raskauteen liittyvät käsitteet ovat tuttuja ja tuovat kerronnan lähelle biologisen lapsen syntymää. Ne myös mahdollistavat yhteisen kielen käytön. Raskaus toisintaa biologisen syntymän ensisijaisuutta ja auttaa tekemään adoptiosta *tavallisempaa* ja helpommin kerrottavaa.

Kertojat kutsuivat muitakin näkemään ja jakamaan lapsen odotuksen, vaikka se ei ollut nähtävänä ruumiillisina muutoksina. Sinikka kertoi hieman huvittuneena kertoneensa esimiehelleen jäävänsä pian äitiyslomalle. Esimies oli tästä hyvin ihmeissään, ja Sinikka oli jatkanut leikittelyä fyysisen raskauden muodoilla kysymällä esimieheltä, eikö hän huomaa raskautta. Hänestä oli hienoa saada kertoa muille saavansa kohta lapsen.

Eräille kertojista odotus näyttäytyi myös ruumiillisina raskauden oireina ja herkistymisenä. Raskauden oireet näyttäytyivät todellisena, ja niitä vertailtiin muiden adoptioäitien kesken.

Meni tavallaan fyysinen ja psyykkinen sekaisin, että hyvä kun ei ollut tunne, että maidot kohta tulee. Se on kumma muuten, kummallakin (adoptiokerralla, SS) on ollut kolmannen päivän herkkyyys mikä on myös ihan biologisilla vanhemmilla ...äideillä. Kaikki itketti, sitä sielä oli myös toisilla äideillä. Yhdenkin äidin kanssa sanoin... kauheaa,

minä olen itkenyt taas ihan lapsenkin aikana, itkenyt tuolla parvekkeella. Ihan voi olla, miten kaunis kukka yyyyh. Tiedätkö että, kaikki, ei tarvitse mitään surullistakaan, vaan tulee, vaan kaikki se ... Toisenkin äiti sanoi, että hän on tehnyt ihan samaa. Oli hänen mies ollut ihan raivona, mitä sinä pillität kaikkea. Kolmantena päivänä maidot nousee ja siinä on joku hormonaalinen, näissä adoptiolapsissakin. Se oli vaan niin huvittavaa että...kyllä siinä hyrrää kaikki mahdollinen...

Herkistymiset ja raskauden oireisiin samaistuminen antavat luvan tunteille. Ensin oli pitkä odotus ja elämän säilyttäminen muuttumattomana. Lopulta odotus loppui, ja tilalle tuli hämmennys. Monet kertojat kuvasivat itkeneensä valtoimenaan lapsen saapumisen jälkeisinä päivinä; helpotusta, lopullisuutta ja kenties muutosta.

7.2 Yksinäistä yksityisyyttä

Odotusaika on hyvin henkilökohtaista, yksityistä ja jopa yksinäistä aikaa. Kertoja etsii paikkaa, missä voi vapaasti pohtia ja analysoida omia henkilökohtaisia tunteitaan. Neuvonnan aikana omista henkilökohtaisista toiveista ja asioista keskusteltiin palvelunantajan sekä neuvontaa antaneen sosiaalityöntekijän (tai työntekijöiden) kanssa. Neuvonnan puitteissa adoptiosta tehtiin julkisempaa kertomalla asiasta naapureille, suvulle tai työtovereille. Neuvonnan päätyttyä kertojat olivat pitkälti yksin omien ajatustensa kanssa odottaessaan adoptioita. Alkuodotus meni yleensä nopeasti, ja siihen liittyi tunteita uudesta ja ihmeellisestä asiasta. Neuvonnan loputtua alkoi adoptioluvan odotus. Lupa tuli yleensä muutamassa kuukaudessa, riippuen adoptiolautakunnan²¹ kokousaikataulusta ja käsiteltävien lupien määrästä. Suurin osa kertojista piti yhteyttä palvelunantajaan satunnaisin puhelinoitoin saadakseen tietoa adoptioluvan tai lapsen saamisen aikataulusta.

Osa kertojista ei alkuvaiheessa halunnut puhua paljoakaan adoptiosta. Odottamiseen liittyi epätodellisuuden tunteita siitä, voiko adoptio onnistua. Uskonnollisen vakaumuksen omaavat kertojat rukoilivat adoption onnistumisen puolesta. Heidän tarinoissaan lapsi näyttäytyi lahjana, jonka saamiseen ei voi itse vaikuttaa. Sandelowski kumppaneineen (1993) kuvaa, kuinka adoptiovanhemmat uskoivat vahvasti siihen, että Jumala tai jokin kosminen voima auttaa löytämään heille juuri sen sopivan lapsen.

Myös Liisalle odotukseen liittyi yksinäistä työskentelyä omien tunteiden kanssa, vaikkakin ystävät ja sukulaiset olivat hengessä mukana. He toivat

²¹ Adoptiolautakunnan päätös tuli hakijoille vuonna 2006 yleensä 1–3 kuukaudessa (STM 2007), mutta vuonna 2007 käsittelyajat venyivät suurimmassa osassa hakemuksia yli kolmeen kuukauteen (STM 2008).

lastenvaatteita ja muita pienen lapsen tarvikkeita sekä kyselivät kuulumisia. Mutta kukaan heistä ei voinut jakaa Liisan kanssa odotuksen aikana vellovia tunteita, ainoita keskustelukumppaneita olivat toiset odottavat adoptiovanhemmat. Yhteydenpito toisiin adoptiota hakeviin tai jo adoptoineisiin äiteihin oli tiivistä juuri neuvonnan ja odotuksen aikaan sekä noin vuosi lapsen saapumisen jälkeen. Toiset adoptiota hakevat, erityisesti yksinvanhemmat, olivat keskeisiä vertaistukijoita ja kohtalotovereita.

Joillakin kertojilla odotukseen liittyi myös surumielisyyttä ja luopumista biologisen lapsen unelmasta, ainakin toistaiseksi. Adoptio ei kuitenkaan sulkenut mahdollisuutta hankkia biologista lasta myöhemmin, mikäli oma ikä ja terveys antaisivat siihen mahdollisuuden. Maisa huomasi ajattelevansa adoptioneuvonnan aikana, miksi hän on joutunut tähän tilanteeseen, että saa lapsen yksin. Maisa totesi pikkuhiljaa kuitenkin huomanneensa, ettei ollutkaan yksin. Lapsen ympärillä oli paljon ihmisiä, jotka rakastivat lasta. Erityisesti hän mainitsi isovanhemmat, mutta myös serkut, jotka innolla odottivat uutta serkkuaan. Myös Kaijan kerronnassa tuli useamman kerran esille halu perustaa perhe, johon kuuluisi puoliso ja lapsia, mutta *minulta puuttuu tavallaan se suuri rakkaus, mutta kuka tietää... enhän koskaan testannut näitä asioita (biologisen lapsen saamista, SS)*”.

Aira kävi lääkärissä lapsettomuuden takia. Lääkäri oli todennut, ettei hänellä ole lääketieteellisiä esteitä biologiselle lapselle

Onkohan ollut vain stressi silloin, kun en lasta saanut. Elämä teki minulle tepposet, epäoikeudenmukaista. Mutta kai sillä jokin tarkoitus on, koska en olisi saanut muuten näin monta kulttuurista kotiini. En ole saanut kuitenkaan synnyttää. Toisaalta olen hoitanut pieniä lapsia, tiedän mitä vauvan hoito on.

Aira, kuten muutkin biologista lasta halunneet kertojat, olivat kuitenkin tyytyväisiä siihen, että olivat päätyneet adoptioon.

Neuvontavaiheeseen liittyy epävarmuuden tunteita ja pelkoa siitä, ettei saa lasta tai epäonnistuu jollakin tavalla. Pelkojen esiintyminen kuvastaa tilanteen outoutta ja siirtymistä kohti jotakin tuntematonta. Pösö (2003, 142) huomauttaa, että adoptioon liitetään jo määritelmällisesti epäonnistumisen mahdollisuus, koska määriteltäessä adoptiota luodaan tarinoita siitä, mitä adoptio onnistuessaan voi olla. Omassa aineistossani pelot liittyivät tulevaisuuteen, jota ei voitu ennustaa. Tulevaisuutta tuotettiin koko adoptioneuvonnan ajan, ja valmistautumiseen liittyi tulevien tapahtumien ja riskien ennakkointia. Tulevaisuutta kerrottiin ideaalisena onnistumisen tarinana. Se on kuin valmiiksi kerrottu matka, josta tiedetään ennalta matkan vaiheet, ja matkan odotus tapahtuu muuttumattomuuden tilassa. Työhön, asuntoon tai vaikka ihmisiin ei saanut tulla muutoksia, sillä adoptioprosessi saattoi keskeytyä tai hidastua niiden vuoksi. Kuka voisikaan epäonnistua ja kertoa väsymyksen tai

pettymyksen tarinaa, kun on toistanut onnistumisen kertomusta koko prosessin ajan?

Olin päättänyt jatkaa loppuun asti, kävi miten kävi asiassa. Olin nimittäin melko varma, etten saa lasta jostain syystä, ehkä olin liian vanha tai yksin hakeville ei anneta lasta. (Laura)

Mahdollisuus adoptiolautakunnan hylkävään päätökseen on kuitenkin pieni, koska lähes kaikki hakijat, joille sosiaalityöntekijä on suositellut adoption hyväksymistä, saavat adoptioluvan. Hylättyjä adoptionhakemuksia on vuosittain muutama, ja vuonna 2007 vain 5 hakemusta hylättiin 404 hakemuksesta. Joissakin tapauksissa iälle asetetaan rajoituksia ja adoptionhakija saa adoptoida vähän vanhemman lapsen kuin oli anonut. (STM 2008.)

Kun paperit olivat kasassa, alkoi vain odottelu milloin ne lähetetään kohdemaahan. Aluksi maan piti olla Kolumbia, koska siellä oli lyhimmat jonot silloin. Sitten soitettiin ja kysyttiin saako paperit panna Kiinaan, koska se yhteys tuntui vetävän paremmin. Minulle oli aivan sama mistä lapsi tulisi tai minkä värinen hän olisi. Odotusaikana välistä meinasi tulla epätoivo, kun aika tuntui niin pitkältä eikä ollut mitään varmuutta edes saanko lapsen. (Marjatta)

Orvokki kertoi, että oli käynyt adoptioasian omalla kohdallaan perusteellisesti läpi adoptioprosessin aloittaessaan, mutta nyt hän joutui aina uudelleen miettimään samoja asioita, koska hakemusta jouduttiin uusimaan säännöllisin väliajoin pitkän odotuksen vuoksi. Adoptiolapsen odotus sai hyvin hallitsevan roolin hänen elämässään. Kun hänelle tarjoutui uusia työhaasteita, hän joutui miettimään pystyykö vastaanottamaan haasteen, jos puolen vuoden tai vuoden sisällä saakin lapsen. Hän vieraili niissä maissa, joista lapsi mahdollisesti tulisi. Orvokki kertoo hieman huvittuneenakin, että kun viiden vuoden kuluttua tuli hänen aikansa saada lapsi, lapsi ei tullutkaan niistä maista, joihin hän oli valmistautunut. Hänellä oli kaksi maavaihtoehtoa adoptiohetkellä ja hän valitsi maan, jonka kielen hän ajatteli oppivansa helpoimmin.

7.3 Ajatuslapsi

Mielikuvat ja toiveet adoptoitavasta lapsesta liittyvät ikään, terveyteen ja maahan, josta lapsi tulee. Lasta aletaan muotoilla mielessä, vaikkakin mielikuva lapsesta on vielä abstrakti. Tulevan lapsen iällä ja sukupuolella on tässä suhteessa suuri merkitys. Hakijan ikä ratkaisee pitkälti sen, minkä ikäinen lapsi on mahdollisuus adoptoida. Maisa oli toivonut tyttövauvaa, mutta neuvonnan aikana selvisi, ettei hänellä ole mahdollisuutta saada alle 3–4-vuotiasta lasta, koska hän oli yli 40-vuotias aloittaessaan adoptioprosessin.

Rupesin alistumaan, ehkä näin voi sanoa siihen, että se tulee olemaan 3–4-vuotias. Ja hyväksymään sen. Tyttö oli se mitä toivoin.

Piensoho (2001) kuvaa tutkimuksessaan, kuinka raskaus voi olla alituista pelkoa siitä, ettei tule raskaaksi, tai uhkaavasta keskenmenosta. Synnytykseen liittyi pelkoja, että lapsi ei synny terveenä tai hän vammautuu synnytyksessä. Kertojien pelot muistuttivat pitkälti biologista lastaan odottavien naisten pelkoja. Kertojilla oli pelkoja siitä, ettei saa lasta tai että lapsi on sairas tai vammaisen lapsen hoitamisen yksin liian rankkana. Hänelle oli vastattu, ettei biologista lasta voi valita. Sandelowski kumppaneineen (1993) kysyy, miksi niiden, jotka toivovat tervettä ja pientä vauvaa adoptoitavaksi tarvitsisi tuntea häpeää, koska niinhän toivoo jokainen biologista lastaankin odottava. Sama toive adoptiolapsen kohdalla saa teon näyttämään itsekkäältä. Helena ratkaisi asian vaihtamalla maahan, josta olisi suurempi todennäköisyys saada terve lapsi.

Eeva puolestaan oli valmis adoptoimaan aistivammaisen lapsen. Hänellä oli ennestään yksi lapsi, jolla oli lievä vamma ja hän tunsikin käyneensä vammaisuuden hyväksymisen vaiheet läpi jo ensimmäisen lapsen kohdalla. Neuvonnassa oli haluttu varmistua haluaako hän todella adoptoida vammaisen lapsen. Eeva kertoi vammaisuuden hyväksymisen olevan helpompaa adoptiossa kuin biologisen lapsen syntymän kohdalla. Adoptiossa vammaisuus ei tule yllätyksenä, jos on toivonutkin erityislasta. Goetting ja Goetting (1993) sekä Glidden (2000) tutkivat vanhempien tyytyväisyyttä vammaisen lapsen adoptoimiseen, ja tulosten mukaan vanhemmat olivat tyytyväisiä tai jopa tyytyväisempiä adoptoidessaan toisen vammaisen lapsen.

Matkakohde eli maa mistä lapsi tulisi, oli merkittävä muodostettaessa mielikuvia tulevasta lapsesta. Maan sisällä saattoi olla myös etnisesti erilaisia ryhmiä, joten maavallinnasta perusteella ei voinut kuitenkaan tarkkaan päätellä lapsen ulkonäköä. Mielikuvat lapsesta liittyvät syntyvän lapsen ulkonäköön, sukupuoleen, mutta myös toiminnallisuuteen, kuten haaveisiin yhteisistä hetkistä lapsen kanssa. Yhteistä tulevaisuutta alettiin luoda jo odotuksen aikana. Mielikuvat omasta äitiydestä hoivaajana ja kasvattajana näkyivät tarinoissa esimerkiksi ajatuksina lapsen tulevasta harrastuksista tai kasvavan lapsen tuomasta nautinnosta. Lapsi täytti mielikuvissa ollutta ”lapsen kokoista aukkoa”. Elämästä oli puuttunut jotakin, ja nyt se täydentyisi lapsen muodossa.

Lapsi täytti myös fyysisen tilan, joka hänelle oli varattu. Kodista puuttuivat lasten äänet, jotka täyttäisivät tilan.

Olihan vähän epä...epäuskoinen, epäuskonen aluksi. Minä satuin olemaan, nukuin lapsen huoneessa, minulla oli tämä syöttötuoli tuossa, kyllä minä sitä illoilla myöhään tuijottelin sitä tuolia, oli se vähän hämmäntävä, hämmäntävä kokemus... (Tuija)

Kun kertojat olivat saaneet luvan adoptioon adoptiolautakunnalta, alkoi odotuksen kolmas vaihe, jossa lapsi alkaa hiljalleen konkretisoitua valokuvan, kohdemaan ja henkilötietojen selvittyä.

7.4 Valokuva

Papereiden lähdettyä kohdemaahan Tuija odotteli ilmoitusta lapsesta vuoden ajan. Hän ei ollut odotuksen aikana yhteydessä palvelunantajaan, kuten monet muut hakijat. Hän odotteli rauhallisesti puhelua ja ilmoitusta lapsesta.

Kunnes sieltä sitten tuli tosiaan, että... että nyt on vauva tulossa, sen jälkeen sitten kun oli se...ei kun minä sain kuvan Saanasta ja sitten alkoikin tosi hässäkkä vaihe. Kesti niin pitkään, ei mitään tapahdu, odotetaan ja sitten yks kaks onkin kauhea kiire, nopeasti saada kaikki matkakuntoon ja lähteä hakemaan.

Ensimmäinen tieto lapsesta oli säväyttävä. Vaikka lasta oli odotettu kauan, tieto lapsesta tuli kuitenkin yllätyksenä. Tieto saatiin puhelinsoittona palvelunantajalta. Kiire ja nopeat päätökset näkyivät kaikissa tarinoissa. Useimmiten ilmoitus lapsesta tuli juuri puhelinsoittona palvelunantajalta. Kertojat tiesivät vastauksensa jo puhelun tullessa, mutta tämä pieni hetki antoi mahdollisuuden jäsentää omia ajatuksia.

Kaija toimi kuin robotti siinä vaiheessa kun ilmoitus lapsesta lopulta tuli. Hän oli odottanut pitkään, ja odottamisesta oli tullut jo osa arkea.

Sitten kun minä sain sen tiedon, niin minusta tuntui, että ei tämä olekaan mitään, nytkö se odottaminen loppuu. Tavallaan oli rutinoitunut siihen odottamiseen. Ei sillä lailla osannut, en osannut ajatella sitä juttua. Se tuntui niin ufolta. Mutta olin onneksi hoitanut sisareni pientä lasta sen verran, että osasin käsitellä lasta. Sekin on ihan hyvä jos on vähän hoitanut, pessyt kakkaa ja vaihtanut vaippaa vähän...

Useimmiten kertojat hyväksyivät ehdotetun lapsen, vaikka lapsen ikä tai synnyinmaa ei ollutkaan sama kuin mitä oli toivonut. Sanna ihmetteli, kuinka palvelunantaja oli kysynyt lasta ehdottaessaan hänen haluaan ottaa ehdotettu lapsi vastaan.

Onko typerämpää kysymystä kuullut, totta ihmeessä otetaan. Se piti allekirjoittaa ja lähettää faksina sinne. Kyllä kelpaa, miten siihen ... miten luullaan että semmoiseen voidaan vastata. Ei me otetakaan, ei. Ainoa niin kuin hömppä kysymys, tämä sosiaalityöntekijä kysyi, oletko nyt ihan varma. Kyllä ihmiset, jotka adoptioon, kaikki sanovat samaa, että nämä sosiaalityöntekijät, että se kuuluu asiaan, että ne

haluaa varmistaa motiivia, tulee vähän semmoinen olo, tähän vaiheeseen päätyneenä, kyllä sitä on jo ihan varma.

Varsinkin niiltä kertojilta, jotka olivat valmistautuneet ottamaan erityislapsen, saattoi maa vaihtua kesken kaiken. Eeva oli valmistautunut pitkään odotukseen, mutta jo viikon päästä hänelle ilmoitettiin vauvasta, joka olisi eri maasta kuin mistä hän oli alun perin aikonut adoptoida. Tiedot esimerkiksi lapsen sukupuolesta ja iästä olivat tässä vaiheessa usein vajavaisia. Terveystä kerrottiin pääpiirteittäin.

Ilmoituksen jälkeen kertojat saivat kirjallisen raportin lapsen taustasta ja terveydentilasta. Tiedot vaihtelivat maittain ja vuosittain. Joillakin erityislapsilla oli tarkat erityisalojen terapeuttien lausunnot kehityksestä.

Ensimmäinen fyysinen kontakti lapseen on hänen valokuvansa, joka annetaan tulevalle äidille siinä vaiheessa kun hänelle on ehdotettu lasta, hän on hyväksynyt lapsen ja myös adoption luovuttajamaa on hyväksynyt hakijan. Valokuvaan ja ensimmäisiin asiakirjoihin lapsesta kiteytyy yhteisen tarinan alku. Myöhemmin lapselle lähetetyt vaatteet, nallet tai lelut olivat olleet ensimmäisiä kontakteja lapseen. Niitä muisteltiin vieläkin ensimmäisinä rakkauksien ja huolenpidon osoituksina.

Valokuvan näkeminen koettiin hyvin merkittävänä, ja tarinoissa se sai erilaisia merkityksiä. Kerronnassa mielikuva muodostui **minun lapseksi**. Valokuvan näkeminen aiheutti hämmennystä ja uteliaisuutta. Niitä katsottiin tarkkaan ja niitä yritettiin tulkita. Niissä katsottiin pieniä yksityiskohtia kuten ilmeitä. Helena muistaa vieläkin lapsen tietyn ilmeen kuvassa ja näkee saman ilmeen lapsen kasvoilla, vaikka aikaa adoptiosta on kulunut jo vuosia.

Orvokki sai tiedon nelivuotiaasta tytöstä, pari lausetta, jossa nimikin oli väärin. Hän oli hyvin hämmentynyt. Tieto lapsesta oli tärkeintä mitä oli koskaan tapahtunut. Lapsen papereissa kerrottiin lapsen vaikeista taustoista ja kuinka lapsen kehitys on viivästynyt. Asiantuntijoiden mukaan lapsella oli odotettavissa vaikeita ongelmia. Orvokilla oli hirveä huoli lapsesta ja myös siitä miten selviää lapsen kanssa. Hän oli kuitenkin jo mielessään sitoutunut lapseen, eikä voinut kuvitella kieltäytyvänsä.

Olin tietysti aivan onnesta mykkyrässä kun minä sain sen kuvan. Hämmentynyt tietenkin yhtä aikaa. Yritin tutkia jokaista pientäkin asiaa siinä kuvassa mitä tämä voi tarkoittaa. Ja sitten minä muistan sen kun minä tulin, kun minä olin saanut sen kuvan ja suurensin sen. Sitä sitten tuijottelin. Tuossa minun lapsi, että voiko tämä olla totta. Minun lapsi. Totta kai se oli hämmentävää, ihan vieraan tuntunen siinä kuvassa se lapsi.

Jotkut kertojat veivät lapsen paperit suomalaisten lääketieteen asiantuntijoiden arvioitaviksi. He halusivat arvion lapsen kehityksestä ja mahdollisista kehitysviiveistä sekä niiden vaikutuksista tulevaisuudessa. Merkittävin kaikista mielikuvan todentavista dokumenteista oli kuitenkin valokuva lapsesta.

Sandelowski kumppaneineen (1993) vertaa valokuvan saamista raskauden aikaiseen ultraääneen; lapsi on olemassa, mutta sitä ei ole saatu vielä. Ultraäänikuvia on vaikea tulkita ilman asiantuntijan apua. Vastaavasti adoptiossa vanhemmat yrittävät lukea valokuvaa ja löytää kuvasta terveyteen liittyviä merkkejä ja saada myös vahvistusta sille, että heillä on lapsi. Valokuvaa katsotaan aivan erityisellä tavalla, ja se muistetaan edelleen hyvin tarkkaan. Valokuvaa yritetään tulkita ja lapsesta tehdään omaa löytämällä yhtäläisyyksiä tulevien vanhempien kanssa. Valokuvaa voidaan käyttää myös vammaisuuden tai äidin alkoholinkäytön aiheuttaman kehitysviiveen (FAS) tunnistamiseen (Cartwright 2003, Chambers 2005). Champersin (2005) mukaan videokuva antaa kuitenkin suuremmat mahdollisuudet kehitysviiveiden ja neurologisten oireiden tunnistamiseen.

Valokuvan merkitys adoptiossa on lisääntynyt internetin myötä. Internetistä on löydettävissä useita yhdysvaltalaisia palvelunantajia, joiden kotisivuilla on lista adoptoitavista lapsista. Sivulla on mahdollisuus etsiä lasta esimerkiksi etnisyyden, iän tai sukupuolen mukaan. Suomessa valokuva lapsesta saadaan yleensä vasta siinä vaiheessa kun hakija on hyväksynyt lapsen.

Valokuvan myötä lapsesta tulee myös julkisempi. Hänen kuvaansa näytettiin muille ja sitä kannettiin mukana. Marjatta kertoi, kuinka hehkuttavaa oli kantaa lapsen kuva mukana ja ajatella. Odottaminen konkretisoitui tietyn lapsen odottamiseksi, kutkuttavaksi tunteeksi lapsesta *siellä jossain*. Kuva laitettiin työhuoneen seinälle, muiden nähtäväksi. Valokuvan avulla lapsesta tuli fyysisempi ja läsnä olevampi.

Lapsia kuvattiin positiivisin adjektiivein kauniiksi, sööteiksi tai söpöiksi. Usein tarinoissa kuvailtiin myös lapsen fyysisiä ominaisuuksia, kuten että he olivat ikäänsä pienempiä ja hoikkia. Valokuvan näkeminen ilmentyi myös hämmennyksenä. Helenalle kuvan näkeminen oli jonkinlainen järkytys. Saatuaan kuvan hänen täytyi olla hetken aikaa ihan hiljaa ja katsella kuvaa. Hän mietti tulevaisuutta ja kuinka kaikki tulee muuttumaan. Hän kuvasi samanlaisia tunteita vaihtaessaan työpaikkaa.

Biologisen lapsen syntymään liitetään mielikuvat syntyvästä lapsesta ja itsestä vanhempina. Näiden mielikuvien avulla ennakoidaan ja jäsennetään tulevaa. Jäsennys luo hallinnan tunnetta omassa elämässä. (Cohen ja Slade 2000.) Adoptiossa odotus on pitkä, ja lapsesta on vaikea muodostaa todellista mielikuvaa ennen kuin lapsiehdotus on todellisuudessa annettu ja lapsen ikä ja luovuttava maa selvillä. Aineistossani useassa tapauksessa maa vaihtui vielä juuri ennen lapsen nimeämistä. Tämä johtui useimmiten siitä että toisesta maasta sai nopeammin lapsen. Muutosta oli odotettu eripituisia jaksoja ja siihen

oli henkisesti valmistauduttu. Tilanteeseen, jossa lapsi tuli läsnä olevaksi, jouduttiin kuitenkin yllättäen. Positiivinen uteliaisuus oli ensimmäinen askel kohti äitiyden tunnetta ja kiintymystä.

8. VIIVÄSTYKSIÄ JA SAAPUMISIA

Tässä luvussa käsittelemme odotuksen neljättä vaihetta, jotka huipentuvat ensimmäisiin tietoihin lapsesta ja tarinan yllättäviin käänteisiin mikäli ehdotettua lasta ei saakaan, matka peruuntuu. Ajatuslapsesta muotoutui hiljalleen todellinen lapsi. Odotus päättyi vihdoinkin odotettuun tapaamiseen lapsen kanssa. Adoptoitava lapsi esiintyi kertomuksissa vauvana, lapsena, koululaisena tai tyttönä/poikana riippumatta adoptioprosessin vaiheesta. Raudaskoski ja McIlvenny (2005) ovat tutkineet adoptiovanhempien internetsivujen kirjoituksia ja todenneet, että lapsi representoituu yleisenä puheena adoptiota ja häntä kutsutaan lapseksi siinä vaiheessa kun fyysinen kontakti on olemassa. Omassa aineistossani lapsi oli läsnä kerronnassa koko prosessin ajan. Aineistoni eroaa kuitenkin nettipäiväkirjoista, koska se on kerrottu adoption jälkeen, kerronnassa lapsi on jo olemassa. Tarkastelen myös sitä, missä kertojat tapasivat lapsensa, millaisia kohtaamisen tarinoita he kertoivat?

8.1 Viivytyksiä

Adoptioon liitetään vahvasti biologisen lapsen menetys, mutta kirjallisuudesta löytyy vain vähän viitteitä adoptioon liittyvistä menetyksistä. Menetyksillä tarkoitan ehdotetun lapsen adoptiota toiseen perheeseen tai adoption epäämistä. Aineistossani syynä adoption epäämiseen saattoi olla yhtäkkiä löytyneen sukulaisen kielto adoptiolle (esimerkiksi isä, jonka kuviteltiin kuolleen) tai lapsen sairaus. Tässä tutkimuksessa kertojat käyttivät menetyksistä puhuttaessa adoptiokeskenmeno -käsitettä.

Adoptiokeskenmenon kuvauksia oli kuudessa tarinassa. Nämä kertojat eivät saaneet ehdotettua lasta tai kokeneet lapsiehdotusta elämäntilanteensa sopivana. He saivat lopulta eri lapsen kuin alun perin oli ehdotettu.

Keskenmenot näyttäytyivät vieläkin kertomuksissa hyvin elävinä ja merkityksellisinä tapahtumien kuvauksina.

Kaikki oli silloin vielä aikataulussa, kunnes lähetin asiakirjat kohdemaan... Sen jälkeen ei asiasta tahtonut tulla mitään. Kohdemaan viranomaisilta tuli uusia papereita ja uusia vaatimuksia. Minulle annettiin ehdolle aina silloin tällöin joku lapsi, milloin kyseinen lapsi olikin adoptoitu Yhdysvaltoihin, milloin se oli liian sairas, ettei se ollut adoptoitavissa. Kun asiat olivat erään pienen pojan kanssa edenneet niin pitkälle, että minulle lopulta oli tieto hänestä lääkärinlausuntoineen kaikkineen, hän kuoli. Se oli kuin keskenmeno!!! (Liisa)

Liisa adoptoi 1990-luvun lopulla. Hänen tarinassaan oli useita adoptiokeskenmenoja, ja pettymys kuultaa hänen kerronnassaan. Hän oli hyvin lähellä saada lapset, kun ehdotukset vedettiin takaisin. Kun ilmoitus lapsesta saapuu, alkaa mielikuva *lapsesta siellä jossain* hahmottua. Tiedot lapsesta ja kenties valokuva ovat mielikuvien tasolla tehneet lapsen todelliseksi. Tieto siitä ettei lasta saakaan aiheuttaa pettymyksen, asettaa äidin uudelleen odotuksen ja tietämättömyyden tilaan.

Kieltäytymiset tarjotusta lapsesta liittyivät tilanteisiin, jossa lapsi oli toivottua vanhempi, sairas tai maa oli vaihtunut. Sinikalle kieltäytyminen ehdotetusta lapsesta oli ollut hyvin vaikeaa. Hän kertoi, että juuri kun oli lähetetty paperit yhteen maahan, tulikin tieto toisesta maasta. Hän koki, ettei maa ollut oikea ja hänen olisi ollut mahdollon lähteä juuri nyt kyseiseen maahan. Hän joutui käymään menetyksen aiheuttaman surutyön läpi.

Kieltäytymisessä ovat läsnä omat toiveet lapsesta ja suuri halu saada lapsi mahdollisimman pian. Kertojat kävivät keskustelua itsensä ja toiveidensa kanssa. He pohtivat omaa elämäntilannettaan ja mahdollisuuksiaan ottaa lapsi, joka vaatisi erityistä tukea. Näissä tapauksissa he olivat itse tehneet päätöksen olla ottamatta lasta, mutta silti se näyttäytyi jonkinlaisena menetyksenä, josta puhuttiin vieläkin. Adoptioon liitetään epäsuorasti altruismi ja ajatus siitä, että kieltäytyminen tarjotusta lapsesta olisi epähumaania ja itsekästä.

Sinikka kertoi, että kieltäytymisen jälkeen hänelle tuli varovainen olo ja pelko siitä että jotain voi tapahtua. Hän pelkäsi, että uuden ehdotuksen kohdalla hänelle tulee paniikki, eikä hän halua tätäkään lasta. Pelko osoittautui kuitenkin aiheettomaksi.

Sitten kun lapsesta tuli tieto, minulle heti tuli tunne, tämä on just... että ihan semmoinen rauha, tämä on minun lapsi, eikä yhtään ollut huoltakaan vaikka siitä ei tullut muuta tietoaakaan kuin nimi ja babygirl. Ei tullut edes tietoa minkä ikäinen eikä mitään. Minä olin, ihan rauhallinen olo, just että tämä on minun lapsi ja tämä on ihan selvä.

Menetyksen tunteille voi jälleen löytää yhteneväisyyksiä biologisen lapsen keskenmenon kokeneiden äitien tuntemuksista, sillä keskenmenon jälkeen naiset pelkäsivät menettävänsä toisenkin lapsen. He pelkäsivät myös saavansa huonoja uutisia tai että lapsi on sairas. (Swanson 1999, Côté-Arsenault ym. 2001.) Biologisen lapsen keskenmenoon liitetään masennusta, ahdistusta ja somaattisia oireita, lähes 30–50 prosentilla tapauksista vielä kuuden kuukauden päästä keskenmenosta (Engelhard, 2004).

Jos ehdotettua lasta ei saakaan, hakijat ajattelivat, ettei lapsi ollut tarkoitettu hänelle. Näin näkee myös Sandelowski kumppaneineen (1993), sillä ajatus juuri oikeasta ja hakijalle tarkoitettusta lapsesta antaa eräänlaisen selityksen usein pitkällekin odotukselle. Lopulta pitkään odotus palkittiin, ja kertojat pääsivät valmistautumaan konkreettisesti hakumatkalle.

8.2 Valmiina lähtöön

Papereiden valmistumiseen kohdemaassa saattoi kuitenkin kulua vielä useampi kuukausi sen jälkeen kun lapsi oli nimetty kertojalle. Matka tuntui olevan polttavan lähellä, mutta siihen saattoi kuitenkin tulla vielä viivytyksiä. Käsittelyt paikallisissa oikeusasteissa saattoivat viivästyä kohdemaan tuomareiden lomien tai kiireiden vuoksi. Tätä odottamisen jaksoa leimasi malttamattomuus ja suuri halu päästä vihdoinkin matkalle.

Matkaa voitiin kuitenkin jo mielikuvissa ja myös käytännön järjestyksessä suunnitella, vaikka luovutuspäivämäärät muuttuivat useaan kertaan. Lentoja varattiin ja peruttiin. Matkalla oli aivan erikoinen merkitys, sillä tulihan sen aikana äidiksi.

Se oli aika ...kivaa, se oli kivaa. Ensimmäkin, että se oli niin iso matka, monta osaa. Oli hienoa lähteä sinne. Oli ihana, että oli säästännyt rahaa ja pääsee matkaan. Tarkoitus oli olla siellä pidempään, mutta sitten osoittautui, että hirvittävän kallis maa turistille, sitten lyhensin matkaa...oli hieno lähteä sinne, että saa sen lapsen, tulee ÄIDIKSI. (Tuija)

Suurin osa kävi itse hakemassa lapsen kohdemaasta, vain muutama lähialueen lapsi luovutettiin Suomessa. Samoin ne kertojat, jotka adoptoivat 80-luvulla, kuvasivat miten lapset haettiin palvelunantajan toimesta ja luovutettiin hakijoille lentokentällä tai rautatieasemalla.

Kertojat järjestelivät töitään ja lomiaan niin, että pystyisivät matkalta palattuaan olemaan mahdollisimman paljon lapsen kanssa. Joillekin lähtö tuli kuitenkin aiottua nopeammin ja aiheutti paineita työntekoon. Hakumatkaan valmistauduttiin hankkimalla lapselle sopivia vaatteita ja leluja. Lapsen jalan kuvan avulla saatiin hankittua sopivia vaatteita ja kenkiä hakumatkaa var-

ten. Osalle lapsista lähetettiin kohdemaahan vaatteita tai erityishoitovälineitä. Vaatteet olivat jääneet erityisesti mieleen ja niistä näytettiin minulle kuvia. Myös vaatteiden hankkimiseen liittyi jotakin erityistä.

Muistan kun lapsesta tuli tieto, menin heti ostamaan pari mekkoa, minusta tuntui, että kaikki näkee, että olen äiti. Tuntui, että joka myyjälle, että hei, minulla on tyttö, niin täynnä sitä omaa äitiyttä. Jokainen erottaa, että en osta enää kummilapselle, nyt ostan äidille.
(Sinikka)

Nämä olivat ensimmäisiä mahdollisuuksia tehdä jotain konkreettista lapsen hyväksi ja samalla tehdä myös itseä näkyväksi äitinä. Lähetetyt tavarat ja vaatteet toimivat kertojan ensimmäisenä yhteydenottona nimettyyn lapseen. Ajatuslapsesta oli tullut todellinen, vaikkakin kertojat joutuivat muuttuviin tilanteisiin lyhyellä aikataululla. Mielikuvissa muodostettu lapsi saattoi olla eri maasta, eri-ikäinen ja eri sukupuolta kuin lapsi, jonka lopulta sai. Pitkä odotus päättyi usein kiireeseen ja nopeisiin päätöksiin, mikä näkyi kertojien hämmennyksenä. Kun kaikki matkavalmistelut oli tehty ja lupa lähteä hakemaan oli saatu, lähdettiin varsinaiselle matkalle. Mukaan matkaseuraksi otettiin hyvä ystävä, jokin perheen jäsenistä tai matkaan lähdettiin yksin. Osa matkoista tehtiin ryhmämatkoina, jolloin samaan maahan lähti useampi pariskunta tai yksinhakija hakemaan lasta. Seuraavassa luvussa kertojat pääsevät vihdoin matkalle.

8.3 ”Mun tyttö oli odottamassa”

Adoptiossa lapsen luovuttaminen tapahtui eräänlaisessa välitilassa. Vastaavasti biologisen lapsen synnytys tapahtuu sille legitimoidussa paikassa, jossa henkilökunta on koulutettu ohjaamaan ja valmistamaan vanhempia synnytykseen. Henkilökunta on oleellisesti läsnä koko synnytyksen ajan ja synnytyksen jälkeen opastaa lapsen hoitoon liittyvissä asioissa. Adoptiolapsen ”syntymä” tapahtuu useimmiten julkisessa tilassa, kuten hotellin aulassa tai asemilla, jotka on tarkoitettu siirtymiseen paikasta toiseen, eikä lapsen *syntymää* varten. Luovutuksia tapahtui myös lapsen sijaiskodissa tai lastenkodissa, joka oli lapselle tuttu paikka. Näissä luovutuksissa kertojat pystyivät kuvailemaan yksityiskohtaisemmin luovutuksen kulkua, kun hotelliluovutukset näyttäytyivät nopeilta, *lapsi syliin ja passikuviin*.

Ensimmäinen äitien ja lasten tapaaminen tapahtui lastenkodissa, sijaiskodissa, hotellin aulassa, rautatieasemalla tai lentokentällä. Usein paikalla oli useampi hakija samaan aikaan hakemassa lapsia. He olivat saapuneet yhdessä maahan, mutta samalla kertaa saatettiin luovuttaa lapsia myös muihin maihin. Lastenkotiluovutus tapahtui useimmin johtajan huoneessa. Isommat

lapset saattoivat hyppiä lastenkodin ovensuussa hakijoiden saapuessa. Lapset oli puettu kauniisti, ja useammalla heistä oli ensimmäisessä tapaamisessa samanlaiset vaatteet.

SS. Miltä se tuntui nähdä ensimmäisen kerran?

Saara. Muistan, että me istuttiin kaikki johtajan pienessä huoneessa. Minulla on vielä kuviakin siitä, johtaja istuu pöydän ääressä, me istutaan kapealla sohvalla(...) Lapset tuotiin, niillä oli tietyt vaatteet, joilla ne kuvattiin johtajan huoneessa. Siihen laitettiin vähän koristeeksi kirjahyllyyn leluja, että olisi paremmat olot kuin todellisuudessa on.

SS. Oliko ne samat vaatteet eri lapsille päälle?

Saara. Joo. Ihan kuvausta varten. Ja tietyt kengät.

Eniten aikaa tutustumiseen näytti olevan lastenkotiluovutuksissa. Lapsia käytiin tapaamassa useamman kerran, ja välillä käytiin yhdessä lastenkodin ulkopuolella. Kaikilla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta rauhalliseen alkututustumiseen, vaan he saivat lapsen heti mukaansa.

Lastenkodit näyttäytyivät tarinoissa yleisesti vaatimattomina ja siisteinä. Henkilökuntaa kuvailtiin lämminhenkiseksi ja iloiseksi. Osa Itä-Euroopan lastenkodeista näyttäytyi sen sijaan vaatimattomina ja jopa kurjina, ja niiden oloihin liitettiin kova kuri ja järjestys. Sijaiskodit olivat vaatimattomia, mutta siistejä paikallisasumuksia, joihin kertojien mukaan osa lapsista siirrettiin odottamaan adoptiota. Lapsista oli huolehtinut sijaiskodin äiti. Lapset oli puettu kauniisti odottamaan luovutusta. Sijaisäidit olivat liikuttuneita luovutushetkellä. Pienet lapset olivat lattialla istumassa, isommat saattoivat katsella uteliaina ovensuussa. Kertojat saivat lapset yleensä mukaansa ensitapaamisella.

Siellä ne sitten istuivat (...) ja ...matolla, ruoho... kangasta ja ruokoa, se oli hauska matto jolla he istuivat. Oikein...se sijaiskoti oli ihan hyvä, siis betonilattiat, ei siis mikään maalattia suinkaan ja matto siinä päällä. Kaikki sanotaan, että hirveästi valokuvia, lapset vähän pelästyivät sitä salamavalon räpsähtelyä.(...) Heti se tuli syliin ja heti se oli siinä ihan sujuvasti ja suvereenisti tyytyväisenä. Siinä oltiin ja molemmat hämmästeltiin... (Marianne)

Lähialueadoptioissa kertojat kävivät tapaamassa lapsia, mutta palasivat Suomeen odottamaan asiakirjojen valmistumista. Kertojille ensimmäinen ero lapsesta oli vaikein.

Saara. Takasin Suomeen ja kyllä se sitten oli kauhean vaikeata. Jotenkin tuntui, ensimmäinen ero oli se vaikein.

SS. Mikä siinä oli vaikeaa?

Saara. *Olisi ottanut sen saman tien mukaan. Tuli tunne, annetaan turhaa toivoa, jos jotain vielä menee pieleen, se on väärin lasta kohtaan. Oikeastaan se aika meni nopeasti sitten.*

Menettämisen pelko näkyi lähes kaikissa tarinoissa, ja se konkretisoitui tietyn lapsen menettämisen peloksi. Pelko oli osittain irrationaalista, mutta kertojille konkreettista ja jostain jo annetusta luopumista. Suhdetta lapsen ja kertojan välillä luotiin hitaasti pala palalta, vaikka vain harvoille kuitenkin tarjoutui mahdollisuutta hitaaseen tutustumiseen luovutushetkellä.

Maisa. *Lapsi oli vähän ehkä arempi, sillä tavallaan ehkä parempikin, se mama (sijaisäiti, SS) tiesi, hänellä oli paljon kokemusta tai vuosikaudet hoitanut, varmaan 10 vuotta näitä vauvoja Suomeen. Hän tuli lapsen kanssa, sylissä, hän ensin istu toisella puolella huonetta, lapsi katsoi meitä, sitten hän siirtyi istumaan meidän viereen sohvalle, minä ja hän, hänellä on lapsi sylissä. Sitten jossakin vaiheessa... lapsi annettiin minulle, niin että se katsoi häntä, puoli tuntia meni tässä hivuttamisessa. Sitten meillä oli lelua, lelua sille, valmisti tuttipulloa, oli ruokaa heti. Sitten me tunnin verran siinä oltiin, sitten me lähettiin.*

SS. *Otitteko mukaan silloin lapsen?*

Maisa. *Otettiin, molemmilla kerroilla. Kun me oltiin tunnin verran oltu, nyt voidaan tilata taksi ja nyt te voitte lähteä näiden kanssa hotelliin. Minä olin vähän, eikö kukaan halua kuittausta. Mutta totta kai yhdyshenkilö oli tehnyt kaikki paperit, hänellä oli valtakirja, kaikki oli kuitattu valmiiksi, pari päivää myöhemmin hän vain jakoi meille lapsen passin ja terveystodistuksen ja adoptiopaperit, kaikki ne missä kerrotaan, minä olen vanhempi ja muuta. Hassu olo, hei eikö kukaan halua kuittausta. Lähteä vaan, tässä tämä nyt on.*

Osa luovutuksista tehtiin hotellin aulassa. Kertojat olivat saapuneet samana tai edellisenä päivänä kohdemaahan, kun lapsen luovutus tehtiin. Hakijat tuntuivat olevan vielä matkasta tai aikaerosta väsyneitä, kun lapsi *tupsahti* hotelliin.

SS. *Missä te ensi kerran tapasitte?*

Kaija. *Siinä hotellissa. Hotellin ala-aulassa, tuo siihen.*

SS. *Minkälainen filinki sinulla oli kun näit ensimmäisen kerran?*

Kaija. *Joo, näin kun ne toi niitä lapsia sieltä rivissä...heti minä erotin lapsen, Krista on hän, Kristaksi sanon, ja hän oli pieni(rää)...pieni ja hiljainen. Kieli oli näin...*

SS. *Voi...*

Kaija. *Ihan vain näin. Ne on niin hentoisia, kun on kymmenen kuukautinen, saa pelkkää maitoa, jauhomaitoa, niin ei niillä ole voimaa ollenkaan. Ne on ihan hiljaa ja hirveen hyväntuulisia kuitenkin. Olot eivät olleet hääppöiset, aika, voi sanoa että suht koht hyvin ilmeisesti kuitenkin sitten...*

Tuija tapasi myös lapsensa hotellin aulassa tulopäivän jälkeisenä iltana. Koska hän oli matkasta väsynyt, meni luovutus kuin *sumussa*. Lapsella oli iho-ongelmia, ja Tuija sai luovutuksen yhteydessä ihonhoito-ohjeet. Hän sai lapsen syliin, he kävivät passikuvassa ja palasivat sitten hotelliin. Myös lapsi oli väsynyt, koska oli myöhäinen ilta ja lapsen nukkuma-aika.

Lapsen luovutus saattoi tapahtua myös lentokentällä ja rautatieasemalla. Tämä tapahtui aikana, jolloin palvelunantaja nouti lapset kohdemaasta. Useampia lapsia haettiin samalla kerralla.

Helpotus oli suunnaton, kun näin oman vaaleanpunaisiin puetun kääröni saattajan kopassa (muut olivat poikia, SS). Sain oman rakkaan nyyttini syliini lentoasemalla. Pitkä (noin kaksi vuotta, SS) odotus oli ohi. Kotimatka voi alkaa. Äidiksi tuleminen ei ollut mikään haltioitumisen hetki. Pitkän odotuksen ja epävarmuuden aika oli kypsytännyt hiljaiseen kiitollisuuteen siitä, että kaikki epävarmuus oli ohi. (Marjatta)

Luovutus oli tunteiden sekamelskaa. Lapsen näkemistä oli odotettu pitkään, ja lapsi oli nyt tässä. Vihdoin odottaminen loppuu ja saa oman lapsen.

8.4 Tutustuminen

Kertojat puhuvat kiintymyksen syntymisestä totutuin sanakääntein. Kiintymyssuhdekeskustelua oli käyty adoptiovalmennuksessa, ja kieli oli näin tuttu. Kiintymyssuhteesta puhuttiin myös erillisenä äitiyden tunteena. Äitiyden tunteiden nähtiin kehittyvän heti luovutuksen jälkeen, ja kiintymys vastaavasti myöhemmin kehittyväksi, yhteisten hetkien myötä. Äitiyteen liitettiin näin hoivaa ja huolenpitoa lapsesta. Kiintymys oli jotakin, joka tuntui lujittavan suhdetta ja jota yhdessä rakennettiin.

Orvokki sai lapsen mukaansa heti. He asuivat perhemajoituksessa kunnes hän sai luvat ja passin kuntoon. Perhe auttoi tulkitsemaan lapsen viestejä. Alussa lapsi oli hyvin kiinni Orvokissa, mutta muutaman päivän päästä lapsen käytös muuttui levottomaksi. Orvokki näki sen erontekona lastenkodista. Lapsella oli ollut useita erokokemuksia, ja hän kokeili hylkääkö uusi äitikin lapsen.

Ja huusi tätä "mama", tytön (sijais-, SS) äitiä. No, sitten kun se huomasi, että...niin hän oli hirveen omatahtoinen...meille tuli kerrankin erimielisyys kun hän oli vilkas ja me oltiin täältä viety rattaat, että hän menee rattaisiin. Kun oli vilkas liikenne, hän häviää meiltä. Hän ei suostunut menemään rattaisiin ja kun hän rupesi huutamaan niin ei muuta kun kiireesti takaisin hotelliin. Ihmiset luulevat, että me kiusataan. Kauhea huuto tuli. (Helena)

Pelko siitä, ettei saa lasta mukaansa oli läsnä siihen saakka kunnes lapsi oli virallisesti luovutettu. Luovutushetkeen liittyi myös pelkoa siitä, kuinka pärjää vilkkaan lapsen kanssa. Erityisesti kertojat, jotka adoptoivat isomman lapsen, toivat esille kauhistumisen ja hermostumisen tunteita. Sinikka oli tuntenut pelkoa siitä, kiintyykö lapseen ja jaksako 24 tuntia päivässä. Sinikalle lapsi tuntui kuitenkin heti omalta, niin kuin se olisi ollut aina siinä. Alun pelot häipyivät ja arki käynnistyi luontevasti, eikä enää ollut epäilystäkään siitä ettei jaksaisi. Osa lapsista oli valmennettu adoptioon.

Se oli niin hyvä lastenkoti, varmaan käynyt kaiken läpi (lapsi valmennettu tulevaan adoptioon, SS), konkreettisella tasolla, kun minulle taas kukaan ei ollut selittänyt mitä konkreettisesti tapahtuu, minä tiesin vain teoriaa.. Minä muistan, lapsi seisoi siinä portailla, pani silmät kiinni ja hyppäsi minun syliin. Se oli hirveän symbolista kanssa, että häntä pelotti selvästi, mutta hänelle oli sanottu, että tuossa tulee äiti ja ottaa sinut syliin. Hän ajatteli, että äiti ottaa syliin. Kun myöhemmin jännitys laukesi, niin hän oli iso lapsi, kuusivuotias, hän nukahti syliini kuin pienet vauvat. Muistan kun ajattelin kun minulla oli se vauva siinä sylissä, minun lapsi... minä tajusin...minun lapsi. Ja sitten minä sain... (..), minä sain ajatuksen, jos joku tämän minulta vie, minä voin tappaa. Minä olen jälkeinpäin ajatellut, että sen täytyy olla...sen täytyy liittyä siihen maahan..(..) Suomessa en ensimmäisenä ajatellut, minun pitää puolustaa tätä lasta, että se oli jotenkin niin... tosi voimakas tunne.

Minulta on monta kertaa kysytty, että tunsitko heti itsesi äidiksi. Voin sanoa että tunsin. Totta kai sitä jälkeinpäin tuntee itsensä erilailta, mutta se oli ihan selvää ”minä, äiti”, siitä hetkestä lähtien. Minun lapsi oli ihanasti valmennettu, minä olin lähettänyt valokuvat, minä vein sitten hänelle nallen joka oli sama nalle, joka oli ollut yhdessä valokuvassa, hän näytti minulle, tämä nalle ja pakkasi kaikki tavarat laukkuuni, varmisti moneen kertaan, että laukun vetoketju on kiinni ja meni portille ja sanoi ”mennään”. Hän tiesi mitä tapahtuu kun äiti tulee. Ja siitä se taival sitten alkoi. (Orvokki)

Vanhempien lasten kanssa kieliongelmat hidastivat alussa tutustumista ja aiheuttivat lisäjännitteitä. Lapsilla oli omia ruokailutottumuksia ja tapoja. Miller (2005) esittää, kuinka lapsen elämässä kaikki muuttuu luovutushetkellä: nimi, kansalaisuus, kieli, uskonto ja kulttuuri. Häntä hoivaavat ihmiset, lelut, tuokset, ilmasto, rutiinit ja ruoka muuttuvat usein radikaalisti. Luovutushetkellä, riippuen lapsen temperamentista, aikaisemmista kokemuksista ja kehitystasosta, lapsi voi vetäytyä, olla suunniltaan, sosiaalinen tai hurmaava.

Osassa kertomuksia äitiyden tunteet nousivat heti luovutustilanteessa, mutta osalle äitiys ja kiintymys kasvoivat myöhemmin.

Siinä oli paljon tällaista kammellusta, mutta... minä ajattelen, että koko se ensikohtaaminen niin ...minä katsoin sitä ulkopuolisen silmin. (...) Minulla ei ollut minkäänlaista.. sellaista tunnetta siinä. Minä vain katsoin. (Helena)

Myös Tarjan tarinassa näkyy kuinka hän oli alussa hämmentynyt, utelias ja herkistynyt. Vähitellen suhde muotoutui, ja rakkauden tunne syntyi myöhemmin. Ajan myötä tulivat myös onnen tunteet ja kiintymyksen hetket.

Sannalla oli biologinen lapsi ennestään. Hänelle biologisen lapsen odotus oli ollut iloinen ja toiveikas, mutta adoptio-odotukseen hän liittyy epäilyn, syyllisyyden, vaatimusten ja häpeän tuntemuksia. Hänen tarinassaan näkyy, että prosessin raskaus heitti varjon myös lapsen ja Sannan suhteen alkutaipaleelle. Hän ei voinut olla vilpittömän iloinen lapsesta, vaikka järki sanoi toisin. Hän ajatteli sen olevan stressiä ja menevän ohi. Hän vertaa kokemuksiinsa synnytyksen jälkeiseen masennukseen. Neuvonnan aikana on joutunut todistamaan koko ajan omaa jaksamistaan ja pystyvyyttään, kuinka myöntää olevansa heikko. Kynnys avun hakemiseen on korkea.

Arjen harjoittelu alkoi heti ennen kotimatkaa Suomeen. Kertojat asuivat perheissä, hotelleissa ja tuttaviansa luona odotellessaan lupien valmistumista. Maasta riippuen kertojat joutuivat odottamaan eripituisia jaksoja saadakseen luvan kotiinpaluuseen. Huolenaiheet liittyivät lapsen peruselintoiminnoista huolehtimiseen, kuten syömiseen, vatsan toimintaan ja uneen.

Sitten tuli tämä ruokaongelma. Mitä me syötetään, mitä hän syö. Mentiin ravintolaan ja sanottiin, että kysyttekö mitä hän haluaa syödä. Tuotteko te jotain. Sitten oli kiinalainen ravintola, he sanoivat, että he tekevät perunamuusia. Me istuttiin siellä ja ne tekivät perunamuusia, perunat muussattiin ja siihen laitettiin vettä. Se oli harmaata perunavelliä. No, se meni sitten. Olin madotustabletteja vienyt mukaanani, ajattelin, että annan jo ensimmäiset satsit siinä, ja kuinka ollakaan se kävi niin, että meillä tuli siitä taas erimielisyyksiä, kun minä murskasin sen tabletin ja hän ei meinannut millään ottaa. Ja hän halusi niellä sen kokonaisena. Sen minä jälkeinpäin tajusin. (Helena)

Kertojat olivat saaneet lapsen hoitoon liittyviä ohjeita lastenkodista. Osalla kertojista oli paperilla pienten lapsen syöttöaikataulut ja ruokamäärät. Usein kertojat viettivät päiviä ja viikkoja kohdemaassa odottaen papereiden valmistumista. Osa lapsista nukkui huonosti, ja sopivan ruuan löytäminen oli hankalaa. Lapsilla saattoi olla erilaisia infektioita ja ihotauteja. Monet alle vuoden vanhat lapset kärsivät aliravitsemuksesta saatuaan pitkään yksipuolista ravintoa. Joillakin lapsista oli erityistarpeita kuten lievä vammaisuus tai psyykkisiä traumoja tai hylkäämiskokemuksia. Suurin osa lapsista kuitenkin oli peruster-

veitä, ja asianmukaisella ravitsemuksella ja lääkityksellä infektiot saatiin hoidettua.

Kotimatkaan oli varustauduttu jo lähtiessä. Saaran äidin kutomaan villatakkiin kietoutuu kaikki se odotus ja toive saada lapsi. Se kuvasti myös sitä, miten kertojan oma äiti odotti tulevaa lastenlasta ja antoi näin sanattoman hyväksyntänsä adoptiolle. Hakumatalla olleet vaatteet olivat vielä vuosien päästä mielessä. Tapahtuma oli ainutkertainen.

Hankki vähän vaatetta, sen mukaan pysty katsomaan minkä mittaisia käsineitä, sukkia, sukkahousuja, alusvaatteita... Minun äiti ehti kutoa villapuseron ja villatakkia sille ja... sitten kun käytiin hakemassa, sillä oli niitä. Hakuvaatteeksi annoin sille pitsisen paitapuseron, että siinä oli röyhelökaulus, punainen liivihame, sitten oli äidin kutoma villatakki, missä oli punaista ja valkoista...ja vähän sinistä. Ne vaatteet päällä, siihen samaan lakki tehty.

Kertojille Suomeen paluu ilmentyi odotettuna. Finnairin koneeseen pääsy tai Suomen rajan ylitys koettiin helpottavana, nyt voidaan aukaista shampanjapullo. Omalla maaperällä vaikeudet tuntuivat helpommin voitettavilta. Kotiin pääsyä ja arkea Suomessa odotettiin. Eräs kertoja kuvaa, kuinka hän oli ylpeä äiti matkalla kotiin. Tilanteeseen liittyi voittamisen tunnetta, selviytymistä ja ajatus, että oli valmis yksin vanhemmaksi.

9.

YHTEINEN TARINA

Tästä eteenpäin, luvuissa 9–11, tarinoissa rakennetaan äitiyttä. Olen kiinnostunut siitä, miten äitiyttä luodaan kertojan ja lapsen yhteisen tarinan kautta. Äitiyttä luodaan myös lapsesta erillisen, kuten seksuaalisuuden, tarinan kautta. Adoptioprosessin tutkiminen on antanut erinomaisen mahdollisuuden tarkastella äitiyden rakentumisen prosessia. Äitiys ei ole kuitenkaan erillinen saareke kertojien elämässä, vaan erilaiset elämän palat kietoutuvat toisiinsa. Neuvonnassa tuotettu äitiyden ja yksinvanhemmuuden malli on etukäteen kerrottu äitiyden tarina johon peilautuu oma todellinen, eletty tarina. Metaforisessa mielessä kertojat ovat päässeet matkakohteeseensa, äitiyteen.

9.1 Menneisyyksien yhteensitojana

Äiti -sanaa oltiin ”makusteltu” etukäteen, mutta sana konkretisoitui äidiksi tulemisen, lapsen saamisen hetkeen. Sanaan liittyi molemminpuolista lähestymistä. Se ilmentyi eräänlaisena lapsen antamana palkintona ja hyväksymisenä. Siihen liittyi myös oman erityisyyden löytyminen äitinä. Ensimmäinen kerta, jolloin lapsi sanoi äidiksi, muistettiin erityisenä tapahtumana.

Semmoinen asia kuin äitienpäiväkortti, kun tyttö toi ensimmäisen koulusta silloin keväällä, melkein vuoden oli jo silloin ollut, se oli aika pysähdyttävä se kortti, se on vieläkin tuolla seinällä. Sen jälkeen se ei enää niin tuntunut, ensimmäinen äitienpäiväkortti tuntui, ihan pysäytti. Niin kuin äidiksi sanominen, ensimmäisenä kesänä tyttöhän sanoi mamaksi, ja kolmen päivän päästä alkoi sanomaan yhtäkkiä mamaksi. Koulun alkamiseen asti sanoi mamaksi, sitten ensimmäisellä viikolla kun kouluun oli mennyt, yhtenä päivänä sanoi, että äiti anna maitoa. (...) Minä niin sanoin, että mitä sinä sanoit, sanoitko että anna maitoa äiti, sanoin. Anna maitoa. Toisaalta oli hirveän hyvä, vaihe vaiheelta, vielä silloin kymmenen kertaa päivässä vielä

mamaksi, minä ajattelin, että miltä se tuntuisi jos se äidin sanoisi joka kerta. Se ei tuntunut siltä, että se on sama se mama. Se tuntuu vaan...se on lievempi. Olen vaan mama, mutta sitten kun se alkoi tulemaan, että äiti, niin hyväksy ja kun se oli ollut aluksi mama, se tuli vähitellen. (Laura)

Anna kuvaa kuinka hän on aina halunnut tätä ja on siitä onnellinen. Nyt hän voi sanoa muille, että hänellä on tyttö ja hän on ylpeä perheestään. *Olen ylpeä siitä, että minulle soitetaan päiväkodista töihin ja ilmoitetaan että lapsi on sairas. Olen silloin niin kuin muutkin äidit!* Mariannelle myös kotiin tulo lapsen kanssa oli suuri tapahtuma, ja se näyttäytyi *koko kylän ilona*. Tarinassa on luettavissa ylpeyttä ja iloa omasta äitiydestä kun hän ripusti vauvan vaatteita kuivumaan. *Nyt kaikki saivat nähdä tai miten hauskaa oli ostaa vaippoja ja vauvanruokaa.* Marianne kertoo kuinka hyödylliseksi ja normaaliaksi hän koki itsensä laittaessaan lasten istuimen pyörään. Hän oli *ihan oikea perheenäiti*. Lapsen saamiseen liittyi myös perhepuheen alkaminen, puhe *meidän perheestä*. Mäkisen (2008, 215) tutkimukseen osallistuneet yksin elävät lapsettomat naiset toivat esille sen, ettei ollut helppo kertoa itsestään äidin tehtävistä suoriutuvana naisena, ilman että olisi itse äiti. Tämä korostui myös aineistossani koetun ja eletyn äitiyden erottamisena ja näkyväksi tekemisenä.

Annan ja Mariannen tarinassa äitiyden asento ja paikka on tavoiteltu. Se tuo mukanaan tietyn statuksen, mihin ilman lasta ei ole pääsyä. Se tuo lapsen ja äitiyden näkyväksi myös muille. Kertojat tekivät eroa siihen, että kysymyksessä on nyt oma lapsi, eikä esimerkiksi kummilapsi. Toisaalta muiden ihastelu ja kysymykset vauvan saamisesta alussa hämmensivät. Anna ei halunnut erikseen mainita lapsen alkuperää ja tehdä eroa erilaisten äitiyksien välillä. Hän epäili, että äitiyden arvoa mitattiin lapsen biologian perusteella. Myös muiden suhtautuminen vauvaan oli erilaista, jos hän mainitsi adoptoineensa lapsen. Anna ihmetteli kuinka hänen äitiyttään ja vauvaa ihasteltiin aidommin, jos ihmiset luulivat lasta biologiseksi. Lapsi ilmentyi toisena, erilaisena, jos alkuperä oli tiedossa (vrt. luku toiseus).

Just se, että minulla on lapsi, niin se unohtuu siitä. Että...minä itsekin maistelin sitä, minulla on yks tuttava, joka sai myös vauvan, pari vuotta sitten, sitten minä olin kaupungilla, ja lapsi nukkui, että ei nähnyt, että hän on etiopialainen. Hän nukkui siellä sikeästi, prinsessa ruusuisen unta kärryissä. Se vaan näki minut tämä ihminen ja juoksi, "Ai sinulla on vauva!". Se ajatteli, että minulla on vauva, ja minä itse asiassa huomasin sen eron siinä, että en heti lähtenyt kertomaan sitä että olen adoptoinut tämän vauvan. Ei, tämä on minun biologinen. Hän ihan eri tavalla nautti siitä minun vauvasta, että minulla vauva. Siinä on just se uutuus vielä, että minä olen äiti, kylähän siinä on se biologisesti saa sen vauvan, niin sitä sitten tavallaan kasvaa sen mahansa myötä siihen äitiyteen. Kyllä se kuitenkin se maisteleminen, niin kuin eräskin sanoi, äiti sitä, äiti tätä, niin...

*mutta sitä pitää etukäteen...mikä minä nyt sitten olen, kun minä olen äiti. Totta kai, okei huolehdin tässä, kasvatan tätä, vaihdan sille vai-
pat ja syötän ja...äiti tässä. Ei ole aina niin ihana ja kiva, pitää välil-
lä syödäkin. Niin kyllä se semmoista... se äiti sana, semmoista mais-
telemista vähän ja miettimistä, olenkos minä hyvä äiti. Ehkä tässä
adoptiossa korostuu se justiin se velvollisuus olla hyvä äiti. (Anna)*

Malinin (2006) tutkimustulokset tukevat näkemystä biologian ensisijaisuudesta. Hän tarkastelee tutkimuksessaan lisääntymisen lääketieteellistä ongelmaa sosiaalitieteellisestä näkökulmasta. Adoptiota ei ole nähty lisääntymisterveydellisenä, vaan enemmänkin sosiaalisena ja lastensuojelullisena asiana. Kyseessä on Malinin mukaan kuitenkin on ihmisen perustava tarve saada lapsia. Taustalla tässä voi olla Malinin tutkimuksessa esiin tullut ilmiö, jonka mukaan hänen tutkimukseensa osallistuneet lääkärit näkivät hedelmöityshoidoissa oleville naisille luonnollisempaan yrittää saada ensisijaisesti ”oma” geneettinen lapsi, toiseksi geneettisesti suomalainen lapsi ja vasta viimeiseksi ulkomailta adoptoitu lapsi. Malin näkee yhtäläisyyksiä hedelmöityshoitoja ja adoptiota haluavien välillä. Keskeistä on arvioida näiden naisten kyvykkyyttä tulla äidiksi, ja hyvyyden mittana ovat ns. hyvän äitiyden kulttuuriset käsitykset.

Yhteisen tarinan alkuun liittyi myös haasteita. Pienempien lasten osalta haasteet liittyivät lasten terveyteen, päivärytmiin ja ravitsemukseen. Isompien lasten kohdalla haasteita olivat myös lasten erilaiset pelot sekä käyttäytymiseen ja kieleen liittyvät ongelmat. Haasteet lisäsivät vaateita olla hyvä äiti ja vastata lasten tarpeisiin. Osalle kertojista alun arki lähti sujumaan ilman suurempia vastoinkäymisiä. Adoptio esiintyi tarinoissa myös toisaalta helpompana ratkaisuna, koska omat raskauden ja synnytyksen fyysiset muutokset jäävät pois.

Minusta se on juuri sellaista kuin arvelin. Luulen, että kysymys olisi siitä, että jäi se kahden kolmen kuukauden biologinen, sen lapsen kanssa, se ensimmäinen, yövalvomiset ja fyysinen, imetys, yövalvomiset. Sehän on ilmeisen mielipuolista touhua, jota en siis ole kokenut. Jossa todella käydään...nukutaan kolme tuntia ja herätään ja se lapsi on fyysisesti siinä koko ajan. Konkreettisesti roikkuu rinnoissa. Rinnat voi olla kipeät, nukkumista ei saa ja hormonit heittelee ja monet sanovat, etteivät ne muista ensimmäisestä kolmesta kuukaudesta kauheasti mitään. Se menee semmoisessa sumussa, niin kuin tööt olossa. Niin ei minulla tätä ollut. Se alkoi, molemmat nukkuivat, tai poika nukkui heti täydet yöt ja tyttökin aika pian. (Taina)

Kaijan ja monen muunkin tarinassa puhuttiin halusta olla hyvä äiti. Se näkyi myös siinä, miten kertojat olivat neuvonnan aikana tuottaneet hyvän äitiyden ja vanhemmuuden mallia. Lapsen saavuttua se näkyi haluna tyydyttää lapsen

perustarpeita, luoda kiintymystä ja pysyvyyttä. Tämä aiheutti alkuaikoina paljon ylimääräistä huolta kertojissa, koska lapsi ei pystynyt vastaanottamaan tarjottua huolta ja hoivaa. Monet kertojista kuvasivat ensimmäisiä kuukausia ”kaoottisiksi” ja raskaiksi.

Meidän perheessämme ensimmäiset kolme kuukautta olivat kaoottiset ja kauheat. Minulla oli hirvittävä työmäärä, tyttö halusi huomiota, koira oli mustasukkainen ja poika huusi suoraa huutoa useita puolen tunnin, tunnin sessioita päivittäin. (Sanna)

Kertojat olivat odottaneet ilmoitusta lapsesta pitkiä aikoja, joskus jopa vuosia. Lähes kaikki kertojat olivat kuitenkin pystyneet järjestämään itselleen vanhempainlomaa ja/tai vuosilomia siirtymävaiheeseen. Hoitovapaa näyttäytyi aikana, jolloin sai pitkän työrupeaman jälkeen keskittyä vain omaan perheeseensä. Joillekin hakumatka tuli kuitenkin yllättävästi ja lyhyellä varoitusaajalla. Omia töitä ei ollut aina ehditty siirtää syrjään, ja ne saattoivat kasaantua lapsen saapumiseen.

Yhteisen kielen löytyminen isompien lasten kohdalla oli alussa haasteellista. Mikäli yhteistä kieltä ei ollut, vuorovaikutus tapahtui sanakirjojen, eleiden ja kieltä taitavien henkilöiden välityksellä.

Laura. Ensimmäisenä kesänä, niin minä aina sanakirjasta sanoja näytin tai itse kirjoitin, näytin tai sanoin, mutta jos en osannut sanoa, en tiennyt miten sanoa. Me pelattiin sillä laillakin aika paljon, varsinkin lauseita, kun niin se saattoi varmaan kuulostaa niin erilaiselta jos olisin sanonut. Monestikin kirjoitin ja näytin, mihin mennään tai mitä tehdään, mutta pikku asiaa ihan puhuttiinkin. (...) Kyllähän äidit yleensä ymmärtää mitä lapsi tarvitsee, ei meillä ollut mitään ongelmaa siinä. Lähinnä ne isommat asiat, missä olisi pitänyt kertoa sitten..

SS. Monimutkaiset..

Laura. Monimutkaisemmin, kun ei tiennyt sanoja miten ne kertoisi.

Lauran lapsi oli saapunut äskettäin maahan, mutta hän koki olevansa heti äiti. Äitiys on jotakin sellaista, missä Laura on aina askeleen verran edellä oman lapsensa kohdalla. Äitiys näyttäytyy näin välineenä tulkita lapsen viestejä.

Pienten lasten kohdalla alkuhankaluudet liittyivät päivärytmiin ja ravitsemukseen. Jotkut lapset eivät olleet tottuneet ikätasoa vastaavaan ruokaan, ja uuden ruokavalion totuttelu vei aikansa.

Kaija. Lapsi tuli, sitten alussa, hän käveli. Sitä ruokaa kuvitteli, että nyt hän syö...syödään, ja ruokaa kauhotaan suuhun. Ei hän syönyt-kään niin.

SS. Mitenkä hän sitten söi?

Kaija. Välillä ei syönyt ollenkaan, ei kelvannut. Äärimmäisen, äärimmäisen nirsohan lapsi on ruuan suhteen. Ja tuommoisessakin tilanteessa, niin sitä välillä vaan väsyä ja hermostuu.

Hyvin syövä lapsi palkitsee vanhempansa, mutta taustalla oli myös huoli lasten kehityksen turvaamisesta. Erityisesti tämä huoli näkyi aliravittujen lasten kohdalla. Toisaalta lapsilla saattoi olla valtava ruokahalu ja he söivät kaiken mitä tarjottiin. Tällöin äitiys näyttäytyi syömisen rajoittajana ja ruoan sääntelijänä.

Alkuun lapsilla saattoi olla myös nukkumisvaikeuksia ja levottomuutta. Useissa tarinoissa näkyi lasten itkuisuus ja nukahtamisvaikeudet.

Hänellä oli semmoinen mitä sanon iltahuudoksi, kun nukkumaanmeno oli vaikeata ja hän huusi, jostain syvältä tuli, mitä ensimmäisenä tulee mieleen. Ja että hän... pysty välittämään kaikenlaista enemmän... enemmän silleen. (Orvokki)

Orvokin kertomukseen liittyy oletuksia siitä, että lapsilla oli kokemuksia, joita hän ei pystynyt ilmaisemaan. Alussa lapset saattoivat olla hyvin kiinni äidisään, muuttua jossain vaiheessa levottomiksi ja testasivat rakastetaanko heitä. Vaikka alku saattoi olla hankala lapsen kanssa, pala palalta elämä alkoi helpottaa ja arki saatiin uomaansa. Usko positiiviseen mahdollisuuteen ja korvaavien kokemusten lääkitsevään vaikutukseen antoi voimia.

Lasten menneisyys on kuin palapeli, jota kerrotaan pala palalta. Menneisyys herättää paljon kysymyksiä, joihin kaikkiin kuitenkin ei ole vastauksia. Tiedot lasten taustoista vaihtelivat. Joillakin oli tiedossa vanhempien kuolema tai katoaminen. Joissakin tapauksessa oli myös selvyys sisarusten olemassaolosta. Useimmiten tiedot olivat kuitenkin suppeita.

Yhteistä historiaa tehtiin videoinnin, valokuvien ja kerronnan avulla. Yhteisillä kokemuksilla luodaan uutta vahvaa kertomusta, jolla ikään kuin täytetään puuttuvaa osaa.

Tarja. Silloin kun alkaa olla yhteistä historiaa, minä painottaisin sitä, se on hirveän tärkeää, yhteistä historiaa syntyy, yhteistä pohjaa, elämän kokemusta, se helpottaa taas hirveästi. Alussa kun sinä olet nollapisteessä, ei ole tuntumaa toisesta, eikä ole tarttumapintaa ... SS. Puhuit tästä videoinnistakin...onko se yksi keino tavallaan dokumentoida sitä...

Tarja. Se on yksi joo. Luulen, että olisin tehnyt sitä joka tapauksessa kun pidän...kameran kanssa muutenkin, että siinä on kanssa lisäarvo lapselle. Minä luulen, että hän hahmottaa omaa lapsuuttaan, koska siellähän on ollut kuitenkin hänellä aukkoja, (...) Siellähän on hirveästi aukkoja hänelle, videoinnin kautta ehkä.. (...). Hänen lapsuutensa on hyvin dokumentoitu... Se on ollut ihan kiva tapa katsoa, just löytää omaa, yhteistä pohjaa.

Menneisyydestä haetaan myös merkityksiä sille, miten lapsi käyttäytyy tai reagoi tietyissä tilanteissa. Tunteimatonta menneisyyttä verrataan myös biologisiin lapsiin ja siihen, kuinka heidän kohdallaan yhteinen lapsuus tunnetaan.

Adoptiovanhemmat mieltivät tämmöisiä asioitakin... keskusteluissa on tullut esille, milloin aina tavataan toisiamme ja ne saattaa pohtia, lapsi käyttäytyy näin, onkohan sieltä sen taustasta. Minä en ole yleensä semmoisia asioita pohtinut. Tiedän, että niillä vuosilla, on ollut siellä Kiinassa, niin on vaikutuksensa lapsen elämään ja vaikuttaa siellä heidän elämänkaarensa ajan, elämän kulkunsa ajan. Ja erilaisissa tilanteissa asioita varhaislapsuudesta aktivoituu, että on siinä tämä näkökulma tietysti, jota ei ole semmoisilla vanhemmilla, jotka ovat ns. itse lapset tehneet, eläneet joka päivä heidän kanssaan. Onhan tässä se tuntematon aika pitkä, varsinkin noin isona adoptoituilla. (Maisa)

Kertomuksissa käsitellään myös biologista vanhemmuutta ja erityisesti äitiä. Biologisesta isästä löytyy vähemmän tarinoita. Isä tulee esille tilanteissa, joissa lapset haluavat tietää menneisyydestään. Kertojat puhuivat arvostavasti lapsen biologisista vanhemmista, ja lapsen pois antaminen tässä yhteydessä on osoitus biologisten vanhempien huolesta lapsen selviytymisestä ja tulevaisuudesta. Opas neuvonnan antajille (STM 1998) ohjaa lapsen biologisten vanhempien esillä pitämistä lapsen tarinoissa. Mäkipää (2007) toteaa kuinka neuvontaa ohjaavassa oppaassa biologiset vanhemmat nähdään merkittävänä osana lapsen identiteettiä ja heistä jää biologis-psykologinen jälki lapsen kehitykseen.

Sanoin, että todennäköistä on niin, että sinun isäsi ja äitisi ovat olleet joko sairaita tai muuten sellaisessa tilanteessa, etteivät ole pystyneet sinua hoitamaan. Äiti on kuitenkin rakastanut sinua sillä tavalla, niin paljon että on halunnut antaa sinulle mahdollisimman hyvän hoidon... (Maisa lapselle, selittäessään lapselle miksi hänet on adoptoitu)

Yhteistä tarinaa myös kirjoitettiin päiväkirjoina ja palvelunantajille välitettävissä seurantaraportteina²². Näin lapset voivat lukea myöhemmin aikuisena oman tarinansa. Yhteisen tarinan alku toimi myös mieluisana iltasatuna lapselle.

Osa kertojista on tehnyt ns. juurimatkan²³ lapsen entiseen kotimaahan lapsen kasvettua. He matkustelivat lapsen entisessä kotimaassa, kävivät siinä

22 Adoptio-neuvonta jatkuu vielä lapsen saavuttua seurannalla, jonka pohjalta sosiaalityöntekijät laativat raportteja. Myös adoptiovanhemmat ovat velvollisia lähettämään raportteja ja valokuvia säännöllisin väliajoin lapsen saapumisen jälkeen kohdemaan käytäntöjen mukaan (Interpedia 2008, Pelastakaa Lapset 2008).

23 Juurimatalla tarkoitetaan lapsen synnyinmaahan ja -seudulle tehtävää matkaa. Juurimatkoja voidaan tehdä järjestettyinä ryhmämatkoina tai omatoimisesti läheisten ja perheen kanssa. Myös adoptiopalvelunantajat järjestävät juurimatkoja.

sijaiskodissa tai lasten kodissa, jossa lapsi oli ollut. He tapasivat lasta hoitaneita henkilöitä, jotkut myös sukua.

9.2 Kasvattajana ja asianajajana

Kasvattajana oleminen näkyi kerrontana kasvatusihanteista, mutta myös toiminnasta lapsen kanssa. Keskeistä kasvatuksessa oli rakkaus ja turvallisuuden luominen. Kertojat viettivät paljon aikaa lastensa kanssa ja halusivat olla lasten käytettävissä. Rakkauden ja hemmottelun välille haluttiin tehdä eroa, ja rajojen luominen nähtiin tärkeänä. Osa kertojista kertoi hämmästyneensä siitä, että kasvatti omat lapset konservatiivisemmin kuin mitä omat vanhemmat olivat aikoinaan heidät kasvattaneet.

Pienten lasten kohdalla vanhemmuus oli rajojen, turvallisuuden ja terveellisen päivärytmin luomista. Lasten kasvaessa suhteen kuvailtiin muuttuvan kontrolloivasta vanhemmasta ystävyyden ja yhdessä tekemisen suuntaan. Ystävyydellä tarkoitettiin yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja harrastuksia. Kertojat kuitenkin näkivät, että vanhemmuuden roolin oli oltava selkeä, koska vastuuta ei voi siirtää toiselle henkilölle. Yksin kasvattaminen oli kuin kolikko, jonka toisella puolella näyttäytyi kasvatuksen vastuullisuus ja raskaus, ja toisella puolella helppous, kun ei tarvinnut neuvotella toisen henkilön kanssa kasvatuksen suunnista ja peruseriaatteista.

Toki kaikenlaisia päiviähän tähän mahtuu. Onhan niitä...varmaan ensimmäinen puoli vuotta, ennen kun lopullisuuden tajusi. Loppu elämä vietetään... Että kyllä luulen...se oli...osasin odottaa. Eikä vielä ole sitten sekään, monet on puhunut sitä, että vastata kaikesta. Sen moni kokee raskaaksi. Mutta minulla ei ole ainakaan, vielä ainakaan ollut, päinvastoin on hyvä, että saan vastata näistä asioista mistä pitää vastata. Nyt jos tässä pitäisi jonkun toisen kanssa jotain kompromisseja, voisi olla hankalampaakin. Minulle ilmeisesti nyt sopii, nyt on tuntunut... En tiedä sitten kun hän kasvaa ja ongelmat tulevat toisenlaiseksi, että miten sitten. Jossain vaiheessa voimattomuutta, mutta se jää nähtäväksi. (Tuija)

Lapsen monikulttuuriset juuret haluttiin nähdä aikuisuudessa voimavarana. Monet toivat esille sen, kuinka lapsen entisen kotimaan kulttuuri on tullut myös osaksi kertojien kulttuuria, heistä tuli ”neljäsosa afrikkalaisia”. He halusivat kertoa lapselle synnyinmaasta ja toivoivat, että lapset voisivat olla ylpeitä juuristaan. Monet kertojat olivat jättäneet lapsen alkuperäisen nimen toiseksi nimeksi, ja osa säilytti myös lapsen uskonnon. Monet kertojat halusivat nähdä adoption vahvuutena aikuisuudessa.

Ajattelin, että siinä vaiheessa kun lapsi tuli, että ne asiat mitä vanhempien perintönä voi saada, niin se, että saa pitää nimensä (...) toinen on tämä uskonto, että ne on niitä asioita, joita vanhempien perintönä voi tänne tulla. (Taina)

Eräissä kertojien tarinoissa näyttäytyi merkittävänä oma lapsuus, oman äidin antama hoiva ja hänen antamansa esimerkki vanhempänä. Sinikan tarinassa se näkyi kantavana voimana ja esimerkkinä tavoitellusta äitiyden tilasta.

Me tehdään kaikki yhdessä, minulla ei ole itse asiassa mitään muuta kuin ehkä joku hammaslääkärissä käynti minkä minä kuljen yksin. Sillä tavalla, minunkin lapsuudessa tehtiin kaikki yhdessä, me reissattiin, me menttiin yhdessä, minulla on sillä lailla juuri. Tietenkin työelämä sitten, joutuu olemaan eri paikoissa. (...) Meidän äiti on ollut aina hirveän paneutunut lapsiin ja antanut paljon aikaa ja ollut semmoinen... niin on ollut aika helppoa aloittaa se oma äiti ura. Minusta tuntuu, jos on hirveän ollut erikoinen oma äiti, ettei ole ollut omaa äitiä tai jotenkin, paljon vaikeampaa sitten. En tiedä mistä se sitten johtuu, mutta... ei ole ollut mitään kauhean traagisia pettym.. tai mitään pettymystä ei ole ollutkaan. Aika realistinen ollut se kuva. Sitten on vaan iloisesti yllättynyt.

Koulutus ja harrastukset nähtiin merkittävinä. Kertojien oma kouluttautuneisuus oli omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, että myös lasten haluttiin käyvän koulua. Koulutuksen avulla haluttiin luoda väyliä lapselle menestyä myöhemmin omassa elämässään.

Äitiys ja asianajajuus yhdistyivät useissa tarinoissa. Asianajajuus liittyi tilanteisiin, joissa kertojat joutuivat ajamaan lastensa etuja ponnekkaasti. Tilanteet liittyivät terveydenhoitoon, koulunkäyntiin tai lakimääräisten sosiaalietuuksien saamiseen. Näissä tilanteissa lapsista tehtiin ”toisia” ja heidän tarvitsemaansa hoitoa tai apua selitettiin lapsen etnisellä taustalla sekä kulttuurisella alkuperällä. Kertojat toimivat myös eräänlaisina verkostoijina, luoden lapsen iästä riippuen sopivia yhteyksiä ja linkkejä sukulaisten, naapureiden, ystävien ja lasten välille.

Toiseus näkyi tilanteissa, joissa lapsen saavuttua kertojat hakivat heille kuuluvia oikeuksia tai sosiaalietuuksia. Näitä olivat esimerkiksi lapsen kirjaaminen Suomen kansalaiseksi, väestörekisterijärjestelmään kirjautuminen, lapsilisän tai elatustuen hakeminen. Vuoden 2003 jälkeen adoptiolapset ovat saaneet automaattisesti Suomen kansalaisuuden, jos toinen adoptiovanhemmista on Suomen kansalainen (Kansalaisuuslaki 359/2003).

Elatustuki kuului kaikille yhden vanhemman adoptiolapsille, mutta monet kertojat eivät ensin olleet tietoisia tästä mahdollisuudesta. Myöhemmin he olivat kuulleet tästä toisilta adoptioäideiltä. Eräillä kertojilla oli huonoja koke-

muksia elatustuen hakuprosessista. Sosiaalityöntekijä oli kyseenalaistanut heidän mahdollisuutensa tuen hakuun.

Viranomaisten kanssa oli ensimmäisenä kesänä ongelmia. Yksinhuoltajanahan olin oikeutettu tähän tukeen, elatustukeen vai mitä apua se oli ja menin sitä sitten hakemaan lapsen kanssa. Lapsi oli ensimmäisiä viikkoja Suomessa silloin, niin virkailija hyvin äkkiä ilmoitti minulle, että Suomen lain mukaan tämmöisistä ei kuulu maksakaan. Niin minä sanoin, että Suomen lain mukaan näistä kuuluu maksaa, minulle palvelunantajalta tämmöiset ohjeet annettu, tämmöistä pitää mennä pyytämään. Niin ne sanoi, että palvelunantajalla on eri Suomen laki kuin meillä. (...) Mutta tuntui kyllä aika inhottavalle, katsoi niin kuin halpaa makkaraa, lasta, tuommoisesta ei Suomen lain mukaan kuulu mitään maksaa. (Maisa)

Tarinoissa näkyi myös kertojien teon kyseenalaistaminen: koska itse oli lapsen hankkinut, *ei sellaiselle* tarvitse maksaa elatustukea. Usein negatiivinen suhtautuminen johtui tietämättömyydestä, ja kertojille kuuluvat tuet maksettiin lopulta asianmukaisesti.

Kahdessa tarinassa lapsen etninen tausta näyttäytyi terveydellisiä oireita ja ongelmia selittävänä tekijänä. Kertojille se puolestaan näyttäytyi tarvittavan hoidon laiminlyömisinä ja viivästymisenä. Kertojat olivat kuitenkin valmiita taistelemaan lastensa puolesta, oli kyseessä sitten lapsen sairauteen, terveydenhoitoon tai koulunkäyntiin liittyvä asia.

Niillä lapsilla, jotka saapuivat Suomeen vanhempina, oli koulunkäynnin ja päivähoidon aloittaminen lähellä. Joissakin kertomuksissa lasten menneisyys ja nykyinen ikä näyttäytyivät ikään kuin menetettynä aikana. Menneisyyden traumat ja tapahtumat olivat asiantuntijoiden mielestä niin hallitsevia, että ne vaikuttivat väijäämättä hidastavasti lapsen kehitykseen. Kertojille puolestaan tilanne oli uuden yhteisen elämän alku ja he uskoivat korvaavien kokemusten voimaan. Asiantuntijuus näyttäytyi ikään kuin katseena taaksepäin, kun kertojat itse katsoivat vahvasti eteenpäin. Nämä rajapinnat näyttäytyivät ahdistuksena, taisteluina ja lopulta saavutuksena saada lapselle sopivaa apua.

Rajankäyntiä liittyi myös lasten koulunkäyntiin tai tukipalveluiden saamiseen. Ennen koulun aloittamista kertojat tekivät paljon etukäteistyötä varmistukseksi koulun soveltuvuuden, varsinkin jos lapsella oli erityistarpeita. Tärkeäksi muodostui merkittävien henkilöiden löytäminen. Tällaiseksi merkittäväksi henkilöksi profiloitui usein lapsen opettaja, joka uskoi lapsen mahdollisuuksiin. Joissain tapauksissa lapsi oli joutunut vaihtamaan koulua, jotta löytyi sopiva koulu ja opettaja.

Kertojilla oli myös tärkeä välittäjän rooli lapsen saapuessa maahan ja luodessa suhteita uuteen kotimaahansa. Isompien lasten kohdalla he etsivät samankielistä seuraa, loivat suhteita syntymämaan kulttuuriryhmään tai

etsivät leikkikavereita pihapiiristä. Kertojat toimivat väliintulijoina tilanteissa, joissa lasta kohtaan tehtiin rasistisia huomautuksia. Kaiken kaikkiaan kertojat toivat kuitenkin yllättävän vähän esille rasistisia kommentteja. Joitakin kiusaamistapauksia kouluissa oli ollut, ja kertojat olivat tulleet väliin ja ottaneet kouluun yhteyttä.

Kertojat toimivat myös yhteyden luojina isovanhempiin ja muihin sukulaisiin. Joissakin tapauksissa isoäidit suhtautuivat varauksellisesti lastenlapsiin. Isoisät puolestaan näyttivät suhtautuvan lapsiin useimmiten luontevammin ja toiminnallisemmin. Isovanhemmat punnitsivat omaa isovanhemmuuttaan, ja määrittelyn perustana saattoivat olla biologiset verisiteet. Aira saapui lapsen kanssa Suomeen, ja isoäiti oli tietoinen heidän saapumisestaan. Isoäiti oli kuin ei lasta olisi ollutkaan. Vaikka he olivat puhelinyhteydessä, isoäiti ei kysynyt lapsesta mitään useampaan viikkoon.

Sitten kerran sanoin, kun kysyi mitä ääniä sieltä kuuluu takaa, no, Tanja siellä on. Tanja siellä niin varmaan siellä jotakin tekee. Niin niin se sanoi, jaa onko sinulla vieraita? Minä sitten, ei, ei minulla ole vieraita. Että niin, se on se tyttö... minun tyttö joka on tullut. Ai jaa, se vaan näin sanoi. Taas oli niin viikkoja. Ei mitään puhunut, minulle kyllä soitti, ei puhunut. Sitten me mentiin käymään. Ja niin tuota, siinä vaiheessa, itsekin sano, kun jälkeensä sanoi, kun häntä alkoi niin sääliittää, kun tuommoinen pikku tyttö, ymmärrä kieltä. Että eihän se ole sen kummempi kuin muutkaan lapset.

Alkukankeuden jälkeen isoäiti oli hyväksynyt uuden lapsenlapsensa, ja perhe vietti paljon viikonloppuja ja lomia isovanhempien luona. Useimmiten suhde isovanhempiin oli toimiva, ja he olivat paljon apuna varsinkin lapsen hoitoon liittyvissä asioissa.

9.3 Naisena

Äitiys toi mukanaan monenlaisia muutoksia, jotka liittyivät persoonallisuuden piirteisiin, omaan ajankäyttöön, harrastuksiin tai seksuaalisuuteen. Henkilökohtainen muutos näkyi oman kärsivällisyyden ja pitkäjänteisyyden lisääntymisenä, ja persoonallisuuteen oli tullut pehmeyttä ja sovittelevuutta. Ajatusmaailma oli muuttunut, ja lapsen näkökulma oli tullut merkittäväksi. Niillä kertojilla, joilla oli lapsi ennestään, muutoksen kerrontaa oli vähemmän. Kertomuksissa sivuttiin lyhyesti biologisen ja adoptoidun lapsen suhdetta lähinnä kertojien omiin tuntemuksiin liittyen.

Kyllähän tämmöinen olisi varmasti yhtä hyvä vaihtoehto, eihän tämä ...lapsi (adoptiolapsi, SS) tunnu minulle ollenkaan vähemmän omalta kuin tämä biologinen, ihan yhtä paljon. Yhtä paljon hoitoa vaatii,

yhtä paljon työtä ja läsnäoloa, ja kaikki... ei millään tavalla vähemmän. Eikä enemmän, yhtä paljon. (Sirkka)

Joillekin kertojille koti muutti merkitystään äitiyden myötä: siitä tuli toiminnan keskipiste, jossa vietettiin enemmän aikaa. Koti näyttäytyi perheen oman toiminnan paikkana, ja näin ulkopuolelle jäivät myös mahdolliset kumppanit. Seurustelusuhteet näyttäytyivät mahdollisina, mutta eivät ajankohtaisina. Osalle kertojista elämä ilman elämänkumppania oli tässä elämänvaiheessa selkeä ratkaisu. Tätä perusteltiin lasten monilla erokokemuksilla, eikä lapsille haluttu vastaavia kokemuksia uudelleen. Mahdollista suhdetta ei suljeta pois, mutta itse ei kuitenkaan haluta nähdä vaivaa kumppanin etsimiseen.

Kyllähän se on aivan selkeä valinta minulta, monelta muultakin, minun käsityksen mukaan, ei tuohon turvattomuuteen enää adoptiolapsia. Jos rupeaa miestä ja kumppania itselleen hakemaan, niin se vie niin paljon energiaa, että täysipäisenä ei selviä työstä ja lapsista ja siitä. Tietysti jos tulee eteen Sokoksen liikennevaloissa tai muualla niin fiksu mies, jolla riittää joustoa joka suuntaan, niin se on ihan toinen juttu. (Taina)

Joillakin kertojista oli prosessin alkuvaiheessa miesystävä, mutta seurustelusuhde kariutui adoptioprosessin edetessä. Joissakin tarinoissa näkyi myös exmiesystävien mustasukkaisuutta adoptiota kohtaan. Toisaalta miehet näkivät adoption naisia altruistisempina tekona, jonka mukaan kertojat auttoivat *koditonta*, jo syntynyttä, lasta. Vastaavasti naiset suhtautuivat adoptioon toiminnallisemmin miettien erilaisia adoption mukanaan tuomia riskejä ja mahdollisuuksia.

Naiseus on niin... naiseuden tunne on niin monista asioista kiinni... tuntuu ehkä siltä, jos ajattelee miehiä, niin miehet ei ehkä ole niin kiinnostuneita minusta naisena kuin ennen adoptiota, mutta persoonana kiinnostuneempia, ihmisenä kiinnostuneempia. Minusta tuntuu, ei naisena, en tiedä onko se niin, että minä välitän sitä kuvaa itsestäni. Lapset ovat minulle kaikista tärkein, siinä tavallaan ei ole tilaa sitten muulle. En tiedä, voi olla sitäkin... (Taina)

Asioiden tärkeysjärjestys on muuttunut ja merkittävää oli löytää ratkaisuja, jotka sopivat koko perheelle. Osalla kertojista vanhoja ystäviä jäi pois. Syynä saattoi olla maailmojen kohtaamattomuus tai yhteisen ajan puute. Uusia ystävyysuhteita solmittiin muiden adoptio- tai lapsiperheiden kanssa.

Itsestä huolehtiminen nähtiin tärkeänä voimavarana omalle jaksamiselle. Omiin harrastuksiin ja menoihin käytettävä aika muuttui. Tämä näyttäytyi osalle kertojista alussa haasteena, koska aikaisemmin oli saanut itse määrittellä menonsa. Oma aika väheni ja saattoi olla pieni iltalenkki koiran kanssa,

isomman lapsen jäädessä katsomaan hetkeksi televisiota ystäviensä kanssa. Toisaalta jotkut kertojat toivat esille sen, että olivat ehtineet elämässään mennä riittävästi ja olivat tyytyväisiä tähän hetkeen. Oma aika haluttiin myös määritellä uudelleen ja laajentaa käsitettä yhteisen ajan suuntaan. Näin lapsen kanssa vietetty yhteinen aika on myös työstä vapaata, omaa aikaa. Työ asettui näin muun elämän vastapainoksi.

Henkilökohtainen muutos oli odotettu, ja lapsen kanssa haluttiin viettää mahdollisimman paljon aikaa. Oma aika sulautui osittain yhteiseen aikaan lapsen kanssa, osittain omasta halusta, mutta luonnollisesti myös käytettävissä olevan vapaa-ajan rajallisuuden vuoksi. Kertojat eivät halunneet sulkea pois mahdollisuutta myöhempisiin seurustelusuhteisiin, vaikkei se haastatteluhetkellä tuntunutkaan ajankohtaiselta. Kertojat kuvasivat huvittuneina muiden epäilyjä siitä, etteivät ole *miesmarkkinoilla* kovin haluttuja lapsen kanssa. Liisa vastasi, että *tähän epäilyyn oli helppo vastata, että jos olisin miestä vailla, olisin tietysti etsinyt miehen itselleni.*

9.4 Toimeentulon turvaajana

Monille kertojille palkkatyöllä oli ollut merkittävä rooli elämässä ennen lapsen tuloa. Työ oli merkittävä edelleenkin, mutta työhön käytävästä ajasta neuvoteltiin perheen kanssa. Työpäivät olivat lyhentyneet. Valikointia tehtiin myös henkilökohtaisten menojen suhteen. Toisinaan tämä herätti ihmetystä sinkuystävissä, kun ystävä ei ollut valmis lähtemään työpäivän päätyttyä kahville.

Työstä puhuttiin lähinnä silloin, kun viitattiin lapsen hoitojärjestelyihin tai kuinka työ vaikutti perhe-elämään. Ne kertojat, jotka olivat vielä kotona lasten kanssa, puhuivat vähemmän työstä. Lapsen saavuttua ja kertojien palttua työelämään, työaikaa pyrittiin lyhentämään ja karsimaan työmenoja minimiin. Yön yli kestäviä matkoja haluttiin välttää mahdollisuuksien mukaan. Näin jäisi mahdollisimman paljon aikaa olla lapsen kanssa. Mikäli työhön kuului matkustelua, kertojat järjestivät lapselle hoitajan työmatkojen ajaksi tai ottivat lapsen mukaan työmatkalle hoitajan kanssa. Yleensä työyhteisö suhtautui myönteisesti adoptioon, vaikkakin joitakin ihmetteleviä ääniä saattoi kuulua työtovereilta.

Työkavereistani suurin osa on tukenani. Tietysti heilläkin on uutta, että joustavasta sinkusta tulee yksinhuoltaja. Jotkut epäilevät työtehoon laskemista ja miten saan lapsen hoidon järjestettyä. Tätä olen heidän käskenyntä murehtia vasta sitten kun tulen töihin. Minulla on kuitenkin ollut sijainen, joten kukaan ei ole tähän asti joutunut kärsimään ratkaisustani. (Liisa)

Suurin osa kertojista oli äitiyslomalla ja/tai hoitovapaalla sen ajan, minkä sen hetkinen lainsäädäntö mahdollisti²⁴. Kertojat olivat järjestäneet lisäksi lomat- tai ylityövapaapäiviä ja säästäneet rahaa äitiyslomaa ja adoptiokustannuksia varten. Toisille adoptio mahdollistui pankkilainalla. Osa kertojista oli turvan- nut taloutensa vanhempainloman ajalle tekemällä useampaa työtä ennen lap- sen saapumista.

Kertojilla oli mahdollisuus saada yksinvanhemmille kuuluvia sosiaali- etuuksia, joita ovat lapsilisän yksinhuoltajakorotus ja kunnan maksamaa elatustuki²⁵. Airan kertomuksessa näkyy, kuinka hänellä on ollut tiukkaa talou- dellisesti ison asuntolainansa vuoksi. Hän pelkää tilannetta, jossa hän sairas- tuisi, koska silloin hänelle tulisi henkilökohtainen konkurssi. Lapsilisät mene- vät lapsen elatukseen. Varsinkin ne kertojat, jotka adoptoivat yli 6-vuotiaan lapsen, joutuivat varmistamaan toimeentulonsa säästöillä tai lainalla. Orvokki oli turvautunut toimeentulotukeen, vaikka kynnys avun hakemiseen oli kor- kea.

Minulla oli vähän säästöjä. Minä sain, työnantaja maksoi kolme kuukautta palkkaa, vaikka minä en Kelalta mitään saanut (lapsi oli täyttänyt 6 vuotta). Sitten minulla oli vähän säästöjä. Sitten kun rahat loppuivat, menin hakemaan toimeentulotukea. Yllätin itseni sillä, en olisi ikinä voinut kuvitella, että menen hakemaan toimeentulotukea. Soitin, eikö ole mitään tukimuotoa semmoisille, joka on vuoden kotona. Minun täytyy olla vuoden kotona, kun adoptoinut ison lapsen ulkomailta, niin minun mielestä täytyy olla vuosi kotona. Sitten voisi jättää sen lapsen adoptoimatta, jos ei aio olla... Sieltä so- siaalista sitten sanottiin, että juuri tätä varten on olemassa toimeen- tulotuki...sitten se loppuaika elettiin sillä. Jälkeenpäin muistelen, se on varmaan elämäni paras vuosi tähänastisista. (Orvokki)

24 Vuonna 2009 vanhempainrahaa maksetaan alle 7-vuotiaan lapsen adoptoineelle. Vanhempainrahaa maksetaan siitä päivästä alkaen, kun adoptiovanhempi saa adop- tiolapsen hoitoonsa. Vanhempainrahaa maksetaan aina vähintään 200 arkipäivältä tai kunnes lapsen syntymäpäivää seuraavasta arkipäivästä on kulunut 234 arkipäi- vää. Adoptiovanhemmilla on samanlainen oikeus pitää hoitovapaata kuin muilla- kin vanhemmilla ja saada tältä ajalta lasten kotihoidon tai yksityisen hoidon tukea. Adoptiovanhemmat voivat saada kotihoidon tukea myös yli 3-vuotiaasta lapsesta, kunnes vanhempainrahakauden alkamisesta on kulunut 2 vuotta. Tukea maksetaan alle 2 vuotta, jos lapsi tänä aikana aloittaa koulun. (Kela 2009.)

25 Elatustuella tarkoitetaan kunnan varoista maksettavaa avustusta lapsen elatukseen. Tätä suoritetaan silloin kun elatusapua maksamaan määrätty vanhempi ei hoida maksuja tai ne eivät riitä lapsen elatukseen. Elatusavulla puolestaan tarkoitetaan toisen vanhemman (yleensä isän) maksamaa tukea lapsen elatuksesta aiheutuviin kustannuksiin. (Stakes 2002b.) Vuonna 2009 lapsilisä on 100 euroa ensimmäi- sestä lapsesta ja lapsilisän yksinhuoltajakorotus 46.60 kuukaudessa (Lapsilisälaki 796/1992). Elatustuki on vuonna 2009 lasta kohden 136 euroa kuukaudessa (Elatusturvalaki 671/1998). Adoptiotuki astui voimaan 2002, ja adoptiovanhemmat voivat saada 1900–4500e kertakorvauksena kohdemaasta riippuen (Asetus äitiys- avustuksesta ja adoptiotuesta 885/2002). (Kela 2009.)

Ansiotyöstä vanhempainvapaalle tai palkattomalle hoitovapaalle jääminen aiheutti taloudellisia paineita. Eeva kuitenkin halusi jäädä hoitamaan lasta kotiin, koska hänelle oli tärkeää olla lapsen kanssa, vaikka se merkitsi taloudellista tiukkuutta. Toisaalta hänen tarinassaan pilkahtaa ajatus myös toisesta lapsesta, mutta taloudellisesti se oli sillä hetkellä mahdotonta. Kuitenkaan hän ei sulje mahdollisuutta pois, *ehkä muutaman vuoden kuluttua, jos saan rahaa säästettyä ja olen sitä mieltä, että jaksan kasvattaa toisenkin lapsen yksin.*

Vaikka tarinoista löytyi mainintoja taloudellisesti tiukoista ajoista, monet kertojat eivät kuitenkaan halunneet lisää rahallisia tukimuotoja, koska eivät halunneet herättää kateutta muissa. Jotkut olisivat halunneet enemmänkin tukea lastenhoidon järjestämiseen myös iltaisin.

Kun on pakko, niin jotenkin sitä selviää. Jotkut ihmiset puhuivat, että oi, oi että... saa sitä vanhempainrahaa, tuntui ihan kroisokselta. Kyllä yksinhuoltajia voisi hivenen enemmän tukea, olisiko se sitten sellaista apua sitten, ihan konkreettisempaa, vaikka jotain hoitoapua tai että En tiedä sen rahan kanssa. Rahan kanssa on aina ...mutta olisi tuolla ihmisiä, varmaan pystyisi hoitamaan, haluaisikin hoitaa silloin tällöin. Ne on tolkkuttomia hintoja jos otat jonkun yksityisen hoitajan, niin ei ole varaa, ei pysty ottamaan illaksi.(...) Että kyllä minä hirmu tyytyväinen olen, että tämä on ylipäättänsä ollut mahdollista tämäkin, että vuoden kotona. (Tuija)

Kaiken kaikkiaan kertojat olivat tyytyväisiä saamiinsa pieniin etuuksiin ja mahdollisuuteen olla hoitovapaalla. Vaikka osalla kertojista oli taloudellisesti tiukkaa, kertomista sävytti toiveikkaus ja työssä käynnin myötä tilanteen ajateltiin helpottuvan ajan myötä.

9.5 Sopimuksia vanhemmuuksista ja muita toimijoita

Adoptiotarinoihin otettiin mukaan toimijoita myös kodin ulkopuolelta. Ystävät olivat tärkeä tuen lähde. Osalla kertojista vanhoja ystäviä jäi pois, ja uusia tuli tilalle. Usein uutta ystävyyttä yhdisti äitiys, yksinvanhemmuus tai adoptio. Ystävät toimivat erityisesti henkisenä tukena. Tutustuminen adoptioäiteihin tapahtui jo neuvonnan aikana tai yhteisellä hakumatkalla. Heidän kanssaan elettiin odotuksen tunteissa ja lapsen saavuttua arjen kiemuroissa. Adoptioäidit olivat useimmin henkisen tuen lähde, mutta varsinaisena lasten- tai kodinhoitoapuna olivat naapurit, isovanhemmat ja muut sukulaiset. Merkittäviä olivat myös henkilöt, jotka auttoivat erilaisissa kodin töissä tai hakivat lasta hoidosta. Airalla oli useita miestuttuja, jotka auttavat erilaisissa kodin töissä. Hän toi esille sen, kuinka lasten on hyvä nähdä naisen ja miehen välistä ystävyyttä.

Meilläkin käy paljon miespuolisia ihmisiä, jotka jonkin asian suhteen käyvät ja meillä on yksi mies, joka on tännekin tehnyt näitä kalusteita ja tekee meille kotiin, hän on oikeastaan meistä yksi ...

Aira ei puhu kalusteiden tekijästä perheenjäsenenä, mutta implisiittisesti tuo miehen näkyväksi osaksi ”meitä”. Suhde perheen ulkopuolisiin henkilöihin on usein toiminnallinen ja liittyy erilaisiin kodinhoidollisiin tehtäviin.

Miespuoliset ystävät herättävät epäilyn seurustelusta tai avoliitosta ja heidät on hyvä häivyttää taka-alalle. Leena aloitti adoptioprosessin yksinhenkilijana, mutta hän oli tehnyt sopimuksen monivuotisen homoseksuaalisen ystävänsä Kimmon kanssa, että tämä toimisi lapselle sosiaalisena isänä. Leena mainitsi Kimmon yhtenä ystävästä, jotka merkittiin miehen malliksi papereihin, ja Kimmo oli myös mukana hakemassa lasta.

Leenan kerronnassa Kimmo todentuu isänä kerronnan siinä vaiheessa kun lapsi saadaan ja he palaavat lapsi mukanaan Suomeen. Kimmo itse määritteli omaa isyyttään sukunsa kautta kysyen ovatko hänen veljensä pojat lapselle serkkuja ja hänen vanhempansa isovanhempia. Leena määritteli Kimmolle hänen rooliaan vanhempana toteamalla Kimmon olevan isä lapselle. Huttusen (2001, 57–68) mukaan on olemassa sosiaalista, psykologista, juridista ja biologista isyyttä. Sosiaalinen isyys on lapsen arjen jakamista, hoivaa ja huolenpitoa. Psykologinen isyys perustuu kiintymykselle lapsen ja sosiaalisen isän välille. Adoptiossa (Pösö 2003) näitä vanhemmuuden osa-alueita laitetaan uudelleen järjestykseen. Kimmon isyydessä toteutuu sosiaalinen ja psykologinen isyys. Kimmon vanhempia kutsutaan ukiksi ja mummuksi. Leenan vanhemmat ovat puolestaan vaari ja mummi. Leena toteaa: *Me muodostetaan, terminologisesti suku myös sinnepäin* (Kimmon sukuun, SS).

Kimmo ja Leena näyttäytyvät lapselle isänä ja äitinä, vaikkei heillä olekaan perinteistä vanhempien välillä olevaa seksuaalista suhdetta. Leena kuvaa kuinka lapset eivät heidän mallissaan näe sitä, että äidillä ja isällä kuuluu olla keskinäinen suhde. He tekevät kuitenkin paljon asioita yhdessä ja sopivat arkirutiinien jakamisesta. Kimmon ja Leenan järjestelyt kuvaavat yleensä epätyypillistä perhejärjestystä suhteessa heteroseksuaaliseen ydinperhemalliin. Perheessä ovat läsnä ydinperheen isä ja äiti, mutta heillä ei ole koskaan ollut seksuaalista suhdetta, eivätkä he asu yhdessä. Vastuu ja työnjako perustuvat kahden aikuisen sopimukseen, ja vanhemmuus toteutuu ns. jaetun vanhemmuuden diskurssin mukaan. Kimmolla ei ole kuitenkaan isän juridisia oikeuksia tai velvollisuuksia.

Leena miettii, että jos hänellä joskus tulisi seurustelusuhde, Kimmo olisi edelleen isä, hänen niin halutessaan. Hän kutsuu Kimmoa lapsen isäksi; Kimmo ei ole hänen puolisonsa, eikä myöskään ex-puoliso. Usein keskusteluissa mainitessaan lapsen isän, ihmiset olettavat Kimmon olevan hänen ex-miehensä. Leena kuvaa hieman huvittuneenakin, että lapsesta ei tule koskaan

avioerolasta, eikä lapsen tarvitse nähdä vanhempien eroa. Hän kuvaa ystäväydelle rakentuvaa suhdetta paljon vankemmaksi. Työn ja vastuun jako perustuu keskinäiseen sopimukseen, ja Leena lisää, että hänellä on enemmän vapaa-aikaa kuin keskimäärin pienten lasten perheessä. Leena toteaa, että tuttavien perheessä miehet tulevat myöhään töistä, ja monissa perheissä isistä ei ole paljon apua arjen jakamisessa. *Minulla käytännön järjestelyt toimivat hirveän hyvin.* Naapurit, joilla oli itsellään samanikäisiä lapsia, näyttäytyivät näin *koh-talotovereina*, perheenäiteinä iloineen ja suruineen. Kodin ulkopuoliset muut toimijat olivat merkittävässä roolissa kertojien arjessa, ja heidät kerrottiin ikään kuin täydentäviksi arjen tarinoiden paloiksi.

10.

MATKATARINAT

Adoptiotarinat kätkevät sisälleen erilaisia tarinan juonteita. Haluan tässä luvussa lähestyä tarinoita tarinatyyppien ja niiden välillä vallitsevien jännitteiden kautta. Oma aineistoani lukiessani löysin erilaisia mahdollisuuksia katsoa tarinoita ja juonirakennetta esimerkiksi lukemalla kertojien suhteita eri toimijoihin tai toimijuuksiin, kuten työhön, lapsen hoitoon, vapaa-aikaan tai sukupuolisuuteen.

Lukiessani aineistoa uudelleen ja uudelleen, yksi merkittävä yhteinen tarina hahmottui kaikissa, ja se oli vahva tarina selviytymisestä. Jähi (2004, 119) tutki vanhempien psyykkistä sairautta lapsuuden kokemuksena. Hänen kiinnostuksensa kohteina olivat selviytymisen saamat merkitykset ja se, miten tutkimukseen osallistuneet kertoivat tarinaansa suhteessa selviytymisen tarinaan. Selviytyminen näyttäytyi näin eräänlaisena sisäisenä ”voiton” tarinana lapsuuden traumaattisista kokemuksista.

Omassa tutkimuksessani selviytymisellä on useita merkityksiä. Ensinnäkin kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat saavuttaneet asettamansa tavoitteen saada lapsi. Se oli adoption motiiveista selkeästi päällimmäisin. Toiseksi kertojat ovat saaneet lapsen monien haasteiden ja onnistumisten kautta. Kertomisen hetki näyttäytyi näin seesteisyyden ja vakauden aikana. Kolmanneksi he olivat myös läpäisseet viranomaisten seulan (neuvonta ja lupa adoptioon), ja näin aineisto on myös valikoitunutta. Selviytymistarinaa kerrottiin sekä henkilökohtaisena että institutionaalisenä tarinana.

Tarinoiden pakottaminen vain yhden tarinatyyppin sisälle tuntui kuitenkin liian pelkistävältä, sillä kertomusten rikkautena yksittäiset tarinat polveilivat useiden erilaisten tarinatyyppien sisällä. Haluan katsoa tarkemmin sitä, millaiset tarinat kilpailevat selviytymiskertomusten sisällä? Mitkä tarinat luovat jännitteitä ja rajapintoja? Mitkä juonet kyseenalaistavat selviytymisen tarinoita ja mitkä tekevät niitä? Onko mahdollista kertoa muunlaisia tarinoita vai onko pakko kertoa vain selviytymisen tarinoita?

10.1 Vahvuuden tarinat

Yhteistä ja lapsen hyvää kerrottiin vahvuuden juonteena, joka liittyi lapsen parhaan tai itselle merkittävien asioiden ajamiseen. Kertojat käyttivät itsestään vahvuutta kuvaavina adjektiiveinä vahvaa, omaperäistä, oman tien kulkijaa tai voimallista. *Henkisesti täytyy myös olla erittäin vahva adoptiolapsen myötä tuomien elämänpaineiden keskellä.*

Vahvuuden ilmaisut olivat yleinen ominaispiirre tarinoissa. Vahvuuden tarinat näyttäytyivät päättäväisyytenä, sinnikkyytenä ja ennakkoluulottomuutena viedä adoptioprosessi loppuun. Vaikka neuvontavaiheessa kertojilta tiedusteltiin useaan eri otteeseen halukkuutta jatkaa adoptioprosessia, päättäväisyys viedä prosessi loppuun tuntui lähes ainoalta vaihtoehdolta.

Vahvuus näkyi myös ennakkointina, toimintana ja puolustamisena. Ennakointi liittyi vahvasti tarinoihin lapsen parhaasta varsinkin adoption äitiyteen tuomien erityiskysymysten kohdalla. Ennakointi liittyi lapsen koulun tai päivähoiton aloittamiseen. Kertojat halusivat varmistaa koulun ja päivähoiton suhtautumista monikulttuurisuuteen ja eri etnisistä ryhmistä tuleviin lapsiin. Aktiivinen toimijuus näkyi vastaavasti silloin, jos lapsen alkuperää kyseenalaistettiin tai lasta kiusattiin.

Henkinen vahvuus näyttäytyi myös vastaamisena lapsen sopeutumiseen liittyviin haasteisiin. Liisan tarinassa lapsi satoi alussa paljon, koska hänen kehityksensä oli huomattavasti ikäistään jäljessä. Lapsella oli syömiseen ja virtsan pidättämiseen liittyviä ongelmia. Ajoittain oli ollut tiukkaa taloudellisesti. *Lapseni testaa aika ajoin rakastanko häntä, mutta uskon, ettei hänellä ole siitä epäilystä.* Vaikka lapsi kokeilee edelleenkin rajojaan, Liisa kokee selviytyneensä ja hänellä on jo uusi adoptioprosessi vireillä. Liisan kerronnassa näkyy se, kuinka hän pystyy yksilöimään alkuaikojen vastoinkäymiset ja mitkä ovat ne tekijät, jotka ovat auttaneet jaksamaan. Lapsen erityistarpeet ja välillä taloudellisestikin tiukka aika ovat luoneet paineita, mutta rakkaus lapseen ja omien vanhempien tuki ovat auttaneet selviytymään.

Tarinoissa oli mainintoja toiveista, että lapsi löytäisi aikanaan paikkansa työelämästä osana suomalaista yhteiskuntaa. Omalla suvaitsevalla asenteella haluttiin viestiä suvaitsevaisuutta, ja oman rauhallisuuden toivottiin kannustavan lasta hyväksymään oman erilaisuutensa. Näkemys lapsen parhaasta saattoi aiheuttaa rajankäyntiä asiantuntijoiden näkemysten kanssa. Kertojilla oli ymmärrys oman lapsen parhaasta ja he toimivat sen käsityksen mukaan, vaikka ympäristö olisi ollut välillä eri mieltä.

Yhteistä aikaa pyrittiin järjestämään työn ja vapaa-ajan yhteensovittelulla. Itsestä huolehtiminen kuten lenkkeily, oma aika, ystävät tai matkustelu näyttäytyivät tärkeinä jaksamisen lähteinä. Omana aikana käsitettiin myös yhteisesti lapsen kanssa jaettu aika.

Ja vaikka huomaan syllisyden kuuluvan äitiyteen olennaisena osana, tosin minulla on aina ollut taipumusta siihen, lähdän silti joskus rentoutumaan, teatteriin, saunailtaan. Kun pidän huolen itsestäni, olen parempi äiti kuin olisin väsyneenä. Marttyyriäidiksi en halua.
(Eeva)

Arjen järjestäminen oli taidokkaasti ommeltu tilkkutäkki. Kertojat olivat taitavia verkostoitujia, ja he olivat organisoineet monenlaisia lasten hoidon järjestelyjä esimerkiksi koulupäivien jälkeen tai työmatkojen ajaksi. Lapselle haluttiin etsiä kavereita ja itselle tukiverkostoja.

Vahvuus oli myös rajankäyntiä ja vastustusta ympäristön esittämiä epäilyjä kohtaan. Työyhteisöissä saatettiin heittää ilmaan epäily yksinvanhemman työtehon laskusta. Epäilyt saattoivat kohdistua adoptioajatuksen mielekkyyteen, adoption raskauteen tai lapsen kanssa pärjäämiseen.

Kertojat puolustautuivat tungettelevuutta ja rasistisiakin huomautuksia kohtaan. He joutuivat puolustautumaan myös moraaliaan kyseenalaistavia kommentteja vastaan. Tässä tarinassa adoptio näyttäytyi lapsen syntymisenä jo päättyneen seurustelusuhteen tuloksena. Kertojat joutuivat tekemään moraalista eroa lapsen alkuperään. Eri etnistä alkuperää olevan miehen kanssa saatu lapsi edustaa näin löysää sukupuolimoraalia ja asettaa äidin ”huonon naisen” asemaan.

Me oltiin lapsen kanssa leikkipuistossa ja poika kiikkui. Minä luulin... vanhempi nainen kulki ohi ja sanoi että, on tainnut käydä vahinko vai? Minä katsoin, että putosiko lapsi jostakin. Sitten kun se oli 2 metriä, ai jaa, vai tarkoittiko.. sitten niin kuin tajusin, mitä se tarkoitti, anteeksi että niin kuin! No joo... (Leena)

Naamasta luki, ne ajatteli, että katsohan neekerihuoraa, kyllä sen vaistos. Ja sitten lapset menivät, ihmiset rupesivat tietysti kyselemään, mistä nämä on ja minä kaikille aina kerroin, että minä olen ne adoptoinut ja ne sen ja sen aikaa Suomessa olleet. Kylläpä sinä olet hyvä ihminen, se oli aika mielenkiintoinen kommentti. Adoptiostahan voi ajatella, että rahalla hankkii lapsen, ei tarvitse fyysisiä vaivoja kantaa ja tietää, että sen lapsen saa, ennemmin tai myöhemmin.
(Taina)

Helmi oli joissakin tapauksissa huomannut, että aikuiset miehet katsovat hyytävästi hänen poikaansa. *En tiedä tiedostaako ne, ketkä katsoo, en ole ikinä kysynyt.* Helmi ajattelee, että pojalla on tässä suhteessa vaikeampaa kuin tytöllä, koska poika mieheksi kasvettuaan näyttäytyy eräänlaisena uhkana ja kilpailijana syntyperältään suomalaisille miehille. Huumori oli usein kertojien käyttämä väline vastata yllättäviin ja kyseenalaistaviin kommentteihin.

10.2 Väsymyksen tarinat

Kertojat ovat tuottaneet neuvontaprosessin aikana selviytymiskertomuksia ja todistaneet olevansa hyviä äitejä. Väsymyksen tai jaksamattomuuden tarinoita ei ollut helppo löytää. Sannan tarinassa näyttäytyy ihmettely siitä, kuinka adoptiovanhemmilla on suurempi kynnys hakea apua ja yksinadoptoineilla vielä suurempi. Sanna miettii myös sitä, miksi ei kerrota muita kuin onnistumisen tarinoita.

Sitäkin olen miettinyt, mikä valhe siihen sisältyy, että kaikki adoptio- tarinat esitetään tarinoina, joilla on onnellinen loppu. Eihän se voi olla niin. Täytyy olla epäonnistumisia – se on ihan tilastollinen todennäköisyys. Ja se joka epäonnistuu, on todella yksin ja kantaa raskasta syyllisyyttä. Hän on ottanut vastuulleen lapsen; kenelle hän voi mennä sanomaan: en opi rakastamaan lastani.

Sannan tarinassa tilanne rauhoittui alkukaaoksen jälkeen.

Järkeni kyllä osasi kertoa minulle: jos olet halunnut lasta monta vuotta, miksi yhtäkkiä olisit lakannut haluamasta? ”Tämä on stressiä, se menee ohi, ota rauhallisesti.” Arvelen, että tuntemukseni muistuttivat synnytyksenjälkeistä masennusta. Ja totta, ärtymys, vierauden tunne ja kaoottisuus meni ohi, kun sain työprojektin loppuun, pystyin järjestämään vanhempainlomaa ja elämä helpottui.

Vaikka useissa tarinoissa puhuttiin myös äitiyden kielteisistä tunteista ja väsymyksestä, kertojat toivat esille sen, kuinka näistä tuntemuksista puhuminen voi olla vaikeaa. Martiskainen de Koenigswarter (2006) tutki sitä, mitä on soveliaista kertoa tuoreista äitiyskokemuksista. Hänen tulkintansa oli, että äitiroolin kohtaamiseen liittyvistä vaikeuksista ja vaatimuksista voi olla vaikea puhua. Suomalaisessa ja ranskalaisessa keskustelussa vanhempainlomista niihin liitettiin fraasit ”se on niin lyhyt aika” ja ”nauttia lapsestani”. Näihin lausahduksiin liittyy kaksi äitiyden diskursiivisen matriisin sääntöä toivottujen ja arvostettujen lasten aikakautena: nautinnon ilmaisujen suotavuus ja valitus-ten sopimattomuus. Näin tutkija esittää, että *säädyllinen äitipuhe näyttäytyy myös kollektiivisena suorituksena. Äidiltä edellytetään pikemminkin nautinnon ilmauksia, minkä vuoksi nautinnon puute voi tuottaa äidille häpeää.*

Kysyin aineistoltani, mihin väsymyksen tarinat liittyivät? Väsymyksen kerronta tiivistyy varsinkin yhteiseen alkuun, oman elämäntilanteen muutokseen ja lasten sopeutumiseen. Yhteisen alkutaipaleen rasitteina olivat kieleen, tapoihin, terveyteen tai vuorokausirytmiiin liittyvät sovittelut. Ympäristön kummastelevat reaktiot ja alkuaikojen vastoinkäymiset (kuten nukkumiseen, jet lagiin, kulttuurisiin eroihin liittyvät) kasvattivat onnistumisen paineita.

Niin kuin sanotaan, että yrittää parhaansa siinä, mutta välillä on vähän väsynyt ja välillä menee hyvin ja välillä ei mene hyvin ja semmoista se on sitten se arkipäivä, että... (Kaija)

Väsymys näyttäytyi myös asiantuntijoiden tulkintana yksinvanhemmuuden omaispiirteistä. Liisan tarinassa kuvataan tilannetta, jossa hän halusi valittaa saamastaan kohtelusta terveydenhuollossa ja hänen huolensa lapsesta tulkittiin väsymyksen ja uupumuksen tarinana.

Sittenhän sieltä se Lahtinen soitti ja pyysi minut sinne audienssille ja minä menin sinne ja niillähän oli hirveä tarve hoitaa minua. Ne varmaan ajatteli, on lopen väsynyt ja uupunut, rasittunut yksinhuoltaja-äiti jolla on neuvot vähissä. Ne niin kuin lähti, että miten on mennyt lapsen kanssa ja miten se on mennyt lapsen kanssa. Minkälainen se perhe sinulla on? Lällällä, tämmöistä hoitoleikkiä, jonka heti tunnistan. Ja minä rupesin siinä tilanteessa pelaamaan sitä, sen verran heikoilla sitten kuitenkin. (Liisa)

Väsymystä vastaan myös puhuttiin. Kahdessa tarinassa haluttiin erityisesti tuoda esille se, etteivät kertojat olleet väsyneitä.

Alku oli kuin leikkiä vauvan kanssa, puin hänet aina kauniisti ja pidin hänet mukana joka paikassa, koska en raaskinut antaa häntä kenenkään hoitoon. Olin usein hoitanut muiden lapsia ja nyt kaikki tarjoutuivat hoitamaan vauvaani, joku sanoi, että pistä hänet jonotuslistalle vaikka viimeiseksi. Mutta kun minä en kaivannut vapaa-iltoja, enkä mitään. Minua ei kyllästyttänyt, eikä väsyttänyt yhtään, tätä minä olin aina unelmoinut ja koko ajan oli tunne, että tämä vaihe menee liian nopeasti, kun minulla on vauva ja pikkuinen ja leikkikäinen ja niin edelleen. (Helmi)

Kertojilla oli myös häpeän ja syyllisyyden tarinoita, vaikka päinvastoin kuin Nousiaisen (2004) tutkimuksessa, äidit asuivat lastensa kanssa ja käyttivät paljon aikaansa lasten hoitoon. Näin ollen voisi päätellä, etteivät syyllisyys ja häpeä liity suoranaisesti annetun hoivan määrään, vaan syyllisyyden lähteet olivat moninaiset. Vaatimukset hyvästä äitiydestä tuntuivat välillä kohtuuttomilta, ja joissakin kertomuksissa oli luettavissa kuinka syyllisyyden tunne heikensi onnen tunnetta. Toisaalta kertojilla oli myös syyllisyyden tunteita omasta onnesta ja siitä, että oli saanut lapsen.

Syyllisyys ja ilo olivat kuin keinulauta, jotka kilpailivat tasapainosta. Kertojat tunsivat suunnatonta iloa ja riemua siitä että lapsi oli saapunut, mutta toisaalta mielessä saattoi risteillä ristiriitaisia tunteita. Kun Laura katsoi alussa lastaan, joka leikki hänen naimisissa olevan ystävänsä kanssa, hän mietti, olisiko lapsella ollut parempi olla adoptoituna ystävän perheessä, olisi ”*kuitenkin niinku perhe*”.

Laura. *Se on vaan fakta juttu, mutta kyllä minun piti sitä itsellekin selittää, ei pidä vertailla. Että aina löytyy niitä joilla olisi enemmän tarjottavaa, mutta sitten olisi voinut käydä toisinkin, eihän ne automaatteja ne perheekään. Siellä olisi kaikilla kaikkea, kaikki menee niin ruusuisesti ja hyvin. (...) Olin jopa ihan masentunut siitä, että olin yksin ottanut lapsen. Olin siitä maassa pitkään..*

SS. *Silloin alussa vai?*

Laura. *Aika pitkään alussa joo. Semmoista syyllisyyttä. Olin tavallaan vienyt häneltä oikeuden siihen perheeseen (perheeseen jossa olisi isä ja äiti, SS). Jos en olisi häntä ottanut, niin perhe olisi saanut. Hänellä olisi isä ja äiti. Mutta itse asiassa niin ei voi, näin voisi ajatella, että vanhempiaan ei voi valita, että näin ei käynyt lapselle, eikä kukaan tiedä. Hän vois olla Amerikassa, tietysti, mutta ei kukaan osaa sanoa, mikä se perhe olisi. Semmoinen jossittelu sitten, meni pitkään, luovuin tavallaan siitä jossittelusta.*

Syyllisyys ja häpeä liittyivät myös alun haasteisiin ja kysymykseen negatiivisten tunteiden hyväksyttävyydestä osana äitiyttä. Mielikuvat, jotka muodostuivat ennen adoptiota, eivät kohtaakaan todellisuuden kanssa.

Laura. *Ehkä tässä adoptiossa korostuu se justiin se velvollisuus olla hyvä äiti.*

SS. *Tuleeko se jostain ulkoapäin vai..*

Laura. *Oma syyllisyys siinä, että jos tietää, että on tehnyt kotihomia, eikä ole leikkinyt lapsen kanssa, tulee heti se syyllisyys. Kun lapsi elää kuitenkin omaa pientä elämäänsä, eikä se voi ymmärtää minun kiireitä. Kyllä se tulee niistä omista, tulee ehkä korostuneemmin... että...että...joku muu olisi voinut paremmin. Mutta ehkä se on varmaan luonnekysymys, että joku muu osaisi tehdä tämän asian paremmin. Mutta aika usein huomaan, tunnen syyllisyyttä. Jos tuntuu, ettei ole tehnyt sitä niin kuin ajatteli ennen adoptiota. Sitten me leikitään, lauletaan ja ...*

Mielessä välähtävät negatiiviset tunteet lasta kohtaan olivat myös syyllisyyden lähteitä. Näistä negatiivisista tunteista lasta kohtaan keskusteltiin muiden äitien kanssa.

Olen niin kauhean onnellinen lapsesta. Ihan hirveän onnellinen. Ei tämä helppoa ole ollut myöskään. Parasta kuitenkin mitä minulla on elämässä ollut. Ehkä traagisinta on ollut, sellaisten puolien löytäminen itsestä, että löytää itsestään kolmivuotiaan pienen lapsen, joka huutaa ja räähkyä ja uhkailee ja kiristää ja syyttelee ja syyllistää ja..(...) Olisi se häirinnyt minua enemmän ellei minulla olisi Raisaa (naapuri, jolla samanikäisiä lapsia, SS) ja joitakin hyviä ystäviä, jotka ovat kertoneet samanlaisia juttuja.(...) Jotenkin tuntuu, kun nämä ovat ihan normaaleja ihmisiä, tällaista tapahtuu joka perheessä. Sitä ennen en vain tiennyt kun niistä ei kirjoiteta naistenlehdissä. (Maisa)

Kulttuurinen mallitarina perheestä on kahden eri sukupuolta olevan vanhemman perhe, ja kahden vanhemman perhe arvottuu näin puheessa lapsen kannalta paremmaksi vaihtoehdoksi. Nousiainen (2004, 165) esittää, että häpeän ja syyllisyyden tunteen vastustamisessa on kysymys siitä, pystyykö nainen vastustamaan äitiyden tilan kulttuurisia rajoja. Jacobyn (1996, 1–6) mukaan häpeä on sidoksissa arvostukseen ja siihen, miten sitä kyseenalaistetaan. Häpeä liittyy myös naisen kunniaan ja häpeän voisi tulkita olevan kytköksissä yksinvanhemmuuden kutturiisiin käsityksiin. Myös adoptioneuvonnassa tuotettu hyvän äitiyden malli haastoi onnistumaan.

Sanna haluaisi päästä riskisuuntautuneista adoptiokäytänteistä ja nähdä vaikeatkin kokemukset myöhempinä voimavaroina.

Tällaiset odotukset voivat ruveta toteuttamaan itse itseään. Adoptio tulisi kääntää vahvuudeksi. Lapsi on kestänyt kovia asioita ja selvinnyt niistä – hänessä on siis voimavaroja selviytyä vastakin.

Väsymys nivoutui myös masennuksen kaltaisiin tunteisiin. Kaija ja Taina käyttivät tarinassaan synnytyksen jälkeisen masennuksen käsitettä.

Mahdollisiin vastoinkäymisiin oli valmistauduttu neuvonnan aikana tuottamalla selviytymisen strategioita. Nousiainen (2004) kirjoittaa, kuinka äitiyden maiseman tila on lempeän valoisan sävyinen. Hänen mukaansa äitiyden maisemaa ei nähdä myrskyisenä, kulttuuristen äititarinoiden mukaan äiti ei tunne kiukkua, raivoa ja vihaa tai ei ainakaan näytä niitä.

10.3 Kiintymisen tarinat

Tässä luvussa olen kiinnostunut siitä, miten kiintymystä tuotetaan tarinoissa ja miten tarinat toisintavat muiden tuottamaa kulttuurista tarinaa kiintymyssuhteesta. En halua tässä aineistossa eritellä erilaisia kiintymyssuhteita tai arvottaa teorian merkitystä adoptioäitiydelle.

Kertojien ja heidän lastensa välistä kiintymystä voisi kuvata tanssina, jossa yhteiset askeleet ovat alussa etsiviä ja varovaisia. Kiintymys näkyi huolenpitona, hoivana, rajojen luomisena tai rakkautena. Lapsen ensimmäisen tapaamisen voisi esittää neljän erilaisen juonen käänteen kautta: romanttinen, arkinen, ylpeyden ja hämmennyksen juoni.

Romanttisessa kuvailussa käytettiin rakkaustarinalle tyypillisiä juonen kuvailun muotoja, kuten löysivät toisensa, rakkauden siteet, yhteiset horjuvat askeleet tai se oikea. Yhteisten piirteiden kuvailu loi yhteenkuuluvuuden tunnetta ja etsi rajapintoja kertojien ja lasten välillä. Liisan tarinassa näkyy kuinka hän on kiintynyt lapseensa reilun vuoden aikana. Lapsi kutsuu Liisaa äidiksi, ja lapsi tuntuu omalta. Liisa on näkevinään heissä molemmissa samanlaisia luonteenpiirteitä. Hän näkee heidän ulkonäössään yhtäläisyyksiä, koska he

ovat molemmat pitkiä ja hoikkia. Toisaalta he näyttäytyvät myös hyvin erilaisinkin. Lapsi on rohkea ja sosiaalinen, ja Liisa itse kertoo puolestaan olleensa arka ja varovainen lapsi.

Lapsi on kuitenkin minulle se oikea. Sovimme hyvin yhteen. Meillä on yhteinen huumorintaju ja pidämme molemmat musiikista ja kirjoista. Olemme hyvin syvästi kiintyneet toisiimme rakkauden sitein. Välillä ajattelen, että jos saisin toisen lapsen, rakastaisinkohan häntä yhtä paljon. (Liisa)

Arkisessa tarinassa luotiin suhdetta lapsen päivittäisten arkisten toimintojen kautta. Arkeen paluu tuntui myös turvalliselta, ja siihen liittyi ilo tehdä asioita yhdessä. Myöhemmin lapsen oltua maassa pitempään arkisuus näyttäytyi *tavallisen lapsiperheen arkena*. Yhteisen kielen puuttuminen alussa loi haasteita tutustumiselle. Lapsen lähestyminen arkisen yhdessä tekemisen ja hoidon kautta oli merkittävä vuorovaikutuksen väline.

Kolme päiväähän sitä kesti, että ollaan lomalla, onpa ihanaa. Kolmen päivän päästä tuli ensimmäinen itku, ja niin tuota, minä en muista että mistä se tuli se itku? Näytti minulle näin sormella että mama äää, mama äää. (...) Sen näki ei se ollut se syy, mutta se oli vähän ikävä varmaan (entiseen kotimaahan, SS). Niin sitten hain jugurttia ja omassa sängyssä, se meni makaamaan ja itkemään ja minä otin sitä jugurttia ja niin sanoin, että syö, se vaan puisti päätänsä ja itki niin, hain ...otin lusikan ja aloin syöttämään kuin pikku vauvaa, niinhän se alkoi syödä ja kun oltiin syöty kaikki, siihen se itku loppu. (Laura)

Ylpeyden tarinoihin kytkeytyi ilo lapsesta. Ylpeys näkyi konkreettisena kerrottana ja ylpeyden kuvauksena. Se näkyi teksteissä myös lapsen taitojen ja osaamisen esittelynä. Kertojien ylpeys lapsista haluttiin siirtyvän myös siihen, että lapset olisivat ylpeitä omasta alkuperästään. Suhde lapseen muuttui lasten kasvettua enemmän kumppanuuden suuntaan. Kumppanuus näkyi yhdessä tekemisenä, yhteisinä mielenkiinnon kohteina, rajojen asettamisena ja eteenpäin kannustamisena.

Hämmennyksen tarinat liittyivät tilanteisiin, joissa suhde lapseen ei muodostunut odotetusti lapsen syömisongelmien tai uneen tai terveyteen liittyvien haasteiden vuoksi. Kertojien oma väsymys lisäsi paineita, ja tarinoissa kuvastui hämmennys tilanteen odottamattomuudesta. Kiintymys oli myös ymmärrystä lapsen ainutlaatuisia kokemuksia kohtaan. Tämä saatettiin tulkitta hemmotteluksi tai liiallisena periksi antamiseksi. Kertojille se oli kuitenkin ymmärrystä ja ajan antamista Suomeen sopeutumiselle.

Kerrontaan liittyy lapsella rajojen kokeilua, läheisyyden etsimistä ja luottamuksen syntymistä. Kiintymyksen syntyminen oli molemminpuolista lähestymistä ja aloitteen tekemistä vuorovaikutukseen.

Lapsihan teki niin, että se oli kertalaakista, se ei päästänyt ketään minun lähelle, kukaan...hän ei mennyt kenenkään muun lähelle. Että se heti teki sen, että se oli muutenkin, kiukkuinen pikkunen lapsi siellä. Huusi kaikki virastot ja taksimatkat, kauppakierrokset. Että se oli hyvin vaativa. Tietysti se ei ollut edes kunnossa. Hotellihuoneessa se oli kauhean hyvä... ennen kaikkea se oli minussa kiinni, nukkui vieressäkin. Se ei tiennyt miten lähelle se oli voinut työntää itsensä. Minulla on itsellä aina vaikeuksia miten päin minä nukun sitten, tuli aina vaan lähemmäksi, lähemmäksi.(...) Se oli vielä niin kipeäkin. Se osoittautui hirveen hyväksi. Sitten loppua kohti lapsi alkoi vähän hellittää minusta. Sai varmaa sitä tyydytettyä sitä, sitä läheisyyttä ja jotain turvaa. Se uskalsi jo vähän mennä jonkun syliin tai jotain. Kyllä minä mietin, jossain vaiheessa, miten käy kun se huomaa, että kotona on toinen (lapsi, SS). Joutuu jakamaan sitä. Kyllä se sitten alkoi jo pikkuhiljaa hellittää. Onhan sitä aina välillä sitä kilpailua sylistä ja näin, mutta ei mitään suurempaa. (Sinikka)

Kiintymyssuhteesta ja kiintymyksestä puhuminen on tullut osaksi arkikieltä. Kiintymyksestä oli puhuttu valmennuksessa, mutta kieltä käytettiin myös keskusteluissa muiden äitien kanssa. Annan tarinassa tuttavain ihmettely liittyy kiintymyksen vahvasti biologisen lapsen odotukseen ja syntymään. Adoptio näyttäytyy näin toiseutena suhteessa kiintymyssuhteen muodostumiseen. Toisaalta Annan tapaama henkilö peitteli omaa hämmennystään tavatessaan adoptiolapsen ehkä ensimmäistä kertaa.

Anna. Just yksikin äiti tuli luokseni, ihmisetkin Suomessa kun ne ensimmäisen kerran kohtaa tällöisen asian, se on hirveen uusi. Sitten ne aina reagoi siihen jollain tavalla. Yks äiti ei ollut koskaan nähnyt tällöistä lasta ja juoksi, juoksi luokseni. Saanko minä katsoa, minä en ole koskaan nähnyt adoptoitua lasta. Sitten se sanoi, että tältä lapselta sitten puuttuu tämä kiintymys, minkä hän on saanut kasvatettua jo, hänellä on jo. Telkkarista tuli lapsen kiintymyksestä, aina jutellaan, että isä ei voi saada sitä kiintymyssuhdetta koska se on äidin ja lapsen välinen. Niin se tuli minulle selittämään sitä, että kun hänellä on tällöinen kiintymys, että sinullahan ei ole sitä.

SS. Aika hurjia puheita

Anna. Että saa nähdä, mitä tuosta lapsesta tulee tyyliin. Olen itse sitä mieltä, että näitä kiintymyksiä on joka lähtöön, yhtä monta kuin on äitiäkin on kiintymystä. Tiedän monta äitiä, jotka on masentunut synnytyksen jälkeen, ei ole kontaktia lapseen vuoteen, tai ei ole välittänyt koko raskaudesta. Ei se ole aina niin automaattista, tietysti me voidaan hienoissa tapauksissa, kun on toivottu lapsi ja kaikki menee hyvin, sitten luodaan niitä kiintymyksiä ja näin mutta, en itse pidä

sellaisena, että jos se nyt puuttuu, se voidaan aina korvata jollain muulla.

Lähes kaikki kertojat kuvailivat lapsen pitämistä sylissä. Äidin sylissä tutustuttiin, rajoitettiin lasta, tai se oli paikka lohduttamiselle. Marjatta käytti tyhjän sylin metaforaa tarkoittamaan tilannetta, jossa hän olisi kaivannut itselleen omaa lasta. Toisten lapset olivat täyttäneet hänen sylinsä tilapäisesti, mutta kun lapset olivat lähteneet, hän oli jäänyt kaipaamaan omaa lasta.

10.4 Tavallisuuden tarina

Aira. Ehkä ne (ystävät, SS) koki, se (yksi ystävä, SS) oli vähän sanonut kyllä, että Aira jotain erikoisuutta havittelee, jotain muuta. Ei minulla ollut siitä kysymys ollenkaan.

SS. Oliko hän itse yksinasuva ihminen?

Aira. Ei kun hän on ihan perheellinen ihminen. Ei vaan kestänyt että minullakin on näin. Se olisi varmaan kestänyt, jos ikävä juttu, olisi ollut helpompi kestää.

Pysähdyin miettimään Airan tarinaan sisältyvää vihjettä erikoisuudesta ja sen tavoittelusta. Aira tuo esille myös sen, kuinka vammaisen tai sairasan adoptiolapsi olisi ollut hyväksytympi vaihtoehto. Airan antama vihje oli mielenkiintoinen. Erikoisuutta voisi tarkastella myös sen vastakohtana eli tavallisuuden kautta. Tavallisuuden ja erikoisuuden välille syntyy rajapinta, joka haastaa katsomaan tarkemmin sitä, mihin niistä puhuminen liittyy.

Tavallinen arkipäivä koostui työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen, kasvatuksen tai vapaa-ajan kysymyksistä.

Tavallinen päivä... herätän tytön ja katson, että se syö aamupalan, se lähtee kouluun ja nyt saattaa olla sitä että minä olen lähtenyt ennen sitä, sitten soitan ja tarkistan, se muistaa sitten syödä ja katson että kaikki on kunnossa. Ja töistä tullessa sitten yhdessä pohditaan, minkälainen päivä hänellä on ollut koulussa. Miten mennyt ja sitten mitä.. syödään ja ollaan, miten on koulussa, jos on kokeita tai muuta vastaavia, sitten tehdään yhdessä läksyt. Että ne käydään läpi. Jos hänellä on jotain harrastuksia, niin hän käy ne ja sitten tulee kotiin.
(Saara)

Tavallisuutta kuitenkin herkästi vähätellään, ja se nähdään yllätyksettömänä. Tavallisuudessa on myös viehätöksensä. Tavallisuuden ja erikoisuuden näkeminen riippui katsomiskulmasta. Erikoisena adoptio näyttäytyi lähinnä muille, ei kertojille itselleen. Kertojat joutuivat puolustamaan tavallisuuttaan haikiessaan palveluja perheelleen, tavatessaan ystäviä, työtovereita, sukulaisia tai ohikulkijoita.

Tavallisuus liittyi perhe-elämään, arkeen ja adoptioon perheen perustamisen muotona. Suurin osa kertoi adoption syyksi halun saada lapsi ja perustaa perhe. Eron tekeminen biologisen ja adoptiovanhemmuuden välillä tuntui tarpeettomalta. Kertojat kokivat ennen kaikkea olevansa vain äitejä, ja varsinkin silloin, kun adoptiosta oli kulunut vuosia.

Lapsihan on ollut hirveen pitkän aikaa, ensi kesänä tulee kymmenisen vuotta. Minun on itse asiassa hankala, minä en miellä itseäni adoptioäidiksi enää, koska tavallaan siihen liittyvä problematiikka, sehän on siinä alkuvaiheessa. Silloin sinä tarvitset, miten sanoisin, tarvitset tätä adoptioäidin näkökulmaa enemmän siihen, kokemuksia ja tämmöisiä. Onhan se vieläkin ihan okei, mutta oikeastaan sen aika paljon unohtaa tässä arjessa. Se on menettänyt merkityksensä.
(Tarja)

Tarjan huomio adoptionäkökulman terävöitymisestä juuri lapsen saapumisen hetkellä toistui läpi koko aineiston. Kuitenkin adoption äitiydelle asettamat erityishaasteet liittyivät lapsen kasvaessa koulunkäyntiin, ystäväpiiriin ja tulevaisuuden pohdintaan kuten työhön ja yleensäkin yhteiskuntaan sijoittumiseen. Rastaan (2002) tutkimuksessa ”erikoiseksi” merkityksi tuleminen tapahtuu ulkonäön perusteella. Niillä kertojilla, joiden lapsen ihon väri poikkesi kertojan ihon väristä, ympäristön huomiot lapsen ”erikoisuudesta” olivat selvempiä. Jos huomautus koski lasta, kertojat olivat valmiita puolustautumaan. Mutta jos se koski heidän äitiyttään, äidiksi tuloa adoption kautta ei haluttu ainakaan ventovieraille selvittää.

Malinin (2006) tutkimukseen osallistuneet lääkärit pitivät hedelmöityshoitoja saaville naisille luonnollisempina yrittää saada ensisijaisesti ”oma” geneettinen lapsi, toiseksi geneettisesti suomalainen lapsi ja vasta viimeiseksi ulkomailta adoptoitu lapsi. Sinikan ystävän kommentti ”omasta lapsesta” tuki Malinin näkemyksiä biologian ensisijaisuudesta.

Siis arkihan on ihan samanlaista, kiintymys on samanlaista, uskaltaa sen ihan väittää, vaikka minulle on sanottu, että mene äkkiä naimisiin, voit saada vielä omankin! Kyllä nämä on tosi omia. Omempia ei voisi enää olla. Mutta se, että kyllä tässä on aina tämä kaksoisvanhemmuus, lapsen juuret ja tausta, ja sitten tämä erilaisuus myös. Vaikkei se ole koko ajan pinnalla, meillä se on koko ajan avohyllyllä eli ainakin kun tulee, (...) kenen masussa hän on ollut ja kenen rintaa hän on imenyt ja tavallaan tullut näitä juurijuttuja ihan näin luontevasti. Värikysymyshän on ihan selkeä, että me ollaan erivärisiä, on voinut ottaa niitä juttuja esille ja käydä läpi, että sinulla on Kiinassa äiti, olet ollut Kiinan äidin masussa. Toisaalta myös ympäristö tuo näitä, myös yksinhakijaa kohtaan, myös erilaisuutta kohtaan, myös adoptiota kohtaan. Ei varmaan biologinen äiti joudu samalla tavalla olemaan puolustuskannalla noiden asioiden kanssa. (Sinikka)

Biologista erontekoa voisi kutsua ”biologiseksi ihmettelyksi”. Ihmettelyn avulla määritellään lapsen ja äidin suhdetta, mutta myös arvotetaan äitiyttä sinälleen. Omassa aineistossani tämä ns. biologinen ihmettely kuului myös kertojien tarinoihin silloin, kun erilaisia vaihtoehtoja saada lapsi punnittiin. Lapsen odotukseen liitettiin biologisen raskauden merkkejä, jotka Hoffmann-Riemin (1986) mukaan näyttäytyivät adoptiovanhemmuudessa ikään kuin ensialun ”tavallistamisena”. Sandelowski ym. (1993) tuovat esille adoptio-odotuksen ja biologisen lapsen odotuksen välisiä yhtäläisyyksiä.

Biologiaa vastaan myös puhuttiin, eikä biologisen lapsen saaminen näyttäytynyt kaikille kertojille tärkeänä. Biologian ensisijaisuus näkyi muiden kyseenalaistavina tarinoina ”omasta lapsesta” suhteessa adoptiolapsiin. Jotkut tutkijat pitävät täysipainoisen vanhemmuuden esteenä biologisen lapsen menetystä, ja Leonin (2002) mukaan adoptioon liittyvät luonnollisena ja vääjäämättömänä osana menetykset. Adoptiovanhemmat joutuvat luopumaan narsistisesta unelmasta saada oma biologinen lapsi ja siirtää omat geeninsä tuleville sukupolville (Kalland 2005). Adoptiota ei siten ajatella muodostavan ensisijaista vaihtoehtoa saada lapsia, vaan biologia on keskeisempää (Miall 1987, March ja Miall 2000, Fisher 2003). Malinin (2006) mukaan myös lääkärikuntaa ohjaa käsitys biologian ensisijaisuudesta. Leon (2002) problematisoi kriittisesti ajatuksen menetyksestä ja kysyy onko menetys sosiaalisesti tuotettua vai todellista.

11. KERTOMISEN MONIÄÄNISYYS

Lukiessani tarinoita etsin aineistosta vihjeitä siitä, kenelle ja miksi tarinoita kerrotaan. Eittämättä siihen vaikuttaa tutkijan intentio kutsua kertojia mukaan tutkimukseen. Näin tarinaa kerrotaan tutkijalle, mutta sillä voi olla myös muita tarkoituksia. Hyvärinen (2006) esittää Bakhtiniin (1986, 126) nojautuen, että haastattelu asettaa tutkijan ikään kuin välittäjäksi, jonka tehtävä on toimia asianajajana ja viedä kertomusta eteenpäin. Jokaisella tarinalla on ikään kuin kolmas yleisö (Hyvärinen 2006, Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005). Olen myös utelias seuraamaan Hyvärisen (2006) toista vihjettä: se liittyy Ricoeurin kiinnostukseen siitä, mihin tutkimukseni kertojat tarvitsivat ja käyttivät kertomusta.

Myös Jähi (2004) oli kiinnostunut siitä, miksi haastateltavat olivat halunneet osallistua tutkimukseen. Hän esittää työstämisen käsitteen kertomisen funktioksi analysoidessaan vanhemman psyykkistä sairautta lapsuuden kokemuksena. Jähin haastateltavat käyttävät tarinaansa vahvistaakseen selviytyjän identiteettiään sekä hakemaan selityksiä ja ymmärrystä elämän tapahtumille. Tarinallisuus on katse taaksepäin menneisyyden tapahtumiin, mutta myös suuntautumista eteenpäin.

Haastatteluja tehdessäni havaitsin, että monella kertojalla oli halu puhua kokemuksistaan. Kertominen näyttäytyi näin yksilöllisen, **individuaalisen**, tarinan kertomisen paikkana. Toisaalta moni kertoja toi esille sen, että he haluavat rohkaista muita yksinhakijoita adoptioon. Tämä kertomisen paikka on eräänlainen **poliittinen** puheteko ja uudenlaisen äitiyden mallitarina. Kertojat myös paikansivat omaa kertojan positiotaan, ja kutsuisin näitä kertomisen ääniä **kollektiiviksi** tarinoiksi. Kertomisen moniäänisyyden taustalla on dialogi, ei kuitenkaan vain haastateltavan ja tutkijan välillä, vaan myös oman henkilökohtaisen tarinan ja kulttuurisen mallitarinan välillä (ks. Löyttyniemi 2004, 223). Seuraavassa etsin näitä kertomisen moniäänisyyksiä eli Hyvärisen (2006) esittämiä ns. kolmansia yleisöjä haastattelutilanteissa.

11.1 Tarinoiden individualistisuus

Jokaisella kertojalla oli oma halunsa ja lähtökohtansa osallistua haastatteluun. Haastatteluja tehdessäni minulla oli tunne, että tutkimukselle oli jonkinlainen tilaus. Työkokemukseni terveydenhuoltoalan asiakastyöstä auttoi minua aistimaan tunnelmia, mutta varmistuakseni tästä etsin vastausta aineistostani. Varsinainen tutkimusaineisto ei kuitenkaan antanut suoraa vastausta. Löyttyniemi (2004, 226) puhuu ihmetyksestä metodina lukiessaan aineistoa ja peilattaessaan lääkärikollegoidensa kokemuksia omiinsa. Itselleni ihmetys oli herkistymistä kuulemaan, mutta myös peilaamaan omaa kokemusmaailmaani kertojien maailmaan ja näin yrittää oman kokemukseni kautta löytää kertojien tarjoamat vinkit.

Palasin tutkimuspäiväkirjaani, joista löytyi useita mainintoja siitä, kuinka kertojat haastattelun päätyttyä kertoivat puhumisen tuntuneen hyvältä, koska he saivat kerrata ja muistella adoptiotapahtumia. Nämä keskustelut käytiin varsinaisen haastattelun ulkopuolella, silloin kun juotiin kahvia, katseltiin perheen kuvia tai kun keräsin tavaroitani lähteäkseni. Kirjoituksissa vastaavasti viesti oli liitetty kirjoituksen loppuun. Saatuani vahvistusta väitteelle palasin tutkimusaineistooni ja aloin etsiä aineistosta mahdollisia paikkoja, joissa olisi toivottu mahdollisuuksia puhumiseen.

Aineistossani neuvonta oli rytmittänyt tehokkaasti odotusta ja luonut tarkat kehukset tapahtumien kululle. Adoptioluvan ja lapsiehdotuksen odottaminen puolestaan veivät kertojat epätietoisuuden tilaan. Kertojasta tuli aktiivinen toimija lapsen hakuvaiheessa, jäädäkseen jälleen lapsen saavuttua ”yksin”, palvelunantajan ja sosiaalityön auttamiskeinojen siirtyessä taustalle. Adoptioneuvonta institutionaalistaa hakijan tarkasti säännöstelyyn prosessiin, löysää välillä, kiristää otettaan lapsen luovutuksen aikaan ja päästää lähes kokonaan irti adoption laillistuttua Suomessa. Säikeinä palvelunantajaan jäävät seurantaraportit kohdemaalle ja adoptiovanhempien tapaamiset.

Tuen lähteet olivat löytyneet, mutta monissa tarinoissa näkyi eräänlainen tyhjän päälle putoaminen kotiselitysvaiheen loppumisen jälkeen. Tukea vanhemmuudelle olisi kaivattu joissakin kertomuksissa enemmän, varsinkin jos tutustumisen alkuvaiheeseen liittyi vaikeuksia. Tuen tarpeet muuttuivat myös lapsen kasvaessa. Päivähoito, koulunkäynti tai lapsen eri ikäkausiiin liittyvät kysymykset tulivat ajankohtaisiksi. Kertojat pitivät yhteyksiä toisiinsa adoptiovanhempiin puhelimitse ja tapaamalla heitä. Adoptiovanhempien tapaamiset koettiin hyödyllisinä, mutta jotkut kertojat kokivat ne liian ongelmakeskeisinä. Myös adoptiokuraattori²⁶ toimi tuen lähteenä.

26 Adoptiokuraattoritoiminta aloitettiin vuonna 1998. Toiminta perustuu erityisesti adoption jälkeiseen tukeen. Kuraattori toimii yhteistyössä kaikkien kolmen palvelunantajan kanssa. Toiminnan painopisteinä ovat tukipuhelinpalvelu ja ammattihenkilöiden koulutus. Rahoituksensa toiminta saa Raha-automaattiyhdistykseltä. (Adoptiokuraattori 2007.)

Haastattelu antoi näin mahdollisuuden puhua, kertoa omaa tarinaansa, ehkä myös itselleen. Kertomisen avulla haastateltava sai jäsentää myös omaa kokemustaan, jakaa sitä muiden kanssa. Kertojien tarinat liittyivät myös osaksi kollektiivista tarinaa.

11.2 Tarinoiden kollektiivisuus

Tutkimukseni tarinoissa määriteltiin myös omaa kertomisen paikkaa. Yksilölliset tarinat kietoutuivat moniin yksinvanhemmuuden, äitiyden ja adoption tai työn ja vapaa-ajan julkisiin mallitarinoihin.

Tarinat kiertyivät luonnollisesti yksinvanhemmuuden ja adoption ympärille, koska olin niitä kertojilta kysynyt. Kertomuksissa oli luettavissa adoptiopuhetta adoptioeuvonnan ja lapsen saapumisen aikoihin. Yksinvanhemmuuden tarinaa kerrottiin erityisesti lapsen kasvettua ja tarinoissa arjesta. Kertojat puhuivat itsestään adoptioäiteinä, äiteinä, yksinvanhempina ja yksinhakijoina. Yksinvanhemmuuden käsitettä tai muita yksinvanhemmuutta kuvaavia moderneja käsitteitä ei käytetty. Richardson (1990) käyttää kollektiivisen narratiivin käsitettä kuvaamaan sitä, kuinka yksilö muodostaa tarinan siitä kategoriasta, johon hän kuuluu. Hänen mukaansa tarina ei ole silloin yksilön oma tarina. Mielestäni kollektiivinen tarina antaa kuitenkin mahdollisuuden antaa omasta tarinasta kumpuavia merkityksiä myös kollektiiviselle tarinalle. Käsitteet haalistuvat, sekoittuvat ja saavat uusia sisältöjä.

Tarjan puheenvuoro tuo esille sen, kuinka yksinvanhemmuutta ja adoptiota arvotetaan eri tavalla. Adoptio näyttyy kiinnostavana, positiivisena, arvostettuna, mutta kuitenkin vähän outona. Yksinvanhemmuus näyttyy vastakkaisena, ikään kuin alempiarvoisena.

Yksinhuoltaja, joka on adoptoinut, on tietysti aika mielenkiintoinen yhdistelmä. Adoptio on positiivinen asia, tai sitten se on vähän outo asia, kuitenkin periaatteessa saat helposti lisää glorioaa, kun olet adoptoinut. Se on vähän mielenkiintoinen asia kansainvälinen adoptio, monelle se on käytännön tasolla vähän outo, en nyt kuitenkaan itse... Sen olen huomannut, pieni glorioahan siinä kuitenkin on, hyvä ihminen. Kyllä siinä on vähän naiivia ajattelua vielä. Mutta yksinhuoltajuus, onhan taas vastakkain. Yksinhuoltajuus on sitten taas alemmalla tasolla, ihan selvästi. Eihän tietysti yksinhuoltajuutta kukaan tieteen tahtoen valitse, vaan sehän on aina niin kuin tulema... että kyllä se näin nähdään aika paljon vielä. Että se yksinhuoltajuus, ehkä avaaminen ja monimuotoisuuden tuominen...ehkä sekin on tarpeellista. (Tarja)

Adoption ja yksihuoltajuuden moniäänisyys kuuluu myös ”tavallisuuden” tarinoissa (luku 10.4), ja kollektiivisia tarinoita vastaan myös puhuttiin. Sanna,

Helmi ja Helena haluavat elää tavallista elämää eivätkä sijoittaa tarinaansa moneen muun kertojan tavoin mihinkään yksittäiseen äitiyden kategoriaan. Voikin käydä niin, että ympäristö asettaa kertojan tiettyyn yksittäiseen tarinamalliin, ja tämän vuoksi yksinvanhemmuutta tai adoptiota ei haluttu erityisesti korostaa. Helmi kertoo, että hänet voidaan sijoittaa sankarin tai sääliittävän yksinvanhemman positioon, jos hän puhuu yksinvanhemmuudestaan.

Eeva käyttää tarinassaan oudon linnun metaforaa kuvatessaan sitä, kuinka hän kokee yksinvanhempien ryhmässä olevansa vähemmistössä, koska on adoptoinut. Vastaavasti adoptiovanhempien joukossa voi tuntea olevansa vähemmistössä, koska on yksinvanhempi. Eevan käyttämä oudon linnun metafora positioi kertojan kertomuksen reunalle, mutta voi kutsua puhumaan erilaisista kertomisen positioista.

Juhila (2004) kirjoittaa tavallisuuden retoriikasta ja eron politiikasta puhuessaan vastapuheen eri tavoista. Hän perustaa ajatuksensa Goffmanin (1963) näkemykseen, jossa ihminen kokee olevansa tavallinen, mutta muut näkevät hänet toisin. Halutessaan muuttaa sitä kulmaa, jolla muut häntä katsovat, ihminen korostaa omaa tavallisuuttaan. Juhila kutsuu eron poliittiseksi puhumisen tapaa, jossa omaa minää esitetään hallitsevien esittämistapojen vastaisesti. Tarinoita voi näin kertoa yksilöllisistä lähtökohdista ja nostaa esille kertojien keskinäisiä eroja. Kertominen yhteisistä ja tärkeiksi koetuista, mutta myös omista kokemuksista voi näyttäytyä näin myös poliittisena tekona.

11.3 Tarinoiden poliittisuus

Lähes kaikissa haastatteluissa tai kirjoituksissa oli pyrkimyksiä vaikuttavaan puheeseen, halua kertoa epäkohdista ja rohkaista muita adoptiota harkitsevia. Viestit liittyivät esimerkiksi adoptioneuvonnassa koettuihin epäkohtiin, mutta toisaalta haluttiin viestittää myös onnistumista. Tarinoilla haluttiin muuttaa mielipiteitä, mutta myös ylläpitää yksinvanhempien mahdollisuutta kansainväliseen adoptioon. Myös yksinvanhemmuuteen liittyviä epäkohtia haluttiin tuoda esille. Epäkohdat liittyivät lapsen hoidon järjestelyihin, asumiseen ja taloudelliseen tilanteeseen. Tarinoissa tuotiin esiin adoptiovanhempien asemaan liittyviä epäkohtia, jotka liittyivät haastattelun aikana velloneeseen keskusteluun adoptiotuen tarpeellisuudesta. Tuki kuitenkin myönnettiin ennen tutkimukseni valmistumista, joten en tarkemmin käsittele aiheesta käytyä keskustelua tässä.

Kertojat halusivat kannustaa muita yksinvanhempia ja lasta haluavia adoptioon tuoden esimerkiksi oman elämäntarinansa. Tarinoissa vilahti välillä

pelko siitä, että yksinvanhempien adoptiomahdollisuudet vähenevät, mikäli kohdemaat muuttavat yksinhakijoiden adoptiokriteerejä²⁷.

Kertojat puhuivat suuremmalle yleisölle, mutta epäsuorasti viesti voi kohdentua myös palvelunantajille, sosiaalityöntekijöille tai adoptiolautakunnalle. Listaa voisi laajentaa myös koskemaan kaikkea adoptiota koskevaa päätöksentekoa ja jopa lainsäädäntöä. Tarinoiden kohdeyleisönä voivat olla myös adoptiota harkitsevat yksinvanhemmat tai pariskunnat.

Olen tyytyväinen ratkaisuun ja en oikeastaan voi kuin sanoa, että ihan vaan rohkeasti kaikki, jotka vaan miettivät sitä. Minusta on ollut äärettömän rikasta oppia tunteen erilaisia ihmisiä, erilaisia kulttuureja ja ... ei tämä yhtään hullumpi vaihtoehto. Näinkin sitä tehdään. (Helena)

Tutkimukseen osallistumisellaan kertoja on vaikuttamassa siihen, että yhden vanhemman adoptio tulee näkyväksi. Orvokki arvioi, ettei ilmiötä ole lähestytty riittävästi tutkimuksen keinoin. Tutkimusaihe tulee merkittäväksi myös oman henkilökohtaisen kokemuksen kautta. *Tämä on hyvä aihe ja tosi mukava kun joku tutkii tätä. Olen kokenut, että tätä viiteryhmää ei kukaan ole oikein tutkinut.*

Saara puhuu uskalluksesta antaa adoptiolapsi yksinvanhemmalle. Tähän sanomaan sisältyy oletus mahdollisesta riskistä. Viesti on suunnattu yleisesti niille, jotka epäilevät yksinvanhemman selviytymistä. Viesti voi olla suunnattu myös niille, joilla on adoptioprosessissa päätösvaltaa. Saara haluaa omalla tarinallaan muokata stereotyyppisiä käsityksiä yksinvanhemmuudesta ja osoittaa, että yksinvanhempi pärjää ja pystyy huolehtimaan lapsesta.

Kyllä se on aina semmoinen tunne, että hei, kiitos siitä, sain niin ihanan lapsen. Minä...sitten aina toivoo, että ne uskaltavat antaa toisillekin yksinhuoltajille. Olen pitänyt sitäkin tärkeänä, näkee, että yksinäinen pystyy yksin huolehtimaan.

Perelmanin (1996) mukaan retoriikassa yleisö voi olla toisinaan helposti nähtävissä ja joskus on vaikeampaa määritellä, kenelle puhe tai teksti on suunnattu. Perelman toteaa myös, että joskus puhuja osoittaa sanansa suoraan jollekin henkilölle, mutta toisaalta Koistinen (1998) huomauttaa, että yleisön ei tarvitse olla fyysisesti läsnä, vaan vaikuttamisen kohde on argumentoijan konstruoima. Yleisöä tarvitaan kuitenkin aina: asiasta tulee totuus vain siten, että jokin yleisö hyväksyy sen tosiasiksi ja sitoutuu sen paikkansapitävyyteen. Olen itse

27 Kertojien huoli ei ollut aiheeton, sillä Kiina kiristi adoptiokriteereitään vuonna 2007 ja lopetti yksinhakijoiden hakemusten vastaanottamisen toistaiseksi. Interpedia lopetti uusien yksinhakijoiden adoptioanomusten vastaanottamisen elokuussa 2007 pitkien jonojen vuoksi.

toiminut kuulijana ja yleisönä ja ollut ehkä vahvistamassa tietynlaisen emansipatorisen ja poliittisen tarinan esiinnousua.

12. MATKAN PÄÄTÖS

Matka adoptioäitiyteen ja yksinvanhemmuuteen on tullut päätökseensä. Olen ollut kiinnostunut tarinoista ja kerrotusta elämästä. Tutkimuksen kohteena ovat ensinnäkin olleet yksin adoptoineiden äitien tarinat ja kokemukset kansainvälisestä adoptioprosessista. Tutkimustehtävänäni on ollut etsiä vastauksia kysymykseen siitä, millaisia tarinoita yksin adoptoineet naiset kertovat adoptioprosessista. Olen kuvannut adoptioprosessia ja -neuvontaa ilmiöinä, joita ei tunneta kovin hyvin. Kiinnostukseni kohdistui niihin syihin, jotka käynnistivät adoptioprosessin, pitkään odotukseen, ensimmäisiin tietoihin lapsesta ja siihen, millaisia tunteita se herättää kertojissa. Olen kuvannut ensimmäistä tapaamista ja paluuta Suomeen lapsen kanssa. Toisena kiinnostukseni kohteena on ollut se, millaisia äitiyksiä ja tarinoita kerronnassa rakentuu. On ollut kiinnostavaa tutkia sitä, mihin näitä tarinoita on tarvittu. Olen analysoinut aineistoa induktiivisella ja deduktiivisella sisällönanalyysillä ja teemoittelemalla tarinoita. Olen etsinyt tarinoiden juonteita. Tästä on syntynyt mielikuvamatka adoptioon ja yksinvanhemmuuteen. Aineistona olivat 19 naisen kertomukset.

Lopetan tämän matkan tutkimustulosten yhteenvetoon ja lopputarkasteluun. Ensimmäiseksi käsittelem sitä, miten vanhemmuus ja äitiys rakentuvat tarinoissa ja millaisena yksinvanhemmuuden taide näissä tarinoissa näyttäytyy. Toiseksi tarkastelen sitä, millaisia tarinoita kerrotaan ja millaiset tarinan juonteet kilpailevat yksittäisissä tarinoissa. On mielenkiintoista tarkastella sitä, kuinka tarinat ammentavat vaikutteita kulttuurisista vanhemmuuden tarinoista, mutta myös yksilöllisistä, neuvonnassa tuotetun ja eletyn äitiyden tarinoista. Luku päättyy tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ja pohdintaan; jotakin on kenties jäänyt kuulematta ja kertomatta ja jotakin voisi vielä tulevaisuudessakin aiheesta kertoa.

12.1 Yksinvanhemmuuden taide

Adoptioprosessin yksityiskohtainen tarkastelu on antanut erinomaisen mahdollisuuden katsoa miten kertojat ovat rakentaneet pala palalta äitiyttään ja suhdetta lapseen. Se on kuin de Bottonin (2002) kuvaama matkalla nähty taide, joka tässä tutkimuksessa näyttäytyy yksinvanhemmuuden taiteena. Äitiydestä ja yksinvanhemmuudesta neuvoteltiin omien mielikuvien, ruumiillisuuden ja tunteiden avulla.

Ensimmäiset neuvottelut käytiin hetkenä, jolloin päätös adoptioprosessiin lähtemisestä syntyi. Tärkeimmäksi adoption motiiviksi muodostui halu saada lapsia ja perustaa perhe. Ajankohta oli sopiva perheen perustamiselle, sopivaa puolisoa ei ollut löytynyt tai sitä ei välttämättä haluttukaan. Joillekin kertojista adoptio oli osa kansainvälistä elämäntyyliä. Toisaalta biologinen kello tikitti, kohta olisi voinut olla liian myöhäistä myös adoptiolle. Joillakin kertojilla moraaliset ja uskonnolliset tekijät estivät biologisen lapsen saamisen pysyvän parisuhteen tai avioliiton ulkopuolella. Bock (2000) kuvaa omassaan aineistossaan sitä, kuinka päätös saada lapsi yksinvanhempana ei synny helposti. Hänen tutkimukseensa osallistuneet naiset keskustelivat ystäviensä, sukulaisten, terapeuttien ja kirkon johtajien kanssa siitä, tekevätkö oikean päätöksen. Omassa aineistossani kertojat saivat lopullisen kimmokkeen adoptioajatuksele suvun, ystävien, lehtiartikkeleiden tai televisio-ohjelman adoptiotarinoista. Myös suvun vahvan naisen tarina saattoi olla kannustimena. Muille kuin kertojille adoptio saattoi näyttäytyä altruistisena tekona tai jopa kyvyttömyytenä saada ”omia” biologisia lapsia.

Lapsen saamiseen adoption avulla vaikuttaa yksilön elämäntilanne. Vaikka elämäntilanne ei ole valinta, siihen ovat vaikuttaneet erilaiset elämän varrella tehdyt valinnat. Adoption vireillepanon ajankohta on kuitenkin hakijan itsensä päätettävissä. Atchley (1975) esittää, ettei yksilön elämää ole kuitenkaan sisällöllisesti määritelty ja että yksilöllä on vapaus tehdä valintoja ja löytää tyydytys omasta elämänsä ajasta. Toisaalta yksilön on pakko tehdä koko elämänsä ajan valintoja ja perustella myös valintojensa motiivit (vrt. kotiselvitys). Jos yksilö tekee ”väärään” aikaan väärän valinnan, hän saattaa menettää ikäryhmänsä tuen. Tietyt tapahtumat ovat ikänormitettuja. Meyer (1986) puolestaan toteaa, että länsimaisessa yhteiskunnassa yksilöllisyys ei ole pelkästään yksilöllinen kokemus. Yksilö vaikuttaa siihen, millainen on se yhteiskunta, johon hän kuuluu.

Työni otsikko on muuttunut analyysini myötä. Aikaisemmin se käsiteli yksinvanhemmuutta valintana, mutta aineisto haastoi valinnan käsitteen. Myös muut yksinvanhemmuutta valintana tutkineet ovat osoittaneet mielenkiintoa juuri tätä kysymystä kohtaan (ks. Renvoize 1985, Kahiluoto 1992, Hertz ja Ferguson 1997, Mannis 1999, Bock 2000, Mazor 2004). Yksilön elämäntilanne, pystyvyys ja itsenäisyys sekä taloudellinen ja henkinen kapasiteet-

ti kietoutuvat valinnan mahdollisuuteen. Adoptio ja äidiksi tulo eivät tapahdu kuitenkaan irrallaan muusta elämän todellisuudesta.

Hertz ja Ferguson (1997) esittävät, ettei aina ole kyse valinnasta elää ilman parisuhdetta ja hankkia lapsi yksin. Sopivaa kumppania ei ole ehkä löytynyt, ja lapsen saaminen on koettu tärkeäksi. Implisiittisesti on kyse valinnasta, koska lapsi on hankittu tietoisesti ilman parisuhdetta, vaikkei henkilö itse ole välttämättä voinut vaikuttaa yksinvanhemmuuteen johtaviin tekijöihin. Scheman toteaa Renvoizen (1985) kirjassa, että naiselle lapsen saaminen ilman pysyvää parisuhdetta ei ole mikään uusi asia. Utta sen sijaan on se, että niin näyttää tapahtuvan valkoisille naisille keski-ikässä. Näin onkin, sillä Jonesin (2003) mukaan yksinvanhemmuus on lisääntynyt amerikkalaisten naimattomien hyvin toimeentulevien 30–40-vuotiaiden keskuudessa.

Neuvottelua käytiin myös adoptio-neuvonnassa, jossa luotiin tarinoita kasvatuksesta, yksinvanhemman moraalista, fyysisestä ympäristöstä ja taloudesta. Tarinoilla rakennettiin ideaalikuva yksinvanhemmasta, ennakoitiin tulevaisuutta ja tuotiin menneisyyden tarinat osaksi neuvottelemisen prosessia. Ennakoinnin tarkoituksena oli luoda selviytymisen strategioita.

Adoptioprosessin keskeisiä aktiivisia toimijoita olivat sekä hakija että adoptiopalvelun ja -neuvonnan työntekijät. Prosessin passiivinen toimija oli ns. miehen malli eli tuttavapiiriin kuuluva mieshenkilö, jonka nimi merkittiin adoptiolupahakemukseen. Miehen mallille oli vain olemassaolon vaatimus. Joissakin tarinoissa vaade pelkistyi heteroseksuaalisen perheen isäksi. Vaade perustui adoptioluovuttajamaan tai neuvonnan antajan vaatimuksiin, mutta se oli usein myös kertojien oma toive. Taustalla ovat vaikuttamassa yksinvanhemmuuden ja lastensuojelun historian mallitarinat, ja myös adoptio-neuvonnan ohjeistus (STM 1998).

Odotus oli taiteilua yksityisen ja julkisen rajalla. Toisaalta neuvonta haastaa kertomaan ja puhumaan adoptiosta, toisaalta haluttiin pitää osia odotuksesta vain itsellä. Odotukseen liittyy myös kääntyminen sisäänpäin ja omien tunteiden tutkiskelu. Ulkopuoliset eivät huomanneet odotuksen ruumiillisista tilaa, vaan odottavan äidin oli tietoisesti tehtävä se julkiseksi. Odotuksen kesto ei voitu tarkalleen ennustaa, mikä haastaa olemaan jatkuvasti valmiina nopeisiin muutoksiin. Äitiyteen liitetään ainutlaatuinen eletyn ruumiillisuuden kautta syntyvä suhde lapseen. Adoptiossa tätä sidosta ei synny raskauden kautta. Ruumiillisuus-käsitteen käyttö ei ole ongelmattoma äitiyden yhteydessä, koska äitiys liitetään vahvasti biologiaan. Ruumiillisuuteen liittyviä käsitteitä voidaan käyttää antamaan uusia merkityksiä biologisille termeille, kuten esimerkiksi raskaudelle.

Kertojat käyttivät tarinoissaan yhtenäistä esitystapaa adoption vaiheista. He puhuivat äitiyden mallitarinan mukaisesti raskaudesta eli lapsen odotuksesta, keskenmenoista silloin kun luvattua lasta ei saanutkaan sekä kiintymyssuhteen synnystä. Yhtenäinen metaforinen ja kulttuuriseen ruumiillisuuteen

liittyvä kieli syntyy osana adoptioeuvontaa. Kertojat olivat tottuneet tuottamaan selviämistarinoita, koska he olivat joutuneet useampaan kertaan osoittamaan olevansa ns. hyviä äitejä sekä kotiselvityksen että adoption jälkeisen seurannan vuoksi (ks. Pösö 2003, s. 142). Kertomisen tapaa voisi kutsua ns. adoptiopuheeksi, sillä siinä yhdistyy selviämispuhe ja adoptioeuvonnassa käytetty ammattilaisten kieli. Haastattelussa adoptiopuheen jälkeen seurasi ns. äitipuhe, jossa kertomuksen jäsenitys tapahtui oman lapsen elämän ja kasvun kautta.

Adoptiolapsen ns. syntymälle ei ole olemassa valmista kulttuurista mallitarinaa. Perinteisesti lapsen syntymä tapahtuu sille legitimoidussa suojaisessa paikassa, jossa ympärillä on ”synnytyksen hoitoon” erikoistunut henkilökunta. Adoptiossa lapsen luovutus tapahtuu julkisessa tilassa: hotellien aulassa, lastenkodissa, sijaiskodissa, lentokentällä tai rautatieasemalla. Kokemuksen ja koivat mukana seuranneet ystävät ja omaiset. Adoptioeuvonnan antajan järjestämä yhteyshenkilö kohdemaassa oli suuri apu, mutta myös hotellien henkilökunta osoittautui tuen lähteeksi.

Mielikuvaa lapsesta luotiin aktiivisesti. Mielikuvan luontia helpotti se, että tiedossa oli kohdema, lapsen sukupuoli ja ikä. Saattoi kuitenkin käydä niin, että ehdotettua lasta ei saatukaan (ns. keskenmeno). Ensimmäinen merkittävä kohtaaminen lapsen kanssa oli valokuvan saaminen lapsesta. Kuva aiheutti hämmennystä ja ihastusta. Kuvaa yritettiin tulkita, ja kuvan kautta odotus konkretisoitui myös työtovereille ja suvulle. Ensitapaaminen oli myös hämmennyksen ja kiintymyksen syntymisen hetki. Joillakin hakijoista oli aluksi vierauden tunteita, mutta kiintymys syntyi myöhemmin. Lapsen luovutustapahtuma ei edistänyt kiintymyksen syntyä, vaan oli suurimmaksi osaksi tekninen tapahtuma. Aikaa alkututustumiselle oli vähän.

Suomeen paluun jälkeen kokemusta kerrottiin muille adoptiovanhemmille, ystäville, sukulaisille ja työtovereille, mutta myös itselle, osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. Kun tapahtumaa kerrotaan uudelleen ja uudelleen, se saa uusia merkityksiä. Kokemusta peilataan muiden vastaavassa tilanteessa olevien tarinoihin, omiin lapsuudenkokemuksiin tai tähän päivään.

Tarinoissa rakentui moniaineksisia äitiyksiä. Merkittäväksi äitiyden rakennusaineeksi muodostui suhde lapseen ja jokapäiväinen arki. Yhteisen alun haasteita olivat lasten terveyteen ja ravitsemukseen liittyvät kysymykset, sekä varsinkin isompien lasten kohdalla yhteisen kielen löytyminen. Pitkään jatkunut odotus ja epävarmuus herkistivät kertojat, ja jotkut vertasivat olotilaansa synnytyksen jälkeiseen herkistymiseen. Hakumatkalla oli kiire kotiin ja arjen kodintuntoisuuteen. Arki näyttäytyi näin metaforisena kotina, tuttuna ja turvallisenä (Jokinen 2003). Arki tasoitti alun mahdollisia vaikeuksia. Kertojat ompelivat kuin tilkkutäkkiä lasten taustoja ja tekivät yhteistä historiaa näkyväksi videoinnin, valokuvien ja päiväkirjan kirjoittamisen avulla.

Feministisessä keskustelussa kotiäitiys on nähty usein naista alistavana (Anttonen 2003), mutta omassa aineistossani se näyttäytyi myös uskalluksena heittäytyä taloudellisesti tiukkoihinkin ehtoihin. Jotkut haastateltavat kertoivat taloudellisesti tiukoista ajoista varsinkin hoitovapaan aikana.

Kiintymyssuhdeteoreettinen ajattelu on kokenut 1990-luvun puolen välin jälkeen uuden nousun sosiaali- ja perhetyön käytänteissä (Korhonen ja Sukula 2004). Aineistoni kertojat käyttivät tottuneesti kiintymyssuhteen käsitteistöä kuvatessaan vuorovaikutuksen syntymistä lapseen. Kiintymyksen tarinoissa kerrottiin rakkaudesta lapseen. Rakkaus näkyi fyysisinä rakkaudenosoituksina, kuten läheisyytenä ja huolehtimisena, mutta myös mentaalisen kodin tekemisenä lapselle. Rakkaus ei aina syntynyt heti, vaan se saattoi olla hitaan lähestymisprosessin tulos. Kiintymystarinat synnyttivät myös rajapintoja muiden biologisen lapsen saaneiden kanssa ja näissä adoptioäitiys näyttäytyi ikään kuin menetettynä mahdollisuutena muodostaa kiintymyssuhde lapseen. Kiintymyssuhdeteorian käyttö arkikielessä onkin Bergin (2008) mukaan yleistynyt.

Kertojat toimivat lastensa ns. asianajajina tilanteissa, joissa lapsista haluttiin kodin ulkopuolella tehdä toisia. He puolustivat lapsiaan rasistisia hyökkäyksiä vastaan. He puolustautuivat omaa seksuaalimoraalia kyseenalaistavia puheenvuoroja vastaan. Asianajajuus näkyi myös ennakointina esim. sopivaa koulua tai päivähoitopaikkaa etsittäessä.

12.2 Kilpailevat tarinat

Tutkimuksen alussa esitin kysymyksen, voiko marginaalin kautta nähdä keskiöön. Yksinadoptoivat ovat pieni yksinvanhempien ryhmä, mutta myös pieni adoptiovanhempien ryhmä. Onkin mielenkiintoista tarkastella, millaisia odotuksia ja oletuksia tähän ryhmään peilautuu. Käyttämässäni kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa adoptioon liitetään vahvasti biologisen lapsen menetys, ja lapsista tehdään toisia erilaisten kehityksellisten riskien kautta. Yksinvanhemmuudessa toiseutta rakennetaan äitiyteen liittyvien riskien kautta. Näitä ovat äidin jaksaminen, taloudelliset ongelmat, isän puuttuminen ja pärjäämisen kyseenalaisuus. Aineistossani vanhemmuuden rakentuminen adoptioprosessissa on antanut mahdollisuuden tarkastella millaisia odotuksia yksinvanhemmuudelle ja adoptiolle asetetaan. Lähden tarkastelemaan sitä, miten yksinvanhemmuuden, adoption ja äitiyden mallitarinat käyvät keskustelua yksilöllisten tarinoiden kanssa ja löytyykö kilpailevia tarinoita.

Yksinvanhemmuuden tarinat ovat muuttuneet viimeisen sadan vuoden aikana. Rantalaihon (2009) mukaan vielä 1900-luvun alussa yksinvanhemaksi tultiin leskeyden tai avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen kautta. Nykypäivänä yksinvanhemmiksi tullaan avo- tai avioeron, jopa tietoisien valin-

nan kautta. Myös adoption tarinat ovat muuttuneet ja kansainvälistyneet viimeisen 50 vuoden aikana. Kotimaiset adoptiot ovat vähentyneet, sillä suurin osa vierasadoptioista on kansainvälisiä. Jos tarkastellaan kahden yksittäisen, eri aikakausina lastensuojelutyötä ja adoptioeuvontaa ohjanneen oppaan antamia ohjeita sosiaalityöntekijöille, huomataan kuitenkin yllättäviä yhtäläisyyksiä ideaalin adoptiovanhemmuuden määrittelyssä. Viisikymmentä vuotta vanhassa lastensuojelutyöntekijöille suunnatussa oppaassa (Tarvainen 1954) kuvataan kuinka adoptio onnistuu parhaiten terveiden ja *virheettömien* lasten kohdalla. Tällä hetkellä käytössä olevassa neuvontaa ohjaavassa oppaassa (STM 1998) samasta asiasta kirjoitetaan käänteisesti lapsen mukanaan tuomien riskien ja toiseuden muodossa. Haasteiksi nimetään lapsen aikaisemmat vaikeat elämäkokemukset, erilainen kulttuuritausta (erilainen ulkonäkö) ja terveys (ks. myös Mäkipää 2007, Malin 2006).

Tarvaisen (1954) laatimassa oppaassa adoptoivaksi perheeksi määrittyi kahden vanhemman perhe. Yksinäinen mies ei tullut kyseeseen, mutta yksinäisen naisen perhe nähtiin mahdollisena, kuitenkin *vaillinaisena täydellisenä pidettyyn* kahden vanhemman perheeseen verrattuna. Yksinhuoltaja oli sopiva vammaisen lapsen äidiksi (Lastensuojelun keskusliitto 1956). Adoptioon luovuttavien maiden asettamat kriteerit (vuonna 2009) adoptiovanhemmuudelle ovat varsin tiukat. Niiden mukaan ”ihanteellisiksi” adoptiovanhemmiksi osoittautuvat henkilöt, jotka ovat heteroseksuaalisia ja avioliitossa. He ovat myös terveitä, heillä on riittävä toimeentulo eivätkä he ole saaneet biologista lasta (ks. liite 1). Käytännössä kuitenkin entistä enemmän hakijoina on henkilöitä, joilla on ennestään biologisia lapsia (STM 2007). Yksinhakija soveltuu luovuttajamaiden ohjeissa pääsääntöisesti vammaisen, vanhemman tai sairaan lapsen vanhemmaksi (liite 1). Omassa aineistossani yksinhakijat ovat vuosien 1985–2001 aikana saaneet sekä terveitä että sairaita tai erityislapsia.

Adoptioeuvonnassa tuotetaan uusi tarina, jossa on sekoittuneena yksin- ja adoptiovanhemmuuden mallitarinoiden elementtejä. Neuvonta on osa lastensuojelun sosiaalityötä, jossa lastensuojelun ammattilainen ja adoption hakija kohtaavat toisensa. Sosiaalityön ammattilaisen huoli on moninainen, sillä hänen on varmistuttava siitä, että lapsi saa hyvät kasvuedellytykset uudessa perheessä. Berg (2008) selvitti omassa tutkimuksessaan käsityksiä hyvästä äitiydestä lastensuojelun perhepuheessa ja mediakeskustelussa. Hän löysi aineistostaan erilaisia huolen aiheita, jotka liittyivät kodin- ja lastenhoitoon, vuorovaikutukseen lapsen kanssa ja äidin jaksamiseen. Berg näkee, että adoptioeuvonta osana lastensuojelun tarinoita tuottaa huolen tarinoita siitä, toteutuuko äitiys lapsen kannalta tarkoituksenmukaisena. Omassa aineistossani kertojat kuvaavat sattumana sitä, millaiseksi kohtaamisen tarina muodostuu sosiaalityöntekijän kanssa. Neuvonta oli merkityksellistä aikaa ja sai myös paljon tilaa tarinoissa.

Neuvonta tarjoaa tietyn ideaalin, tarinan hakijasta, joka on pystyvä ja taloudellisesti turvattu ja jolla on riittävä tukiverkosto ja tarvittaessa myös toisen sukupuolen malli. Koska lähes kaikki yksin adoptoineet ovat naisia, käytännössä silloin puhutaan miehen malleista. Suhde miehen malliin ei ollut seksuaalinen, vaan se näyttäytyi passiivisena toisen sukupuolen mallina. Neuvontaa ohjaavassa tekstissä miehen malli liitetään osaksi kasvatusta (STM 1998). Tarinoissa tämä jää kuitenkin irralliseksi, ja ns. toisen sukupuolen malli todentuu usein muuna henkilönä kuin nimettynä miehen mallina luonnollisissa ja muuttuvissa elämäntilanteissa. Ideaalitarinassa tarjotaan myös turvallinen kasvuympäristö lapselle, hakija on terve ja hänen seksuaalisuutensa on kerrottu auki. Ward Gailey (2006) toteaa, että yksinadoptoiva nainen on lähtökohtaisesti homoseksuaali kunnes toisin todistetaan. Homoseksuaalisuus olisi voinut olla este adoptioluvan saamiselle.

Adoptioneuvonta houkuttelee tuottamaan selviytymisen tarinaa adoptiovanhempana ja myös yksinvanhempana. Varsinainen vanhemmuuden rakentuminen alkaa adoptioneuvonnassa, jota ohjaa neuvonnan mallitarina. Mallitarina syntyy adoptioneuvontaa ohjaavan lainsäädännön (ks. luku 2.2) ja adoptiokäytänteiden antamista puitteista (ks. myös Mäkipää 2007). Mielenkiintoista on myös kysyä, onko tarinoiden syntyyn vaikuttamassa myös neuvontaa antavan sosiaalityöntekijän, luovuttavan maan viranomaisien ja palveluntuottajan työntekijöiden omat käsitykset hyvästä vanhemmuudesta. Kertajat rakensivat tarinoissaan vahvaa selviytymisen tarinaa. Selviytymistarinaa tuotettiin suhteessa lapsen parhaaseen, kiintymiseen ja arjen sujumiseen. Selviytymistarina syntyi kertojan omasta tarinasta, mutta myös suvun merkittävät naiset olivat osana selviytymisen tarinaa. Erityisesti oman äidin tarina oli vaikuttamassa siihen, millaista äitiyden tarinaa kerrottiin tai miten tarinaa haluttiin muokata. Selviytymisen tarina ei tarkoita sitä, ettei vaikeuksia olisi ollut, mutta kertomisen hetkellä ne kerrottiin voitettuina. Lapsista haluttiin kasvattaa voimakkaita yksilöitä, jotka olisivat ylpeitä omasta taustastaan.

Soraäänenä ja jaksavan adoptioäidin mallitarinan vastaisena oli luetuissa väsymisen tarinoita. Väsymykselle ei tuntunut olevan adoptiotarinoissa vielä selvää muotoa tai mahdollisuutta niiden kertomiseen, vaikka Bergin (2008, 105) mukaan väsymisen tarinoista on tullut hyväksyttävämpiä osana äitiyden tarinoita (myös Jokinen 1996). Tarinoissa ilmeni myös selittämätöntä pelkoa tai häpeää koettujen vaikeuksien vuoksi. Pelkoa esiintyi koko prosessin ajan: pelko, ettei saa adoptiolupaa, ettei saa lasta, tai pelko että menettää lapsen. Nousiainen (2004, 14) pitää syyllisyyttä ja häpeää äidin moraalin varjain. Voisiko häpeän tarina olla myös selviytymistarinaan pakottava tarinan juonne, puolustautumista ympäristön epäileviä tarinoita kohtaan?

Yksinvanhemmuuden ja adoption mallitarinat sekä adoptioneuvonnassa tuotetut tarinat voivat olla ristiriidassa henkilökohtaisen tarinan löytymisen

kanssa. Jähi (2004, 158) esittää, kuinka mallitarina voi olla esteenä oman tarinan kertomiselle ja löytymiselle. Tutkimusta aloittaessani olin kiinnostuneempi yksinvanhemmuuksien tarinoista, koska silloisessa työssäni kohtasin yksinvanhemmuutta kategorisoivia perhetyön käytänteitä. Tutkimuksen päättyessä huomaa adoptiotarinoiden saaneen enemmän painoarvoa. Selitys voi löytyä adoptioprosessin hallitsevuudesta äidiksi tulon tarinoissa. Yksinvanhemmuus on kuitenkin vahvasti läsnä, välillä näkymättöminäkin tarinan juonteina esimerkiksi silloin, kun neuvonnassa tuotetaan yksinvanhemmuuden ideaalitarinaa (kuvio 9). Yksinvanhemmuuden tarina voimistuu, kun kerrotaan vanhemman seksuaalisuuteen ja varsinkin moraaliin, talouteen tai tukiverkostoihin liittyvistä asioista. Yksinvanhemmuuden tarinaa kerrottiin erityisesti lapsen kasvettua ja arjen kautta. Vastaavasti adoptiotarina tulee näkyvämmäksi, kun puhutaan lapsen terveydestä, sopeutumisesta, kiintymisestä tai kulttuurisista ominaispiirteistä. Adoptioprosessi jaksottaa tarinan syntymistä varsinkin odotusajalla. Äitiyden tarina näyttäytyi neutraalimmalta kuin poliittisesti sävyttyneet yksinvanhemmuus ja adoptio. Tavallisuuden tarinat voivat toimia myös vastatarinoita yhden vanhemman pärjäämistä epäileville. Toisaalta ne voivat toimia adoption mallitarinoina, kertaalleen kerrottuina selviytymisen tarinoita. Adoption tavallisuuden korostaminen suuntautui adoption erikoiseksi leimaavia tarinoita vastaan.

Jokinen (2005) pohtii arjen jäsentämistä käsittelevässä teoksessaan sitä, kuinka institutionaaliset rakenteet myös tukevat ns. tavallista arkea. Jos adoptiotarinat ja varsinkin yhden vanhemman adoptiotarinat ovat erikoisia tarinoita, ehkä eksoottisiaakin, onko luonnollinen vastatarina silloin tavallisuuden tarina? Adoptioneuvontaa ohjaavassa oppaassa (STM 1998) adoptioperhe määrittyy poikkeavaksi, ja adoptioon liitetään suuri määrä toiseuden riskejä, jotka juontavat juurensa adoptoidun lapsen menneisyydestä (myös Mäkipää 2007). Tavallisuuden tarinat voivat toimia myös vastatarinoina yhden vanhemman pärjäämistä epäileville. Tutkimukset ja mediapuhe yksinvanhemmuuden riskeistä tuottavat jännitteitä oman tarinan kertomiselle. Kertojat eivät pitäneet merkityksellisenä sijoittaa omaa tarinaansa mihinkään yksittäiseen äitiyden kategoriaan. He viittasivat itseensä käsitteitä adoptioäiti, äiti, yksinhuoltaja tai yksinhakija. Voikin käydä niin, että ympäristö asettaa kertojan tiettyyn yksittäiseen tarinan malliin. Tämän tutkimuksen tarinoissa yksittäisen kertojan tarina polveili ja sekoittui erilaisiksi yksinvanhemmuuden, äitiyden, adoption, kiintymyksen, naiseuden tai työn ja vapaa-ajan tarinoiksi.

Tarinat näyttäytyivät poliittisena, individualistisena ja kollektiivisena paikkana kertoa omaa tarinaansa. Tarinoilla pyrittiin vaikuttamaan, luomaan uudenlaisia mallitarinoita adoptiosta ja yksinhuoltajuudesta: *näinkin voi tehdä*. Kertominen antoi mahdollisuuden kerrata adoption tapahtumia. Tarinat olivat myös osa kollektiivista äitiyden, yksinvanhemmuuden tai adoption tarinavarantoa, josta voidaan ammentaa mallitarinoita uusille

vanhemmuuksien tarinoille. Toisaalta kerronta toisintaa yksinvanhemmuuden kulttuurista mallitarinaa (ks. Kulmala ja Vanhala 2004).

12.3 Luotettavuus

Tässä vaiheessa tutkimusta on hyvä pysähtyä ja tarkastella kriittisesti omia tutkimuksellisia valintojani ja tutkimuksen luotettavuutta. Riessman (1993) tuo esille neljä erilaista näkökulmaa tarkastella narratiivisen tutkimuksen luotettavuutta. Näitä ovat hänen mukaansa vastaavuus (correspondence), uskotavuus (persuasiveness), käytännöllisyys (pragmatic use) ja koherenssi (coherence). Tarkastelen seuraavassa tutkimuksen luotettavuutta Riessmanin edellä mainittua jaottelua soveltaen.

Riessmanin (1993) mukaan samasta tapahtumasta voi kertoa useita erilaisia kertomuksia, riippuen kertojan arvoista ja intresseistä. Tämä väite asettaa tutkijan haasteelliseen asemaan: miten tutkimus tuottaa informaatiota, joka tekee oikeutta rikkaalle aineistolle? Kaikki haastatteluissa kerrotut ja minulle lähetetyt kirjoitetut tarinat ovat olleet tutkimuksellisesti tärkeitä. Pidän kertomista merkittävänä tekona ja tarinoita kertojilleen merkittävinä. Olen ollut kiinnostunut tarinoiden teemoista ja juonista. Teemojen käyttö voi saada tapahtumat näyttämään irrallisilta, mutta en halunnut käyttää kokonaisia tarinoita tunnistettavuusvaaran vuoksi. Tästä syystä olen päätenyt käyttämään kahdenlaista analyysiä, joista toinen perustuu teemoihin ja toisessa katson tarinoita kokonaisuutena, tiettyjen juonten ympärille rakentuneena. Juonet ovat kuitenkin omia tutkijan konstruktioitani. Konstruktivistisen lähtökohdan mukaan todellisuutta rakennettiin paitsi haastattelutilanteissa, myös vuorovaikutuksessa aineiston kanssa. Voin kysyä tässä vaiheessa tutkimusta: olenko onnistunut tekemään oikeutta tarinoiden merkityksille ja kokemuksille? Vastaako analyysini tulos kerrottua todellisuutta vai olenko etsinyt vain tietynlaisia tarinoita?

Riessman (1993) mukaan tutkimuksen luotettavuutta voi lisätä luetuttamalla tutkimusraportin tutkimukseen osallistuneilla saadakseen selville, ovatko tutkijan rekonstruoimat tulkinnat sellaisia, että tutkimukseen osallistuvat voivat tunnistaa ne omikseen. Itse olen tehnyt näin niissä kohdissa, joissa olen epäillyt kertojien tunnistamisen mahdollisuutta, mutta toisaalta kertojien liiallinen häivyttäminen olisi voinut vaikuttaa asiasisältöön. Olen kuitenkin kirjoittanut tutkimusprosessin perusteellisesti auki.

Haastatteluista on kulunut useita vuosia, ja näin kertojien elämäntilanteet ovat voineet muuttua. Elämäkertojen ajallisuutta tarkastellut Ricoeur (1984) toteaa, että kun kertoja tietää miten tarina päättyy, kertomus voi muuttua. Jos olisin haastatellut niitä, jotka odottivat lasta, heidän kertomuksensa odotuksesta olisi voinut olla toisenlainen, koska kertomuksen päätös olisi

vielä avoin. Tarina on takautuva, joten tutkimukseni käsittelee menneisyyden kokemuksia, jotka on kerrottu kertomisajankohdan elämäntilanteesta käsin. Tämän tutkimusraportin johdannossa kuvasin tutkimuksellisia intressejäni löytää vastatarinoita stigmatisoiville yksinvanhemmuuden tarinoille. Tämä intentio on voinut vaikuttaa siihen, ketkä ovat vastanneet kutsuuni osallistua tutkimukseen. Löysin tarinoista vastatarinoita, mutta myös äitiyden mallitarinoita.

Pitäytymällä pelkästään teemojen analyysissä en olisi tehnyt riittävästi oikeutta tarinallisuudelle ja tarinoiden vaikuttavalle puheelle. Analyysissä olen edennyt sekä aineisto- että teorialähtöisesti. Temaattinen sisällönanalyysi toimi hyvin adoptioprosessin kuvailussa, ja teemat istuivat tarinalliseen kehiköön. Tutkimuksen koherenssin takaamiseksi olen antanut kaikille teemoille saman painoarvon.

Adoptiot olivat tapahtuneet eri aikakausina, ja useimmilla adoptiosta oli kulunut jo vuosia. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että kotiselvitysvaiheesta kerrottiin yksityiskohtaisesti riippumatta adoption ajankohdasta. Kun adoptiot tapahtuivat eri aikoina, palvelunantajien ja kohdemaiden vaateet adoptiovanhemmille ovat jossakin määrin muuttuneet. Näiden vaateiden tarkka selvittäminen olisi vaatinut laajaa selvitystyötä kulloisenakin aikakautena ja kussakin adoptioluovuttajamaassa vallinneista adoptiokäytännöistä ja lainmuutoksista. Tällainen selvitystyö olisi jo uuden tutkimuksen aihe, eikä se toisaalta ole suoranaisesti oman tutkimuskysymykseni kannalta merkittävä.

Jos olisin rakentanut haastattelun ja kirjoituskutsun yhden kysymyksen varaan, olisinko saanut toisenlaisia tarinoita? Olisin voinut saada enemmän tietoa niistä asioista, joista kertojat olisivat halunneet kysymättä itse kertoa. Olin kuitenkin kiinnostunut äitiydestä, ja olisi ollut mahdollista, että kertojat olisivat kertoneet vähemmän itsestään ilman tarkentavia kysymyksiäni.

Lincoln & Cuban (1985) käyttävät siirrettävyyttä kuvaamaan tutkimustulosten soveltamisesta laajempaan kontekstiin. Heikkisen (2001) mukaan narratiivisen tutkimuksen tavoitteena ei ole tuottaa objektiivista tai yleistettävää tietoa, vaan henkilökohtaiseen perustuvaa kokemuksellista tietoa. Itse käytän Riessmanin (1993) käsitettä käytännöllisyys kuvaamaan tulosten vaikuttavuutta. De Botton (2002) ilmaisee huolensa siitä, että vaikka saatavana on runsaasti neuvoja siitä mihin matkustaa, on vain vähän vinkkejä siitä miksi ja miten lähteä. Ehkä tämä tutkimustarina voi antaa tietoa siitä, miksi ja miten adoptiomatkalle lähdetään. Tutkimukseni tulokset voivat toimia keskustelun herättäjinä. Tulosten kautta saa uutta tietoa adoptioprosessista, vanhemmuuden monimuotoisuuksista ja arjesta.

Tutkimus voi olla myös uudenlainen äitiyden mallitarina, josta joku toinen voi löytää lähteitä omaan tarinaansa. Vilkkoo (1997) mukaillen voisi kysyä, onko naisilla tapana kertoa itsestään suhteessa merkittäviin toisiin? Tämä voisi tarkoittaa oman tarinan merkityksen kutistumista, mutta myös positiivisen

tai vaikka emansipatorisen mallin löytämistä. Jotkut haastateltavat kertoivat sukunsa ns. vahvoista naisista, jotka olivat yksin hoitaneet lapsia ja perhettä. Nämä mallit olivat toimineet myös kertojille rohkaisuna. He toivat esille myös sen, että omalla tarinallaan he haluavat rohkaista muita naisia adoptioon ja kertomaan erilaisia, valttarinoista poikkeavia äitiyden tarinoita.

Tutkimusaineistoni on valikoitunutta. Ensinnäkin tutkimuksen kohteena on ryhmä naisia, jotka ovat päättäneet adoptoida lapsen. Toisaalta he ovat läpäisseet kotiselvityksen ja saaneet luvan adoptioon. Lisäksi he kuuluvat adoptioäiteihin, jotka ovat adoptoineet ilman parisuhdetta. Vaikka aineisto näin voi olla valikoitunutta, joitakin tuloksia voi kuitenkin suhteuttaa yleisemminkin kansainväliseen adoptioon. Aineisto voi antaa myös mahdollisuuden katsoa marginaalin kautta keskiöön. Ajattelen, että tähän pieneen yksin- ja adoptiovanhempien ryhmään peilautuu yhteiskunnallisia ns. hyvän vanhemmuuden odotuksia ja stereotyyppioita, joita yhteiskunnassamme esiintyy. Näin tämän marginaalin kautta on mahdollisuus nähdä vilahduksia keskiöstä.

Tutkimuksen lopulla voi kysyä mitkä tarinat jäivät kuulematta? Mitkä tarinat puuttuivat? Ja millaisia ovat ne uudet tarinat, joita voitaisiin kertoa? Tarinoiden uusia ääniä voisivat olla ne naiset, joiden adoptiot evättiin tai jotka keskeyttivät neuvontaprosessin. Uusina kertojina voisivat olla ne miehet, jotka ovat adoptoineet lapsen yksin. Millaisena mahdollisuutena adoptio heille näyttäytyy? Miten adoptio neuvonta uusintaisi vanhemmuuden mallitarinaa miesten adoptioissa tai niiden ulkomailta adoptoitujen lasten tarinoissa, jotka voisivat kertoa omia lapsuuden tarinoitaan? Omat tutkimukselliset lähtökohdat ovat olleet vaikuttamassa siihen, millaisia tarinoita tässä tutkimuksessa on kuultu. Erilaiset teoreettiset ja menetelmälliset ratkaisut tuovat uutta näkökulmaa aiheeseen. Yhden mielenkiintoisen tarkastelukulman lisää tuo queer-teorian soveltuvuus adoption tutkimiseen. Feministitutkijat Park (2006) sekä Brakman ja Scholz (2006) esittävät, että tärkeämpää on korostaa yhtäläisyyksiä kuin eroavuuksia adoptiovanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden välillä. Omassa tutkimuksessani vanhemmuuden määritelmä on elänyt ja laajentunut kodin ulkopuolelle koskemaan sosiaalista vanhemmuutta.

12.4 Lopuksi

Tutkimus liittyy ilmiöön, jota tunnetaan vähän ja johon liittyy paljon tunneja arvolatauksia. Törrönen (2000) käyttää artikkelissaan termiä arkinen tutkimuskatse. Omalta osaltaan tämäkin tutkimus on ollut arkinen katse äitiyteen ja yksinvanhemmuuteen. Törrönen kuvaa kuinka hän omassa lastenkotilapsia kuvaavassa tutkimuksessaan tietoisesti irrottautui ongelmakeskeisyydestä ja kiinnitti huomionsa arjen tavanomaisuuteen. Tämä ei tarkoittanut ongelmien unohtamista, vaan hän puhuu harmaan eri sävyistä tarkoittamaan huo-

len aiheita. Arjesta ja positiivisista asioista kertominen ei tarkoita siis huolten unohtamista. Myös Brodzinsky ym. (1998), Wegarin (2000), Brooks ym. (2005) ja Jokisen (2005) peräämä arjen tutkiminen on antanut omalle tutkimukselleni vahvuutta. Arjen tarinat ovat keskittyneet adoptio-odotukseen, lapsen saamisen ja erilaisten elämän alueiden kuten työn, toimeentulon, vanhemmuuden tai naiseuden ympärille.

Adoptioeuvonnalla on merkittävä rooli adoptiovanhemmaksi tulossa. Adoptioeuvonta on osa lastensuojelun käytänteitä (Pösö 2003, Mäkipää 2006). Ero perinteiseen lastensuojeluun on siinä, että adoption hakijat astuvat vapaaehtoisesti lastensuojelun keskiöön. Adoptioeuvonta on lastensuojelun erillinen osaamisalue, vaikkakin se on kehittynyt osana lastensuojelukäytänteitä (Pösö 2003). Adoptioon liittyvä osaaminen on pirstoutunut järjestöjen, palveluntarjoajien, aktiivisten vanhempainyhdistysten ja tutkijoiden projekteiksi. Adoptiossa käydään jatkuvaa neuvottelua yksityisen ja julkisen välillä. Tätä neuvontaa käydään neuvontaprosessin aikana, mutta myös suhteessa ympäristöön, lapsen etniseen identiteettiin, kotiin, sukulaisuuteen tai vaikka työhön. Kodista tulee avoin myös neuvontaprosessin myötä.

Pösön (2003) esittämä ajatus, jonka mukaan adoptiossa järjestellään psykologista, sosiaalista ja juridista vanhemmuutta, toimii tutkimuksessani. Juridisen vanhemmuuden vahvistaminen on kuin juna, joka liikkeelle lähdettyään saapuu jossakin vaiheessa prosessinomaisesti määränpäähän. Huomattavasti problemaattisempi on adoptiovanhemmuuden sosiaalinen ja psykologinen luonne. Sosiaalisen vanhemmuuden kautta luodaan suhdetta lapseen ja rakennetaan sukulaisuussuhteita kuten isovanhemmuutta tai sosiaalista isyyttä. Vaikka sukulaisuus syntyy juridisen vanhemmuuden myötä automaattisesti, se vaatii aina myös sosiaalisen hyväksynnän. Adoptio haastaa sukulaisuuden määrittelyä. Rastaan (2007) esittämä transnationaalisten juurten käsite voi laajentua käsittämään myös niitä juuria, jotka vanhemmat saavat lastensa kautta. Näin Rastaan esittämä sosiaalinen ja kulttuurinen juuristo (jonka hän itse liittää rodullisuuteen ja etnisen alkuperän määrittelyyn) voisi laajentaa myös koko perheen juuriston toiseen kulttuuriin ja maahan.

Psykologinen vanhemmuus puolestaan näyttäytyy vuorovaikutuksena ja kiintymisenä. Sen syntymistä voivat toiset epäillä, ja myös adoptiovanhempi itse voi alussa tuntea epävarmuutta. Psykologisen vanhemmuuden määrittelyssä käytetään kiintymyksen käsitteitä, jotka on osittain omaksuttu kiintymyssuhdeteoreettisesta keskustelusta. Kiintymistä kuvattiin mielikuvina, molemminpuolisena hienovaraisena lähestymisenä ja tunteina. Oma äiti-identiteettiä rakennettiin suhteessa äitiyden mallitarinoihin.

Adoptioon liitetään myös poliittisuus, sillä Selman (2002) on esittänyt ajatuksen adoptiosta osana ns. hiljaista maahanmuuttoa. Suomessa adoptiota tapahtuu vähän, mutta maissa joissa tapahtuu vuosittain paljon adoptiota (Yhdysvallat, Kanada, Espanja), se on yksi merkittävä maahantulon syy.

Suomessa mielenkiinto adoptiota kohtaan on lisääntynyt, vaikka adoptioiden määrä on tasoittunut 1990-luvun puolenvälin lukemiin. Keskustelu kansainvälisten adoptioiden eettisyydestä edistäisi Howellin (2006) mukaan avoimempaa dialogia adoptioon luovuttavan ns. köyhän etelän ja rikkaan pohjoisen välillä. Vaarana kuitenkin voi olla adoptiota haluavien vanhempien syyllistäminen.

Olen tarkastellut sukupuolisuutta oman aineiston kautta keskustellutammalla niitä sukupuolen merkityksiä, joita olen aineistosta identifioinut. Tarkoitukseni ei ole ollut arvottaa erilaisia vanhemmuuksia, äitiyksiä tai isyyksiä. Feministinen tutkimus kritisoi kysymystä siitä, onko äitiys tavoiteltu vai normi. Tässä tutkimuksessa äitiys näyttäytyi tavoiteltuna asiana, haluna olla äiti. Äitiys oli myös taistelun tulos, sillä jotkut hakijat olivat yrittäneet saada lasta hedelmöityshoidoilla. Malin (2006) kirjoittaa lisääntymisterveyden hallinnan menetelmistä. Näen omista tuloksissani samankaltaisuutta, sillä osa kertojista tuotti vastatarinoita hallinnan menetelmiä vastaan. Taustalla oli luettavissa pelkoa koko adoptioprosessin ajan siitä, ettei lasta saisikaan. Hallinnan ääntä käyttävät palvelunantajat, sosiaalityöntekijät, adoptiolautakunnan jäsenet ja kohdemaan viranomaiset.

Adoptiokäytänteet ovat jatkuvassa muutoksessa ja tämä näkyi ensinnäkin siinä, että adoption jälkipalvelun merkitystä pidetään tärkeänä. Adoptiokuraattoritoiminta on saanut vakiintuneemman muodon, adoptioaiheista koulutusta tarjotaan enemmän ja jälkipalvelua on tehostettu vanhemmuutta tukemalla. Toinen merkittävä tekijä on kansainvälisten adoptioiden määrän muuttuminen. Kun aloitin oman tutkimukseni, kansainväliset adoptiot olivat selvässä nousussa. Nousu on kuitenkin kääntynyt laskuun, mutta adoptiolasta haluavien määrä ei ole vähentynyt. Lisääntynyt adoptiotietoisuus ja adoptiotarinat ovat lisänneet mielenkiintoa adoptioita kohtaan. Oma tutkimukseni voi olla herättämässä mielenkiintoa saada oma adoptiolapsi. Huoleni tutkimusta lopettaessani on se, etteivät pitenevät adoptiojonot ja odotusajat musertaisi lasta haluavien toiveita. Adoptiolainsäädännön uudistus tuonee tähän muutoksia, sillä lähtökohtanaan lopulta on lapsen parhaan ja lasta haluavien perheiden tarpeiden kohtaaminen.

Tutkimuksellani on ollut käytännönläheinen tavoite tuottaa tietoa adoptioprosessista ja yksinvanhemmuudesta, mutta myös siitä, kuinka äitiyttä rakennetaan adoption avulla. Adoption käytänteet ovat jatkuvasti muuttuvassa ja kehittyvässä prosessissa, joka mahdollistaa uudenlaisten perhettä purkavien työmenetelmien kehittämisen. Näin perheen purkaminen voi näkyä positiivisena kehänä, jossa jokaisen perheen voimavarojen tarpeen määrittelyssä lähestytään perhettä sen verkostojen, sukulaisuuden ja taloudellisen tilanteen kautta. Tutkimustulokset voivat palvella neuvontaprosessin kehittämistä osana lastensuojelun käytänteitä siten, että neuvontaa kehitettäisiin omana lastensuojelun osaamisen erityisalueena.

Tutkimustuloksilla voi olla myös äitiyden moninaisuuksia avaavia ja arvostavia merkityksiä. Olisi toivottavaa, että adoptio nähtäisiin yhtenä tasavertaisena mahdollisuutena saada lapsia ja perustaa perhe, eikä korostettaisi biologisen lapsen ensisijaisuutta. Adoptiotarinoiden näkyväksi tekeminen voisi mahdollistaa erilaisten adoptiotarinoiden kertomisen: tarinoiden, jotka kertovat adoptioiden onnistumisesta, mutta myös vastoinkäymisistä ja miten niistä on selvitty. Tämänkin tutkimuksen tarinat voivat toimia myös mallitarinoina niille, jotka harkitsevat adoptiota.

De Botton (2002) kuvaa matkakertomuksissaan kaikkea näkemäänsä kaunista, mutta pitää ongelmallisena sitä, miten sen kaiken voisi tallentaa muistiinsa. Valokuvaus on hänelle yksi mahdollisuus muistaa matkan vaiheiden värikylläisyys. Tässä tutkimuksessa tarinat ovat toimineet muistoina matkoista. Itse olen puolestani lukenut ja tulkinnut näitä tarinoita ja esittänyt tulkintani tämän teoksen lukijoille.

Lapset käyvät koulussa, minä teen työtä. Illalla tehdään läksyjä, ollaan kavereitten kanssa, lenkkeilytetään koiraa, leikitetään kissaa ja katsotaan telkkaa. Joskus käydään hampurilaisella, joskus elokuvissa tai uimassa, työvelvollisuutta on molemmilla lapsilla. Ei tämä nyt niin kummallista ole. (Sanna)

KIRJALLISUUSLUETTELO

- Acock AC ja Demo DH (1994): *Family Diversity and Wellbeing*. Sage, Thousand Oaks, USA.
- Adoptiokuraattori (2007): Www tiedosto: www.adoptiokuraattori.fi. Luettu 3.12.2007.
- Afifi Tracie O, Cox Brian J, Enns Murray W (2006) Mental health profiles among married, never-married, and separated/divorced mothers in a nationally representative sample. *Social Psychiatry & Psychiatry Epidemiology* 41: 122–129.
- Ainsworth MDS (1989): Attachment beyond infancy. *American Psychologist* 44; 709–716.
- Alasuutari Pertti (1986): Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismin suhteesta emokulttuuriin. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia, sarja A no 9.
- Alasuutari Pertti (1994): Luurangon mysteeri. Teoksessa Jos A niin..., ss. 75–91. Toim. Weckroth Klaus, Tolkki-Nikkonen Mirja, Vastapaino. Tampere.
- Alasuutari Pertti (2005): Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Tutkimus menetelmien pyörteissä, ss. 15–28. Toim. Räsänen Pekka, Raittila Anu-Hanna ja Melin Hannu, PS-Kustannus, Jyväskylä.
- Ambert Anne-Marie (2005): The social construction of adoption: Its effects on children and parents. Www -dokumentti sivuilla: <http://club.fom.ru/books/doc1104071429.pdf>. Luettu 19.10.2009.
- Andrews Molly (2004): Opening to the original contributions. Counter narratives and the power to oppose. Teoksessa *Narrating, resisting, making sense. Considering Counter-Narratives*. Toim. Bamberg Michael ja Andrews Molly, John Benjamins, Philadelphia, USA.

- Antila Tuomo (2007): Arviomuistio lapseksiottamisesta annetun lain uudistamistarpeista. 25.10.2007. www -dokumentti sivuilla:
<http://www.om.fi/Etusivu/Vireilla/Saadoshankkeet/Henkiloperheja-perintooikeus/1194507454625>. Luettu 13.2.2008.
- Anttonen Anneli (2003): Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa *Perhe murroksessa*, ss. 159–185. Toim. Forsberg ja Nätkin, Gaudeamus, Helsinki.
- Anttonen Anneli, Sointu Liina (2006): Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. *Hyvinvointivaltion rajat -hanke*. Stakes. Edita. Helsinki.
- Arkimies Johanna (2001): Matkalla adoptiovanhemmuuteen : Adoptiovanhempien ajatuksia lapsettomuudesta ja adoptiosta, sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Atchley RC (1975): The Life Course, Age Grading and Age-Linked Demands for Decision Making. Teoksessa *Life-Span Developmental Psychology. Normative Life Crises*, 261–278. Toim. Datan N ja Ginsberg LH. Academic Press, New York, USA.
- Aukee Ranja (1994): Muistellen terveeksi. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 31: 61–66.
- Barnes Sandra L (2001): Stressors and Strengths: A Theoretical and Practical Examination of Nuclear, Single-Parent, and Augmented African American Families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 82 (5): 491–460.
- Barth Richard P, Miller Julie M (2000): Building Effective Post-Adoption Services: What Is the Empirical Foundation? *Family Relations* 49 (4): 447–455.
- Bennet Susan (2003): Is There a Primary Mom? Parental Perceptions of Attachment Bond Hierarchies within Lesbian Adoptive Families. *Child and Adolescent Social Work Journal* 20(3): 159–173.
- Berg Kristiina (2008): Äitiys kulttuurisina odotuksina. *Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48*. Väestöliitto, Helsinki.
- Berger Peter, Luckmann Thomas (2003): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Bledsoe Julia M, Johnston Brian D (2004): Preparing Families for International Adoption. *Pediatrics in Review*, 25 (7): 242–250.
- Bock Jane D (2000) *Doing the Right Thing? Single Mother by Choice and the Struggle for Legitimacy*. *Gender and Society*, 14 (1): 62–86.
- Bowlby John (1969): *Attachment and loss*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Brakman Sarah-Vaughan, Scholz Sally J (2006): Adoption, ART; and a Re-Conception of the Maternal Body: Toward Embodied Maternity. *Hypatia* 21 (1): 54–73.

- Brancòs Coll Inés (2004): Evolución de la adopció internacional en Cataluña: reflexiones desde la demografía, ss. 141–172. *Teoksessa La adopció y el acogimiento. Presente y perspectivas*. Toim. Marre Diana, Bastard Joan, *Estudis antropologia social i cultural*, 13. Universidad de Barcelona.
- Breivik Kyrre, Olweus Dan (2006): Children of Divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*, 47: 61–74.
- Brodzinsky Davis M, Smith Daniel W, Brodzinsky Anne B (1998): *Children's Adjustment to Adoption. Developmental and Clinical Issues*. Sage Publications, Thousand Oaks, Ca, USA.
- Brooks Devon, Simmel Cassandra, Wind Leslie, Barth Richard P (2005): *Contemporary Adoption in the United States: Implications for the Next Wave of Adoption. Theory, Research, and Practice*, ss. 1–26. Toim. Brodzinsky David, Palacios Jesus. *Psychological Issues in Adoption*. Praeger Publishers, USA.
- Cartwright Lisa (2003): Photographs on “Waiting Children”. *The Transnational Adoption Market. Social Text* 74 (21), 1: 83–109.
- Catlett Skilken Beth, McKenry Patrick C (1996): Implications of Feminist Scholarship for the Study of Women's Postdivorce Economic Disadvantage. *Family Relations* 45: 91–97.
- Chambers Jennifer (2005): Preadoption Opportunities for Pediatric Providers. *Pediatric Clinics of North America* 52: 1247–1269.
- Chandler Joan (1991): *Women without Husbands. An Exploration of the Margins of Marriage*. Macmillan Education, London.
- Chodorov Nancy, Contratto Susan (1980); *The Fantasy of the Perfect Mother*. *Teoksessa: Rethinking the Family. Some feminist questions*, ss 191–214. Toim. Thorne Barrie ja Yalom Marilyn, Longman. New York.
- Clarke Victoria, Kitzinger Celia (2005): We're not living in Planet Lesbian'. *Constructions of Male Role Models in Debates about Lesbian Families. Sexualities*, vol 8 (2): 137–152.
- Cohen LJ, Slade A (2000): *The Psychology and Psychopathology of Pregnancy: Reorganization and transformation*. *Teoksessa Handbook of Infant Mental Health*, ss. 21–36. Zeanah CH, The Guilford Press, New York,
- Côté-Arsenault Denise, Bidlack Deborah, Humm Ashley (2001): Women's Emotions and Concerns During Pregnancy Following Perinatal Loss. *The American Journal of Maternal/Child Nursing* 26(3): 128–134.
- Dalton Susan E, Bielby Denise D (2000): “That's our kind of constellation” Lesbian Mothers Negotiate Institutionalized Understandings of Gender within the Family. *Gender ja Society*, 14 (1): 36–61.
- Davies Linda, Rains Brue (1995): Single Mothers by Choice? Families in Society: *The Journal of Contemporary Human Services*. November, 543–550.

- de Botton Alain (2002) *The Art of Travel*. Vintage Books. New York.
- Doherty William J (1999): Postmodernism and Family Theory. *Teoksessa Handbook of Marriage and the Family*, ss. 205–218. Toim. Sussman Marvin B, Steinmetz Suzanne K, Peterson Gary W, Plenum Press, New York, USA.
- Donley Margaret G (1993): Attachment and the Emotional Unit. *Family Process* 32 (1): 3–30.
- Donovan Catherine (2000): Who Needs a Father? Negotiating Biological Fatherhood in British Lesbian Families Using Self-Insemination. *Sexualities* 3 (2): 149–164.
- Ellis Bruce J, Bates John E, Dodge Kenneth A, Fergusson David M, Horwood John, Pettit Gregory S, Woodward Lianne (2003): Does Father Absence Place Daughters at Special Risk for Early Activity and Teenage Pregnancy? *Child Development*, 74(3): 801–821.
- Emde RM (1989): The Infant's relationship experience: developmental and affective aspects. *Teoksessa Relationship disturbances in early childhood*, 33–51. Toim. Sameroff AJ, Emde RN, Basic Books, New York.
- Emery Beth C, Lloyd Sally A. (2001): The Evolution of Family Research. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 30(2): 197–222.
- Engelhard Iris (2004): Miscarriage as a Traumatic Event. *Clinical Obstetrics & Gynecology*, 47(3): 547–551.
- Eskola Jari, Suoranta Juha (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*, Vastapaino, Tampere.
- European Commission (2002): *Employment & Social affairs. Social security and social integration. Family Benefits and Family Policies in Europe*.
- Farber Michaela LZ, Timberlake Elizabeth, Mudd Helen Patricia, Cullen Linda (2003): Preparing Parents for Adoption: An Agency Experience. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20, 3: 175–196.
- Field Tiffany (1996): Attachment and Separation in Young Children. *Annual Review of Psychology* 47: 541–561.
- Fisher Allen P (2003): Still “Not Quite as Good as Having Your Own”? Towards a Sociology of Adoption. *Annual Review of Sociology*, 29: 335–361.
- Florsheim Paul, Tolan Patric, Gorman-Smith Deborah (1998): Family Relationship, Parenting Practices, the Availability of Male Family Members, and the Behavior of Inner-City Boys in Single-Mother and Two-Parent Families. *Child Development* 69(5): 1437–1447.
- Fonseca Claudia (2006): Video etnográfico sobre la circulación y crianza en las clases populares Brasileñas. *Esitys konferenssissa: De filias y fobias: del parentesco biológico al cultural. La adopción, la homoparentalidad y otras formas de construcción de familias diversas*. Ir Fórum International de Infancia y Familias. 29.9.–3.10.2006, Barcelona.

- Forsberg Hannele (1998): Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.
- Forsberg Hannele (2003): Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä, ss. 7–15. Toim. Forsberg Hannele, Nätkin Ritva, Gaudeamus, Helsinki.
- Forssén Katja (1998): Children, families and the welfare state: studies on the outcomes of the Finnish family policy. Turun yliopisto. Stakes nro 92.
- Frey Ron (2003): Fathers: important, unique or uniquely important. Teoksessa Focus on Fatherin, ss. 55–71. Toim. Sullivan Robin, Acer. Melbourne, Canada.
- Glennen Sharon (2005): New Arrivals: Speech and Language Assessment for Internationally Adopted Infants, Toddlers within the First Moths Home. *Seminars in Speech and Language* 26 (1), 10–21.
- Glidden Laraine Masters (2000): Adopting Children with Developmental Disabilities: A Long-term Perspective. *Family Relations*, 49 (4): 397–405.
- Goetting A, Goetting MG (1993): Voluntary Parents to multiple children with special needs: A Profile. *Journal of Child and Family Studies*, 2: 353–369.
- Granfelt Riitta (1998): Kertomuksia naisten kodittomuudesta. SKS, Helsinki.
- Grotevant Harold D, Dunbar Nora, Kohler Julie K, Lash Esau Army M (2000): Adoptive Identity: How Context within and beyond the family shape Development Pathways. *Family Relations* 49 (4): 379–387.
- Groza Victor, Scott Ryan D (2002): Pre-adoption stress and its association with child behaviour in domestic special needs and international adoptions. *Psychoneuroendocrinology* 27: 181–197.
- Groze Victor K, Rosenthal James A (1991): Single Parents and Their Adopted Children: A Psychosocial Analysis. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, February.
- Haataja Anita (2005): Äidit ja isät työmarkkinoilla 1989–2003/2004. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005: 29. Helsinki.
- Haataja Anita (2006): Pohjoismainen ansaitsija-hoivaajamalli. Ruotsin ja Suomen perhevapaajärjestelmän vertailu. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006: 43. Helsinki.
- Haataja Anita (2009): Kuka on yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa Yksinhuoltajuus Suomessa, ss. 46–62. Toim. Forssén Katja, Haataja Anita, Hakovirta Mia, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 50, Väestöliitto ja Turun yliopiston sosiaali-politiikan laitos, Helsinki.

- Hakovirta Mia, Salin Milla (2006): Valinta vai pakko? Kansainvälinen vertailu äitien preferoiman ja toteutuneen työmarkkina-aseman yhteydestä. *Janus* 14 (3): 255–271.
- Hakovirta Mia (2006): Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45. Väestöliitto, Helsinki.
- Hall Stuart (1996): *The West and the Rest: Discourse and Power*. Teoksessa *Modernity. An Introduction to Modern, 184–228*. Toim. Hall Stuart, Held David, Hubert Don, Thompson Kenneth, Blackwell Publishing, London.
- Hayatbakhsh Mohammad R, Najman Jake M, Jamrozik Konrad, Abdullah Mamun A, Williams Gail M, Alati Rosa (2006): Changes in maternal marital status are associated with young adults' cannabis use: evidence from a 21-year follow-up a birth cohort. *International Journal of Epidemiology*, 35: 673–679.
- Heikkinen, Hannu LT (2001): Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*: 116–132. Toim. Aaltola Juhani, Valli Raine, PS -kustannus, Jyväskylä.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto (2009): Www tiedosto: http://www.hel.fi/wps/portal/Sosiaalivirasto/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/fi/Sosiaalivirasto/Palvelut+A%C3%96/Muut+perheiden+palvelut/Adoptio/p_adoptio_3. Luettu 15.9.2009.
- Henriksson Lea (1994): Terveystyö, kehityskulkuja tutkimassa -aineistot, naistoimijat ja tutkimusprosessi. *Sosiaalitieteellinen aikakauslehti*, 31: 49–60.
- Hertz Rosanna, Ferguson Faith IT (1997): Kinship Strategies and Self-Sufficiency Among Single Mother by Choice: Post Modern Family Ties. *Qualitative Sociology* 20 (2): 187–209.
- Hobcraft John, Kiernan Kathleen (1995): Becoming a parent in Europe. Teoksessa *Evolution or Revolution in European Population*. European population Conference, ss. 27–65. Toim. De Bernardi, Chiaraja Farina, Patrizia/EAPS, Milano 4–8 sept. 1995. Franco Angeli, Milano.
- Hoffmann-Reim C (1986): Adoptive parenting and the norm of family emotionality. *Qualitative Sociology* 9: 162–178.
- Holmström Vanessa (2008): Sähköposti Helsingin kaupungin sosiaaliviraston johtavalta sosiaalityöntekijältä adoption odotusajoista ja kustannuksista.
- Honkasalo Marja-Liisa (2004): Jotain jää yli. Ruumiillisuus konstruktionismin ja eletyn jälkeen. Teoksessa *Ruumis töihin. Käsite ja käytäntö*, ss. 305–328. Toim. Jokinen Eeva, Kaskisaari Marja, Husso Marita, Vastapaino, Tampere.

- Houseknecht Sharon K, Hango Darcy W (2006): The Impact of Marital Conflict and Disruption on Children's Health. *Youth & Society*, 38(1): 58–89.
- Howell Signe (2006): *The Kinning of Foreigners. Transnational Adoption in a Global Perspective*. Berghahn Books, New York.
- Hughes D (1997): Facilitating developmental attachment. The road to emotional recovery and behavioral change in foster and adopted children. Jason Aronson Northvale.
- Hurtig Johanna (2003): Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, akateeminen väitöskirja.
- Huttunen Jouko (2001): *Isänä olemisen uudet suunnat*. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hyvärinen Matti, Löyttyniemi Varpu (2005): Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, ss. 192–194. Toim. Ruusuvoori Johanna, Tiittula Liisa, Vastapaino. Tampere.
- Hyvärinen Matti (2004): Eletty ja kerrottu kertomus. *Sosiologia* 4(41): 297–309.
- Hyvärinen Matti (2006): Kerronnallinen tutkimus. Www -dokumentti: <http://www.hyvarinen.info/page02-kerrot.html>. Luettu 2.3.2008.
- Hänninen Vilma (1991): Työpaikan menetys tarinana. *Psykologia* 26: 348–355.
- Hänninen Vilma (2000): *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Ikonen Hannu (2001) *Tarina ja juoni*. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Alanko Outi ja Käkelä-Puumala Tiina, Tietolipas 174, SKS, Pieksämäki.
- ILO (The International Labour Organization) (2009): Internet -osoite www.ilo.org. Luettu 13.2.2009.
- Interpedia (2008): Internet -osoite www.interpedia.fi. Luettu 15.3.2008.
- Interpedia (2009): Internet -osoite: www.interpedia.fi. Luettu 15.9.2009.
- Jaakkola Risto, Sääntti Riitta (2000): *Uusperheitten lapset ja vanhemmat, perheitten rakenne, toiminta ja talous*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Nro 174. Edita.
- Jacoby Mario (1996): *Shame and the Origins of Self-Esteem. A Jungian Approach*, ss. 1–6, Routledge, London and New York.
- Jokinen Arja, Huttunen Laura, Kulmala Anna (2004): Johdanto: Neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta, ss. 9–19. Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta*. Toim. Jokinen, Huttunen, Kulmala. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen Arto (1999): *Mies ja muutos*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Jokinen Eeva (1996): *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Gaudeamus, Helsinki.

- Jokinen Eeva (2003): Arjen kyseenalaisuus. *Naistutkimus* 1: 4–17.
- Jokinen Eeva (2005): *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokiranta Harri (2003): Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Sähköinen väitöskirja. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 291. <http://acta.uta.fi>. Luettu 2.12.2007.
- Jones Bernie D (2003): Single Motherhood by Choice, Libertarian Feminism, and the Uniform Parentage Act. *Texas Journal of Women and the Law*, 12; 419–449.
- Judge Sharon (2004): The Impact of Early Institutionalization on Child and Family Outcomes. *Adoption Quarterly*, 7 (3); 31–48.
- Juffer Femmie, Bakermans-Kranenburg Marie, van Ijzendoorn Marinus H (2005) The importance of parenting in the development of disorganized attachment: evidence from a preventive intervention study in adoptive families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 46 (3): 263–274.
- Juffer Femmie, Rosenboom G (1997): Infant – Mother Attachment of Internationally Adopted Children in the Netherlands. *International Journal of Behavioral Development* 20(1): 93–197.
- Juffer Femmie, van Ijzendoorn Marinus H (2005): Behavior Problems and Mental Health Referrals of International Adoptees. *JAMA*, 293 (20): 2501–2515.
- Juhila Kirsi (2004): Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta*, Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista, ss. 20–32. Toim. Jokinen Arja, Huttunen Laura ja Kulmala Anna, Gaudeamus, Helsinki.
- Julkunen Raija (2004): Sosiaalipolitiikan ruumis. Teoksessa *Ruumis töihin, Käsite ja käytäntö*, ss. 17–40. Toim. Jokinen Eeva, Kaskisaari Marja ja Husso Marita, Vastapaino, Tampere.
- Jähi Rita (2004): Työstää, tarinoida, selviytyä. Akateeminen väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 1015. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kahiluoto Tarja (1992): Valintana itsellinen yksinhuoltajuus. Pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipsykologian laitos. Helsingin yliopisto.
- Kainlauri Anne (1998): Kohtaamisia kotityön näyttämöllä. Teoksessa *Kohtaamisia sosiaali- ja terveystieteiden areenoilla*. Toim. Haverinen Riitta, Simonen Leila, Kiiikkala Irma, *Stakes raportteja* 221, Helsinki.
- Kalland Mirjam (2005): Menetyksen läsnäolo vuorovaikutuksessa: Varhainen adoptio ja sen hoito. Teoksessa *Varhainen vuorovaikutus*. Toim. Siltala Pirkko, WSOY, Helsinki.
- Kallioinen Silja (2006): Mahdollisuus tehdä kaksi elämää onnelliseksi. Adoptioprosessi yksin asuvien kokemana. Ammattikorkeakoulun opin- näytetyö, sosionomi, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä.

- Kartovaara Leena (2000): Lasten perheet. Teoksessa *Suomalainen lapsi*, 29–44. Toim. Kartovaara Leena ja Sauli Hannele. *Väestö 2000:7*, Tilastokeskus, Helsinki.
- Kaskisaari Marja (1995): *Lesbokirja. Vieras, minä ja moderni*. Vastapaino, Tampere.
- Kauppi Matti, Rautanen Elina (1997): *Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922–1997*. Pelastakaa Lapset ry, Helsinki.
- Kauppinen-Perttula Ulla-Maija (2004): *Kutsumus, Palvelustyö ja Jaksaminen. Sisaret Oriveden leprasairaalassa (1904–1953)*. Akateeminen väitöskirja, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kela (2009): *Lapsiperheelle*. Www -dokumentti: www.kela.fi. Luettu 15.9.2009.
- Kesner John E, McKenry Patrick (2001): *Single Parenthood and Social Competence in Children of Color*. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 82 (2): 136–144.
- King Valerie (1994) *Nonresident Father Involvement and Child Well-Being: Can Dads Make a Difference?* *Journal of Family Issues*, 15 (1): 78–96.
- Kirk H David (1964): *Shared fate: a theory adoption and method mental health*. Collier-Macmillan, Toronto, Kanada.
- Kivipelto Minna (2004): *Sosiaalityön ammattilaisten yhteiskunnalliset orientaatiot ja työn kehittämisen haasteet*. *Janus* 12 (4): 342–358.
- Koistinen Mikko (1998): *Pelkkää taloutta, Retoriikka journalismin tutkimuksessa*. Teoksessa *Media-analyysi*, ss. 40–63. Toim. Kantola Aku, Moring Inka, Väliverronen Esa, Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti.
- Korhonen Anne, Sukula Seija (2004): *Vauvaperhetyö*. *Opetus 2000*, PS-kustannus, Jyväskylä.
- Koistinen, PJ (1994): *"Thought Disorder and the Rorschach: A Study on Psychopathology and Vulnerability of Subjects"*. Väitöskirja, Oulun yliopisto, Oulu.
- Krok Suvi (2009): *Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa*. *Sosiaalityön akateeminen väitöskirja*. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Kulmala Anna, Vanhala Anni (2004): *Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta*. Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista, ss. 98–114. Toim. Jokinen Arja, Huttunen Laura, Kulmala Hanna, Gaudeamus, Helsinki.
- Kuosmanen Paula (2000): *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoasiainneuvottelukunta. *Naistutkimusraportteja 2000:1*. Helsinki.

- Kuronen Marjo (2003): Eronnut perhe? Teoksessa *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, ss. 103–120. Toim. Nätkin Ritva, Forsberg Hannele, Gaudeamus, Helsinki.
- Kuula Arja (2006): *Tutkimusetiikka; aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere.
- Lakoff George, Johnson Mark (1980): *Metaphors we live by*. University of Chicago Press, Chicago.
- Langinvainio H, Koskenvuo M, Kaprio J, Lonnqvist J, Tarkkonen L (1981) "Finnish Twins Reared Apart: Preliminary Characterization of Rearing Environment." *Progress in Biological and Clinical Research*, 69: 189–198.
- Lastensuojelun keskusliitto (1956): *Äiti jolla on aviottomasti syntynyt lapsi*. Kirja-Mono Oy, Helsinki.
- Lebner Ashley (2000): Genetic "Mysteries" and Internationally Adoption: The Cultural Impact of Biomedical Technologies on the Adoptive Family Experience. *Family Relations* 49 (4): 371–377.
- Lee Juanita E, McBride Velma, Brody Gene, Parker Veronica (2002): Maternal Resources, Parenting and Dietary Patterns Among Rural African American Children in Single-Parent Families. *Public Health Nursing*, 19 (2): 104–111.
- Leite Randall W, McKenry Patrick C (2002): Aspects of Father Status and Postdivorce Father Involvement with Children. *Journal of Family Issues*, 23(5): 601–623.
- Leon Irving G (2002): Adoption Losses: Naturally Occurring or Socially Constructed? *Child Development* 73(2): 652–663.
- Letherby Gayle (1999): Other than mother and mothers as others: The experience of motherhood and non-motherhood in relation to "infertility" and "involuntary childlessness". *Women's Studies International Forum*, 22 (3): 359–372.
- Levy-Shiff Rachel, Goldshmidt, Har-Even Dov (1991): Transition to Parenthood in Adoptive Families. *Developmental Psychology* 27(1): 131–140.
- Lieblich Amia, Tuval-Mashiach Rivka, Zilber Tamar (1998): *Narrative research: reading, analysis and interpretation*. Sage, London.
- Liljeström Marianne (2004): Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa *Feministinen tietäminen, Keskustelua metodologiasta*, ss. 141–166. Toim. Liljeström Marianne, Vastapaino, Tampere.
- Lincoln Y, Guba E (1985) *Naturalistic Inquiry*. Sage Publications, Beverly Hills.
- Luostarinen Heli, Miettinen, Nevalainen Jaana, Röppänen Päivi (2009): *Adoptioeuvonnan toimintaprosessit. Toimintaprosessien kuvauksia*. Sosiaalialan tietoteknologiahanke, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 12.6.2009.

- Löyttyniemi Varpu (2004): *Auscultatio Medici*. Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Akateeminen väitöskirja. *SoPhi* 90, Jyväskylä.
- MacCallum Fiona, Golombok Susan (2004): Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45 (8): 1407–1419.
- Main Mary (2000): Attachment theory. Teoksessa *Encyclopedia of Psychology*, ss. 289–293. Toim. Kazdin AE, American Psychological Association, Oxford University Press, Oxford.
- Malin Maili (2006): Biovalta, toiseus ja naisten toimijuus hedelmöityshoidoissa. *Stakes tutkimuksia* 156, Helsinki.
- Mannis Valerie S (1999): Single Mother by Choice. *Family Relations* 48(2): 121–128.
- March Karen, Miall Charlene (2000): Introductions: Adoption as a Family Form. *Family Relations* 49 (4): 359–362.
- Marre Diana, Bestard Joan (2004): La adpción y el acogimiento. Presente y perspectivas. *Estudis antropologia social i cultural*, 13. Universidad de Barcelona.
- Martiskainen de Koenigswarter Heini (2006): Discursive Matrixes of Motherhood. Cultivating Decency and Emotion in Finnish and French Mother-talk. Doctoral dissertation, December 2006. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology, and University of Versailles – Saint-Quentin-en-Yvelines (France), Faculty of Social and Human Sciences.
- May Vanessa (2001): Work and financial survival in the life stories of Finnish lone mothers: complicating the existing research narrative on the financial aspects of lone motherhood. Akateeminen väitöskirja Ser A: 504, Åbo Academi, Turku.
- Mazor Aviva (2004): Single Motherhood via Donor-Insemination (DI): Separation, Absence, and Family Creation. *Contemporary Family Therapy*, 26(2): 199–215.
- McCarthy White Harriet (2005): Post Adoption Depression – The Unacknowledged Hazard. *Post Adoption Information*. Www -dokumentti: www.postadoptinfo.org. Luettu 27.12.2007.
- Meyer JW (1986): The self and the life course: Institutionalization and its effects. Teoksessa *Human development and the life course: Multidisciplinary perspectives*, ss 199–216. Toim. Sørensen AB, Weinert FE, Sherrod LR, Erlbaum Lawrence, Ass. Publ. Hillsdale, New Jersey, USA.
- MIA (Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor) (2005): Årsreovisning 2005. Stockholm, Sverige.

- Miall Charlene E (1987): The Stigma of Adoptive Parent Status: Perceptions of Community Attitudes toward Adoption and the Experience of Informal Social Sanctioning. *Family Relations* 36 (1): 34–39.
- Miller Laurie C (2005): Immediate Behavioral and Developmental Considerations for Internationally Adopted Children Transitions to Family. *Pediatric Clinics of North America* 52: 1311–1330.
- Murray Clare, Golombok Susan (2005): Going It Alone: Solo Mothers and Their Infants Conceived by Donor Insemination. *American Journal of Orthopsychiatry*, 75 (2): 242–253.
- Murray Kevin (1989): The construction of identity in the narratives of romance and comedy. *Teoksessa; Text and identity*, ss. 176–205. Toim. Shotter John ja Gergen Kenneth, Sage. London.
- Mäkinen Arja (2008): Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta. Akateeminen väitöskirja, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Mäkipää Sanna (2006): Mistä adoptioerheet on tehty? – vanhemmuuden ammatillinen rakentaminen adoptioneuvontaa ohjaavassa tekstissä. *Teoksessa Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammattikäytäntöihin*, ss. 187–206. Toim. Komulainen Hanna, Rätty Hannu ja Silvonen Jussi, Psykologian tutkimuksia 25, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Mäkipää Sanna (2007): Neuvotellen rakennettu perhe. Perhe, vanhemmat ja lapsi adoptiota ohjaavassa tekstissä. *Teoksessa Perhetyön tieto*, 205–223. Toim. Vuori Jaana ja Nätkin Ritva, Vastapaino, Tampere.
- Mäntymaa Mirjami, Tamminen Tuula (1999): Varhainen vuorovaikutus ja lapsen psyykinen kehitys. *Duodecim* 115: 2447–2453.
- Nikanne Urpo (1992): Metaforien mukana. *Teoksessa Metafora, Ikkuna Kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Toim. Harvilahti Lauri, Kalliokoski Jyrki, Nikanne Urpo, Onikki Tiina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nousiainen Kirsi (2004): Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. *SoPhi* 89, Jyväskylä.
- Nätkin Ritva (1997): Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. *Gaudeamus*, Helsinki.
- Nätkin Ritva (2003): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. *Teoksessa Perhe murroksessa*, ss. 16–38. Toim. Forsberg Hannele ja Nätkin Ritva, *Gaudeamus*, Helsinki.
- Osler Merete, Nordentoft Merete, Nybo Andersen Anne-Marie (2005): Childhood Social Environment and Risk of Drug and Alcohol Abuse in a Cohort of Danish Men Born in 1953. *American Journal of Epidemiology* 163(7): 654–661.

- Paajanen Pirjo (2002): Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus. *Perhebarometri*, julkaisu E 14/2002, Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto, Helsinki.
- Pan En-lin, Farrell Michael (2006): Ethnic Differences in the Effects Intergenerational Relations on Adolescent Problem Behavior in U.S. Single-Mother Families. *Journal of Family Issues* 27 (8): 1137–158.
- Park Shelley M (2006): Adoptive bodies: a queer paradigm for rethinking mothering? *Hypatia*. 21, (1): 201–226.
- Parviainen Heikki (2003): Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa 1970–2000. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja E 15. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto, Helsinki.
- Pelastakaa Lapset (2002): Lapsen kanssa. *Pelastakaa Lapset 80 vuotta*. Toimittanut Jukka Niva. Pelastakaa Lapset, Helsinki.
- Pelastakaa Lapset (2009): Www -dokumentti osoitteessa: www.pela.fi. Luettu 15.9.2009.
- Perelman Chaim (1996): Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere.
- Perrin C Ellen (2002): Technical Report: Coparent or Second-Parent Adoption by Same-sex Parents. *American Academy of Pediatrics*, 109 (2): 341–344.
- Perälä-Littunen Satu (2004): Cultural Images of a Good Mother and a Good Father in Three Generations. *Jyväskylä studies in Education Psychology and Social Research* 239.
- Pesonen Anu-Katriina, Rääkkönen Katri, Paavonen Juulia E, Heinonen Kati (2008): Adoptiolasten psyykinen hyvinvointi. *Duodecim*, 124(16): 1835–1841.
- Piensoho Tuula (2001): Äitiyden alkumetrit. Naisten raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Väitöskirja, Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Pike Elisabet T (2003): The Adjustment of Australian Children Growing up in Single-Parent Families as Measured by Their Competence and Self-Esteem. *Childhood* 10(2): 181–200.
- Polkinghorne DE (1995): Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa *Life history and narrative*, ss. 5–24. Toim. Hatch JA, Wisniewski R. Falmer Press, London.
- Pröpper Jordana Oscar (2007): La maternidad voluntariamente sola en Barcelona: Una aproximación antropológica. Akateeminen väitöskirja. Universidad Barcelona. Facultad de geografía e Historia. Departamento de Antropología Cultural y de Historia de América y África. Espanja.
- Pulma Panu (1987): Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa *Suomen lastensuojelun historia*, 9–264. Toim. Pulma Panu ja Turpeinen Oiva, Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.

- Pösö Tarja (2003): Adoptio perhesuhteiden uudelleen järjestelynä. Teoksessa *Perhe murroksessa*, ss. 140–158. Toim. Forsberg Annika, Nätkin Ritva, Gaudeamus, Helsinki.
- Raitakari Suvi (2004): Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista, ss. 56–73. Toim. Jokinen Arja, Huttunen Laura ja Kulmala Anna, Gaudeamus, Helsinki.
- Rantalaiho Minna (2009): Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa *Yksinhuoltajuus Suomessa*, ss. 19–45. Toim. Forssén Katja, Haataja Anita, Hakovirta Mia, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja: D 50, Väestöliitto ja Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos, Helsinki.
- Rastas Anna (2002): Katseilla merkityt, silminnähdet erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20:3: 3–17.
- Rastas Anna (2007): Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Akateeminen väitöskirja, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 78. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Raudaskoski Pirkko, McIlvenny Paul (2005): Kun lapsi kasvaa sydämessä: Kansainvälisestä adoptiosta ja sen diskursseista. *Naistutkimus* nro 3, 42–46.
- Rautanen Elina (1972): Avioton äiti ja adoptiopäätös. Väitöskirjatutkimus, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Renvoize Jean (1985): *Going Solo: Single Mothers by Choice*. Routledge & Kegan Paul Books Ltd, London.
- Richardson Laurel (1990): *Writing Strategies. Reaching Diverse Audiences. Qualitative Research Methods. Series 21*, Newbury Park, Sage Publications.
- Ricoeur Paul (1984): *Time and narrative*. University of Chicago Publishing, Chicago, USA.
- Riessmann Catherine Kohler (1993): *Narrative Analysis. Qualitative Research Methods series 30*. Sage, London.
- Riessmann Catherine Kohler (2002): Analysis of personal narratives. Teoksessa *Handbook of interview research. Context and Method*, ss 697–698. Toim. Gubrium Jaber F, Holstein James A., Sage, Thousand Oaks, USA.
- Ringbäck Weitoft G, Haglund B, Rosen M (2000): Mortality among lone mothers in Sweden: a population study. *Lancet* 355 (8): 1215–1219.
- Ringbäck Weitoft G, Hjorn A, Haglund B, Rosen M (2003): Mortality. Severe morbidity, and injury in children living with single parents in Sweden: a population-based study. *Lancet* 361: 289–295.
- Rosenkrantz Aronson Stacey, Huston Aletha C (2004): Mother-Infant Relationship in Single, Cohabiting, and Married Families: A Case for Marriage? *Journal of Family Psychology* 18 (1); 5–18.

- Ruusuvuori Johanna, Tiittula Liisa (2005): Johdanto. Teoksessa Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, ss. 9–22. Toim. Ruusuvuori Johanna, Tiittula Liisa, Vastapaino, Tampere.
- Saarenheimo Marja (1997): Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muistelemisen. Vastapaino, Tampere.
- Saarinen Jaana (2003): Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 57. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Saastamoinen Mikko (1999): Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Hengelistä Harréen, narratiivista Nudistiin, ss. 165–192. Toim. Eskola Jari, Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet, Kuopio.
- Sandelowski Margarete, Harris Betty G, Holditch-Davis Diane (1993): “Somewhere out there”. Parental Claiming in the Preadoption Waiting Period. *Journal of Contemporary Ethnography*, 21, 4: 464–486.
- Satka Mirja (1995): Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to professional social work. SoPhi, Jyväskylä.
- Sauvola A, Miettunen J, Järvelin M, Räsänen P (2001): An examination between single-parent family background and drunk driving in adulthood: findings from the Northern Finland 1966 Birth Cohort. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*. 25(2): 206–209.
- Sauvola Anu (2001): The Association Between Single-parent Family Background and Physical Morbidity, Mortality, and Criminal Behaviour in Adulthood. Väitöskirja. Oulun yliopisto.
- Selman Peter (2002): Intercountry adoption in the new millennium; the “quiet migration” revisited. *Population Research and Policy Review* 21: 205–225.
- Selman Peter (2006): El movimiento de niños para la adopción internacional; desarrollos y tendencias en los estados receptores y en los estados de origen 1998–2004. Esitelmä konferenssissa: “De filias y Fobias”: Del parentesco biológico al cultural. La adopción, la homoparentalidad y otras formas de construcción de familias diversas. Ir Forum International de Infancia y Familias. 29.9.–3.10.2006, Barcelona. CIIMU y Universidad de Barcelona. Espanja.
- Shireman Joan F (1996): Single Parent Adoptive homes. *Children and Youth Services Review*, 18 (1/2): 23–36.
- Shireman JF, Johnson PR (1985): Single-Parent Adoptions: A Longitudinal Study. *Children and Youth Services Review*, v 7 n 4 (1985): 321–334.
- Siegel Judith (1998): Pathways to Single Motherhood: Sexual Intercourse, Adoption, and Donor Insemination. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*. January–February 199: 75–82.

- Single Mother by Choice (2006): Www dokumentti: <http://mattes.home.pipeline.com/>
- Sinkkonen Jari (2004): Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. *Duodecim* 120: 1866–1873.
- Sørensen HJ, Mortensen EL, Reinisch JM, Mednick SA (2005): Breastfeeding and risk of schizophrenia the Copenhagen Perinatal Cohort. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 112: 26–29.
- Stakes (2002a): IVF-synnytykset siviilisäädyn mukaan 1995–2001. Sähköpostilla saatu tieto, STAKES – StakesTieto, 3.11.2003.
- Stakes (2002b): Lapsen elatus ja huolto 2001 -tiedonantajapalaute 6/2002.
- Steltzner Donovan (2003): Intercountry Adoption: Toward a Regime that Recognized “The Best Interests” of Adoptive Parents. *Case Western Reserve Journal of International Law* 35(113): 113–152.
- Stern Daniel (1982): Ensimmäinen ihmissuhde. Suomentanut Kati Appelqvist, Gummerus, Jyväskylä.
- Stewart Susan D (2003): Nonresident and Adolescent Adjustment. The Quality of Nonresident Father – Child Interaction. *Journal of Family Issues* 24 (2): 217–244.
- Stevenson Michael R, Black Kathryn N (1988): Paternal Absence and Sex – role Development: A Meta-Analysis. *Child Development* 59: 793–814.
- STM (1998): Ottolapsineuvonta. Opas ottolapsineuvonnan antajille. Oppaita 1998:7. Edita. Helsinki.
- STM (2002): Sosiaaliturvan suunta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:2, Helsinki
- STM (2005): Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus vuodelta 2004. STM monisteita 2005:8, Helsinki.
- STM (2006): Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:57, Helsinki.
- STM (2007): Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:42, Helsinki.
- STM (2008): Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:45, Helsinki.
- STM (2009): Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Lautakunnan internetsivut osoitteessa: <http://www.stm.fi/stm/neuvotelukunnat/adoptio/ajankohtaista>. Luettu 2.10.2009.
- Suojanen Päivikki (1996): Etnografisen tutkimuksen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä, ss. 35–66. Toim. Palmroth Aino, Nurmi Ismo, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan julkaisuja no 38, Jyväskylä.

- Swanson K (1999): Effects of caring, measurement, and time on his miscarriage impact and women's well-being. *Nursing Research*, 48: 288–298.
- Säntti Janne (2007): pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin. Akateeminen väitöskirja. Kasvatusalan tutkimuksia 31. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku.
- Talvikoski Elina (2004): ”Siellä todellistuu se oma unelma”: Tutkimus vertaisryhmätoiminnan merkityksistä yksinadoptoiville naisille. *Sosiaalityön pro gradu -tutkielma*, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Tarvainen Lauri (1954): Lapsen sosiaalinen huolto. Lastensuojelun keskusliitto. Julkaisuja 15. Helsinki.
- Tedre Silva (1999): Hoivan sanattomat sopimukset. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Tienari P, Wynne LC, Sorri A, Lahti I, Läksy K, Moring J, Naarala M, Nieminen P, Wahlberg KE (2004): Genotype-environment interaction in schizophrenia-spectrum disorder. Long-term follow-up study of Finnish adoptees. *British Journal of Psychiatry* 184: 216–222.
- Tienari PJ (1991): ”Interaction between Genetic Vulnerability and Family Environment: the Finnish Adoptive Family Study of Schizophrenia.” *ACTA Psychiatrica Scandinavica* 84, (5): 460–465.
- Tilastokeskus (2009a): Perheet 2008, Väestö- ja kuolemansyytilastot. Www -dokumentti: http://www.stat.fi/til/perh/2008/perh_2008_2009-05-29_tau_003_fi.html. Luettu 4.9.2009.
- Tilastokeskus (2009b): Adoptiot. Www -dokumentti: <http://www.stat.fi/til/adopt/tau.html>. Luettu 2.2.2009.
- Tilastokeskus (2009c): Laatuseloste, perheet. Www -dokumentti: http://www.stat.fi/til/perh/2007/perh_2007_2008-05-30_laa_001.html. Luettu 22.2.2009.
- Triseliotis John, Shireman Joan, Hundleby Marion (1997): *Theory, Policy and Practice*. Cassell. London.
- Turner Mark (1987): *Death is the mother of beauty*. The University of Chicago press, Chicago, USA.
- Törrönen Maritta (2000): Arkinen tutkimuskatse. *Janus* 8 (1): 80–83.
- Wade Terrace J, Cairney John (2002): Major Depressive Disorder and Marital Transition among Mothers: Results from a National Panel Study. Annual Meeting of the American Psychiatric Association in Chicago, Illinois, May 2000. *Year Book of Psychiatry ja Applied Mental Health*. 2002: 101–102.
- Wang Jian Li (2004): The difference between single and married mothers in the 12-month prevalence of major depressive syndrome, associated factors and mental health service utilization. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 39: 26–32.

- Ward Gailey Christine (2006): "Whatever They Think of Us, We're a Family". Single Mother Adopters. Teoksessa: Adoptive Families in a Diverse Society, ss. 162–178. Toim. Wegar Katarina, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey.
- Wegar Katarina (1997): In search of bad mothers: social constructions of birth and adoptive motherhood. *Women's studies international forum*, 20,(1): 77–86.
- Wegar Katarina (2000): Adoption, Family Ideology, and Social Stigma: Bias in Community Attitudes, *Adoption Research and Practice*. *Family Relations* 49 (4): 363–370.
- Wegar Katarina (2006): *Adoptive Families in a Diverse Society*. Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey.
- Welsh Dinah, Kneipp Shawn (2005): Low-Income Housing Policy and Socioeconomic Inequalities in Women's Health: The Importance of Nursing Inquiry and Intervention. *Policy, Politics & Nursing Practice*, 6(4): 335–342.
- Vikman Mari (2002): Väkivaltaa rakkauden varjolla. Parisuhdeväkivalta homo- ja lesbosuhteissa. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Vilkko Anni (1997): *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana*. SKS, Helsinki.
- Wilson Samantha L (2004): A Current review on adoption research; Exploring individual differences in adjustment. *Children and Youth Services Review*, 26: 687–696
- Vuori Jaana (2003): Äitiyden ainekset. Teoksessa *Perhe murroksessa*, ss. 39–63. Toim. Forsberg ja Nätkin, Gaudeamus, Helsinki.
- Yesilova Katja (2006): Moniongelmaisperheen ongelma. Autonominen ja vastuullinen perheperheterapian tavoitteena. Teoksessa *Hulluudesta itsehallintaan. Uuden historian näkökulmia psyykkisiin ilmiöihin ja ammatikäytäntöihin*, ss. 132–154. Toim. Komulainen, Rätty ja Silvonen, psykologian tutkimuksia 25, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Ylikerälä Sirpa (1994): Äidiksi yksin. Valittu yksinvanhemmuus naisen ratkaisuna. Pro gradu -tutkielma, sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto.
- Young Iris Marion (1997): House and Home- Feminist variations of a theme. Teoksessa *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy and Policy*, ss. 134–164. Toim. Young Iris Marion, Princeton University Press, Princeton.
- Zabriskie Ramon B, Freeman Patti (2004): Contributions of Family Leisure to Family Functioning Among Transracial Adoptive Families. *Adoption Quarterly*, 7(3): 49–78.
- Zeanah CH, Boris NW, Larrieu JA (1997): Infant Development and Developmental Risk: A Review of the past 10 years. *Journal American Academic Child Adolescence. Psychiatry*, 36(2): 165–178.

LIITTEET

Liite 1. Palvelunantajat, kohdemaat ja adoptiokriteerit

Liite 2. Haastattelun kysymyksiä

Liite 3. Kirje adoptioäideille

Liite 1. Palvelunantajat, kohdemaat ja adoptiokriteerit

Palvelunantaja	Maa	Oleskeluaika maassa	Adoptoitavat lapset	Kuka voi adoptoida	Odotusaika	Kustannukset (2 aikuista ja lapsi)
Pelastakaa Lapset ry	Kiina	kaksi viikkoa	– 1–3-vuotiaita tyttöjä, ei sisaruksia – hyvä terveydentila	– ikä 30–50 vuotta – avioparit, joilla avioliitto kestänyt väh. 2 vuotta, jos toisessa avioliitossa väh. 5 vuotta (ei yksinhakijoita) – hyvä fyysinen ja psyykinen terveys (ei esim. vaikea ylipaino) – perheen netto-omaisuus väh. 60 000 e – väh. lukio tai vastaava ammatillinen koulutus – kotona enintään 4 alle 18-v. lasta väh. toisella hakijoista vakituinen työ ja vuositulot 7700/perheenjäsen – ei rikosrekisteriä	2–3 vuotta	10 000 e
	Venäjä	Adoptiohakijat tekevät yleensä 3 matkaa (tutustumis-, oikeudenkäynti- ja hakumatka) kestoletaan 3–7 arkipäivää	– 2–6-vuotiaat pojat, sisaruksissa toinen kouluikäinen – kehitysviive	– hyvä terveys, sairastettu syöpä on este – vakituinen työ – voi olla entuudestaan adoptiolarlapsia – yksinhakijoille yleensä yli 4-vuotiaita ja erityistarpeisia lapsia – enintään kolmen yksinhakijan hakemus voi olla yhtä aikaa vireillä	1–1.5 vuotta	9–11 000 e
	Thaimaa	kaksi viikkoa	– 0–6-vuotiaita, yl. 4-vuotiaita poikia – erityistuen tarpeessa olevat	– 25–45-vuotiaille avioparit – hyvä terveydentila – ei ylipainoa tai pitkäaikais sairauksia – ei yksinhakijoita toistaiseksi	2–3 vuotta	7000 e
	Filippiinit	10–12 päivää	1–6-vuotiaat pojat ja tytöt	– ei sukupuolitoivetta – tulee kuulua kristilliseen seurakuntaan – 27–47-vuotiaita, lapsen ja äidin ikäero max .43 v. – avioliitossa väh. 3 vuotta, mikäli avioliitto toinen aviossa väh. 5 vuotta – voi olla ennestään biologisia tai adoptiolarlapsia	yli 2 vuotta	9–10 000 e

Interpedia ry	Kiina	kaksi viikkoa	– 0–2-vuotiaat – myös erityislapsia – alle 2-vuotias – erityislapsi	– samat kuin Pela – ikäero lapsen ja vanhemman välillä 43 vuotta – lapsettomat pariskunnat, yksinhakijat ja lapsiperheet – avo-/avioliitossa väh. 5 vuotta – lapseton pariskunta, yksi lapsi ennestään, vaikeudet saada biolog.lasta – avo-/avioliitossa väh. 5 vuotta	Odotusaikoja vaikea ennakoit- da. Vuosittain otetaan yhteensä alle 10 yksin hakevan hake- mukset.	12 000 e
	Intia – FFC – DCCW	viikko viikko	eri-ikäisiä, erityis- lapsia	– lapsen ja vanhemman ikäero max. 45 vuotta – aviopari, yksinhakija, lapsiperhe, joissa kor- keintaan kaksi lasta – adoptio ei ensisijainen vaihtoehto saada lapsia		8500 e
	Thaimaa – DSDW	1–2 viikkoa	– 0–6-vuotiaat – yksinhakijoille yli 4-vuotiaita ja erityistarpeisia			8000 e
	– FFAC	1–2 viikkoa	1–2-vuotiaat			9500 e
	Etiopia	kaksi viikkoa	eri-ikäisiä	– aviopari, yksinhakija (rajoitetusti), lapsiperhe – ikäero lapsen ja vanhemman välillä max. 45 vuotta – alle 56-vuotias – hyvä psyykinen ja fyysinen kunto, syövästä 5 vuotta – talous tasapainossa, pysyvä työ ainakin toisella puolisoista – kotona max. 3 adoptio tai biologista lasta		13 000 e
	Etelä- Afrikka – ABBA	3 viikkoa	3 kk – 2 vuotta	– avo-/avioliitossa vähintään 5 vuotta – lapsettomat parit etusijalla – lapsen ja vanhemman ikäero max. 40 vuotta – kristillinen vakaumus		14 000 e

Interpedia ry	Kolumbia – ICBF	3–8 viikkoa	– 1–12-vuotiaita huostaan otettuja – erityislapsia – yksinhakijoille vain yli 2-vuotiaita erityistarpeisia lapsia rajoitetusti – sisaruksia	– 1–12-vuotiaita huostaan otettuja – erityislapsia – yksinhakijoille vain yli 2-vuotiaita erityistarpeisia lapsia rajoitetusti – sisaruksia	– alle 2-vuotiaita, myös erityislapsia	– lapsettomat pariskunnat etusijalla – alle 38-vuotiaat voivat toivoa 0–2-vuotiaista, 39–41-vuotiaat 3–4-vuotiaista, 42–44-vuotiaat 5–6-vuotiaista ja yli 45-vuotiaista yli 7-vuotiaista – yksinhakijoille vain yli 7-vuotiaita ja erityistarpeisia	16 000 e
	– LC	3–8 viikkoa		– alle 2-vuotiaille vain alle 39-vuotiaita hakijoita, kun kyseessä ensimmäinen lapsi – yksinhakijoille vain yli 2-vuotiaita erityistarpeisia lapsia rajoitetusti		16 000 e	
Helsingin kaupungin sosiaali- virasto	Kolumbia	4–9 viikkoa	3 kk – 5 vuotta, kouluikäisiä	– 0–2-vuotiaat sijoitetaan alle 38-vuotiaalle hakijalle – yksinhakijoille kouluikäisiä	yli 3 vuotta	13–17 000 e	
	Thaimaa	2 viikkoa	1–5-vuotiaita, joskus alle vuoden	– 25–45-vuotiaat pariskunnat, joskus yksinhakijat etusijalle lapsettomat, joskus lapsiperheille – yksinhakijoille yli 4-vuotias tai erityislapsi	1,5 vuotta	8 500 e	
	Viro		yli 5-vuotiaita – alle 4-vuotiaita sairaita tai vammaisia lapsia	– yli 25-vuotias pariskunta, joskus yksinhakija – lapsettomat pariskunnat etusijalla		6 000 e	
	Etelä-Afrikka	2 viikkoa	– alle vuodesta kolmeen vuoteen	– yli 25-vuotias pariskunta, yksinhakijat – lapsettomat hakijat etusijalla	6 kk – 1,5 vuotta	13 000 e	

Erytyislapsella (special need) tarkoitetaan lasta, joka vaatii jonkinlaista erityishuomiota tai jolla on jokin erityistarve kuten esimerkiksi huuli- ja suulakihalkio, synnynnäinen sydänvika, kuulovamma tai B-hepatiitti tms. Erytyislasta adoptoitaessa hakemukseen voi listata ne erityistarpeet, joihin on varautunut. (Interpedia 2008.)

Lähteet: Pelastakaa Lapset 2009, Interpedia 2009, Helsingin kaupunki 2008, Holmström 2008.

Huom! Adoptiolapsia luovuttavien maiden tilanteet ja adoptiokulukorvaukset saattavat muuttua lyhyen ajan sisällä.

Liite 2. Haastattelun kysymyksiä

Millainen päivä on ollut eilen/tänään tai mikä tahansa ”tavallinen päivä”?

Piirrä viiva ja laita siihen elämän tärkeimmät tapahtumat

- Miten adoptio sijoittuu viivalle ja mikä on sen merkitys?
- Miten päädyit adoptioon?
- Onko lähipiirissä muita, jotka adoptoineet lapsia ulkomailta?
- Mitä kriteereitä oli adoptiolle (maa, sukupuoli, terveydellinen tilanne tms.)

Kerro adoptiosta ja siitä kun sinusta tuli **äiti**?

Milloin ja mistä maasta adoptoinut?

Millaista oli lapsen odotus?

- Millaisia mielikuvia sinulla oli lapsesta/äitiydestä?
- Millaista etukäteistietoa sinulla oli lapsesta?
- Vastasivatko mielikuvat todellisuutta?
- Millainen oli ensimmäinen ajatuksesi lapsen nähdessäsi?
- Missä tapasitte?

Millaiselta tuntuu olla adoptiolapsen äiti? (kuvailu)

Millaiseksi koet vanhemmuutesi?

- Kysytäänkö sinulta perusteluja valinnalle – miksi adoptoinut yksin
- Joutuuko perustelevaan poissaolevaa miestä –kenelle – miksi
- Mitkä ovat tärkeimmät asiat jotka haluat lapsellesi viestittää/antaa
- Mikä on tärkeintä/antoisinta/vaikkeinta kasvatuksessa

Millaista on arki lapsen kanssa?

- Mistä saat tarvittaessa apua
- Kuka tukee sinua
- Mitä teette yhdessä

Naisena oleminen

- Koetko muuttuneesi naisena adoption myötä? Miten?
- Millaisia rooleja sinulle annetaan äitinä ja naisena muiden taholta?
- Oma aika, yksityisyyden muutos
- Onko ystäväpiiri muuttunut äitiyden myötä?
- Ketä perheeseesi kuuluu/on kuulunut adoptioprosessin aikana?
- Mitä harrastat?
- Onko adoptio vaikuttanut työntekoon? Miten?

Kohtaaminen eri viranomaisten/ammattilaisten kanssa?

- Neuvola, koulu, terveyskeskus, maahanmuuttoviranomaiset, päivähoido, Kela, poliisi
- Millaisia viranomaisia olet tavannut adoptioprosessin myötä?
- Millaista oli saamasi adoptioneuvonta?
- Adoptiojärjestöt
- Kuntien sosiaalityöntekijät – kotiselvitykset
- Mitä asioita kerrottiin?
- Mitä olisit halunnut kerrottavan?
- Millaisia äitiyden odotuksia neuvonnassa tuli esille?
- Tuliko neuvonnassa esille puuttuva isyys ja ns.”miehenmalli”?

Kohtaaminen ystävien tai sukulaisten kanssa?

- Miten he reagoivat/kommentoivat valintaasi?
- Entä työtoverit?

Ennakkoluulojen kohtaaminen

- Oletko huomannut yleisiä ennakkoluuloja adoptiota tai yksinhuoltajuutta kohtaan?
- Oletko kokenut henkilökohtaisesti?
- Millaisia?

Mitkä olivat adoption kustannukset?

- Edellyttikö rahoituksen hankkiminen sinulta jotain erityistoimia?

Tukeeko yhteiskunta adoptiota?

- Miten voitaisiin tukea
- Onko tuki riittävää?
- Rahallinen tuki/ muu tuki?

Liite 3. Kirje adoptioäideille

Sinä olet tehnyt suuren päätöksen ryhtyessäsi adoptoimaan lasta yksin. Olet varmasti joutunut perustelevaan valintaasi itsellesi ja muille. Ehkä nyt puolestasi haluaisit jakaa kokemuksiasi ja auttaa muita vastaavassa tilanteessa olevia äitejä tai adoptiota harkitsevia.

Viime aikoina julkisuudessa on käyty keskustelua yksinhuoltajuudesta ja siitä kuinka yksinhuoltajat ovat joutuneet kärsimään lamasta muita lapsiperheitä enemmän. Julkisuudessa esitetyt tutkimukset ovat olleet lisäämässä yksinhuoltajuuteen liittyviä ennakkoluuloja. Itse olen tehnyt pitkään työtä perheiden parissa terveydenhuollossa ja se on motivoinut minua väitöskirjan tekoon aiheesta "Yksinhuoltajuus valintana". Tarkoitukseni on haastatella naisia, jotka ovat tietoisesti valinneet yksinhuoltajuuden adoptoimalla lapsen kansainvälisen adoption kautta. Tutkimus kuuluu sosiaali- ja terveystieteiden alaan ja teen sitä Tampereen yliopiston jatko-opiskelijana.

Tutkimuksessani haluan nostaa esiin sekä yksinhuoltajuuden arjen kokemuksia että adoptioon liittyviä kokemuksia. Tarvitsemme enemmän tutkimusta, jossa äidit ja naiset itse kertovat omista kokemuksistaan ja olemisestaan yksinhuoltajaäitinä.

Pyytäisinkin sinua kirjoittamaan omin sanoin kokemuksistasi adoptioprosessista. Mikä sai sinut lähtemään adoptioprosessiin? Millaista oli saamasi adoptioneuvonta? Miten kuvaat lapsen odotusta ja sitä kun sinusta tuli äiti? Millaiseksi koet vanhemmuutesi? Millaista on arki lapsen kanssa? Entä kohtaaminen eri viranomaisien, ystävien tai sukulaisten kanssa? Oletko joutunut kohtaamaan ennakkoluuloja? Voit kertoa kaikesta äitiyteen ja adoptioon liittyvistä ajatuksistasi ja kokemuksistasi. Lisää kirjoituksen loppuun milloin olet adoptoinut lapsen, mistä maasta, missä asutte ja keitä perheeseesi kuuluu tällä hetkellä.

Voit kirjoittaa ajatuksesi vapaamuotoisesti ja lähettää kirjoituksesi paperiversiona, levykkeellä (word-tiedosto) tai sähköpostilla alla olevaan osoitteeseen.

Haluisitko kertoa henkilökohtaisesti kokemuksistasi? Tulen **haastattelemaan** sinua kotipaikkakunnallesi tai voin suorittaa haastattelun myös puhelimitse tai sähköpostin välityksellä. Soita tai mailaa minulle yhteystietosi niin voimme sopia käytännön järjestelyistä.

Käsittelen kaikki kirjoitukset ehdottoman luottamuksellisesti ja siten, etteivät henkilöt ole tunnistettavissa tutkimusraportissa ja vastaajien henkilötiedot ovat vain minun tiedossani. Tämä kirje tulee Sinulle Interpedian (tai PeLan / Hgin sosiaaliviraston) kautta, mutta vastaukset ovat vain minun käytössäni.

Pyydän lähettämään kirjoitukset minulle 0000 päivään mennessä. Vastaan mielelläni kysymyksiisi tai mieltäsi askarruttaviin asioihin. Tietoja tutkimuksestani antavat myös ohjaajani YTT Anneli Anttonen (puhelinnumero ja sähköpostiosoite) tai FT Lea Henriksson (puhelinnumero ja sähköpostiosoite).

Kiitos vaivannäöstäsi!